

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

<http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

Fältskärens berättelser

Zacharias Topelius, Carl Larsson

106 e 2

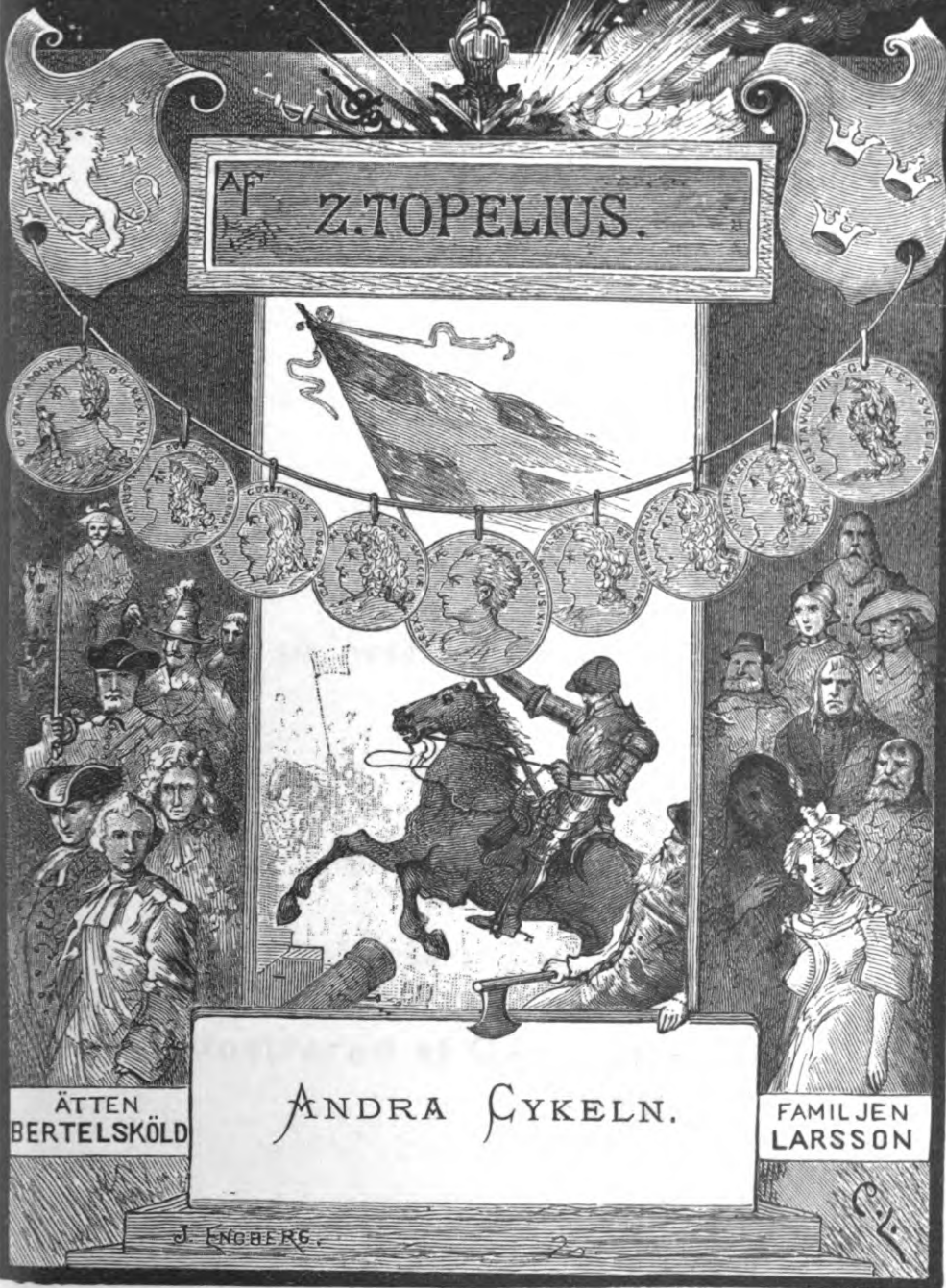

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSE

Z. TOPELIUS.

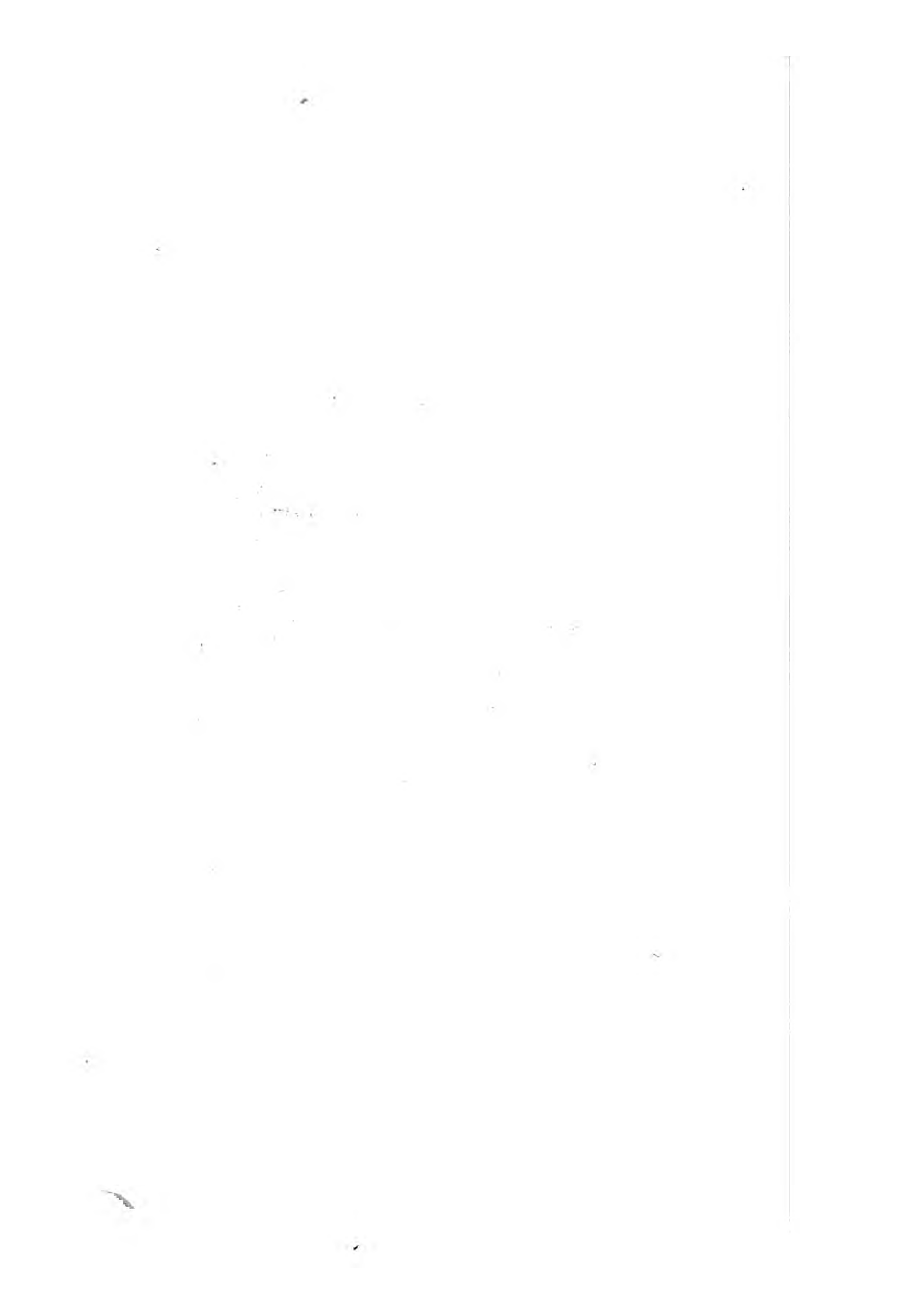
ÄTTEN
BERTELSKÖLD

ANDRA CYKELN.

FAMILJEN
LARSSON

J. ENGBERG.

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSE

AF

Z. TOPELIUS.

ANDRA CYKELN.

Rebell mot sin lycka. — Hexan. — Majniemi Slott.

Sjunde upplagan.

Reviderad af författaren.

Illustrerad af **CARL LARSSON.**

STOCKHOLM.
ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

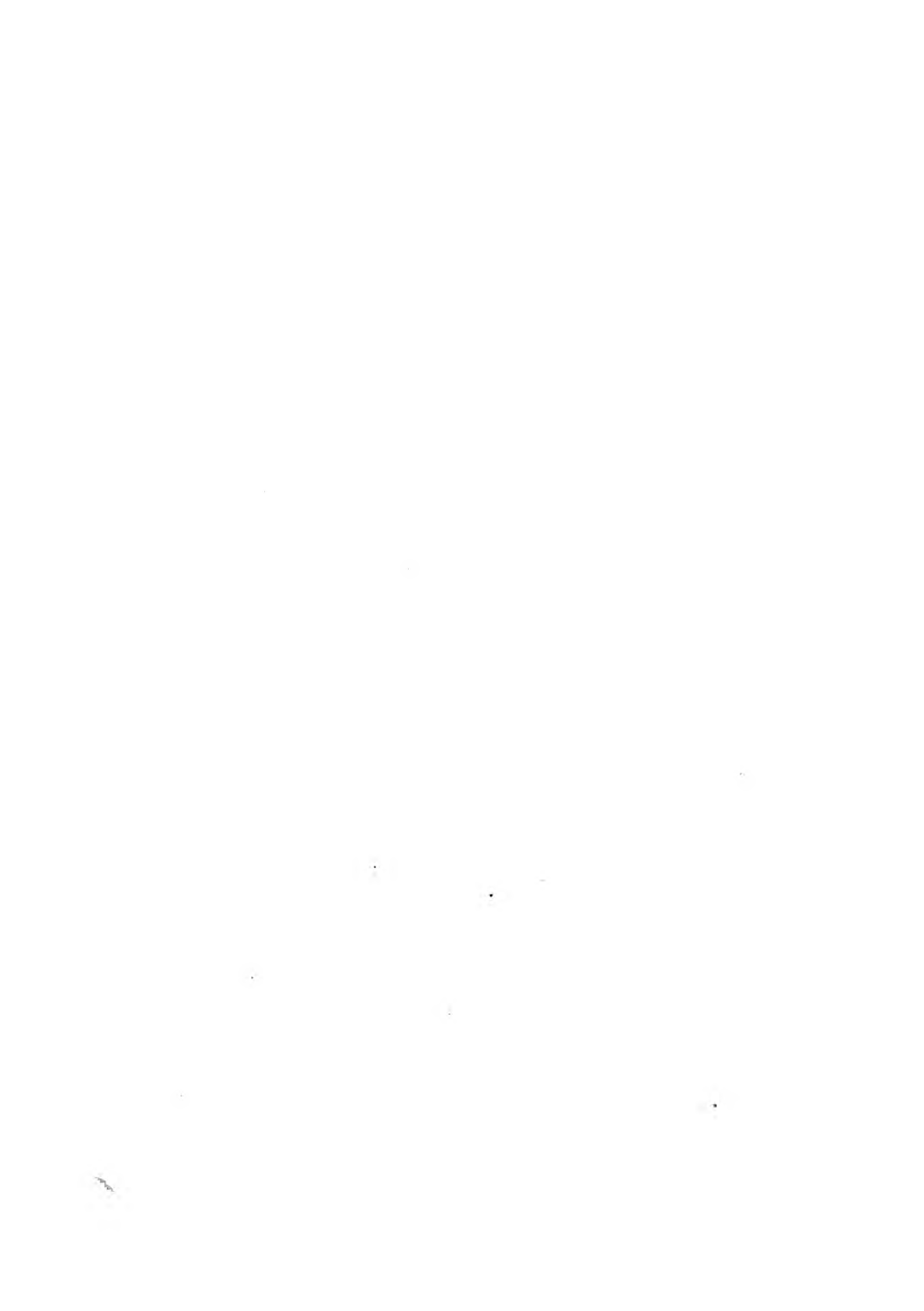
STOCKHOLM.

A.I.B. BONNIERS BOKTRYCKERI 1883.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSE.

IV.

REBELL MOT SIN LYCKA.

Fältskärens fjerde berättelse.

Rebell mot sin lycka.

Våren hade förgått, sommaren med, och nätterna i September begynte att mörkna allt svartare. Åter sågs den friska, fladdrande brasan spraka i de stora, öppna spislarna af gamla mormors hus, och fältskären, som med åren blef mera frusen än förr, brasade friskt på i sin vindskammare. Anne Sofi hade på sommaren blifvit förlofvad och tillbragt sin mesta tid vid väfstolen i det kära arbetet för egen utstyrsel, ty det var ännu mer än ett år till brölloppet. Dagarna hade gått med samma hast, och nästan lika enformigt, som den flitiga spolen flög af och an mellan ränningen; den hvita runda armen, som följde spolens gång, hade något litet magrat, och den korta lentygsärmen brydde sig icke om att dölja det. Men i den unga barmen, som gick i ständiga vågor innanför den hemväfda, rutiga bomullshalsduken, klappade ett hjerta så friskt och godt, så varmt och trofast, som någonsin ett flickhjerta vid nitton år, när hoppet väfver sina rosor i framtidens blå duk. — Nå nå, — sade gamla mormor, när hon emellanåt tittade in i väfkammaren och med granskande öga pröfvat drällens finhet, — lagom bäst, kära barn; flera dagar än korfvar, se till, att du inte väfver lungsot på dig. Hellre korta dukar och lång helsa; jag menar, att Carl Fredrik är gladare att se sin flickas kinder röda, än sina bord så mjällande hvita. Punkt för i dag.

— Men huru vill mormor, att jag skall duka supéren på hemkomstölet, om inte drällen blir färdig?

— Prat, kära barn. I mina skåp deruppe i klädskammaren ligga två dussin sköna dukar af finaste Stockholmsdräll. Se så, nu gå vi att rensa stickelbären.

— Jag har ett förslag, mormor, — sade Anne Sofi, en eftermiddag i September, när hon nyss med tålmod burit ett skurbad af de vanliga förmaningarna. — Vi ha i dag rätt passande arbeten. Mormor skär turska bönor, jag rensar lingon, och barnen få roa sig att sprita ärter. Jag föreslår, att vi alla gå upp till fältskärens kammare och bedja honom fortsätta sina historier, som stadnat af sen i våras. Der var någonting på slutet, som lofvade mera, och jag tillstår, att jag är nyfiken veta huru det sedan har gått. Hvad tror mormor?

— Ja, hvad säger Bäckén derom? Jag menar han skulle bli storögd, om vi alla tågade upp med vårt skräp i vindskammaren, med korgar och fat, knifvar, saxar och fiskbräden. Nej du, gubben blir ond, han har sina egenheter, han vill vara i fred.

— Det tager jag på mitt ansvar, — utropade Anne Sofi muntert, och innan mormor hann göra flera invändningar, hade den unga väfverskan, glad som ett barn, ilat upp för den krokiga vindstrappan och antastat gamle Bäck i hans ensamhet. Hon kände sitt välde öfver den gamle och visste rätt väl huru hon skulle taga honom på den svagaste sidan. Hon lät påskina, att hon ändtligen ville se efter farbror och fråga huru kanariefågeln mådde. Derefter vidrörde hon så oförmärkt politik och tidningar, tills gubben blef varm; så droppade slutligen ärendet fram liksom händelsevis, och innan en half timme förgått, hade hon fältskärens löfte, att icke blott hon sjelf och mormor och barnen, utan äfven Carl Fredrik skulle få audiens i vindskammaren med alla tillbehör af korgar, fat etcetera. Det är nog troligt, att fältskärn märkte försåtet, men han låtsade icke derom; Anne Sofi var nu en gång favoriten i vindskammaren, liksom hon var det i hela huset, och så fogade han sig i sitt öde, lät gamla Sara bära in mera ved för brasan och stökade i hast undan sina ömtåligaste saker, böcker, cirklar, kartor och karduser, allt sådant som kunde råka ut för barnens klåfingrar. Så bidade han med resignation sitt oundvikliga öde att belägras i sin fridlysta borg, der annars ingen annan ofred än råttornas någonsin fick inträde.

Nu hördes steg och buller i trappan; in trädde efter hand hela sällskapet med gamla mormor i spetsen och Carl Fredrik som arrièrgarde. Innan kort hade denna församling, ej utan krus från de gamlas sida, intagit sina platser, mormor i den högkarmade skinnländstolen med bönorna och fiskbrädet framför sig på bordet, Anne Sofi med sina lingon strax bredvid, barnen med sin ärtkorg på pallar rundtomkring och fältskärn, som värd, längst på sidan om kakelugnen i hörnet af den gamla soffan, hvars stoppning af bast här och der stack ut genom det nötta skinn-öfverdraget. För att göra samlingen komplett, infunno sig litet senare skolmästaren magister Svenonius och postmästaren kaptén Svanholm, båda den gången, mot vanligheten, särskildt kallade. Tio personer, — detta var också den största publik vindskammaren kunde inrymma.

Samtalet ville icke rätt komma i gång, ty gamle Bäck var påtagligen generad af ett så stort sällskap. Men postmästaren gjorde epok i aftonens historia. Genast vid hans första inträde såg man, att något af vigt hade kommit med "avisorna" i dag, och det slog ej fel, det var första underrättelsen om freden i Adrianopel (14 Sept. 1829). Blixt och dunder! Alltsedan den ryktbara dagen vid Karstula, då Svanholm miste sitt venstra pekfinger, och allt sedan slaget vid Navarino, hade man ej sett hans grå ögon glänsa af så krigiskt mod. Han var utom sig af förbittring, att ett så skönt tillfälle gått ur händerna att jaga turkarne hals öfver hufvud bort från Europa; han rasade mot hela europeiska diplomatin, han öfverföll England med oqväden för dess afund, som ännu en gång satt styltor under den ottomaniska portens murkna stolpar. — Gud förlåte mig, ha vi icke varit alldeles för milda mot turken: hvarför togo vi icke Konstantinopel, när vi endast behöft utsträcka vår hand för att stoppa i fickan S:t Sofias moské? Jag hade önskat, att Fieandts bussar varit der och gått på som vid Karstula. Jag mins ännu som i går . . .

— Kära bror, — inföll Svenonius, som obevekligen passade på hvar gång Karstula nämndes; — det är som jag alltid har sagt, bläcket regerar verlden, bläcket är det, som nu har regerat i Adrianopel och dragit ett streck för bajonetterna och sagt till dem: barn, stån beskedligt stilla! Bläcket, ser bror, det är på sätt och vis förnuftet,

som säger till styrkan: nu skall du slå till, eller nu skall du vackert sticka pliten i slidan.

— Bläcka mig hit och bläcka mig dit, — utfor kaptenen uppbrusande: — är bläcket förnuft, posito, då är det ett svart förnuft...

— Kusin Svanholm! — förmanade mormor mildt, med en blick på barnen, och kaptenen teg.

Fältskärn hade emellertid blifvit varm af politiken och begynte på sitt vanliga lugna vis demonstrera, huru turkarne nu, på goda skäl, fått anstånd med flyttningen, men blott för att låta tiden i lugn bevisa, att huset är murket och skall ramla af sig sjelf. — Ty, — sade fältskärn, — vår Herre har nog sin mening med allt det der. Han ser, att kristendomen behöfver vid sin närmaste sida skåda Islams förfall, för att rätt begripa huruledes ingen annan religion, än den sanna uppenbarade, har inom sig ett evinnerligt frö till lif och därför kan hålla stater och menniskor upprätt. Såge vi icke turken så eländig just vid vår port, så skulle vi kanske säga: Muhameds lära har lika många bekännare som kristendomen; den måste vara katten så ypperlig, den läran också.

— Men kära kusin Bäck, — inföll mormor litet förtretad, i det hon lade fyra stora bönor på hvarandra i ordning att skäras, — vi äro nu inte här för att höra om turken, utan om Bertel och Larsson och deras efterkommande. Efter det nu Gudskelof är fred i Adrianopel, så låt det ock vara fred i vindskammaren! För min del tror jag, att turkarne ha sina goda sidor: turska bönor, turkiska shawlar och turkiskt garn till exempel...

— Hvarför inte turkiskt knaster också? — svarade fältskärn småleende och tog sig strax en välkommen anledning att stoppa sin korta pipsnugga med masurhufvudet, som förestälde en turk i turban.

— Kära, goda farbror, — inföll Anne Sofi, i det hon skyndade att, med fara för sina vackra fingrar, tända en sticka i spiseln och räcka den för pipans behof, — jag är gruffligt nyfiken att höra hvad den besynnerliga ringen uträttade i verlden. Hur var det? Alla, som buro den, skulle vara säkra mot eld, stål och vatten och all slags fara, allenast de ej svuro mened? De skulle få all verldens makt och rikedom och ega ingen annan fiende än sig sjelfva? Men de skulle ock sjelfve vara sin lyckas

farligaste fiende, genom högmod, hersklystnad och inbördes split? Och förbannelsen och välsignelsen skulle kämpa om deras lif?

— *Rex Regi Rebellis* — det var inskriften, — anmärkte Svenonius med lärd min. — För min del skulle jag hellre säga *rebellis in* eller *contra regem*; men jag kan väl förstå, att det är munklatin.

— Ja, — ropade Andreas med munnen full af torra ärter, — och när ringen bars tre led efter hvarandra, skulle ur den släkten uppstå höga herrar och prostar; men bars den sex led å rad, son efter far, så skulle af samma släkt uppstå en påfve...

— Andreas ämnar bli prest, — genmälde fältskärn; — därför skär han till i växten åt det högvördiga hållet. Tre led å rad, deraf blifva store fältherrar och statsmän; sex led å rad, deraf blifva mäktige furstar, konungar och kejsare...

— Bernadotte och Napoleon! Nu vet jag det redan! — utropade Anne Sofi och klappade händerna, så att flera lingon rullade öfver golfvet. Carl Fredrik, med fästmäns vanliga artighet, skyndade sig genast att plocka upp lingonen — och äta dem.

— Det har jag icke sagt, — återtog fältskärn lugnt. — En så orolig släkt, som hotas af så många faror, har väl föga utsigt att sex led igenom fortfara och behålla en familjeklenod. Då ber jag Anne Sofi ihågkomma, att Larssons borgaresläkt med sin stilla förnöjsamhet och sin idoga flit har större förhoppningar på långvarigt bestånd...

— Det säger farbror för att narra oss, — fortfor Anne Sofi litet småslugt. — Liksom jag inte märkt, att farbror är litet svag för "folket med eldslynnnet", adeln, ehuru farbror låts hylla sig mera till vattenfolket, oss borgerliga. Nå ja, Larsson hade ju också ett slags amulett, den der yxan med ekskaftet? Jag undrar hvad han uträttar med den?

— Det få vi allt se, — genmälde fältskärn lakoniskt.

— Tyst barn, — förmanade gamla mormor, i det hon åter valde ut fyra stora bönor. — Om Jonathan knäpper ärter på Anne Sofi, så mins hvad jag säger, att det går som sist, när gunstig herrn blef visad på dörren. Se så, kusin Bäck, var nu så god och begynn!

Och fältskärn begynte sin fjerde berättelse.

1. Den första kärleken.

En vacker vårdag i slutet af Maj år 1656 syntes en ensam ryttare bana sig väg öfver en gångstig i en af sydvestra Finlands sjösocknar. Hans ansigte skymdes nästan helt och hållet af en hatt med breda skyggen, hvars lilla blå plym behagligt fläktade för luftdraget och tillkännagaf en man af börd, eller åtminstone en krigare. Denna förmodan motsades icke af det rikt stickade sadeltyget med dess stigbyglar af silfver och de fina gula jagtstöflarna med deras förgyllda sporrar. En kort kappa af mörkt sammet be-

täckte ryttarens gestalt, men att döma af smidigheten i hans rörelser och den synbara otålighet, med hvilken han undanböjde björkarnas grenar, som stängde hans väg, dolde under kappan en yngling, som ännu icke lärt att med lugn möta alla små hinder på lifvets väg.

Småskogen blef emellertid så tät och björkarnas ännu blott halflöfvade qvistar så näsvisa, att ryttaren slutligen måste stiga af hästen och leda sin gångare fram öfver kullfallna stammar och täta snår. Ändtligen glimmade vatten mellan löfven, och snart derpå såg man den blanka ytan af en solbelyst fjärd, — ett af dessa hafvets nyckfulla infall, som äro så talrika och så täcka vid denna del af de finska kusterna. Det var snarare en insjötafla, än en hafsvy; så slingrande smögo sig stränderna vid sidan af vattenytorna, instängde dem på skämt i tränga bugter och smala sund, men blott för att ett stycke derifrån ånyo låta dem vidgas i friare fjärdar.

Ryttaren kastade en otålig, forskande blick utåt sjön och begynte derpå att lyssna. Det dröjde icke länge, innan man bakom en af de gröna uddarna hörde en frisk och klar röst sjunga en af de halft glada, halft sorgsna visor, som uppstå likt vattenliljor vid hafvets strand och diktas af vågen och ensamheten, utan att någon kan säga huru och när. Och man urskilde dessa ord:

Väntat hafver jag uppå dig, min lilla vän,
Liksom fågeln på ljusnande dag;
Och hvar och en gång jag dina ögon såg,
Så blef jag så hjerteligen glad.

Vid dessa toner fattade ynglingen sin hatt och svängde den flera gånger vinkande i luften. Dervid blottade han ett det skönaste hufvud i ynglingaårens första blomma, omgifvet af långt blåsvart hår och två mörka, blixtrande ögon med det lifligaste uttryck af sydländsk glöd. Knappt märkbart skuggades hans friska läppar af ett lätt fjun, och dessa drag, dem tid och år måhända en dag skulle göra alltför mörka, förklarades nu af den första ungdomens milda glans. Fram bakom udden sköt pilsnabb en båt med en ensam flicka uti, och man hörde henne sjunga början af följande vers:

Sorgsen var min håg, och mitt hjerta slog så fort
Som de villande forsarnas våg...

Men dervid märkte hon ryttaren på stranden. Strax blef sången stum, men årorna desto snabbare, och kring stammen af båten bröt sig ett skum. Lätt som en vattenfågel sam den lilla farkosten öfver sundet; snart hade den landat vid det ställe, der den unge riddaren stod. Han hade bundit sin häst vid stammen af ett träd, hejdade båtens stöt mot stranden, sköt den genast åter ut, hoppade sjelf deri och satte sig på den smala roddarbänken vid flickans sida. Nu tog hon den ena åran, han den andra, och så begynte båda att ro till den motliggande holmen. Icke alltför många ord blefvo dervid vexplade, men man såg på den ojemna rodden, att än den ena, än den andra, och stundom båda glömde sig. De behöfde en half timme för att ro öfver samma sund, som flickan nyss hade öfverflugit på mindre än tio minuter. Ja det hände sig, att ynglingen en gång alldeles upphörde att ro, och när flickans åra fortfor att klyfva vattnet, vände sig båten i en cirkel omkring.

— Nej, — skrattade flickan, — det går då allsinte så der. Junkern är alltför ovan vid åran. Hvarför ror han inte?

— För att jag ser på dig, — svarade ynglingen oskyldigt och likväl med en värma, som jagade rödaste glöd på rodderskans kinder.

— Gif mig åran; jag ror nog bättre med två.

— Ja, ro du, så styr jag! — Och med dessa ord bytte ynglingen plats och satte sig i bakstammen, med de blixtrande ögonen svärmiskt fästade på flickans blonda och milda drag, en fullkomlig motsats till hans. Nu gick rodden bättre, ja nästan med ilande fart, ty rodderskan vågade icke upplyfta sina ögon, af fruktan att möta dessa blickar af eld, som betraktade henne. Slutligen fattade hon mod och sade förtrytsamt: — Om han ser så der på mig, kan jag ej ro. Hvarför ser han på mig?

— För att du är så vacker.

— Tycker han det? — svarade flickan med en lätt kastning på sitt täcka hufvud. — Vet han hvad mor sade, när jag var liten och såg mig i spegeln? Kissen är vacker och inte du, sad' hon.

— Men du har blifvit mycket vackrare, sedan jag såg dig sist. Tänk dig, Greta, två hela år, sedan jag sist var på Majniemi! Och nu skulle jag ej fått se dig, om inte Jane hviskat i mitt öra på slottet, att du skulle komma hit i dag, som vi brukade förr. Men du säger mig inte

ett godt ord; du är ond, du är rätt stygg i dag. Du håller inte af mig mera som förr...

— Visst är det värdt att tala om mig! Junkern, som varit så länge i Stockholm, som varit page hos drottning Kerstin och hofsven hos kungen... visst skulle junkern mera bry sig om en så simpel flicka... aldrig kan jag det tro.

— Stockholm... ja, derom är mycket att säga, jag skall berätta det sedan. Men vet du väl, att jag redan i morgon skall resa till kriget i Polen?

— Nej, hvad säger han? Skall han fara i krig, han, som är så ung, bara sjutton år? Skall han slå ihjel människor och kanske sjelf bli ihjelslagen? Fy, det är gudlöst, det är afskyvärdt... — Härvid upphörde Greta att ro, och båten saktade farten.

— Ja, ser du, — fortfor ynglingen allvarsamt, — vi ha nu krig både hemma och borta. Lewenhaupt tågar mot ryssen till Wiborg, och det var i början sagdt, att jag skulle med. Men så skref min far från Polen, att jag skulle dit ut; du vet, att han följer som öfverste i kungens stab. I öfvermorgon går ett fartyg från Åbo till Riga, och nu är jag här för att säga farväl åt dig och åt mitt barndomshem. Men du förskjuter mig, du hatar mig... du kallar mig inte mera du!

— Jag skulle kalla junkern du! En så hög herre... en grefve, hvars mor var furstinna...

— Och hvars farmor var bondedotter! Du känner inte vår släkt, du. Ja, det är sant, min far har stigit mycket högt genom drottning Kristinas gunst och genom sina bedrifter och rikedomar från tyska kriget och genom min mor! Det är sant, att han är stolt, mycket stolt, och det är väl möjligt, att jag är stolt som han. Men när jag ser på dig, när jag mins huru vi lekt som barn och huru högt vi älskat hvarandra, och huru jag midt under hofvets prakt behållit dig i mitt hjerta som min första och enda och eviga hjertanskär, ser du, Greta, då glömmet jag, att du är blott vår förvaltares dotter och att jag är grefve Bernhard Bertelsköld; jag tänker icke mera uppå, att jag en dag skall ärfva tre hela socknar i Finland som grefskap, och tre städer i Liffland, och titeln af tysk riksfurste efter min mor; — hvad bryr jag mig om allt det der, om inte du håller af mig som förr och kallar mig din egen Bernhard som förr, och lofvar att som förr vara min egen

lilla flicka och älska mig så länge du lefver? Säg, är det sant, att du glömt mig under tiden jag varit borta?

Ynglingen sade dessa ord med så svärmiska, mörka ögon, hans sydländska arf, och han var i detta ögonblick så hänförande vacker, att den stackars Greta, i stället för svar, begynte att åter ro af alla krafter och med den framgång, att båten i nästa ögonblick stötte häftigt mot land och tog in vatten i bakstammen. Nu skyndade flickan att räcka sin riddare handen och skrattande anmärka, att kappan var alldeles våt. Men huru behändigt hon än smög snibben af halsduken till ögat, märkte den unge grefven likväl ett par klara, förrädiska tårar, som rullade utför hennes blomstrande kinder.

— Kom, låt oss gå till stugan, — sade hon fort, i det hon pekade på en förfallen koja, som, till hälften skynd af björkar och lönnar, framskymtade vid pass ett stenkast från stranden.

Ynglingen qvarhöll henne ej, men utstötte båten från stranden, medan han sjelf ännu stod qvar deri. — Gå du till Jane, gå! — sade han. — Hvad är det värdt att jag följer dig, om du ej mera älskar mig!

— Hvad ämnar han göra? — ropade flickan, på en gång förlägen, häpen och förtretad. — Båten är ju half-fyld med vatten; rätt som det är, så kantrar han.

— Det är detsamma hvar jag dör, här eller i Polen, när du ej mera bryr dig om mig, — och dervid vickade han, med eller utan afsigt, så att båten tog in än mera vatten och knappt mera hölls uppe på vattenytan.

— Att han kan vara så elak! — utropade flickan under fåfänga försök att hålla god min. — Kom då tillbaka, kom bara, så skall jag säga honom något.

— Inte förrän du kallar mig *du* och lofvar att hålla af mig som förr.

— Nå ja då . . . Bernhard, du är den elakaste gosse jag vet, och ändå . . . så kan jag ej låta bli att hålla af dig . . .

Nu sköt den unge grefven båten hastigt mot land, och i samma ögonblick kantrade den. Flickan på stranden uppgaf ett rop, men faran var så godt som ingen; vattnet var ej här mycket öfver en aln djupt, ynglingen sprang med några steg i land och föll Greta om halsen. Bådas tårar runno så strida, som endast ungdom och kärlek kunna gråta vid sjutton år.

2. Svarta Janes koja.

Vatten! bara vatten! — utropade bakom de unga en röst. — Tårar, som torka, innan sammetet på kappan blir torrt! Kärlek, som förgår, innan dessa späda löf försvinna! Ungdom, som förgäter sin långa framtid för hjertats klappande slag i ruset af ett ögonblick!

De båda unga skildes häpna och förlägna, i det de bemödade sig att dölja sina tårar. Bakom dem stod en gammal qvinna af sällsamt utseende; ett urblekt svart huckle betäckte det grå håret och en del af det vissnade ansigtet; en lika urblekt svart tröja slöt sig nära till en kjol af samma färg och tjenade att än mera förhöja ansigtets ovanliga blekhet och de skrynkliga händernas ovanliga hvithet. Oaktadt drägtens armod, såg man i den hvarken hål eller trasor; en viss prydlighet, en omisskännelig renlighet och ordning läto ana, att den gamla, i all sin fattigdom, bevarade minnet af bättre dagar.

Svarta Jane, som hon allmänt kallades för den oföränderliga färgen af hennes dräkt, var icke annat än en fattig enka efter en afskedad soldat, som för flera år sedan hitflyttat och af den rike grefven på Majniemi erhållit den lilla holmen med dess koja till torpställe. Ingen hade något egentligt ondt att säga om henne; hon lefde mest af underhåll från slottet, men brukade, som en liten biförtjenst, spå i händerna, skaffa stulna saker till rätta och dylikt. Den allmänna och stora vidskepelsen underlät icke att för dessa små konster betrakta den gamla med hemska ögon, särdeles som hon var tyska till börden och, efter hvad många trodde, katolik till religionen. Man hviskade, att hennes man soldaten under trettiåriga kriget varit med om blodiga värf, att han nedgrävt en skatt, förvärfvad vid grymma plundringar, att Jane visste deraf och af samvetsqual tillbragte sin ålderdom med stränga botöfningar. Men allt detta var rykten, dem ingen med visshet kände; man visste blott, att numera endast ett lefvande väsende egde

den gamlas vänskap och förtroende, och det var förvaltarens vackra Greta, som allt från barndomen varit den gamlas guldöga och den enda, som oftare fick inträda i hennes ensliga koja. Hvad man icke visste, var, att den unge grefven genom sin barndomskärlek till Greta blifvit delaktig i någon liten vänskap från Janes sida och ofta i hemlighet plägat besöka kojans i Gretas sällskap.

— Inte är det värddt, att mor träter nu, — inföll Greta, som fann för godt att slå in i en muntrare ton. — Visa oss nu vackert vägen till stugan; det är den minsta artighet, man kan visa bjudet främmande. — Och dervid tog hon den gamla om lifvet och svängde henne sjelfsvåldigt ett slag omkring.

— Ungdom och dårskap! — puttrade Jane, van som hon var vid flickans öfverdåd. — Kommen då, kommen fritt; det kan vara så godt som att här ute leka hög och dufva. Jag menar din far vore icke god, om han visste det här, — tillade hon med en blick på Greta.

— Far är rest till Åbo och kommer visst ej tillbaka förrän sent i qväll, — svarade flickan tvekande.

— Nå, så kommen då. Lilla grefven är ju våt som en fisk. Jag tror till och med, att han ej är torr bakom öronen.

“Lilla grefven“ såg på Greta och hörde icke ett ord. Man gick nu till stugan, som stod på en kulle, omgifven af täta löfträd. Dess inre var torftigt, likasom dess yttre: en säng, ett bord, två stolar, en stor kista af ek; men på väggen hängde två kopparstick af värde, det ena föreställande Pappenheim till häst, det andra Gustaf Adolf i halffigur, målad af van Dyk och stucken i koppar af den berömde Pontius. Midt emot dem hängde ett dåligt Nürnberger-träsnitt, föreställande jungfru Maria med Kristusbarnet.

Jane framsatte åt sina gäster en undfägnad helt och hållet hemgjord. Det var tranbär i enbärssirap och vid dess sida ett stenkrus med björklake. Derpå gick hon ut, som hon sade, för att hemta bränsle till spiseln.

— Hvad tror du, — sade grefve Bernhard med en blick efter den gamla; — menar hon ärligt med oss? Är du säker uppå, att hon icke förråder oss för din eller min far? Det vore detsamma som att resa mellan oss en mur af koppar och sten.

— Jag tror, — sade flickan, — att Jane har sina goda skäl att unna oss godt. Hon håller af oss; åh, jag vet nog, hvad ingen annan vet. Man anser henne för en trollpacka, och likväl så är hon blott en menniska, som lidit mycket och sett mycket och som därför ser in i framtiden mer än andra. Far är mycket ond på henne; jag vågar aldrig komma hit annars, än när han är borta. Han vore i stånd att låta bränna henne som hexa, om han visste, att vi träffas här.

— Men håller du verkligen af mig, Greta? — afbröt henne ynglingen, i det han fortsatte sin egen tankegång. — Ser du, i morgon reser jag hundra mil härifrån; jag måste veta hvad jag har att lefva och slåss för.

— Bernhard skall glömma mig, — sade flickan eftertänksamt, i det hon omedvetet sönderkramade ett tranbär mellan fingrarna. — Aldrig i världen kan jag bli hans hustru, — jag!

— Om du talar så der, går jag genast bort. Min far var son till en bondedotter, och likväl fick han en furstinna till hustru. Hvarför skulle skilnaden mellan dig och mig vara större, än mellan honom och henne? Är du icke den allra skönaste ros och...

Greta log, men på ett så eget vis, att två genomskinliga tårar glimmade i ögonvinklarna. — Jo, det skulle se ut! — sade hon. — Aldrig har han talat så der förr, Bernhard. Det är förunderligt; har han lärt sig sådant i Stockholm? Jag skall säga honom något. Tänk på mig som en syster; aldrig är det annat värdt, och jag skall tänka på honom, såsom fågeln om vintern tänker på den sommar, som var.

— Du tror ej, du, men du skall få se. Jane kan spå. Jane skall spå åt oss. Hålla vi vad?

— Hvad hålla vi vad om?

— Ser du den ringen på mitt finger? Han blixtrar i solskenet, som vore han smidd af stjernglans och vågskimmer. När drottning Kristina reste till främmande land, gaf hon åt alla sina pager en gåfva. Åt mig gaf hon den ring, du här ser, och den är värd minst tusen daler. Nu slå vi vad. Spår Jane, att jag någonsin skall hålla af någon annan än dig, så är ringen din. Men spår hon, som jag vet hon spår, då ger du mig... låt se, den blå-

klint du stuckit med en nål uti halsduken, och det betyder, att vi lefva för hoppet.

— Visst vore det ett vad! Tror han jag vågade taga mot diamanter och drottningagåfvor? Lofva då hellre den koppar-ring, som jag sett hans fader ständigt bära; den vore just lagom för mig.

— Du vet ej hvad du begär, Greta! Min far sätter stort värde på koppar-ringen, och ingen kan säga hvarför. Bernhard, sade han en dag till mig; jag skall förr eller senare dö en hastig död, som din mor. Då bör du framför allt bevara denna ring mycket väl; hela din lycka beror deruppå. Mera fick jag ej veta, men ja... hvad bryr jag mig om lyckan förutan dig! När jag en gång får koppar-ringen, skall jag gifva honom åt dig, nemligen om jag förlorar vadet. Här har du min hand derpå.

— Men han ångrar sig, Bernhard...

— Jag har gifvit dig min hand derpå. Men då får du ej heller neka mig blåklinten.

— Topp. Se så... der är ett tranbär; ät!

Nu kom Jane med bränsle, och snart flammade en lustig sommarbrasa i spiseln. Den gamla tog grefvens sammetskappa och hängde den att torka. Derpå placerade hon hans stol framför spiseln och trugade honom att sitta. — Se så, nu torka vi först de fina stöflarna. Är det skick och seder att spatsera vintervägen öfver sjön och komma som en aborre på det torra? Jo, det syns, att han är van vid sjelfsvåld; men här krusas inte för den fina junkern.

— Gör som ni vill, mor Jane, jag lyder er som ett godt barn, men ni skall lofva mig något. Spå litet åt Greta och mig!

— Spå åt er? Nej, hör på, var så god och låt bli med spådom. Det är menniskan till intet gagn, bara till synd och skada, att se in i framtiden.

— Och det säger ni, Jane, som spår åt hela socknen!

— Det är något helt annat. Åt flickorna spår jag fästmän, och så gifva de mig ett par strumpor. Åt gum-morna spår jag långt lin, åt gubbarne stor äring, och så gifva de mig några kakor bröd eller en kanna mjölk. Men åt er... nej, låt vackert bli... det är dens råd, som vill er väl.

— Men jag vill, att ni skall spå, Jane. Spår ni icke, går jag genast bort, och ni ser mig aldrig mer.

— Nå nå, min gunstig junker . . . het som en eldslåga! Räck ut handen, och sen får han skylla sig sjelf!

Grefve Bernhard framräckte sin hand, som, oaktadt dess finhet, var icke så litet brynt af solen. Den gamla betraktade den uppmärksamt, räknade linier och veck, under det att hennes uppsyn ömsom klarnade, ömsom mulnade. — Lycka! — utropade hon i afbrutna ord — en medgång så stor som er fars, min unga herre, och större ännu än hans . . . Högt skall ni stiga . . . mycket högt . . .

furstar och prinsar skola kalla eder sin jemnlige . . . och likväl skall ni falla en dag och falla genom er sjelf . . .

— Det är bra, — inföll ynglingen otåligt. — Vidare. Säg mig, Jane: kan jag och skall jag gifva mitt hjerta åt mera än en i hela mitt lif?

Jane såg på honom frågande och nästan spefullt. — Han är sjutton år, — sade hon . . . — jag förstår. Men efter han frågar uppriktigt, så skall jag svara lika uppriktigt. Nog kan och nog skall han älska en hel hop.

— Det är omöjligt, det säger du blott för att förtreta mig, — afbröt henne ynglingen häftigt.

— Jo men, det kan jag tydligen läsa i handens veck. En, två, tre... det strecket betyder en prinsessa... fyra, fem... här ha vi en kunglig person... sex, sju... en annans hustru, fy junker Bernhard!... åtta, nio, en komediantska, och då är ni sjelf gift... tio, elfva, tolf... jag ser ej något slut på den långa raden af älskarinnor.

— Han skall gifva sitt hjerta åt tolf! — utbrast flickan vid Janes sida med en egen ton, till hälften af skämt, till hälften af vemod. — Hör han det, Bernhard, tolf!

— Det är ej sant, det är lögn, det är elfva gånger en lögn! — återtog den unge grefven förvirrad.

— Vill han höra mera, — återtog Jane obarmhertigt. — Tretton, fjorton, femton... då står ni på branten af ert fall. Sexton, sjutton... det strecket löper ihop med det första... han skall en dag återvinna sin första kärlek, men jag fruktar, att både hon och han då redan ha grå hår.

— Femton gånger lögn! Sexton gånger lögn! — utbrast grefve Bernhard utom sig af förvirring och förtrytelse. — Må alla gastar uppsluka dig, gamla trollpacka! — Och med dessa ord rusade ynglingen på dörren.

— Farväl, Greta, vi träffas i morgon bittida i slottsparken. Koppar-ringen blir din! — utropade han ännu i dörren, hastade till båten och rodde så häftigt öfver sundet, att man hvarje ögonblick såg den lilla båten i fara att kantra. Kommen till stranden, lösgjorde han sin häst, kastade sig i sadeln och ilade bort.

Jane och flickan följde med blickarna hans öfverdådiga färd. — Aj aj, det heta blodet! — suckade den gamla eftertänksamt. — Det blir ett lif fullt af hetaste strid!

— Jag är ond på er, Jane! — sade flickan halft gråtande. — Hade ni sagt två... det hade jag kunnat förlåta er; men sjutton... det var mycket elakt sagdt.

— Rår jag för det? — svarade den gamla med en axelryckning. — Men nu har han rott båten bort. Nu måste du blifva hos mig till i morgon bittida.

— Omöjligt, det vågar jag ej. Min far kommer hem i qväll, och får han veta, att jag varit hos er, går det aldrig väl.

— Men hur vill du komma öfver sundet?

— Det skall ni få se, — svarade flickan raskt. Derpå afkastade hon fort sina kläder, band dem tillsamman i ett tätt packadt knyte och knöt detta fast vid sitt hufvud.

En minut derefter hade den spegelklara vågen omslutit hennes hvita skuldror. Hon som en vattenfågel... glänsande små vågor ringlade sig kring hennes hals, och man såg blott det vackra, ljuslockiga hufvudet gunga på sundets yta. Tio minuter derefter hade hon lyckligt uppnått den motsatta stranden.

3. Majniemi slott.

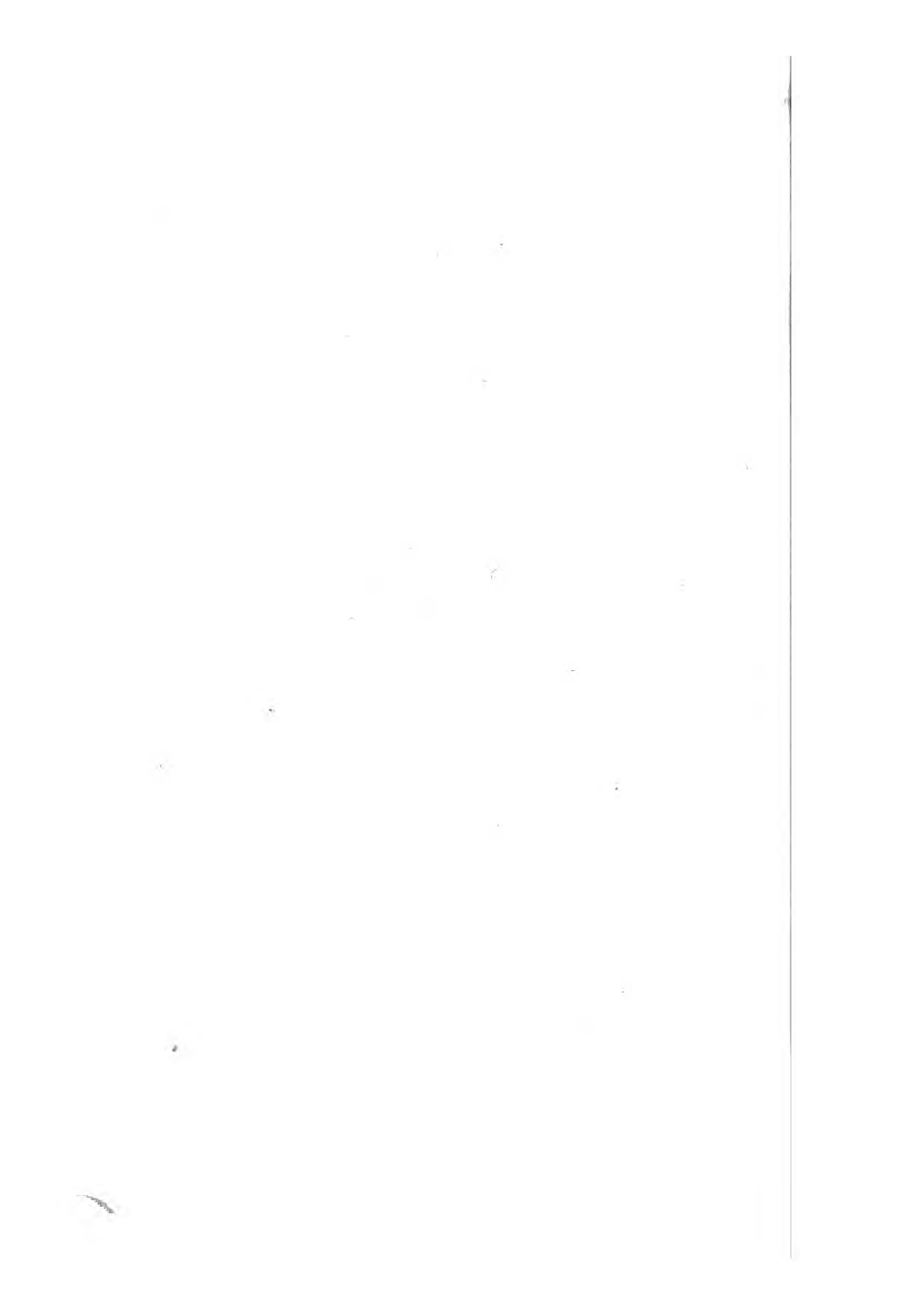
Medlet af sextonhundratalet var den svenska och finska adelns mest lysande tid. Rotad på börd, privilegier och vapenbragder, glänsande genom nya värdigheter och ärftliga län, öfvermåttad med ära och byte under ett långvarigt utländskt krig, hade aristokratin under drötning Kristina uppträdt med anspråk och planer, förmätnare än någonsin allt sedan den tid, när den bortskänkte kronor. Medan adeln utsträckte högra handen efter diademet, försmådde den icke att med venstra handen tillrycka sig länder och herradömen. Stäld mellan konung och folk, tryckte den uppåt och nedåt lika hårdt, hotande konungen med valriket, folket med lifegenskapen. Förgäfves hade Kristina, hon, som slösade med allt, utom med det hon ej hade att gifva — hjertats känslor, — förgäfves hade hon utstrött adelsvärdigheten utan åtskilnad åt förtjente och oförtjente i sådan mängd, att ridknektar, kuskar och kockar togo sitt säte på Sveriges riddarhus. Verldsmarknadens konjunkturer voro nu en gång afgjordt gynnande för aristokratin; den svälde som en vårflod öfver de dammar regering och ofrälse sökte uppresa mot den och hotade att underlägga sig hela riket. Och detta vidunder af makt och inflytande hade likväl, med alla sina omättligen anspråk, så mycken verklig förtjenst, så mycken ära och adelhet i sina hjertan och sköldemärken, att ännu tvåhundra år derefter Sveriges tvenne störste häfdeforskare råkat i en bitter strid om det håll, hvaråt vågskålen lutade mest: rikets gagn eller rikets skada af sextonhundratalets aristokrati.

Sedan Gustaf Adolfs död hade trettiåriga kriget blifvit vildare och mera förstörande, än någonsin. Det var förbi med den skoning, som svenskarne förut hade visat äfven den öfvervunne. Kämpande på lif och död, tog segraren utan barmhertighet allt hvad tagas kunde och drog, belastad med byte från hundrade plundringar, hem till sitt land. Nästan alla de stora härförarne efter Gustaf Adolf, så många som qvarlefde och icke förslösat sitt byte lika hastigt som det togs, drogo åter till Sverige med stora rikedomar, byggde sig praktfulla palatser, än i Stockholm, än i landsorterna, och lefde till dödedag med krigarevanor och furstlig ståt. Några få af de hemkomne drogo till det aflägsnare Finland och uppförde vid dess stränder sina trotsiga slott af sten; men de fleste leddes vid jagtens enformiga nöjen och landsbygdens stillhet. Så länge de än voro vid krafter, tumlade de om på Kristinas fester och i Carl Gustafs krig och sparade åt Finland sin sista ålders slocknande glans, bestämd att slutligen inmuras under hvalfven af Åbo döm, eller i familjegrifterna af en enslig landskyrka. Och förgångna äro för det mesta deras herresäten, fallna för tidens tand och stora ofredens härjningar, men hundrade kyrkor i Finland bevara ännu de sista sorgsna minnesmärkena af denna lysande aristokrati — grafkor och sköldemärken, taflor och inskrifter, kronor och altarkärl samt dessa prunkande grafstenar, på hvilka nu trampar vandrarens likgiltiga fot och bland hvilkas nötta runor man alltid är säker att läsa i årtalens början zifforna 1 och 6.

Ett af dessa herresäten, som vittnat om så mycken stolthet och rikedom och hvilkas glans i en senare tid har förbleknat med adelns, var Majniemi. Bygdt af greve Gustaf Bertelsköld åren strax efter Westfaliska freden, hade det erhållit sitt namn efter katolikernes heliga Maria: Marieudden. Men för folkets tunga var detta namn redan i början främmande, och det utbyttes snart mot Marjala och Majniemi, hvilket senare blef det allmänt gällande. Vid början af denna berättelse, år 1656, stod Majniemi i hela sin första glans; det tre våningar höga stenhuset med dess branta, inåt bugtade koppartak och dess höga, kopparklädda torn hade ett trotsande medeltidiskt utseende och blickade högförnämt ned på de låga kojorna rundt omkring. Alltifrån den stora trappan, inlagd med hvit

Majniemi slott.

marmor, ända upp till de stora, med sköldar, vapen och elghorn klädda salarna och derifrån till de mörka vindeltrapporna, de små tornrummen och de besynnerliga, i gammal tysk stil utförda siraterna på tak och murar, syntes allt på en gång så slösande rikt och så nyckfullt gammalmodigt, att man snarare trott sig vara i hjertat af Tyskland, vid en af dess åldriga fursteborgar, än här vid stranden af finska vågor, i armodets och försakelsernas nordiska bygd.

När man i Dahlbergs *Svecia antiqua et hodierna* betraktar de aristokratiska palatserna från sextonhundratalet i den oförminskade glansen af deras storhet och prakt, synes det som hvilade öfver dem en tyngd af anor och öfvermod, hvilken för våra dagars ögon förekommer tryckande och mycket föråldrad. Majniemi slott, ännu så ungt, gjorde på betraktaren samma intryck. Sex eller sju år gammalt, syntes det redan föråldradt under århundradens börda. Kanske kom detta deraf, att dess herskare och upphofsman, den stolte grefven af Bertelsköld, blott få år hade bebott sitt slott, innan nya krig kallade honom att egna åt konung och fädernesland den ännu oförsvagade styrkan af hans manliga arm. Kanske kom det deraf, att intet qvinligt väsendes behag spred öfver borgen en mildare dager och minskade intrycket af dess trotsiga storhet vid sidan af underhafvandes eländiga kojor strax derinvid.

Klockan var mellan fem och sex på morgonen. Majniemi slott speglade sina stolta murar i vårmorgonens glans och den lugna viken, som med sin innersta yta badade sjelfva grundvalen. Ett herrligt majregn hade fallit om natten, hela naturen strålade af helsa och ungdom, och luften andades denna obeskrifliga känsla af friskhet och föryngring, som gör den nordiska våren så skön. Lärkorna drillade högt i skyn, svalorna ilade snabba som solblinkar genom de klara rymderna, och bofinken qvittade lustigt mellan de ljusgröna björkarnas späda löf.

På gärdet invid parken, ett stycke från slottet, arbetade en hop af grefvens underhafvande, män, qvinnor och barn, trasiga, magra och utsvulna. Under medeltiden ansågs byggnaden af ett slott för hela nejdens olycka. Tiderna hade ändrats i mycket, lagen sökte att sätta en dam för feodalväldets godtycke, men lagen i Finland var ytterst vanmäktig ännu. De höge herrarne och deras fogdar

gjorde hvad de behagade, och klagomål tjenade endast att störta den klagande i förderfvet. Så hände, att till och med här, i så nära grannskap till Åbo med landets högsta domstol, den nya hofrätten, förtryck och orättvisa drefvo sitt hejdlösa spel med befolkningens välfärd. Byggandet af Majniemi hade totalt utarmat hela nejden deromkring, och slottets dryga underhåll fortfor att utkräfva hvad kriget och nöden lemnade öfrigt. Det är troligt, att grefve Bertelsköld icke hade någon aning om hela vidden af sina underhafvandes nöd; borta i kriget tänkte han föga derpå och var nöjd med sitt gods, allenast fogden på bestämda tider skickade honom de betydliga summor han på den tidens adliga vis bortslösade, obekymrad derom, att dessa penningar utpressat sista skärften af hans fattiga bönder.

Arbetarne höllo på med ett tungt och vidsträckt arbete. Den rymliga parken, tätt befolkad med elgar och dofhjortar för grefvens jagtnöjen, skulle omgifvas med en mur af sten, i stället för den äldre inhägnaden af trä. Sedan klockan fyra på morgonen hade man släpat stenar och radat dem i höga murar; — rättare, tillsatte af fogden, stodo bredvid med deras smärta spön af hassel och rönn, beredde att vid första tecken till lätja eller uppstudsighet gifva den felande klatsch. En qvinna, halft vanmäktig af ålder och hunger, hade icke så fort, som rättaren fordrat, framskjutit sin skottkärra med små stenar, bestämda att fylla tomrummen mellan de stora, och erhöll därför några slag af spöet, för hvilka hon dignade. Detta såg den slagnas son, en gosse om fjorton år, kastade sig i blind förbittring på rättaren, klöste och slog honom af alla krafter. Rättaren, en stor, groflemmad karl, fattade gossen i nacken, kastade honom till marken och begynte att obarmhertigt piska honom. Några af de närmast stående upphörde med arbetet, togo gossens parti och utforo i hotelser mot rättaren. Denne slog ursinnigt omkring sig med sitt hasselspö; en af arbetarne, träffad i ansigtet, fattade rättaren om lifvet, kastade honom i hans tur till marken och betalade rikligt sitt lån af stryk. Nu blandade sig en mängd af de öfriga i tvisten; det blef ett fullständigt myteri. Den länge nedtryckta harmen sökte sig luft, man bortkastade verktygen, grep till gärdsgårdstörarne, slog alla rättarne till marken och piskade dem så utan hejd, att de väl föga undkommit med lifvet, derest

icke ankomsten af en ny person i hast förändrat hela sakens utseende.

— Mäster Adam! — utropade en af de kringstående, och detta namn hade en magisk verkan. I ögonblicket bortkastades störrarne, de slagne lemnades i fred, en hvar ilade med brådskande hast tillbaka till arbetet och såg sig med skygga blickar om efter den hotande faran.

Mäster Adam, den allmänt fruktade fogden, nalkades på gångstigen från slottet. Det var en högväxt och muskelstark man, omkring femtio år gammal, i klädseln ett mellanting mellan herre och bonde. Hans korta, nästan hvita hår betäcktes af en vintermössa af hundskinn; de tunna, sammanbitna läpparne, de små, grå ögonen och den låga, men skarpt framstående pannan uttryckte på en gång djerfhet, slughet och hårdhet. Hans spejande öga hade på långt håll upptäckt tumultet, men han påskyndade icke sina steg, han nalkades till utseendet alldeles lugn, viss om sin makt öfver denna folkhop, som i många år lärt sig att frukta honom.

Mäster Adam afhörde med tålmod rättarens klagomål och anställde genast summarisk process. Så stor var arbetarnes fruktan, att ingen af dem vågade ett ord till sitt försvar; kanske voro de ock på förhand säkra att derigenom endast förvärra sin sak. Blott den fjortonårige, som börjat myteriet, betedde sig vildt, knöt, till alla kringståendes häpnad, sin hand mot mäster Adam och utropade: — Låter du inte mor vara i fred, så slår jag ihjel dig, när jag blir karl. Först tog du far, och han förgicks i kriget. Sedan tog du min äldsta bror, och han kom aldrig igen. Sedan tog du vår häst för utskylderna. Sedan tvang du min andra bror att draga tegel-lasset, efter vi ingen häst hade; så drog sig bror min förderfvad och dog. Nu har du tvungit mor och mig att göra tre dagsverken i veckan utan lön, fastän vi icke ha en bit bröd till att äta. Och nu ha dina rättare slagit mor och mig; det är orättfärdigt gjordt, mäster Adam, och du kan låta piska mig till döds, men jag säger ändå, att det är orättfärdigt gjordt...

— Hvad heter du? — frågade fogden kort och nästan spefullt, i det han fixerade pojken.

— Liksom du ej visste det! — svarade gossen trotsigt. — Pehr heter jag, och Pehr hette far min, och Lampifolket har man kallat oss efter träsket, der torpet är.

Skrif upp det i din svarta bok; vår Herre skall skriva det en dag i sin bok.

— Du har goda lungor, — återtog fogden spefullt; — det vore synd att ej låta dig bruka dem. Sätten pojken i qvarnkammaren, — fortfor han till rättarne, — gifven honom dagligen två gånger smörj, och låten mig veta, när han faller till bönboken. Fören modern ur vägen, att hon ej hindrar arbetet; hon må göra om dagsverket i morgon. Och I andre, som visat eder uppstudsige, veten I, pack, hvad det vill säga att vara gensträfvig mot sin herre och husbonde? Mössorna af, lymlar! Du, Nils, har slagit min rättare först; åh, jag känner dig nog, min junker! Fören bort honom till profossen och derifrån med fångskjuts till Åbo slott. I andre mån förlikas med rättarne och gifva dem skälig bot; derefter skall det lottas mellan er, och åtta bland er skola stickas bland knekthopen och skickas till Polen. Förstån I det, pack!

Två af rättarne voro icke sena att gripa gossen och Nils, för att föra dem bort. Gossens moder, som blifvit slagen, satte sig deremot och kastade sig, ömsom hotande, ömsom bedjande, i karlarnes väg. Alla arbetarne, till ett antal af några och fyratio, hade samlat sig kring stället och betraktade än fogden, än hvarandra med blickar af fruktan och hat. Mäster Adam anade oråd; ögonblicket var vådligt, och hans makt stod på spel. Men slumpen kom honom till hjälp. I parken hördes hundskall och strax derpå ett skott. Allas blickar vändes ditåt, ty denna tid på året, när högdjuren hade späda ungar, brukade aldrig jagas i parken.

Hundskallet närmade sig, det rasslade mellan grenarna, och fram störtade en ung elg rakt mot det ställe, der gamla hägnaden var nedbruten för att lemna plats åt den nya. Några af folket uppgåfvo ett rop; elgen studsade, åter small ett skott, och blödande rusade det vackra djuret in bland den vikande folkhopen, men blott för att efter några steg vackla, nedstörta och uppgifva anden med en af dessa märkvärdiga bedjande blickar, hvilka alla jägare veta omtala. Strax efter elgen framstörtade hundarne och efter dem den unge grefve Bernhard till häst, med det afskjutna geväret öfver axeln.

Ynglingen stadnade ett ögonblick, påtagligen förlägen att här vid sin jagt på en så olämplig tid träffa den stränge

fogden, för hvilken han, ehuru arftagare och herre till slottet, från barndomen hyste en ofrivillig respekt. Likväl segrade strax hans stolthet, han steg af hästen och närmade sig elgen med den anmärkning, liksom i förbigående, att det lyckligtvis ej vore en hona och således ingen skada på ungarna. Arbetarne bugade vördnadsfullt, fogden

aftog hundskinnsmössan och sade med en blandning af ödmjukhet och ironi: — Ers nåde har rätt att, när han behagar, förstöra sitt villebråd.

Fogden hann icke säga mera, innan Lampiqvinnan kastade sig för den unge grefvens fötter och utropade: — Nådige herre, förbarma eder öfver min son! De vilja sätta honom i qvarnkammaren; ni vet icke, ni, hvad qvarnkammaren är. Ofvanför det stora vattenhjulet är der en

mörk bur; dess golf är af spolverk, ständigt stänker den fuktiga dimman ditupp, och der låter fogden sina fångar sitta dagar och nätter utan mat, i mörker och köld, genomdränkta af vatten och döfvade af dess brus. Förbarma er öfver min son!

— Är det så, som hon säger? — frågade grefve Bernhard med en tvekande blick på fogden, som plötsligt såg sig förvandlad från domare till anklagad.

Fogden beskref myteriet med samma ton af förakt för hopen som nyss förut, då han tilltalade arbetarne. Men han hade missräknat sig på intrycket af denna öfverlägsna ton. Han glömde stolthetens fina nerver vid sjutton år; han anade kanske ej, att den greflige ynglingen, nyss tvungen att göra ett slags ursäkt för sitt opassande skytte, ej ogerna fann ett tillfälle att visa sin myndighet öfver honom, tjenaren. Grefve Bernhard betraktade arbetarne med välvilja. — I hafven svårt förbrutit eder, — sade han, — och hvarken min fader eller jag skall lemna sådant ostraffadt, om det sker en gång till. Men jag vill ej, att min korta vistelse här ibland eder skall störas af några straffdomar. Jag förlåter er för denna gång, i hopp att I framdeles skolen vara lydige tjenare. Jag efterskänker alla straff; jag gifver eder i dag en fridag och vill, att I skolen göra eder en glad stund. Mäster Adam, säg till, att folket får mat till middagen och på eftermiddagen två tunnor öl.

Grefven gick. Fogden följde honom tigande och med mörka blickar. Men arbetarne uppstämde ett jublande hurra, och den fjortonårige Lampigossen ropade, svängande sin trasiga mössa: — Hurra för den unge, nådige herrn! Det skall jag minnas, när jag blir karl!

4. Mäster Adam.

ogdens gård låg ett stenkast från slottet, belägen på en höjd vid sjön, så att man derifrån kunde se allt hvad som föreföll. Detta var af flera skäl nödvändigt, dock mest för det hat, som fogden ådragit sig. Tre af hans pålitligaste och starkaste karlar utgjorde besättningen i denna gård, som, omgifven af ett plank med jerntinnar, liknade ett utanverk,

bestämt till slottets bevakande. Öfver gafveln af huset hängde på sin ställning en ljudelig klocka, med hvars tillhjälp fogden kunde kalla till sig hjälp från slottet, om han blef öfverfallen. Huset var dessutom försedt med alla slags vapen och liknade mera en rustkammare, än en fredlig förvaltares boning.

En stund efter det uppträde vi nyss berättat sågs mäster Adam utkomma från sin boning och kasta en spanande blick mot parken. Det dröjde ej länge, innan hans skarpa ögon upptäckte tvenne gestalter framskymtande mellan träden; det var Greta, hans dotter, och vid hennes sida den unge grefve Bernhard. Ett knapt märkbart löje drog sig vid denna anblick öfver fogdens läppar. — Icke så illa! — mumlade han. — Den unga örnen vill visa i god tid sin makt; jag har dock en tråd, som binder hans flygt. — Derpå gick han med lugna steg till slottet, lemmande de båda unga ostörda i deras förtroliga vandring före afskedets ögonblick.

Mäster Adam var nu icke lik sig sjelf. Helt annan än nyss förut, gick han omkring bland det församlade folket, utdelade rundeligt mat och öl, hade åt alla ett vänligt ord och låtsade icke märka arbetarnes hånfulla, misstrogna blickar, som triumferande mötte honom öfverallt. Lampigossen kunde icke styra sin tunga: — Skål, mäster Adam, — utropade han, i det han trängde sig fram till öl-stånkan; — det ölet har icke vuxit i qvarndammen! — Fogden smålog och svarade endast: — Du bedrar dig, min gosse; maltet är hemma just derifrån.

Ungdom och kärlek fortsatte sin lustvandring i den gröna parken. Strålande, som de, af helsa och glöd, såg majsolen ned på dem genom lönnarnes kronor. Blyga, som den första kärleken, oskyldiga, friska och hoppfulla som den, böjde sig vårens första sippor under de vandrandes fot, och de märkte det icke. Fåglarna sjöngo rundtomkring: de hörde det ej; och likväl märkte de, hörde de allt. Ty allt flöt för dem tillsamman i en enda anblick och en enda ton: sol, blommor och fågelsång, de togo alla en enda gestalt och ett enda ljud: det var den älskades öga, det var den kära röstens ljud, när afskedets stund nalkades och hela lifvet speglade sig i en enda tår, likasom hela naturen i en enda droppe af morgondagg.

Börd, rang, rikedom, lysande namn, stolta förhoppningar, lycka och glans, ära och makt — böjen eder förmätna panna till jorden, det finnes i hjertats verldar en makt, som är större än ni, den jemnar höjder och klyftor, den nedbryter hägnaden mellan höge och låge, den förmår allting, emedan den tror allting och hoppas allting och begär likväl ingenting annat än sig sjelf. Derfor är den första kärlekens glans så ljuf och skiner, länge försvunnen, genom lifvets minnen, såsom skalden sjunger:

»Än med mörker, än med ljus
Ett moln gått upp och dolt dig för min syn,
Dock brann du lika klar, sen det försvann.»

Solen stod redan högt på himmelen, när den unge grefve Bernhard erinrade sig, att han ännu samma dag skulle rida till Åbo för att strax derpå lemna fäderneslandet. Han fattade flickans hand; — han, den rike och förnämte, hade aldrig vågat begära en kyss af hennes blom-

strande läppar. Nu kysste han denna hand, som hvilade varmt i hans; det svindlade för den arma flickans ögon, och när hon såg sig om, var ynglingen försvunnen bakom parkens ekar.

Oerfarne! Han kom från sina drömmar, hoppfull och oegennyttig; han anade icke, att hemma i slottet väntade honom den iskalla egennyttan; han hade behöft mot den en mans kraft och en gubbes erfarenhet, och han hade endast ett hjerta, uppfyllt af vemod, sällhet och sorg.

Mäster Adam väntade honom i den stora salen. Ynglingen märkte honom knapt. Men förvaltaren trädde med en egen blandning af djerfhet och ödmjukhet rätt fram till sin unge herrskare, räckte honom vördnadsfullt en liten påse med silfvermynt och sade, ej utan beräknad tonvigt: — Detta är allt hvad jag nu kunnat bringa ihop till ers nådes resa.

— Det är bra, — svarade ynglingen, utan att kasta en blick på penningarne; — lägg dem ned i mitt resskrin, jag skall sedan qvittera allt.

— Men, — anmärkte förvaltaren bedragen i sin väntan, — det är endast 450 daler i silfver. Ers nåde skall ej med dem kunna bestrida sin resa och utrustning i Åbo.

— Godt, jag förstår, — svarade grefve Bernhard förströdd; — du vill lemna mig mera; nåväl, lägg alltsammans i resskrinet.

— Nej, ers nåde, beklagligen kan jag ej lemna er mera i detta ögonblick. Först i morgon eller öfvermorgon inflyta räntorna från de norra länderierna; och jag nödgas lemna åt en annan omsorgen om deras inkassering. Jag beder ödmjukast, att ers nåde ville nu genast förunna mig afsked från min tjänst, i förmodan att eders nådes herr far icke vägrar sitt samtycke dertill.

— Hvad är det ni säger, mäster Adam? — återtog ynglingen, uppmärksam på den skarpa betoningen i förvaltarens sista ord.

— Ers nåde, — svarade fogden, — ni går i krig. Ni skall der få en trupp att anföras. Det händer en dag, att ert manskap gör myteri, icke mot er, men mot sergeanten, som vill tillhålla folket att uppfylla sin pligt. Sergeanten bestraffar detta brott, som ostraffadt skulle i grund förstöra disciplinen. Ni deremot, ers nåd, ni ditföres af en händelse, ni hör blott den upproriska hopens framställ-

ningar, ni förlåter de brottslige: än mer, ni belönar dem med ett gästabud. Eder underlydande kan icke motsäga er; han lyder, men han gör hvad hans pligt bjuder: han begär sitt afsked.

— Men det är icke ert allvar, mäster Adam. Ni kan icke fordra, att jag, som efter flera års frånvaro på två dagar besöker mitt fädernegods, skall belasta minnet af dessa dagar med straffdomar.

— Ers nåd kan ej heller fordra, att jag, som i femton år med trohet tjenat er herr far, skall qvarstå vid en befattning, der jag från denna stund endast kan mötas af mina underlydandes hån och uppstudsighet.

— Hvilken upprättelse fordrar ni då?

— För mig gifves endast ett val. Antingen lemnar jag i dag min tjänst, eller tillåtes mig att i morgon straffa de olydige.

— Hvad ni begär är omöjligt. Mitt ord kan lika litet ryggas som ert. Mäster Adam, ni har ej rätt behandlat ert folk. Nöd och förbittring stå skrifna i hvarje uppsyn. Det gör mig ondt om dem.

— Ers nåd känner ej detta folk. Gensträfvigt och halsstarrigt, kan det endast med stränghet hållas i tygel. Lossa på dess band, öfverse i dag med dess olydnad, och det skall vara i stånd att i morgon till grunden nedrifva ert slott. Grefven, er herr far, behöfver årligen trettiotusen daler för sina utgifter. Ni sjelf, ers nåd, behöfver minst tiotusen. Slottets underhåll fordrar lika mycket. Hvarifrån vill ni taga dessa penningar, derest ej folket hålles i helsosam fruktan? Sexton af edra hemman äro pantförskrifna, trettio hemman äro öde i följd af utskrifningarna till kriget. I år har adeln fördubblat sin rusttjänst; hvar åttonde bonde skall klädas i knektjackan; här i skärgården skola två båtsmän uttagas af fem bönder. Pesten har visat sig i Åbo, och folket ropar, att brunnarne äro förgiftade. Hexor och trollkarlar kringstryka öfverallt och förvända sinnena med allehanda djefvulstyg. Förlåt en gammal trotjenare, om han frågar: är detta en tid för mildhet och skonsamhet? Jag vill icke dölja för er, ers nåd, att om jag i dag släpper tömmarna, kan i morgon ett allmänt uppror utbrista. Men . . . vill ni hellre följa ert hjertas känslor, än nödens och kloketens bud, så har jag intet att vidare tillägga. Mina

räkenskaper äro i ordning, och jag är beredd att, fattig som jag hitkom, öfverflytta med min dotter till Sverige . . .

— Visa mig en utväg, der jag ej behöfver straffa, — återtog ynglingen, synbart träffad af fogdens mörka skildring och kanhända tillika af den tanken, att den vackra Greta skulle flytta bort.

— Ers nåd behöfver icke straffa, — svarade fogden med ett knapt märkbart leende, — Ers nåd reser i dag till Åbo, åtföljd af folkets välsignelser och jubelrop. Det är jag, som i morgon skall beskyllas att hafva handlat emot er vilja. Man skall hata mig ännu mer, än man gjort; man ser endast handen, som straffar, icke hufvudet, som befaller. Men jag är van vid att misskännas; hvad bryr jag mig om hatet? Jag tjenar min herre, det är nog, och jag är beredd att för honom uppoffra allt.

Grefve Bernhard stred med sig sjelf. Ändtligen segrade stolthet och hederskänsla. — Nej, — sade han; — hända hvad som helst, ni måste finna en annan utväg. Jag bryter icke mitt ord.

Förvaltaren teg en stund helt stilla. Derpå sade han: — Lofva mig, ers nåd, att, innan ni reser, sammankalla arbetarne och uppmana dem att i allting vara mig hörsamme, såsom de böra vara hörsamma eder sjelf.

— Stadnar ni då qvar?

— Ja, ers nåd.

— Godt. Jag lofvar er det.

En half timme efter detta samtal stodo alla slottets invånare samlade kring sin unge herre, hvars häst redan stampade vid slottsporten. Grefve Bernhard hade efterkommit förvaltarens önskan och tillsagt alla underhafvande ovilkorlig lydnad för mäster Adam. Ett doft knot blandade sig i hurraropen; men den unge grefven aktade icke derpå, utan sprängde i sporrsträck bort på vägen åt Åbo. En enda såg med förgråtna ögon den sista fladdrande skymten af hans blå plym; det var den hårde förvaltarens dotter, den milda och ljuslockiga Greta.

Knapt var grefven borta, innan mäster Adam framkallade sina rättare. — Bort med ölet! — ropade han. — Fram med fångkärnan, och Nils i häkte. Åtta de mest uppstudsiga af eder öfriga uttagas till rekryter. Lampipojken inspärras i qvarnkammaren, och hans mor jagas på ögonblicket från sitt torp.

Fruktan och häpnad betogo alla närvarande. Blott Lampiqvinnan vågade höja sin röst till ett klagorop. — Ve, ve! — ropade hon. — Ve öfver den otrogne gårdsfogden!

Året 1656 var för Finland bekymmersamt i många afseenden. Fienden hade härjande infallit i Karelen; det var då gymnasisterne i Wiborg modigt uttågade till stadens försvar. Skörden hade på flera orter felslagit, pesten väntades, kriget i Polen uppslukade allt stridbart manskap, som hemma kunde undvaras. Konungen hade, icke alldeles lagligt, låtit utskrifva icke blott detta, utan äfven följande årets rekryter; allmogen knotade och bearbetades här och der af hemlige utskickade. Dess trohet mot kronan förblef orubbelig, men drifvet af nöden, lyssnade folket i några trakter, särdeles i nejden af Åbo, till personer, som sökte intala dem, att den nyaste utskrifningen skedde utan konungens vetskap på tillställning af egenlyttige embetsmän, hvilka sedan ville sälja det utskrifna manskapet åt danskar eller ryssar. Så hände, att här och der uppstod buller, att menigheten motsatte sig utskrifningen och endast med ömsom användt våld och öfvertalning kunde förmås att foga sig i öfverhetens påbud.

Nejden kring Majniemi, uppretad och utarmad af flerårigt förtryck, var en af de lättast antändliga. Sent på aftonen samma dag som grefve Bernhard afrest till Åbo, såg man en båt med två karlar och en qvinna ila öfver sundet till svarta Janes koja. Den gamla sof eller låtsade sofva, men uppväcktes af några kraftiga slag på dörren och tvangs att insläppa de sena gästerna. — Har den lede fienden farit i eder, — bannade hon, — efter I icke låten folk vara i fred så här dags på dygnet? Vetten I icke, att fogdens piska snart skall väcka eder klockan fyra på morgonen?

— Det är just därför att vi veta det, som vi kommit hit, — svarade Lampiqvinnan, som åtföljt karlarne. — Aldrig skall fogdens piska väcka oss mer, och dertill skall du hjälpa oss, Jane.

— Jag! — utbrast den gamla med låtsad förundran, ehuru hon troligen ganska väl förstod meningen med besöket.

— Just du, — återtog qvinnan. — Här är ej tid till långa ord. Nils på Arvio är häktad i qväll. Pehr, min pojke, är kastad i qvarnkammaren, jag sjelf är drifven

från torpet, och när solen går upp, skola dessa två och ännu sex andra dertill skickas till Åbo och stickas i knekthopen.

— Men hvad har jag att skaffa med det? Jag får vara nöjd, så länge man låter mig sjelf behålla min koja.

— Jo, — svarade qvinnan beslutsamt och hemlighetsfullt, — du skall förgöra mäster Adam ännu i natt.

— Ären I galne? Förgöra fogden?

— Hör nu på, svarte Jane, det är icke värdt, att du ställer dig oskyldig. Hela verlden vet, att du kan hemliga konster både till godt och ondt. Ditt rykte är nästan så stort som Puu-Jumalas, och du anses af mången snällare än Walborg Kyni från Tyrvis. Således är det onödigt, att du ställer dig så enfaldig. Du skall tillreda ett trollskott, och det genast, och derpå inkastas det än i natt genom fogdens fönster, och när morgonen gryr är han död i sin säng.

— Gån er väg, ni ha skådat för djupt i ölstånkan, märker jag, — utfor Jane vresigt.

— Åhå, — ropade karlarne, — tror du vi kommit hit för att låta drifva gäck med oss. Nej, gumma, nu är nöden för dörren, och nu slipper du ej ur en fläck. Gör du icke genast hvad vi begära, så tända vi din usla koja i alla fyra hörnen och steka dig, gamla trollpacka, vid brasan af dina egna knutar.

Jane betraktade forskande sina gäster och syntes begripa, att de, drifne af nöden och vantron, voro i stånd att hålla ord. — Jaså, — sade hon efter någon tvekan; — jag skall göra eder till viljes, men icke i natt. Tron I, att man förgör en menniska så, som man dräper en katt? Menen I, att här i stugan växa trollört, sprakved och drakeblod? Dödas ben kunde jag väl ha och ödlehufvud och grodfötter; men hvar nu i en hast taga kyrkomull, ugglehjertan och huggormstungor? Nej vars, låt bli med det så länge. Vi måste vänta med det till nedan, ty i nyet förlora örterna sin kraft och kunna ej skada, men väl bota. Kommen tillbaka om två veckor.

Karlarne syntes förlägne. — Om två veckor äro vi på vägen till Polacken, — sade de.

— Visst är det värdt att här stå och lipa! — utbrast Lampiqvinnan, den djerfvaste och mest förbittrade af dem alla. — Hjelper ej trolldom, så hjälper väl handkraft

Fort tillbaka i båten; vi ha ännu en timme till midnatt. Innan hanen gal, falla vi öfver fogden med fyratio mans styrka och rifva hans gård i små smulor.

Karlarna betänkte sig ännu; vågstycket syntes dem för stort. Jane tog medlande till ordet. — Mig synes det vara bäst, sade hon, — att några af eder gå genom natten till Åbo och klaga allas nöd för landshöfdingen. Törhända träffen I unge grefven der ännu, och så kunnen I få rätt mot fogdens tyranni.

— Rätt? — upprepade Lampiqvinnan med bitterhet. — Klaga så gerna på haglet, som nedslår vår gröda, och på frosten, som förderfvar kornet i axet! Förr skola haglet och frosten göra dig rättvisa, än den ena höga herrn rör en flik af den andres rock. Hvad ha vi enfaldige bönder att vänta, när vi veta, huru det för några år sedan gick den hederlige fiskal Croell, som klagade öfver kronans befallningshafvande och som fick tacka sin lycka, att han slapp helskinnad med skammen ur fängelset, men icke så mycket som ett öre vunno bönderne derpå? Nej, stackare den karl, som icke i dessa tider förstår att hjälpa sig sjelf; han är värd att brödet ryckes ur hans mun och barnet från hans famn; eländige, fege stackare, som tålen slikt öfvervåld och icke hafven mod att slå tillbaka med rätt den, som först slagit eder med orätt!

— Om vi finge hela Arvio by och alla Lampigårdarna på fötter i natt, borde vi blifva mellan femtio och sextio man, — anmärkte den ene af karlarna eftersinnande.

— Tre rättare och fogden fjerde i gården, utom Greta och pigan, — räknade den andre; — men om klockan ringger till storm, får han tio eller tolf karlar från slottet till hjälp.

— Tolf och fyra gör sexton, — räknade Lampiqvinnan. — Sexton de och minst femtio ni; fins det hjerta i bröstet hos eder? Kalla mig en hexa, om jag icke nästa söndag skall berätta för allt kyrkfolket huru fege I varit, och minsta barn i hela byn skall skratta er i ansigtet.

— Fort till båten! — ropade båda karlarna, hvilkas tröga finska lynne småningom uppvärmdes af qvinnans hetsiga tal och ändtligen närmade sig den punkt, der man mindre beräknar sin fara, än sin rättvisa sak. Innan kort voro de alla åter på motsatta stranden.

Jane såg efter de bortroende, i det hon betänkligt skakade på hufvudet. — Den, som griper till svärd, skall förgås för svärd, — sade hon tyst för sig sjelf. — Finns då i Finland ingen rättvisa mer, utom det blodiga våldets? Men Greta måste räddas; Gud vare sedan hennes far nådelig, om de verkligen få honom fatt.

Med dessa ord lösgjorde Jane en liten båt, som i vårnattens halfskymning låg gömd mellan stenarna vid stranden, och hastade med lätta, men tysta årtag åt samma håll, som fogdens fiender nyss hade rott. Och natten var alldeles lugn; på afstånd hördes talltrastens sång ur skogen, blandad med ljudet af dyningens squalpande mot de slumrande stränderna.

5. Natliga uppträden.

id pass två timmar före uppträdet i Janes koja stod mäster Adam på den höga trappan af sitt hus, der man från kullen såg vida omkring. Hans genomträngande blickar flögo öfver nejden, än mot slottet till venster, än bortåt Arvio by, som bakom åkerfälten till höger vid sidan af parkhäggnaden framskymtade med sina låga tak nära en qvart mil från gården. Han följde noga de hemvandrande arbetarnes steg och syntes belåten, när de icke gruppvis, utan en och en, sågos aflägsna sig längs gångstigarna, genvägen öfver åkerrenarna.

På stora vägen från slottet sågs en ensam vandrare med rensel på ryggen styra sin kosa mot gården. Hans steg blefvo raskare, ju mera han närmade sig, och innan fogden lemnat sin trappa, stod vandraren vid den stängda porten, klappade på och begärde att blifva insläppt. Mäster Adam gick att öppna. — Är det du, Johannes? — sade han stråft, dock utan sin vanliga hårdhet i tonen. — Hvad för dig hit så här dags? Du hade gjort bättre att sitta i Åbo vid din grammatika, än att med rensel på ryggen stryka landet omkring.

— Ja, hvad vill ni jag skall göra? — svarade den nykomne, en ung man om några och tjugu år, blek och mager till utseendet, men med ett uttryck af klokhed och godlynthet i de tidigt fårade anletsdragen. — Hvad vill ni jag skall göra? Hela min matsäck var slut, och i Åbo finnas så många andra fattiga djeknar, att barmhertiga menniskor ej kunna föda alla. Derfor så tänkte jag, att nöden har ingen lag. Pingsten tillstundar, och så har jag begifvit mig ut i socknarna att samla ihop några ören och några kakor bröd, för att hålla ut till midsommar med *logicam* och *metaphysicam*. Ni nekar mig ju inte tak öfver natten, mäster Adam? Hur mår Greta? Det är länge sedan jag såg min lilla brud.

— Nå nå, gunstig junker, det har ingen brådska med brudkronan; läs dig först till magister och skaffa dig litet mera bröd i renseln, så få vi allt se. Men kom in nu vackert och ät en bit. Du har väl godt om matlust kan jag förmoda?

— Jo men, mäster Adam, jag har gått två mil i dag och derunder funderat på en ny thes, som skall göra vår lärde *Martinus Miltopæus* mycken glädje. *An homo bestia sit?* Svar: *Certe, quia comedit similes suos**), och dervid, — tillade studenten med ett spetsfundigt leende, — dervid tänkte jag på de delikata syltfötter ni skall bjuda mig till qvällsvard, mäster Adam!

Fogden syntes föga gifva akt på denna lärda invit, utan införde sin gäst i den rymliga salen, som jemte två små kamrar upptog hela hufvudbyggnaden. — Hvila dig nu, — sade han; — jag vill tillsäga Greta att hemta dig mat.

Greta kom. Studenten räckte henne handen och kramade den dugtigt, men den unga flickan nedslog ögonen, sannolikt för att dölja de alltför tydliga spåren af nyss gråtna tårar. — Hvad nu? — sade Johannes godmodigt. — Du har gråtit, *pullula mea***). Aldrig i verlden kan jag tro, att du haft så ledsamt efter mig?

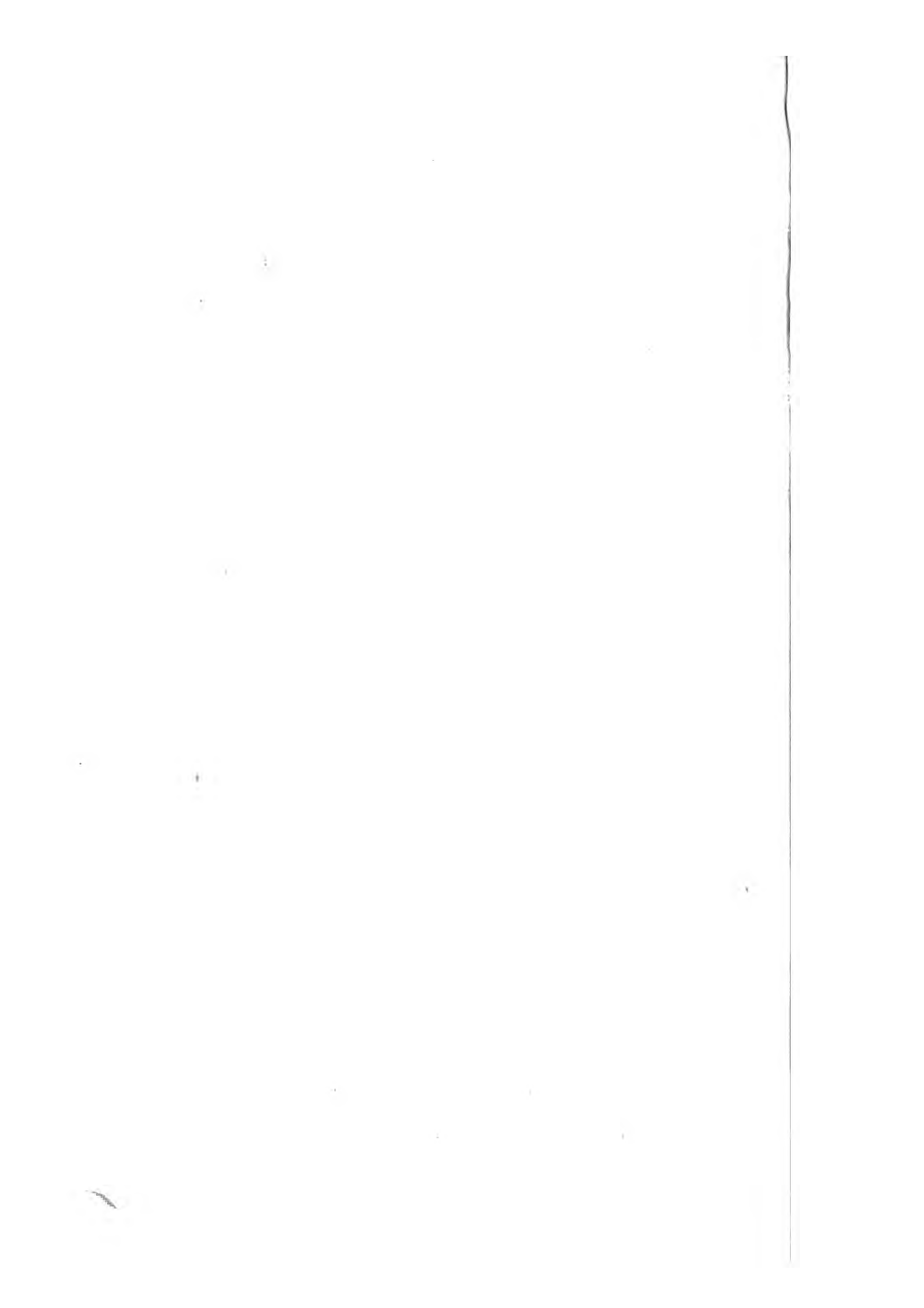
— Hennes dufhane har flugit sin kos i dag, — skyndade fadren att svara, innan Greta ännu hunnit uppslå

*) Är menniskan ett oskjäligt djur? Visserligen, efter hon äter sina likar.

***) Min kyckling.

Johannes och Mäster Adam.

sina vackra ögon. — Är du icke en toka, min flicka, att hänga hufvudet för en sådan der grannfjädrad gynnare? Se så, qvickt fram med ett godt ord åt Johannes och en god filbunke på köpet. Ser du icke, han vore i stånd att af bara hunger äta upp dig sjelf.

Och den hårde fogden log välvilligt. Han hade dock sin menskliga känsla, äfven han; det var kärleken till hans dotter och ärelystnaden att en dag tänka henne som den flitige studentens maka, en blifvande prostinna i hemsocknen. Men Greta vågade hvarken se upp eller svara; hon ilade ut och

återkom snart

med den begärda välfägnaden. Studenten,

utan tvifvel mera lärd än människokännare, antog godtroget fogdens förklaring öfver Gretas tårar och satte sig med stoiskt lugn att äta sin filbunke.

— Sannerligen, mäster Adam, — sade han, — ni är en afundsvärd man: en varm stuga, ett godt bord, en

mjuk qvinnohand — *numen domesticum*, som vi uttrycka oss artigare än *dominus* Bång, som alltid talar om sin *mala herba*, sitt styggelsegräs — och sedan landsbygdens lugn, *otium mentis* och ett folk af herdar och herdinnor, som leda till er sina lam i rosenband och hvilkas herdekonung ni är . . .

— Säg mig, Johannes, — sade fogden, som troligen icke delade studentens tankar om landsbygdens herdelif, — grälar man ännu lika mycket vid akademien?

— Jag förlåter er, mäster Adam, — svarade studenten, i det han gjorde en djup grop i filbunken; — jag

förlåter er, att ni nyttjat ett så vulgärt uttryck, som gråla, om hvad vi anständigttvis kalla disputer. Ja, visserligen går der allt ännu varmt till vid disputationerna; *dominus* Miltopæus bevisar, att *dominus* Bång är en åsna, och *dominus* Bång bevisar, att *dominus* Miltopæus är en hedning. Hvad mig angår, vill jag hellre vara hedning, än åsna, och jag kan utan skryt säga, att jag i förra veckan som *posterior opponens* grundeligen nederslog *dominus* Bång, både *majorem*, *minorem* och *conclusionem*. *Dominus* Bång blef deröfver *furi-bundus* och hotade stämma mig för både hexeri och kätteri, efter han förmenade sig kunna bevisa, att jag för länge sedan haft böcker till låns af *dominus* Stodius, hvilken, som ni vet, varit illa anskrifven för hexeri. Men . . . hvart tog mäster Adam vägen?

Fogden hade under tiden gått ut, kastade ännu från trappan en blick öfver den mörknande nejden, tillsåg att porten var stängd och strängen till stormklockan i ordning, gaf ordres för natten åt rättarne och pröfvade fängpannorna på ett par långa muskedundrar, som hotande hängde vid stugudörren. Efter dessa försigtighetsmått återvände han lugn till det inre af stugan.

Greta hade emellertid begagnat sin fars frånvaro att, likasom händelsevis, fråga, om Johannes mött någon ridande på vägen till Åbo, och studenten hade, med munnen full af sin smörgås, svarat henne, att den unge grefven af Majniemi ridit med sina två tjenare förbi och öfverstänkt honom med smuts. Lyckligtvis hade rummet betydligt mörknat, ty himmelen hade mulnat till natten och såg ut att lofva regn. Hvarken fogden eller Johannes kunde därför upptäcka den glödande rodnad, som vid dessa ord hade, lik ett sken i natten, flugit öfver Gretas unga kinder.

— Klockan är tio, — sade fogden med en befällande ton, som lång vana lärt honom att antaga äfven hemma i sitt hus. — Godnatt med er, barn! I morgon får jag se hvad vi kunna göra för dig, Johannes.

— Hederlig tack, mäster Adam! — svarade studenten. — Jag har sannerligen icke varit så mätt, sedan jag sist var hos er, och vore ni *dominus* Bång, så skulle jag utmana er på en splitter ny thes: *num homo Deus sit?* Svar: *certe, quia Deus nihil desiderat. Ego autem nihil desidero (cilicet*

post coenam copiosam). *Ergo, Deus sum. Quod erat probandum**). Godnatt, mästare Adam!

Vid dessa ord hade Greta kysst sin far på handen, räckt sin egen hand åt Johannes och aflägsnat sig till det s. k. loftet, en rad af två eller tre små vindsrum, till hvilka man kom längs en utbygd gång på baksidan af huset och der hon den varmare årstiden sof jemte tjänstefigant. Fogden gick till hvila i en af kamrarna, men studenten sträckte sig behagligt i den ena af två halmbäddade sängar, hvilka öfver hvarandra intogo långsidan af rummet midtemot den stora spiseln. Här sjönk han innan kort i sömnens armar, under ärelystna tankar på alla de disputationer, i hvilka han skulle besegra *dominus* Bång.

Men troligen hade vår hederlige, fast trätosamme kathedersjäl tagit för stark qvällsvard af syltfötter och filbunkar, ty, oaktadt sin trötthet, sof han oroligt, och plågsamma drömmar störde hans hvila. Han tyckte sig sitta i nedra kathedern af *auditorium majus*, öfver och bakom honom Miltopæus med sitt långa, hvita hår slätt benadt öfver pannan, och framför honom stod den kolossale, svartmuskige theologen professor Bång, blixtrande af vrede och *odium theologicum*, som *ex officio* opponent. Förgäfves uppbjöd respondenten all sin klyftighet, all sin värtalighet; den storväxte motståndaren lät en skur af kyrkofäder och hebreiska nedhagla öfver hans hufvud, och den arme Johannes kände sig förkrossad, stum, tillintetgjord. Allt svartare blef Bångens gestalt, vidgades ut, blåstes upp, blef hög som ett kyrktorn och nedskådade på honom med utsägeligt förakt; och när Johannes betraktade kathedern, befanns denna förvandlad till ett ofantligt bål, sotiga figurer sprungo med facklor deromkring och antände bålet, och flammorna slogo fräsande upp mot den askgrå himmelen.

I detta ögonblick vaknade vår vän studenten med förskräckelse och satte sig upp i bädden. Rummet var kolmörkt, ty luckorna voro tillskrufvade utifrån, men det syntes som hade drömmens skräckbilder föresatt sig att plåga honom äfven som vaken. I nattens tystnad kunde han tydligen höra ett besynnerligt sakta fräsande, likasom uppe vid taklisten — Dumhufvud! — sade han lugnande

*) Om människan är en gud? Visserligen ty en gud saknar (åstundar) ingenting. Men jag saknar ingenting (d. v. s. efter en riklig aftonmåltid). Således är jag en gud. Som skulle bevisas.

till sig sjelf, — det har börjat blåsa derute; det är stormen, som susar derborta i parken. — Och han lade sig åter med föresats att icke vidare låta skrämma sig af den fruktansvärde *dominus* Bång.

Den natten vägrade likväl sömnens hulda makt att strö sin vallmo öfver studentens ögonlock. Det fortfor att susa och frasa i hans öron, och stundom tyckte han sig höra ett aflägsset sorl, blandadt med klockors klang. För andra gången satte han sig upp. Öfverst vid taklisten ofvanom ett af fönstren syntes en liten glänsande punkt; den vidgade sig småningom, tilltog i klarhet... och i rummet spridde sig en lukt af rök.

Studenten rusade upp — Eld! — ropade han och ilade till den stängda dörren af fogdens kammare. Snart blef det rörelse och brådska derinne.

Fogden, halfklädd, störtade ut och sökte att öppna förstugudörren. Den var stängd — tillbommad utifrån. På ögonblicket insåg mäster Adam hela vådan af sin belägenhet. — De skurkarne! — utropade han. — De hafva klättrat öfver planket, tillbommat dörren och antändt taket med fyrbollar. Eländige lymlar, som hade vakt i natt! De ha druckit för mycket öl och bortsofvit allas vår välfärd.

För att säga sanningen, hade fogden gissat alldeles rätt. De upproriske bönderne hade kringrännt gården, funnit vakten sofvande och med bågar afskjutit mot taket brinnande bollar af blå och beck så länge, tills några af dem tändt an. Ehuru väggar och tak voro våta af regnet, var faran påtagligen ganska stor, ty det blåste starkt. Klockan var omkring 2 på natten och himlen betäckt af täta, dimlika moln, som fördröjde den annars så tidiga morgongryningen.

Mäster Adam var icke den man, som så lätt förlorade hufvudet. Hans första tanke var stormklockan; han ryckte i strängen; intet ljud — en bit af repet stannade i hans hand. — Kom, Johannes! — utropade han. — De hafva afskurit klocksträngen, men vi skola nog finna en utväg att märka bofvarna och väcka vårt folk.

Hastigt nedtog han de två grofva muskedundrarne, räckte studenten den ena och försåg sig med krut, kulor och luntor. Derpå ilade båda uppför den branta trappan till vinden, från hvars tränga, endast med luckor försedda

gluggar man hade en vidsträckt utsigt. Eldskenet från taket var ännu icke nog starkt att upplysa nejden, och bönderne, som icke medförde facklor, höllo sig alldeles tysta, i förbidan att elementerna skulle fullborda deras hämdeplan. — Ser du något? — frågade fogden hviskande.

— Jag kan ej urskilja annat, än träden i parken och taket af ladugården. Men tyst... derborta, helt nära planket, ser jag en skugga röra sig.

— De hafva utställt poster rundtomkring för att icke låta oss undkomma. Bedrager jag mig icke, så har en stor skara af mordbrännarne slagit sig ned i ro nära por-

ten. De måste vara minst trettio eller fyratio man; hela Arvio by har sammansvurit sig med Lampigårdarne att förgöra mig. Men passa nu på; jag skall gifva de skurkarne en lexa, den de nog skola minnas till dödedag.

Vid dessa ord framstack fogden genom gluggen den tunga pipan af muskedundern, sigtade mycket noga, förde luntan till fänghålet och tände an. Skottet small med stark knall; dess blixtpullyste hela gården och dess närmaste granskap. Bland bönderne vid porten märktes en plötslig förvirring, blandad med jemmerrop. Fogden gnuggade händerna af skadefröjd och skyndade att ladda sitt fruktansvärda vapen ånyo. — Vålbekomme, — ropade han.

— Pipan var laddad med 15 kulor! Skjut, Johannes, skjut, innan skurkarne skingra sig. Skjut midt i hopen — der strax till höger om porten.

Den hederlige studenten svarade intet, men hans hand darrade. Han riktade länge och med skenbar omsorg; derpå sköt han — och sköt i luften. — Dålig skytt! — ropade fogden förargad; — duger ej att skjuta annat än glosor och munväder. Ladda på nytt!

— Ja, huru vill ni man skall träffa i blinda mörkret? — genmälde studenten med låtsad förtrytelse, i det han ovigt famlade efter laddstocken. Inom sig tillade han en slutsats efter logikens regler: — kanaljerne derborta äro menniskor och landsmän; man skjuter icke på menniskor och landsmän; *ergo* skjuter jag icke på kanaljerne.

Huj, i detsamma hördes ett hvinande ljud, dock utan knall; i samma ögonblick susade något in genom gluggen tätt förbi studentens öra och borrade sig fast i den motliggande väggen. — Hvad var det? — utropade Johannes.

— Hvad det var? — upprepade fogden. — Det var en pil. Detta fördömda folk har icke råd att bestå sig gevärd, kulor och krut: utom dess är det strängt förbjudet. Derfor jaga de ännu med förfädrens bågar och pilar och skjuta med dem så säkert, som någon skarpskytt. Det är ett äkta tjufskytte; ingen smäll, blott ett sakta sus, och döden träffar sitt rof. Akta dig, stå ej vid gluggen! Jag vill skicka dem och de sofvande lymlarne, mitt folk, ännu en väckare.

I samma stund susade genom luften tvenne pilar på en gång; den ena inslog i yttre väggen på sidan om gluggen, den andra snuddade vid insidan af gluggen, spjelkte en bit af trädet, träffade fogdens venstra arm, som riktade muskedundern, uppslet vadmalet af rocken och gjorde i armen en djup rispa. Mäster Adam undertryckte ett utrop af smärta, riktade åter sitt rubbade vapen och fyrade af. Ett nytt jemmerrop från nejden af porten bevittnade, att äfven detta skott icke förfelat sin verkan.

Emellertid hade det länge hotande regnet begynt nedstörta i strömmar, — en för de belägrade lycklig omständighet, ty elden vid taklisten, ehuru ständigt underhållen af blåsten, förmådde blott långsamt gripa omkring sig. Nere på gården hördes nu larm, rop och svordomar, antingen nu bönderne, uppretade af de sinas fall, företagit

sig att storma gården, eller ock rättarne i den mindre stugan närmast porten hade vaknat af skjutandet och gripit till motvärn. Striden dernere blef allt häftigare, och tid efter annan ljödo från vindsgluggarne muskedundrarnes grofva knallar; dock vågade fogden, af fruktan att träffa sitt eget folk, numera endast skjuta i luften, för att dy-medelst tillkalla hjälp från slottet.

Småningom grydde dagen. Bönderne hade påtagligen bedragit sig i sitt hopp att i all tysthet bränna fogden och hans gård. De begynte med allt skäl frukta, att ett längre dröjsmål skulle tillintetgöra deras hämd, och beslöto att med ens göra slut på en strid, som redan kostat dem fyra eller fem döde och sårade. Medan Lampifolket fortfor att skjuta fyrbollar mot taken, bortkastade Arviomännen sina bågar och inträngde, beväpnade med yxor, på gården. Den förste af fogdens rättare, som vågat sig ut, föll ett offer för böndernes hämd; kamraterne, varskodde af hans ofärd, vågade sig icke ut ur stugan och barrikaderade fönster och dörrar innanför. Arviomännen, säkra från detta håll, rusade mot hufvudbyggnaden, inslogo dörren och störtade in. I detta ögonblick var mästern Adams hufvud ej mycket värdt.

Men fogden, allt i förbidan på undsättning, var icke den man, som gaf sig så hastigt till spillo. Knapt märkte han från vinden böndernes afsigt, innan han, blödande, blott med en trasa kring armen, ilade till vindstrappan och stängde dess öppning med tomma öltunnor, som varit upplagda på vinden. Studenten Johannes hjälpte ärligt till; innan dörren var inslagen, befanns trappan stängd. — Vet ni hvad, mästern Adam, — sade studenten; — det är allt godt och väl, ni är här *præses* och jag är bara *respondens*; men mig synes, att ettdera af två ting förestår oss. Antingen slå sig *opponenterne* fram genom öltunnorna, hvilka jag här vill kalla våra *argumenta fundamentalia*, och i sådant fall bli vi qvickare expedierade, än en afsigkommen kaplan i pastoralexamen, eller gifva vi *opponenterne* repuls, och i sådant fall bli vi lefvande stekta här på vinden; hvilket jag allt skulle kalla ett disjunktivt omdöme, derest ni, mästern Adam, det ringaste förstode er på logiken.

Mästern Adam fann icke för godt att svara på denna logik, utan lyssnade med stigande förbittring på bönder-

nes larm der nere, der de genomströfvade rummen, plundrande och söndersläende allt, i sin harm att icke finna den de sökte. Ändtligen sprungo några uppför vindstrappan och stötte der på öltunnorna. Strax trängde sig hela svärmen ditåt; men så trång var trappan, att blott två eller tre i sender kunde med sina yxor nå tunnorna, för att sönderslå dem. Detta arbete blef dem en Sisyfsklippa. Knappt var en tunna inslagen och undanröjd, innan en annan, nedstörtad uppifrån, intog dess plats. Bönderne aflöste hvarandra under harmfulla händerop; förgäfves: tunna på tunna rullade oupphörligt ned i gapet af trappan. Tiden förgick; det var redan ljus dag; hvarje minut kunde man vänta ett angrepp af fogdens folk från slottet... Då höjde sig öfver larmet en olycksbådande stämma: — låt vargen stekas i sin egen kula! Han skall icke undkomma oss.

Vid dessa ord inträngde i rummen en tjock rök, som utvisade, att elden ändtligen spridt sig åt husets inre delar. Bönderne drogo sig under glädjerop tillbaka och afbidade med skadefröjd sin fiendes vissa undergång.

Det blir hög tid att se åt, hvad som blifvit af fogden och hans lärde kamrat på vinden. Så snart den tilltagande röken öfvertygat mäster Adam, att faran växte med hvarje ögonblick och ingen undsättning hördes af, fattade han studentens hand och sade: — Tacka nu Gud, Johannes, att du svultit i Åbo och blifvit mager som en spindel om lifvet. Gluggen derborta vetter mot parken; träng dig ut genom den; för mig är den för smal. Så snart du hissat dig ned med detta rep, spring upp till Greta i loftet, berga henne ur lågorna och för henne till min syster, bagarens enka i Åbo. När du sedan får dig bröd, så gift dig med flickan, — försörj henne ärligt, och blif för henne en god man! Se så, Gud vare med dig, min son!

Och den hårde fogden aftorkade hemligt en tår.

— Men hvad skall det blifva af er mäster Adam? — frågade studenten oroligt. — Jag lemnar er icke.

— Inga invändningar, pojke! — svarade fogden barskt och sköt Johannes med halft våld genom gluggen. Derpå laddade han än en gång sitt tunga gevär, riktade det åter mot bönderne, som, icke anande faran, samlat sig i en tät hop på gården, och fyrade af. Verkan var

fruktansvärd; fyra eller fem störtade till marken; de öfriga sprungo förfäradt åtskils, i tanke att slottets folk var öfver dem... i ett ögonblick var gården tom. Mäster Adam begagnade tillfället, ilade ut och lyckades osedd smyga sig in i källaren, der han åtminstone var säker för lågorna,

Emellertid hade Johannes skyndat till loftet. Det befanns tomt. Greta var försvunnen. Johannes kunde ej veta, att hon blifvit räddad af Jane, och kände sig för första gången på länge bragt ur koncepterna.

Fogdens gård brann i full låga. Men sent omsider hade slottets manskap, tyngdt af föregående dagens rus, blifvit väckt af larmet. Tolf välbeväpnade och fogden tillgifne tjenare hastade ut till hans försvar. Bönderne, öfverlägsne till antal, men väpnade endast med yxor och bågar, vågade intet motstånd, utan skingrade sig åt alla håll. Mäster Adam steg fram ur sitt gömsle; han hade förlorat gård och egendom, men kunde lyckönska sig att hafva undkommit med lifvet.

För att vara korta, skola vi endast tillägga, att följden af denna tilldragelse blef ett fördubbladt elände i hela nejden kring Majniemi. Militär requirerades från Åbo och inquarterades dels på slottet, dels hos dess upproriska underhafvande. I stället för 8 bönder blefvo 24 tagne till rekryter och bortskickade till Polen. Andra fördes, belagda med kedjor, till Åbo slott. Två de förnämsta orostiftarne dömdes och afrättades. Den talrika kringboende adeln betraktade, ej utan skäl, grefvens af Majniemi sak som sin egen och gjorde allt för att med ytterlig stränghet qväsa upprorsandan. Det blef en sorglig vår, full af förödelse. Många hemman öfvergåfvos; Arvio by blef så godt som öde, och i Lampigårdarna såg man blott qvinnor, gubbar och barn. Och detta allt i den dåvarande rikaste och tätast befolkade delen af Finland.

6. Slaget vid Warschau.

Bort ila vi nu från Finlands nöd till fjerran länder i söder, der detta lands blod och penningar föröddes i en ärelysten konungs eröfringskrig. På Gustaf Adolfs och Kristinas thron satt den tappre krigaren, den store fältherren, den högsinte och högtsträfvande, men föga statskloke hjelten Carl X Gustaf. Vi befinna oss i Juli år 1656. Hvilka förmättna planer, hvilken lysande framgång, hvilka triumfer och förödmjukelser hade icke timat inom den korta rymden af ett år före denna tid! Brinnande af stridslustnad, hade Carl Gustaf kastat sig öfver det stora, men oeniga, söndrade, sjelfviska och derfor vanmäktiga Polen. Den 3 Juli 1655 hade den tappre och

ryktbare finnen Arvid Wittenberg med 20,000 af trettiåra krigets veteraner uppbrutit från Stettin och inryckt i Polen; snabb som en stormvind ilade konungen efter, och innan November hade han eröfrat Warschau, Krakau, Thorn, Polens nycklar och hufvudstäder, slagit eller lockat till öfvergång dess spridda härar, förjagat dess svage konung Johan Kasimir som en flykting utan rike öfver Karpaternes fjäll till Schlesien, underlagt sig mer än hälften af det vidsträckta riket och tagit trohetsed af dess invånare. På höjden af sin glans anade icke Carl Gustaf motgångens dagar; "svenske konungen (hette det i en då utkommen ströskrift) anser lyckan för fyrkantig, då deremot alla andra anse henne för rund".

Sedan denna tid, hvilket vexlande hat mellan folk och folk — trolöshet, förräderi, försåt, förtviflan, lönnmord, hämd, fanatism — och vid sidan af dem fosterlandskärlek, tapperhet, ära och snille — hvilka blodiga förluster — dyrköpta segrar, nöd, faror och elände, hvilken Nemesis öfver de svenska vapnen, som här i all deras glans fingo erfara förbannelsen af ett orättvist krig och raseriet hos ett folk, som kämpar för sitt fäderneslands bestånd eller undergång! Stora, glänsande, men hemska taflor af mänskliga passioner! I November och December 1655 hade polackarne begripit djupet af sin förödmjukelse och vidden af sin fara. Nöden hade återförenat detta lättsinniga, dock ridderliga folk under dess konungs fanor; framför, bakom, på alla sidor om Carl Gustaf och hans tappre reste sig städer och byar; ur hvarje hydda utgick en hämnare, hvarje arm grep ett svärd, och Johan Kasimir återvände under folkets jubel till sitt olyckliga land. Lockad af förrädare, gick svenska hären framåt, nu lik en lavin, som för hvarje steg smälter i vårsolens brand. Carl Gustaf hade tågat Carl XII:s framtida bana nedåt Jaroslaw. Här måste han vända, måste under otroliga faror och mödor bana sig väg tillbaka till Warschau, nöjd att hafva räddat en ringa återstod af sina utvalde och, med sin egen person, resurserna af sitt snille för kommande segrar. Men i det stora, fientliga Warschau hade Wittenberg under tiden med 3,000 man pröfvade kärntrupper, hvaraf hälften sjuke och sårade, i sex veckors tid med odödlig ära försvarat sig mot förräderiet inom murarne och utom desamma polska konungens skaror, som tidtals beräknades

ända till 120,000 man. Den 20 Juni 1656 föll ändtligen Warschau i polackarnes händer, till hälften taget med storm, till hälften med ärofull kapitulation; Wittenberg föll ett offer för polackarnes hat, kastades, mot kapitulationens vilkor, i fängelse och slöt året derpå som fånge sin långa och ärofulla krigarebana.

Dock ännu randades dagar, rika på lyckans skiften och stora händelser. Johan Kasimir öfvergafs, strax efter stadens eröfring, af sina flesta trupper; vid sin sida hade han dock mer än 40,000 man. Carl Gustaf deremot, undkommen som genom ett underverk, hade förenat sig med kurfursten Fredrik Wilhelm af Brandenburg och ilade i spetsen för 18,000 man, eldade af hämdlystnad och raseri, att återtaga Warschau. För första gången stodo de båda konungarne personligen mot hvarandra, och deras strid är känd under namn af tre-dagars-slaget vid Warschau.

Franska sändebuden ville förekomma striden och sökte bemedla fred. Johan Kasimir svarade: "jag skall gifva svenskarne till frukost åt mina tatarer". Carl Gustaf svarade: "jag vore glad, om jag hade här framför mig alla mina fiender och kunde slå dem alla med ett slag." Oryggligt beslöt han att angripa den mångdubbelt starkare fienden.

Den 18 Juli på eftermiddagen ryckte härarna till strid på östra stranden af Weichseln, gentemot det darrande Warschau. Polackarne stödde sin venstra flygel mot floden och starka förskansningar, den högra mot Biallalenka-skogen och ett moras. Svenskar och preussare framryckte på den smala slätten mellan floden och skogen; rytteriet skärmytslade med fienden, men qvällen bröt in, och första dagens strid var obetydlig. Den förenade hären tillbragte natten under bar himmel, utan skydd, utan föda för sig och sina hästar.

Den 19 Juli grydde. Det var en het sammardag, blott stundom svalkad af en nordostlig blåst, som dref hela moln af krutrök och damm i polackarnes ögon. Preussarne angrepo högra polska flygeln, förde sina kanoner genom sumpmarken och besatte en höjd, der de slogo fiendens häftiga anfall tillbaka. Svenska hären ryckte till preussarnes hjälp. Från alla sidor angrep fienden med vild tapperhet. Än rusade polackarne mot svenskarnes front, mottogos med drufhagel och kastades tillbaka. Än frambröto tallösa svärmar tatarer från skogen, sprängande

framåt med sträckta spjut och ohyggligt skri, men drefvos på flykten af svenska och finska rytteriet. Konungen fattade ett djerft beslut, genomträngde Biallalenka-skogen och stod nu vid preussarnes sida i böjd linie framför högra polska flygeln. Från dennas led störtade Johan Kasimirs kvartianer och husarer, det ståtligaste rytteri man kunde se, till anfall. Uplands, Smålands och Östgöta ryttare mottogo dem; men stöten var för stark och svenskarne afsköt sina pistoler för tidigt, leden begynte vackla och genombrötos; under höga rop inrusade polske husarerne. Men i andra linien mötte dem finnarne under Fabian Bernedes, jemte Wittenbergs och Sinclairs ryttare. Här möttes hugg med hugg och stål med stål. Polackarne ryggade, kastade om och qvarlemnade flera hundrade af sina tappaste döda. Samtidigt kastade sig Carl Gustaf mot nya framrusande svärmar af tatarer, slogs i hetaste vimlet som simpel soldat, nedsköt med egen hand två tatarer, nedhögg den tredje; vildarnes ursinne bragtes att rygga. Mörkret bröt in, och striden var oafgjord; ännu en natt tillbragtes under bar himmel utan föda, utan skydd i fiendens granskap bland döda och döende, med vissheten om en ny och blodig möda för morgondagen. Med sådana trupper besegrar man världen.

Vid gryningen den 20 Juli stodo svenskar och preussare på nytt i full slagordning. Nu var det deras tur att angripa. Första anfallet skedde mot en skogsdunge framför förstaden Praga; efter en het strid var ställningen tagen. Polackarne hade lemnat sitt artilleri utan försvar; kurfursten tog det; fotfolket på högra polska flygeln tog till flykten, ilade öfver bron till Warschau och uppref den bakom sig. Venstra flygeln märkte detta och råkade i oro. Förgäfves red Johan Kasimir med böner och penningar kring bland sitt folk; förgäfves hade hans hjältemodiga drottning Maria Lovisa med tårar uppmanat krigarne att stå för sitt land och sin ära. Carl Gustaf ryckte fram, hans kanoner sopade stranden, polackarne skingrade sig i vildaste flykt, och slaget var utan räddning förloradt.

Polackarne förlorade i denna ryktbara strid öfver 4,000 döda och sårade, 50 kanoner, all sin tross samt hufvudstaden Warschau, som gaf sig utan motstånd dagen derpå. Svenska och preussiska förlusten beräknas till 7 à 800 man. Men slagets följder motsvarade icke dess

lysande framgång. Polackarne samlade sig ånyo, man-
starke, trotsige och förbittrade; preussarne med sin kur-
furste gjorde fordringar, dem Carl Gustaf ej kunde be-
vilja, och tågade missnöjde sin väg. Ensam med 8 à
10,000 svenskar mot fiendens hela makt och glödande hat,
kunde ej Carl Gustaf bibehålla sig vid Warschau. Lång-
samt och försigtigt drog han sig tillbaka, hållande sig på
defensiven, och så blef slaget snarare en vändpunkt till
Polens befrielse, än till dess fall.

Men när den brännande julisolen glödde öfver sand-
fälten kring Warschau, der många tusende döda menniskor
och hästar voro kringströdda till rof åt förgängelsen, upp-
stod en förfärligt osund och vidrig luft, så att man knappt
kunde uthärda i staden och dess granskap. Dock var
hela staden uppfylld med döende, sjuka och sårade, och
slutligen utbrast i detta ofantliga lasarett, som ett alster
af denna giftiga atmosfär, de tyska krigens gissel, en för-
ödande pest, som borttryckte utan förskoning hundrade och
tusende, dem svärdet skonat; och från dessa förgiftade
nejder gick mordengeln ut att hemsöka Östersjöns alla
kuster, och rasade utan hejd åren 1656 och 1657 öfver
hela den skandinaviska, finska och ryska nordnen.

Under Carl Gustafs ryktbara återtag från Jaroslaw
var konungens och härens ställning mer än en gång för-
tviflad. Instängd i det hörn, der Sanfloden inflyter i
Weichseln, syntes svenska hären förlorad och hade verk-
ligen varit det, om icke konungens snille, mod och lycka
funnit en utväg att öfvergå San, ja att angripa och taga
lithauernes läger på motsatta stranden. Men fienden ilade
framför honom, i afsigt att utan räddning slå och fånga
honom i ett dylikt hörn, der Wiepertsfloden inflyter i
Weichseln. Konungen sammankallade sina öfverstar till
krigsråd; enda medlet befanns att afleda fiendens upp-
märksamhet från härens verkliga kosa. En trupp borde
utsändas på vägen åt Lublin för att inbilla fienden, att man
komma ville dervarande svenska besättning till hjälp.
Denna trupp var på förhand tillspillogifven; dess bestäm-
melse var att draga hela fientliga styrkan öfver sig och
genom sin undergång rädda hufvudstyrkan.

Denna afsigt doldes för soldaterna, men det högre be-
fälet kunde icke förblifva i okunnighet derom. Hvem skulle
anföra denna trupp? De tappreste tvekade. Då erbjöd

sig frivilligt öfversten grefve Gustaf Bertelsköld att anföra den åt döden vigda skaran af liffländare och finnar, vid pass 300 man. Anbudet mottogs; truppen aftågade och lockade, som man förutsett, hela lithauiska hären efter sig. Tre dagar värjde sig den lilla truppen mot en femtiofaldt starkare fiende. Slutligen försvann dess kraft, den sållade vägen med sina döde, den dignade, förblödde och föll under de oupphörliga anfallen dag och natt. På mindre än halfva vägen till Lublin var truppen totalt förstörd . . . blott fyra eller fem man undkommo under otroliga äfventyr genom skogarna till Warschau, och bland desse få var grefve Bertelsköld en.

Kort efter slaget vid Warschau drog sig Carl Gustaf, öfvergifven af preussarne, tillbaka till Westpreussen. Konungens lynne var dystert; lyckan, som nyss syntes honom "fyrkantig", hade hastigt återtagit sin skapnad af ett rullande klot. Stad efter stad, sträcka efter sträcka gingo, oaktadt segern, förlorade. Mest grämde sig konungen öfver förlusten af Lithauen, der De la Gardie och Lewenhaupt allt mera hopplöst kämpade mot förräderiet inom och den vilda förbittringen utom leden. — Ha! — utropade Carl Gustaf förtörnad, — gif mig Lithauen åter, och jag gifver dess besegrare en hertigs krona.

— Ers majestät, — svarade en röst ur skaran af öfverstarne, som samlat sig till krigsråd i konungens tält, — gif mig två regementen, och jag ansvarar med mitt hufvud, att Lithauen åter skall vara ert.

Konungen vände sig om, förvånad öfver djerfheten af ett svar, som han icke väntat. — Och hvem, — sade han, — ansvarar mig för, att jag ej utan gagn uppoffrar både regementet och ert hufvud, grefve Bertelsköld?

— Min lycka, — genmälde öfversten djerft.

Konungen smålog och vände sig till grefve Schlippenbach, som stod vid hans sida. — Det finns ännu en dödlig, som tror på lyckan, — sade han.

— Det är ers majestät, som bragt verlden på denna tro, — svarade Schlippenbach, mera smickrande, än för tillfället välbetänkt.

Carl Gustaf rynkade pannan, och den långa, ytterst smala mustachen krökte sig vid det bittra löje af bedragna förhoppningar, som spelade kring hans ovanligt tjocka öfverläpp. — Ni inväntar mina ordres i morgon bittida, — sade han till Bertelsköld, som förgäfves sökte i konungens

annars så uttrycksfulla blå ögon läsa arten af det uppdrag, som väntade honom.

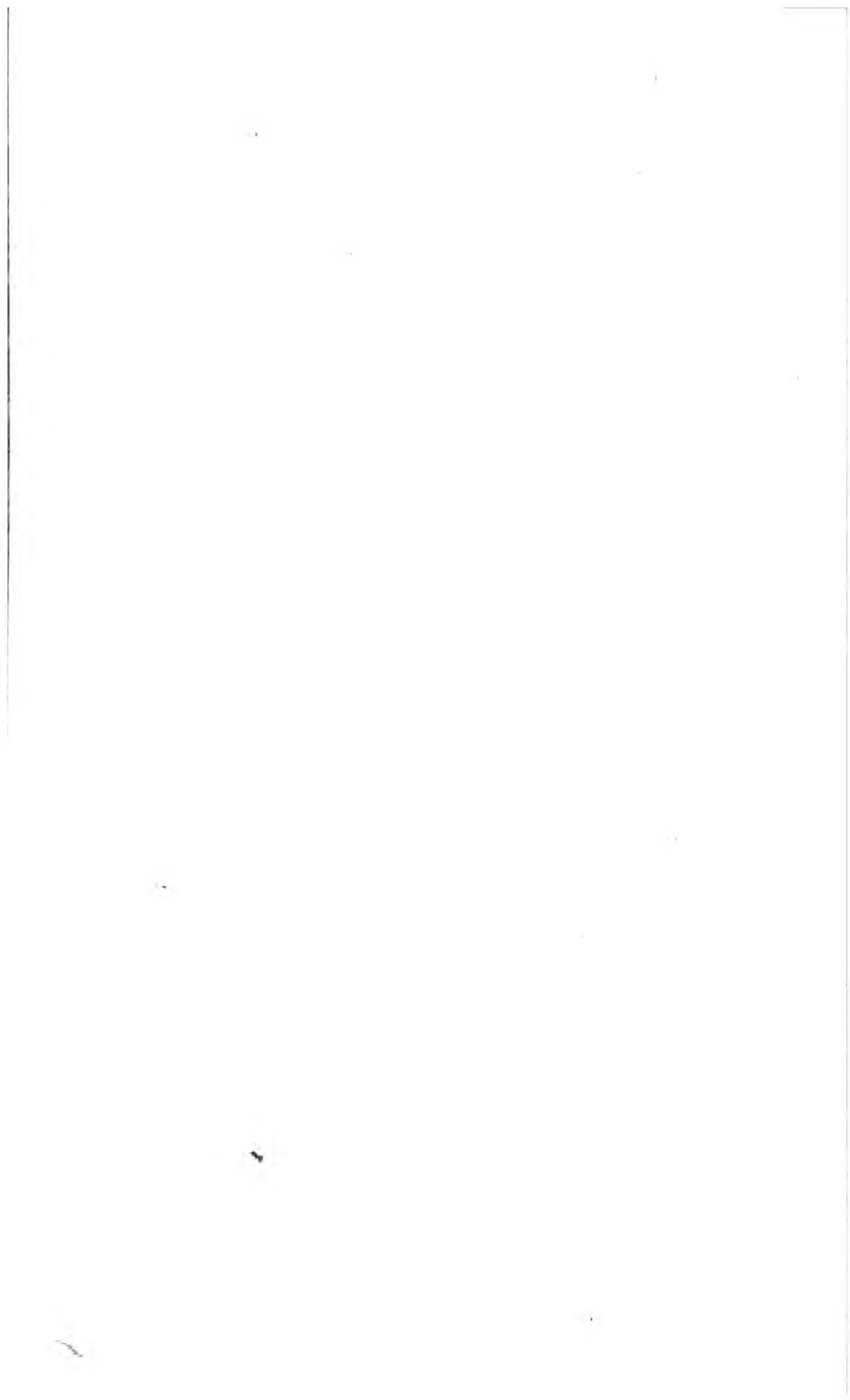
Carl Gustafs rastlösa ande hatade hvilans och arbetades ständigt på nya planer, den ena djerfvare än den andra. Det var som hade en aning sagt honom, att hans bana på ärans och lifvets höjder skulle blifva kort och att därför hvarje minut var honom dyrbar. Han sof ganska litet. Ofta väckt under natten i fält — han hade gifvit stränga befallningar att aldrig skona hans hvila — och tidigt uppe om morgonen, lade han sig vanligen ganska sent — så framt icke vinet understundom tyngde hans hufvud. Så satt han äfven nu på sena qvällen länge, sedan hans chefer och soldater gått till hvila. Ensam med gunstlingen Schlippenbach, betraktade konungen med mörka och tankfulla blickar kartan öfver Polen, detta hans drömda rike, som låg framför honom på bordet — ett pappersblad; ett namn, väsenlöst och tomt, som verkligheten sjelf i denna stund. — Fördömde brandenburgare! — utbrast han, med blicken fästad på Ostpreussen, den landsträcka, som Fredrik Wilhelm begärt och Carl Gustaf vägrat och som till följd haft kurfurstens återtag. — Gif tiggaren smör på hans bröd, och han skall ännu dertill begära ost. Dam! Han tror då, denne schakal, att han endast behöfver följa i lejonets spår, för att mätta sig med dess byte och kanhända en dag vara den första att sönderslita sin fallne herskares lemmar!

Schlippenbach, den svekfulle kurländaren, följde konungens blickar och stannade, liksom han, vid Ostpreussen. — Schakalen är af hundens släkte, — sade han med det tvetydiga löje, som den tidens ränkfulla statskonst lagt på hans läppar — Håll köttstycket för hundens nos, och han följer, hvarthän hans majestät behagar. Ludvig XI var en stor statsman. Han hyllade hela sin regering igenom en grundtanke: — "man lofvar, men håller icke". Och Ludvig XI underkufvade hela Frankrike.

— Du har rätt, — återtog konungen, hvars statskonst verkligen bar många spår af Schlippenbachs råd. — Svek mot svek, list mot list . . . ah, mina herrar furstar, det är en Nemesis! I ansen mig för en hand, knuten kring svärdfästet; jag vill visa er, att denna hand förstår icke endast att slå, utan ock att låta eder dansa som dockor för mina trådar!

Carl X Gustaf och Schlippenbach.

Bedrägliga statskloket, som tillhörde tiden och som icke förmådde höja sig till den storsinta redlighet, hvilken försmår att begagna låga medel för höga mål! Att deruti icke stå öfver sin santid, var hjälten Carl Gustafs mörkaste fläck, — och deri låg hemligheten af hans fall.

— Men, — utbrast konungen, sedan han än en gång tigande med blicken genomlat den på papperet lilla rymden af det vidsträckta Polen, — hvar till tjenar all kloket, all snillet's fyndighet, om ej lyckan följer den dödliges fjät! Gå . . . var den visaste bland menniskor, den störste bland hjeltar, men kämpa mot denna egensinniga, nyckfulla makt, som man kallar lycka — och du tänker förgäfvos och blöder förgäfvos och är dock intet. Säg mig, Schlippenbach, finnes en dödlig, som kan befalla lyckan att vara evig?

— Ers majestät, — sade gunstlingen, — jag tror ej på stjerntyderi — den starke mannen tror endast på sig sjelf — men det gifs likväl menniskor, hvilka så länge och ihärdigt äro lyckans gunstlingar, att man emot sin vilja kommer att tänka på stjernors inflytande. Ers majestät är en af dessa en gynnande stjernas skyddslingar. Ett ögonblick förmörkad, lyser hon åter med klarare glans.

— Denne Bertelsköld, — fortfor konungen, utan att höra kurländaren — han trotsar på sin lycka, och det tål jag icke numera. Hvad gifver honom rätt att föra ett sådant språk?

— I sanning, — genmälde Schlippenbach, — grefve Bertelsköld är en ovanlig man. Utan att ega ett lysande hufvud, ja, utan andra egenskaper än ett trotsande mod, har han likväl alltsedan sin ungdom seglat i medgången. Han har kämpat i hundrade strider, han har undkommit otaliga lifsfaror, utan att såras en enda gång, alltsedan öfvergången af Lech. Han har ständigt stigit i rang, titlar, rikedom och anseende; man känner icke med vissnet hans börd, man vet blott, att han är en uppkomling, på hvilken eders majestäts höga företrädarinna slösade utmärkelser utan måtta. Hans besittningar äro nu bland de största i riket, och det skulle icke förvåna mig, om, efter allt detta, ers majestäts nådiga skämt om Lithauens hertigkrona ginge i fullbordan för grefve Bertelsköld.

— Du har rätt, — genmälde konungen efter ett ögonblicks paus; — denne man har någon rätt att tro på

lyckan. Jag behöfver sådane män. Och likväl — i denna stund föraktar jag dem.

— Desse män, ers majestät, äro små i jemförelse med snillet, som sjelf skapar sitt öde. Och snillet begagnar dem som blinda redskap för sina ändamål; en gång förslitna, kastas de bort. Men då tal är om Bertelsköld, tillåt mig nämna, att hans stolthet är lika stor som hans lycka. Ingen af ers majestäts adel tål honom vid sin sida; hans rätta plats är i eröfradt land, hvars fördomar man ej mer behöfver skona.

— Likväl bör jag ännu söka vinna lithauerne.

— Man lofvar, men håller icke. Man smeker dem först med en hand så mjuk som en qvinnas och tuktar dem sedan med en gissel så hård som Bertelsköld. Vill eders majestät på allvar behålla Lithauen, läka dess sår och bereda dess välstånd . . . nåväl, ditsänd då Würtz eller Dahlberg. Men vill ers majestät till en tid utan förskoning behålla landet som krigsunderpant, skicka då Bertelsköld med en generalfullmakt på fickan, och han skall med förbundna ögon taga landet tillbaka. Denne man har en egen förmåga att, i det han sjelf oupphörligt stiger, bringa andra att falla. Lyckan, ers majestät, fordrar alltid revanche. Hon slösar sina häfvor på Bertelsköld blott med förbehåll att göra hela hans omgifning olycklig.

— Med eller utan förskoning, . . . återtog konungen mörk, — Lithauen är så godt som förloradt och måste återvinnas. Lewenhaupt har jag återkallat för att skydda Karelén; De la Gardie, omgifven af rasande bondhopar, är nästan tillintetgjord. Hvad angår mig framtiden? Lithauerne ha redan tjugu gånger bedragit mig. De må skylla sig sjelfva: jag skickar dem Bertelsköld.

7. Grefve Gustaf Bertelsköld.

En dag i slutet af Augusti samma år 1656 tågade en trupp af vid pass 1,200 man, dels finnar, dels liffländare, hälften rytteri, hälften fotfolk, på eländiga, af

regnet uppblötta vägar inåt Lithauens ödemarker, i afsigt att undsätta dervarande fästningar och bibehålla landet under svenskarnes välde. Denna ringa styrka var allt hvad Carl Gustaf för ögonblicket hade att uppställa mot ett hämdlystet och rasande folk, som, man ur huset, till antal säkerligen inemot hundratusen stridbare män, hade rest sig att försvara sitt fädernesland mot utländskt förtryck. Olikheten af denna styrka, djerfheten af detta tåg syntes gränsa till vansinne och ogillades af alla krigserfarne höfdingar såsom ett onyttigt förspillande af tappre soldaters blod. Men sannolikt hade just det vågsamma i företaget anslagit konungens lynne, och möjligen räknade han på sina fienders oenighet, deras brist på krigsvana och deras dåliga beväpning, — allt fördelar, hvilka, under andra förhållanden, väl kunnat jemna stridskrafternas olikhet, men hvilka här alltför starkt motvägdes af sjelfva landets beskaffenhet. Ty den svenska truppen hade att genomtåga omätliga skogar, stora sumpmarker, strida strömmar, ödelagda nejder, der förråden för dagen blott med största fara kunde anskaffas och der det dessutom var omöjligt att medföra mer än fyra eller sex lätta fältkanoner.

I spetsen för detta tåg red numera generalmajoren grefve Gustaf Bertelsköld, redan länge en gammal bekant sedan Gustaf Adolfs tider. Den forne smärte ynglingen var nu en högvuxen och något korpulent man om fem och fyrtio år, med ljust hår, blå ögon, ett ansigte brynt af Polens sol och lätt tecknad med ärret af ett sabelhugg sedan striderna vid Lech. Mycket af hans personlighet påminte om den store Gustaf Adolfs drag, framför allt ögonens uttryck, hvälfningen af den höga pannan och den resliga gestaltens kämpaformer; likväl saknades hjeltens enkla värdighet, hans lugna, flärdfria storhet, som imponerade så starkt just därför att den icke bemödade sig derom. Den forne ynglingens veka drag hade under sex och tjugu års strider och faror hårdnat till ett uttryck, som snarare liknade trots, än hjeltomod; den befallande blicken bjöd ovilkorlig lydnad, det skarpa draget öfver de mustaschprydda läpparna antydde en orygglig beslutsamhet. Generalens hela gestalt syntes mera egnad att ingifva fruktan, än kärlek och förtroende.

Med allt detta var grefve Bertelsköld, der han red sin starkt byggda, stora, mörkbruna favorithäst, en ståtlig

krigare, hvars glänsande harnesk och fjädrade stormhatt på långt håll igenkändes af soldaten, der faran var störst och striden hetast.

Några steg bakom honom red en smärt, svarthårig och svartögd yngling af föga mer än sjutton år, hvars tankfulla uppsyn lät ana en själ, som gerna försjönk i svärmande drömmar. Bernhard Bertelsköld — ty det var han — syntes under det enformiga tåget genom skogen föga gifva akt på sin omgifning. Vid hans sida red faderns lifknekt, den af ärr öfversållade gamle ryttaren

Pekka, hvilken läsaren torde erinra sig från Breitenfeld och Bayern. Då och då öppnades ryttarens mun att med en trotjenares vanliga frihet afbryta vägens enformighet; men när han icke fick svar, slöto sig den gamles läppar i trumpen tystnad, och så hördes på den sankt vägen endast hästhofvarnas jemna traf och en ryttares anrop då och då för att hålla sin häst från moraset vid vägkanten.

Så fortgick tåget en stund i tystnad. Pekka kunde dock icke underlåta att mumla för sig sjelf, i det han betraktade sin unge herre med en blandning af förtrytelse och faderlig välvilja: — Galna pojke, han hvarken ser

eller hör. Han är i stånd att rida rakt in i moraset, utan att märka det. Gud förbarme sig, det lynnet har han af mor sin; salig grefvinnan var en sådan, som gick och drömde på ljusa dagen; hon såg i syne, kan jag tro. Anfakta sådant folk, jag förstår mig icke på dem.

— Pekka, — utropade grefve Bernhard, hvars tankar plötsligen ledt honom på ett annat ämne, — säg mig, hvad är det för historier, som gå om min fars kopparring?

— Hvad skulle det vara? — genmälde Pekka undvikande.

— Det var borta i Finland en, som ville ha ringen, och jag har lofvat henne den, när jag en gång ärfver min far. Jag tänkte då icke vidare derpå, men när jag i går såg den på min fars finger, frågade jag hvarför han bar en så simpel ring. Då rynkades hans panna, han genomborrade mig med mörka ögonkast och frågade tillbaka: — Vet du om dess historia ingenting? — Nej, — svarade jag. — När jag en gång dör, — sade han, — skall du finna mitt testamente förvaradt i Abo hofrätt; der får du veta hvad du behöfver. — Derpå förmanade han mig att aldrig lemna ringen ifrån mig, när jag en gång erhållit den. Säg, Pekka, hvad skall detta betyda?

— Hvad vet jag? — genmälde ryttaren i sin förra ton. — Det måtte väl vara en kärleks pant från grefvens ungdomstid.

Grefve Bernhard ryckte otåligt i tygeln. — Jag frågar, är det rätt? — utbrast han. — Aldrig ett ord af förtroende från min far! Aldrig en faders kärlek! Frukta, lydnad, och åter fruktan och lydnad och ständiga förödmjukelser, — det är *min* lott! Hvarje soldat i armén vet mera om min fars hemligheter, än jag.

— Generalen är en lyckans man! — inföll ryttaren, nästan utan att tänka derpå. Grefve Bertelskölds lycka hade blifvit ett ordspråk i hela armén.

— Han lycklig! — återtog den unge ädlingen nästan bittert. — Ja väl, om man kallar det lycka, att ständigt stiga i makt, ära och rikedom. Men vet du väl, att min mor dog vid tjugusex års ålder, att två mina yngre bröder gingo före henne i grafven, att olyckan rundtomkring slår ned på dem vi ega och älska, att våra underhafvande dö af hunger och förbanna oss, ja, att hela den svenska adeln hatar och afundas oss! Och vet du väl, att der aldrig varit mellan far och son annat än ömsesidigt miss-

troende och en känsla, som mera liknar hatet, än kärleken. Ah, jag är mycket olycklig, och min far är det icke mindre. Välsignelsen strör öfver oss all yttre glans...

— Det är er farmors välsignelse! — inföll ryttaren, i det han aftorkade en tår vid den milda Meris minne.

— Ja, men förbannelsen trampar våra hälar och kastar för våra fötter elände, hat och tårlösa grafvar!

— Det är er farmors fars förbannelse! — genmälde Pekka, i det han sorgligt skakade sitt grå hufvud.

Grefve Bernhard försjönk i sina tankar och svarade icke. Den nedgående solen kastade sina sista strålar på en tät skog af lind och bok, genom hvilken truppen hade att tåga. Flera korsande vägar, alla lika eländiga, passerades; men den, på hvilken truppen tågade, begynte att blifva alltmera smal, alltmera sumpig och eländig. Generalen lät göra halt, tillkallade vägvisaren och sporde med hotande ord, om vägen verkligen ledde till fästningen Birzen, marschens närmaste mål. Mannen, en jude, bejakade detta med dyr ed och krökte sig till jorden för den stränge höfdingens blick. Tåget fortsattes.

Emellertid gick solen ned bakom topparne af träden, ett annalkande åskväder betäckte himlen med svarta moln och påskyndade mörkrets inbrott. Efter all uträkning hade man före natten bordt hinna fram till fästningen, och såväl chef som manskap motsågo därför ej utan oro den tilltagande skymningen i en obebodd nejd, hvars faror ökades af vissheten att vara omgifven på alla sidor af lurande fiender. Generalen lät påskynda marschen och skickade ett avantgarde af trettio ryttare att i förväg underrätta sig, om icke skogen toge slut och slätten kunde uppnås, förrän natten fullständigt inbrutit.

Denna trupp dröjde länge borta. Vägvisaren bevakades noga och fägnades med den glada utsigten af ett rep, i ordning att hissa honom i närmaste träd vid minsta aning om förräderi.

Åskvädet bröt ut, och blixtarne ljungade öfver bokarnas kronor. Truppen nödgades marschera vid fackel-sken och i slagordning, för att vara beredd på det värsta.

Då hördes mellan knallarna af åskan gevärsskott på föga afstånd, och mot truppen sprängde med lösa tyglar några man af förtruppen med den betänkliga underrättelsen, att skogen, långt ifrån att sluta, blef framåt än

oländigare, och att vägen slutligen stängdes af en stark förhuggning. Ingen fiende hade ännu synts till, men ryttarne hade aflossat några pistolskott, för att varna de eftertågande.

För andra gången lät generalen göra halt och framföra den skälfvande vägvisaren. — Usling, — röt Bertelsköld, — du har bedragit oss. Välj mellan dessa två! — Och dervid lät han i ena handen klinga en börs med dukater, medan hans andra hand pekade på det färdiga repet.

Vägvisaren gret och bad om förskoning. Förgäfves. Grefven var obeveklig. Repet fästades vid grenen af en hög lind, och snaran trädde om syndarens hals, medan, liksom på hån, den fyllda börsen hölls klingande för hans öron. Övädret tog till.

Truppens belägenhet var i sjelfva verket ytterst farlig. Vilseledd, förrådd i en okänd ödemark, omgifven af fienden, natten och åskvädret, hvarje ögonblick utsatt för anfall i flank och rygg, var den ur stånd att i mörker och moras bilda en regelbunden slagordning och hindrades ännu dertill af det strömmande regnet att begagna kanoner och handgevär. Men förtroendet till anförarens lycka var så starkt, att ännu ingen förlorat hoppet om räddning — och just denna tillförsigt var utan tvifvel truppens räddning; utan den hade allt varit förloradt.

Grefve Bertelsköld visade sig detta förtroende värd. Hans stämman förlorade intet ögonblick sitt befallande lugn; alla hans ordres buro den omisskänneliga stämpeln af klar besinning och fast beslutsamhet. Endast tvenne val syntes möjliga. Antingen skulle man retirera samma väg man kommit, och så godt sig göra lät, förskansa sig vid första fasta position, der man åtminstone hade ryggen fri; eller skulle man bivakera på stället, göra en förhuggning rundtomkring och sålunda i bästa möjliga ordning vakande afbida morgonen. Båda förslagen syntes lika vådliga, båda nästan utförbara, och likväl syntes intet annat återstå.

Generalen hvälfde inom sin djerfva panna en tredje plan. När hvarken hotelser eller lockelser förmådde något mot vägvisarens halsstarrighet, lät chefen borttaga ränsnaran från hans hals, tog honom afsides och samtalade med honom hvad ingen kunde höra. Några påstå, att grefven på ena sidan fördubblat sina penningebud, på

den andra hotat förrädaren med sträckbänk på glödande kol. Andra deremot tro, med mera skäl, att juden erhållit löften om stora friheter för sina trosförvandter, ja, att Bertelsköld med ed förbundit sig att förskaffa dem fritt inträde i alla Sveriges besittningar, hvilket härtills varit dem i lag förbjudet.

Följden af detta samtal var emellertid alldeles oväntad. Generalen lät nämligen upptända eldar, sammanföra kanoner, hästar och tross på de punkter af vägen som erbjödo den fastaste marken, qvarlemnande till deras betäckning vid pass 300 man, och höll till sitt folk ett kraftigt uppmuntrande tal, hvori han lofvade dem seger, byte och hvila, endast de noggrannt efterkommo hans befallningar. Men sjelf, jemte hela sin öfriga styrka, lätt ekiperad, drog han sig några hundrade steg tillbaka, släckte facklorna, utdelade ny lösen och inbröt derefter, med vägvisaren i spetsen, på en smal biväg till höger i skogen. Soldaterna, vane vid blind lydnad, följde honom, tre och tre i led, under djupaste tystnad.

Tåget var ytterst mödosamt. Hvarje ögonblick snafvade soldaten öfver vinfällen eller nedsjönk till medjan i moraset; alla rop voro strängt förbjudna, ingen enda ljustråle upplyste nattens mörker, blott stundom blänkte mellan träden en blix, och regnet fortfor att falla i strömmar. Mången blef efter af trötthet, mången förvillade sig, men de öfrige fortforo med okufligt mod att trampa sin svåra väg. Så kom man efter nära en timmes vandring ur skogen. Man hade kringgått fienden, oaktadt mörkret kunde man urskilja en stor slätt, och på afstånd hördes ett sakta sorl af menniskoröster.

Grefve Bertelsköld mönstrade nu sin styrka, så godt det var möjligt i mörkret, lät manskapet ett ögonblick andas ut och stärka sina krafter med en bågare vin. Derpå upprepade han sina löften om seger och byte. — Der, mina gossar, — och han pekade åt venster, der sorlet hördes — der står vår fiende. Han lurar bakom sin förhuggning på oss, som en varg på sitt rof; han är så säker på sitt byte, att han icke ens vårdar sig om att komma och taga det. Vi skola lindra hans besvär och helsa honom på ett sätt, som han minst väntar sig. Tron icke, gossar, att dessa skurkar kommit tomhändta. Adeln häromkring har dragit i fält med bönderne; de hafva både

mat och vin, som skola smaka oss förträffligt. Och här ha vi slätten framför oss, uppfylld af rika adelsgoods; när dagen gryr, äro de våra, jag gifver er dem till plundring. Segra vi, blifver enhvar af eder en rik man, men låta vi skrämma oss, skall ingen af oss med lifvet undkomma.

Ett sakta sorl af bifall hördes i soldaternes led. Faran, hämden och roflystnaden, allt förenade sig att stegra deras mod. Nu bröt man åter upp med största försigtighet. En bäck låg i vägen; den genomvadades; ett till hälften afmejadt åkerfält; det trampades ned. Så klokt och varsamt anryckte truppen, att lithauerne icke anade faran, innan det var för sent. Med all sin uppmärksamhet fästad på skogen och förhuggningen, väntade de hvarje ögonblick att se svenskarne framrycka från detta håll och muntrade sig under tiden i ovädret med vin och mat, dem de medfört från adelsgodsen.

I stället för gevären, dem regnet gjort obrukbara, hade Bertelsköld beväpnat sitt folk dels med ryttarepikar dels med blanka huggvapen. Komne alldeles obemärkt tätt bakom fiendens rygg, inrusade finnarne och liffländarne med ett skallande hurrarop i lithauernes läger. Förr hade desse väntat se himlen nedstörta. I ögonblicket uppstod den förfärligaste villervalla. Tjugufaldt öfverlägsne till antal, men öfverraskade, rådvile och till en del vapenlöse, skingrade sig de täta massorna genast vid första angreppet åt alla håll. Fruktansvärdt, utan hejd och förbarmande, rasade finnarnes pikar och svärd; det var icke en strid, det var ett slagande, vildt, mordiskt och skoningslöst; mer än tvåtusende stupade för deras hugg nästan utan försvar, de öfrige sökte fria fältet med ilande hast; hela lägret, slipprigt af blod, besålladt med döda och sårade, uppfylldt med vapen, lifsmedel och byte af alla slag, var, inom mindre än en timme, fullständigt i angriparnes händer.

Segern var vunnen, men faran ännu icke förbi. Man hade ännu två eller tre timmar till gryningen. Bertelsköld, fruktande att i sin tur blifva öfverraskad, sedan fienden kommit till sans, uppstälde en del af sitt folk i slagordning framför lägret, medan de öfrige, ej utan stor möda, genombröto förhuggningen för att bana fritt genomtåg åt de qvarlemnade. Soldaten, ytterst utmattad af marschen, regnet, striden och mördandet, visade denna gång lust

att genast begynna med plundringen. Anförarens kraftiga stämma hejdade oordningen: man såg honom öfverallt, outröttlig och obeveklig; belöning och straff utdelades lika raskt; Bertelsköld var i denna stund en icke ovärdig lärjunge af den store Gustaf Adolf. Hans jernvilja lyckades återknyta disciplinens lossnade band; fienden hade hvarken lust eller tillfälle att taga revanche, och när äntligen den efterlängtade dagen grydde, såg man hela den svenska styrkan, med en ringa förlust af tjugu eller trettio förvillade samt lika många döde och sårade, välbehållen, dock dignande af trötthet, samlad uti det eröfrade lägret.

8. Mened förlamar lyckan.

et blodiga nederlag, som Bertelsköld anställde bland lithauernes landstorm, var endast ett af krigets vexlande skiften, rikare på hämd och förödelse, än på verklig framgång för de svenska vapnen. Hvad man lätt kunde förutse inträffade. Fienden, som vid dagens inbrott ej mer kunde misstaga sig om den svenska truppens ringa styrka, slöt sig ånyo tillsammans med fördubbladt raseri, likt vågen i kölvattnet af den djerfva slup, som ett ögonblick förmått klyfva dess bädd. Bertelsköld behöfde all sin klokhed, all den mästerliga taktik han lärt i Gustaf Adolfs

och sedermera i Banérs och Torstensons skola, för att, kringsvärdad af fiender, komma öfver slätten, hvila sin utmattade trupp, upplifva dess mod genom bytet af två eller tre plundrade adelsgoods samt slutligen, förenad med återstoden af De la Gardies kvarlemnade trupper, framtränga ända inemot Wilna. Allt detta lyckades emellertid genom välberäknade rörelser, genom soldatens disciplin och ihärdighet, måhända ock genom fiendens oenighet och plundringsbegär. Ty hårdt förtryckt af sina adliga herrar, begagnade den lithauiske bonden icke ogerna hvarje tillfälle att förödmjuka och plundra desse. Öfver allt der landstormen gick fram i svenskarnes spår, darrade slott och gods för sina egne ej mindre än för fienden. Landet blef grufligen förödt af både vän och ovän; gräsliga illbragder föröfvades, men äfven många drag af uppoffrande försakelse, af lifegnes rörande trohet mot milde herrar, omtalas från denna härjningens tid.

Bertelskölds djerfhet och framgång förvånade lithauerne på det högsta. Råe och vidskeplige, som de voro, sökte de dertill en öfvernaturlig grund. Trettioårakrigets halfglömda rykten om finnarnes trolldom återupplifvades; så stor var lithauerne fruktan, att en enda soldat af finnarne blott genom sin lyftade hand, blott genom några mystiskt uttalade ord dref hela svärmar på flykten. Bertelsköld förstod mästerligt att begagna sig derutaf. Fångar i hans läger tillätos, likasom händelsevis, att blifva vittnen till sällsamma besvärjelser, tillstälda enkom för deras skull. Än var det en soldat, som, förklädd till en af Lithauens längesedan afdöde storfurstar, uppsteg genom en lucka i golfvet och bugande räckte generalen den storfurstliga kronan. Än var det en tam örn, som i hemlighet utsläpptes och var dresserad att sätta sig på Bertelskölds hjälm i fångarnes åsyn. Än åter riktades generalens mörka blick mot en viss punkt på fältet, han vinkade hemlighetsfullt, man gräfde och fann ett stort förråd af vapen och lifsmedel. Allt detta sågo fångarne, och der- efter lät man dem rymma. Ändamålet var nära att vinnas. De rymde lithauerne utspridde vidunderliga sägner. Hvilken menskelig makt förmådde väl något mot denne mäktige höfding och trollkarl, som efter behag herskade öfver andar, menniskor och djur och som, kommen i nöd,

endast behöfde peka på marken, för att finna lifsmedel och vapen i öfverflöd?

Oaktadt Bertelsköld dragit till sig alla disponibla svenska trupper i hela landet, steg hans armé icke fullt till 3,000 man. Med denna ringa styrka kunde i längden intet väsentligt uträttas. Bertelsköld var därför betänkt på att vinna sitt syfte genom list, och sannolikt hade han för detta ändamål ordres, förestafvade af Schlippenbachs statskonst.

Först vände han sig till godsherrarne, lofvade å svenska regeringens vägnar att än vidare utvidga adelns stora privilegier och företräden. När detta misslyckades, vände han sig genom utskickade till bönderne, lofvade dem frihet från lifegenskapen, frihet från alla utskylder, ja, att gifva dem alla deras herrars slott till sköfving. Äfven detta försök strandade mot folkhatet. Då tillgrep Bertelsköld en ny list, djerf liksom allt hvad han företog. Han låtsade vara högeligen förbittrad på svenska regeringen, som sökte att undertrycka det tappra och ärofulla lithauiska folket samt brukade honom till redskap dertill. Han ville därför med Lithauens ständer öfverlägga om bästa sättet att med dem förlikas och lät dervid icke otydligt påskina, att han väl vore benägen att förråda sin konungs och sina landsmäns sak, allenast han för sin del erhöle motsvarande fördelar i penningar och länderier.

Lithauerne höllo just då på hösten ett slags landtdag i Wilna, der de med eder och höga rop förbundo sig att utrota svenskarne till sista man. Bertelskölds förslag funno därför i början föga gehör och ansågos snarare som ett tecken till vanmakt och fruktan. Men efter hand yppades olika tankar. Ryktet om den främmande höfdingens förbund med djefvulen hade spridt sig och utbredde öfverallt en vidskeplig förfäran. Att blifva en så farlig man på godt manér qvitt, borde anses för en önskvärd sak, och dertill kom hos många af adeln ännu ett hemligt skäl. De fruktade nemligen, att deras bönder, när landet var rensadt från fienden, skulle fordra belöning för sitt utgjutna blod och sätta i fara hela adelns makt. Deremot, om man inginge förlikning med Bertelsköld, kunde denne vara med sina trupper behjelpig att hålla den upproriska bondhopen i tygel, tills allt hunne återkomma på den gamla foten.

Bertelsköld stod i ett välförskansadt läger vid floden Wilia, mellan Wilna och Kowno, tre eller fyra mil från det förstnämnda, och passade på tillfälle att bemäktiga sig den rika staden. Efter mycken inbördes split och tvist bland lithauerne, beramades äntligen en sammankomst mellan den svenska generalen och sex af deras förnämste magnater och prelater för att uppgöra förlikningsvilkoren. Det var en solklar och varm dag, ehuru man redan såg slutet af September. Öfver ett smalt ställe af floden uppfördes en provisionel bro, på hvars midt man hade uppslagit ett tält för sammankomsten. Båda partierna, Bertelsköld på sin sida och lithauerne på sin, hade med liffig ed på sakramentet förbundet sig att den dagen upphöra med alla fientligheter och obrottsligt lemna, den ena den andra, fri ankomst och återfärd. Till yttermera säkerhet posterade hvardera parten vid hvardera änden af bron en vakt af tolf man, alldeles lika beväpnade. Midtemot svenska lägret på andra sidan om floden hade lithauerne uppslagit sina tält, der de med dansar och krigiska sånger firade sin väntade snara befrielse från det svenska plågoriset. En tilldragelse, hvilken man bordt förutse, var nära att störa sammankomsten redan i dess början. Bland finnarne och liffländarne spridde sig dofva rykten, att deras höfding ämnade förråda fäderneslandets sak och sälja dem sjelfva åt fienden. Missnöjet, i början hviskande och skyggt blef småningom högljudt och hotade att utbrista i öppet myteri. Generalen såg faran och hastade att förekomma den. Han lät inkalla några af de mest ansedde officerarne i sitt tält och förtrodde dem sina planer. Derefter blandade sig samme officerare i soldaternes led och erbjödo sig att med sina hufvuden ansvara för högste befälhavarens redlighet. Soldaterne, uppbragte och misstrogne, hörde dem ej, drogo sina vapen och hotade i vredesmod att nedhugga alla förrådare. Myteriet tog till. Penningar utdelades, men utan verkan. Man skrek, att generalen ville först köpa och sedan sälja de sina. Hela planen var hardt nära att tillintetgöras redan i sin början. Bertelsköld var utom sig af harm. Då uppsprang på en af skansarne en yngling af ädel gestalt och skönt utseende. Soldaterne igenkände Bernhard Bertelsköld, ynglingen med de svarta, blixtrande ögonen, väl liden af alla för sin tapperhet, älskvardhet och frikostighet. — Kamrater! — ropade han med ännu

vek, men välljudande stämma; — finns här ingen bland eder, som fordom slagits med min far vid Breitenfeld, Lech och Lützen?

— Ja, ja, — sorlade flera bland hopen, ty i sjelfva verket funnos der veteraner, hvilka, liksom deras general, hade kämpat med i hundrade strider alltsedan 1630.

— Hvar finns då den ibland eder, — fortfor ynglingen med vredens och hänförelsens rodnad på sina fina kinder, — hvar finns då den, som vågar tillvita grefve Gustaf Bertelsköld, min far, att en enda gång hafva svikit äran och fosterlandet? I borden blygas, kamrater, att för rykten och sqvaller misstro eder chef, som tjenat Sveriges krona med heder i sex och tjugu år, som delat alla edra faror, som slagits vid eder sida och hungrat och törstat och lidit som den ringaste bland eder. Vågen I kalla en sådan man förrädare?

Ynglingens ord förfelade ej sitt intryck. Soldaterna begynte blygas för denne skägglöse pilt, som erinrade dem om krigarens pligter och ära. — Tiderna äro onda, — sorlade några af dem; — man vet ej mera hvem man bör tro.

— Min far är en man af heder och god tro, — utbrast grefve Bernhard ånyo förbittrad. — Han har lofvat eder, liksom han lofvat fienden, att föra denna underhandling med strängaste redlighet å båda sidor. I hafven hört, att han svurit derpå, och den, som ännu vågar tvifla på hans ära och ord, honom kallar jag en lögnare och manar honom att slåss med mig på hvad vapen som helst, han må vara officer eller soldat... i fält är hvarje tapper soldat en adelsman. I tigen; finns ingen bland eder, som antager min utmaning?

Soldaterna tego. Öfvertygelsens språk hade verkat på dem och brutit myteriet. De skingrade sig efterhand och försmådde icke mer den undfägnad chefen låtit utdela bland dem. Grefve Bernhard steg ned ifrån skansen och gick till sin far i tältet. — Jag har gifvit min ära i pant för er, — sade han entonigt, i det han betraktade fadern med en förunderligt sorglig och genomträngande blick.

— Gå din väg, sköt din tjänst och bekymra dig icke obedd om mig, — genmålde generalen med ett mörkt ögonkast... — Svärmare! — tillade han strax derpå med mildare röst, — du är dock alltid din moders son!

— Hvad ämnar ni göra, min far?

— Mina ordres, — svarade grefve Gustaf Bertelsköld.

Den öfverenskomna timmen för underhandlingen inbröt. Det var klockan tolf middagen. Lithauerne voro de förste på platsen och framtågade till bron med stor ståt. Deras hästar glänste i guldstickade schabrak, deras polska mössor och hermelfodrade rockar glimmade af ädelstenar. Jemte fyra skäggige magnater med krokiga sablar såg man tvenne biskopar i långa kåpor af sammet, utsydda med silfver och perlor, och hvardera af dem bar sin krokiga staf, inlagd med juveler och perlemor. Desse voro de förnämste, åt hvilka de öfriga vördnadsfullt lemnade företrädet.

När det lysande tåget kommit till bron, afstego de sex underhandlarne, lemnande hästarne åt sin rikt utstyrda betjening. Derpå drog sig sviten tillbaka, de sex ingingo i tältet, åtföljde af en tolk, och lithauernes livvakt af tolf man fattade posto vid änden af bron, såsom öfverenskommet var.

Bertelsköld syntes med flit låta vänta på sig, för att icke visa sig angelägen. Dock vågade han icke dröja länge, för att ej i förtid reta sina hetlefrade fiender. Klockan en quart på ett inträffade också han, åtföljd af sin son och fyra officerare, alla, liksom han, i mer än vanligt prunkande krigaredrägt, på det att ej fienden skulle få för låga tankar om svenskarnes fattigdom; och det är sannolikt, att det guld och de dyrbara stenar, som denna gång prydde de tarflige krigarnes drägt, helt nyss blifvit tagna vid plundringen af lithauiska adelsgoods. Man var nu å hvardera sidan sju, ty äfven Bertelsköld medförde en tolk.

Man helsade afmätt och ceremonielt; derefter bortlade båda partierna sidovapnen vid tältets dörr, till ett tecken af stillestånd och fred för ögonblicket. Underhandligen begynte.

Lithauerne framstälde först sina fordringar, tilltagne i stark prutmån. Svenskarnes skulle nedlägga vapnen, återgifva sitt byte och sina fångar, utrymma landet, återlemna fästningarna samt svära att icke vidare tjena mot hans polska majestät i detta krig, hvaremot dem lofvades fritt aftåg och eskort till gränsen. Dessa voro hufvudpunk-

terna, och de framställdes af lithauerne snarare som en beviljad nåd, än som en å båda sidor jemnlik konvention.

Bertelsköld hörde med tålmod det långa talet till slut. Derefter framställde han, i stället för svar, *sina* fordringar, hvilka ej heller voro knappt tilltagna. Lithauerne skulle upplösa sin landstorm, öfverlemna till svenskarne, utom andra städer och fästningar, Wilna till krigsunderpant, betala tretusen dukater i månaden till svenska härens underhåll och svära att under åtta månaders tid, d. v. s. till nästa vår, icke företaga något fientligt mot svenskarne. Deremot förband sig Bertelsköld å sin sida att hålla sträng krigstukt, icke indrifva brandskatt, skydda personer och egendom samt hos hans svenska majestät utverka billiga fredsvilkor.

Lithauerne förvåning och raseri vid dessa fordringar kunna lättare tänkas, än beskrivas. Med möda förmådde de dämpa sin vrede, tills tolken talat till slut. Några de häftigaste grepo till sina vapen och gjorde min af att afbryta sammankomsten; dock hejdades de af prelaterne, som troligen gissade, att Bertelsköld framställt dessa fordringar blott för syn skull och för att trygga sitt rykte i sina följeslagares ögon.

Men det låg icke i generalens plan att lugna lithauerne uppbrusande harm. Tvärtom, sedan prelaterne med möda förmått sina landsmän att qvarstadna, göt den stolte höfdingen olja på elden, i det han framställde en ny fordran, mera förödmjukande än någon af de öfriga, nemligen att lithauerne borde lemna tolf af sina förnämste och anseddaste män såsom gisslan för fördragets punktliga uppfyllande.

Nu bröt stormen lös. Knappt hade magnaterne från tolkens mun förnummit de hånande vilkoren, innan de, blossande af vrede, ånyo grepo till sina vapen, ja slutligen, än mera uppretade af Bertelskölds trotsiga lugn, drogo sablarne ur slidan, för att på stället nedhugga de förnätne främlingarne.

Detta var just hvad Bertelsköld väntat. Knappt flög den första sabeln ur slidan, innan generalen framdrog ur sitt bälte en liten pipa och hvisslade derpå en enda gång skarpt och gällt. En sekund derefter hördes en stark knall, åtföljd af ett brakande. Brohvalfvet under tältet svigtade och syntes nära att sjunka; ett regn af spillror

och stenskärfvor nedhaglade öfver tältet, genomträngde på sina ställen duken och träffade de närvarande, likväl utan att synnerligen skada någon.

I sin första bestörtning läto lithauerne de dragna vapnen falla. Den vidskepliga tron på Bertelskölds öfver naturliga makt förlamade deras mod. Blott en af dem ilade ut, men stannade som förstened vid ingången till tältet. En hvalfbåge af bron närmast lithauernes strand var sprängd af en skickligt anbragt mina; knapt sex alnar från tältet gapade den af höstregnen uppsvällda flodens öppna svalg, och sålunda var åt denna sida hvarje utväg till flykt afskuren. Större delen af lithauernes lifvakt vid broänden hade sprungit i luften tillika med hvalfvat.

Bertelsköld var icke sen att begagna sig af sina fienders förvirring. — Gripen desse förrädare, som brutit stilleståndet och dragit sina vapen vid underhandlingen! — ropade han. Befallningen verkställdes nästan utan motstånd. Innan kort voro alla lithauerne gripne, bundne och med ilande hast öfverförda till svenska lägret.

Men när Bertelsköld lemnade tältet, stälde sig hans son grefvé Bernhard i hans väg. Ynglingens kinder voro högröda af harm. — General, — sade han, — jag begär på ögonblicket mitt afsked, och vägrar ni mig det, så sönderbryter jag min värja, kastar den för edra fötter och säger: döda mig, general, men tvinga mig icke att längre tjena en menedare, om han också vore min far!

Bertelsköld studsade. Synbarligen kämpades i hans inre en strid, ty han svarade tvekande och nästan mildt: — Jag förstår dig, Bernhard, men du förstår icke mig. Gå, lugna dig, och ställ icke till något upptråde; tiden är dyrbar; jag skall sedan förklara dig allt.

Men Bernhard hörde honom knappt; han utdrog sin värja, kastade den häftigt för generalens fötter och utropade med en röst, som qväfdes af tårar: — Jag har gifvit min heder i pant för er, min far. Döda mig, ty ni har skymfat ert namn och mitt; hädaneftter skall jag rodna för hvarje soldat, och hvarje soldat skall säga till mig: gå, du är en Bertelsköld, och en Bertelsköld har brutit sitt svurna ord!

Generalens kind blef vid dessa ord blekare, hans blick mörkare än vanligt. — Arrestera pojken der, — utropade

han, — och för honom der hans dårskap ej sprider oro i lägret.

Befallningen åttlyddes; ynglingen teg med tårfulla ögon och lät utan motstånd bortföra sig.

— Har jag nu tid med vehjertade pojkers griller! — mumlade generalen, likasom för att öfvertyga sig sjelf om nödvändigheten af sitt handlingssätt. — Alla man på sin post! — tillade han med hög röst. — Fram med artilleriet! Fyr!

På fientliga stranden var ett skri och en villervalla utan gräns. I hast blottades ett hittills maskeradt batteri på svenska stranden, och tolf till femton kanoner begynte tvärsöfver den icke särdeles breda floden bortsopa lithauerne förvirrade hopar. Dansar och lustiga lekar på *den* sidan togo en ände med förskräckelse. Stranden betäcktes af döda, svenska hären begagnade tillfället, trängde dels på färdiga båtar, dels på plankor öfver den halfsprängda bron sin fiende på lifvet och tog omätligt byte, jemte flera hundra fångar. Bertelsköld hade för andra gången tillfogat fienden ett kånbart nederlag. Utgången skall visa, om han icke tillfogat sig sjelf ett än kånbarare.

Bertelskölds plan var att, under fiendens första häpnad, genom ett handstreck intaga Wilna. I denna afsigt ryckte han utan dröjsmål med hela sin styrka öfver floden Wilia och förföljde fienden. Men för första gången i sitt lif hade han missräknat sig på sin lycka. Det syntes, som hade hon från denna stund af en hastig nyck vändt honom helt och hållet ryggen.

När artilleriet skulle föras öfver den i hast återställda bron, hände sig, att timmer och plankor brusto under dess tyngd. Fyra kanoner med hästar och folk begrofvos i floden; en hel dyrbar dag förgick, innan de öfriga kommo öfver. Emellertid hade finska rytteriet, i den tron att det följdes af fotfolk och artilleri, vågat sig fram ända under Wilnas portar, och, öfvermodige under generalens frånvaro, hade många af ryttarne spridt sig att plundra i kringliggande nejd. Lithauerne, utom sig af förbittring, hentade mod, samlade sig åter i skaror af flera tusende, nedgjorde hvarje marodör, som vågat sig ut på egen hand, och lade sig i bakhåll för de öfrige. Detta lyckades alltför väl. Rytteriet, vid pass trehundra man, ansattes hårdt från alla sidor, nödgades retirera, föll i snaran, öfver-

rumplades i ett skogspass och blef nästan tillintetgjordt. Nära hundra tappre män föllo för lithauernes pikar och sablar, resten togs till fånga och blef till större delen nedsablade; blott tjugu eller trettio ryttare lyckades på omvägar undkomma till hufvudstyrkan.

Bertelsköld svor att hämnas. Ändtligen hade han kommit öfver floden och framryckte i ilmarsch mot Wilna. Förgäfves. Han hade förlorat rätta stunden; fienden stängde, tiofaldt öfverlägsen, hans väg. Tre gånger angrep Bertelsköld, tre gånger slogs han tillbaka, hvarje gång med ökad förlust, och för hvarje gång växte fiendens mod, medan svenska truppernas tillit till anförarens lycka föll. Ingen taktik, ingen list, ingen djerfhet båtade mer den oförvägne höfdingen; hvarje ny plan medförde ett nytt nederlag. På mindre än sex dagar hade svenska styrkan hopsmålt till hälften, och på sjunde dagen efter sprängningen af bron såg sig Bertelsköld kringränd på alla sidor af den hämdlystne fienden.

Ställningen var förtviflad. Till närmaste af svenskar besatta fästning var femton mil; hvad båtade det att slå sig igenom med den vissa utsigten att få timmar derefter åter befinna sig i samma eller värre belägenhet?

Generalen mönstrade sina tappra, men glesnade leder. Intet knot, ingen klagan förnams från de utmattade soldaternes läppar, men hvarje blick var mörk, hvarje hjerta hopplöst. Bertelsköld sökte intala dem mod. — Skola vi frukta dessa eländiga bondhopar, dem vi så mången gång strött som agnar kring fältet? — utropade han med en uppsyn af låtsad förtröstan på forna framgångar.

— Nej, general, — svarade en grånad veteran från Gustaf Adolfs tider; — vi frukta icke fienden, men vi frukta Gud. Vi enfaldige soldater förstå oss icke på mensklig klokskap. Vi ha alltid hört sägas, att *mened förlamar lyckan*.

Bertelsköld log besynnerligt. — Ja, du har rätt, — sade han fintligt. — Fienden svor att hålla stilleståndet, och likväl drogo desse skurkar sina sablar mot oss. Deraf kunna vi förstå, att Gud har gifvit dem i vår hand, så mycket de än yfvas öfver vår förmenta ofärd.

I detta ögonblick ankom rapport, att fienden genombrutit en af de yttre förskansningarna och att den lilla härens högra flygel var i nöd. Bertelsköld kastade sig

på sin häst och ilade dit. Knappt hade han afslagit anfallet, innan samma rapport ingick från venstra flygeln. Generalen ilade dit. Åter kommo nya rapporter. Hufvudstyrkan var angripen både i bröstet och ryggen. Faran var öfverhängande. Fienden handlade påtagligen efter en kombinerad plan och i den tydliga afsigt, att samtidigt från alla håll angripa och tillintetgöra den svenska styrkan.

Ungefär midt i lägret befann sig en liten kulle, på hvilken Bertelsköld natten förut låtit uppresa sju galgar, hvilka tydligen kunde ses äfven af fienden. Han hade sparat detta förtviflade medel för nödens stund, och nu stod den för dörren. Allt våldsammare framträngde fienden, allt mera glesnade försvararnes led.

De sex fångne lithauerne med deras tolk framleddes på kullen i deras festliga drägt, som de burit vid underhandlingen och som på långt håll kunde igenkännas. En trumpetare utsändes till fienden med hotelse, att derest icke lithauerne instälde anfallet och lofvade att underhandla om billiga villkor, skulle deras sex förnämte landsmän om några ögonblick hängas i deras åsyn.

Antingen nu trumpetaren icke förmådde göra sig förstådd, eller att fiendens raseri föraktade all dagtingan, — angreppet fortfor och blef allt fruktansvärdare. Redan voro tre af Bertelskölds sex skansar intagne... tolken hissades i galgen; fienden stormade blott med ökad raseri. Största delen af finnarne, hvilka, som vanligt, fått på sin lott de farligaste punkterna, hade fallit; en del af liffländingarne bortkastade vapnen och begynte att plundra sitt eget läger.

Nu lät Bertelsköld framföra de förnämste af fångarne; snaran lades om deras hals, men deliqventerne, som väl kunde märka sina landsmäns framgång, bådo trotsande svenskarne skynda, på det att de sjelfva måtte rätt snart kunna intaga sin plats i galgen. Dock... blodsdomen gick icke i verkställighet. Några af de liffländske och tyske officerarne, fruktande att utan nåd få springa öfver klingen, derest fångarne hängdes, sammanrotade sig med soldaterne i öppet myteri, stormade kullen, befriade fångarne och bådo dem hos deras landsmän utverka pardon. Hela Bertelskölds läger var i upplösning; en del af truppen gaf sig fången på nåd och onåd, andre nedhöggos, andre åter sökte sin räddning i skogarna, men upphunnos till största

delen och vattnade fält och kullar med sitt tappra, förgäfves spilda blod.

Generalen sjelf var en af de ganska få, som undkommo förödelsten. Den hemska och sällsamma lycka, som öfverallt spridde nöd och ofärd kring hans person, medan hon bevarade honom sjelf, hade än en gång, nästan genom ett underverk, låtit honom undgå den fullkomliga förstöring, som drabbade hans folk. Utan ett enda sår hade han undkommit döden, men hvad hade han vunnit derpå? Hans här var tillintetgjord, hans son var fången; drömbilden af Lithauens storfurstliga kröna hade flugit bort som en dimma för hans syn; hvad skulle han svara sin konung, när denne frågade honom: General, hvad har ni gjort af mina tappre!

Dock — Bertelsköld irrade genom skogarna, som spillran af en fallen storhet, ensam med sin icke afundvärda lycka, och uppnådde slutligen, efter hundrade äfventyr, Polen och de svenska besittningarne.

9. Den andra kärleken.

och nu åter nog af de vilda strider, de blodiga, dystra bedrifter, som flamma på krigets taflor, likt skenet af fjerran vådeldar på horisonten af det förflutnas natt. Hvarför skola de förgångna dagar vara så uppfyllda af dessa tårfulla minnen, som tjusa betraktaren med sin glans, på samma gång som de förskräcka honom med sin skoningslösa grymhet! De komma nog åter i denna berättelse än, men ett ögonblick andas vi ut i blommor och vårdoft; deraf blir hjertat friskt.

Vid en arm af floden Wieprtz — ett af de okristliga polska namnen, dem ingen mensklig tunga kan uttala, — synas ännu i dag lemningarna af slottet Radzyn, hvars namn i en senare tid öfvergått till staden. Nejden, nu en slätt, der ögat med välbehag hvilar på bördiga åker-

fält, var vid den tiden för vår berättelse bevuxen med stora skogar af ek och bok, mellan hvilka den flitiga människohanden här och der uppröjt en åker för dagens närmaste behof. Det gamla aristokratiska slottet, omgifvet af murar och vallar, sköljda af flodens vatten, reste trotsande sina torn mot himlen, såsom ville det bjuda blixternas spetsen, — en bild af den polska adelns dåvarande makt och förmåtenhet. Ty Polen var ett land af tusende småkungar och millioner slafvar, och tryckta åt båda sidor af denna öfvermäktiga aristokrati, funnos ofvanom dem ingen regering och under dem intet folk.

Det var tidigt på våren i Mars år 1657. För ögonblicket såg det utmattade Polen ingen fiende på sin jord, men slottet var likväl bevakadt liksom i krigstider. Utposter voro ställda på vallar, vägar och stigar. Så ofta en vandrande närmade sig, blef han anropad och tillbakavisad. Ingen främling fick inträda, portarna voro spärrade och vindbryggorna uppdragna. Hvad var orsaken till dessa utomordentliga försigtighetsmått?

Det var en fiende, som stängde hyddor och slott, som förödde byar och städer, en fiende, mera fruktad än svenska vapnen, mera härjande och fasansfull än de, — det var pesten.

Men innanför vallarne låg en trädgård, väl liten, såsom utrymmet medgaf, men täckt grönskande i den tidiga vårens sol, en trädgård af vållukt och rosendoft, der kärleken funnit en fristad och tysta förtroenden en säker tillflyktsort. I denna trädgård — i en berså af murgrön och acacier sutto tvenne unga i aftonens svalka tyst sampråkande. Den ena var furstinnan Lodoiska, tjugu år gammal; den andre var grefve Bernhard Bertelsköld, aderton år gammal.

Furstinnan var skön som en flamma på svart botten, en gnista förlorad i famnen af en mörk natt. Ynglingen var skön, också han, men som ett sväfvande skimmer öfver en mörkblå himmel af stjernor . . . mannens och kvinnans väsende voro förvecklade hos dessa två; hon var den eldigt trånande, den häftigt lidelsefulla; han var den svärmiskt milde, den drömmande och försakande. När han såg upp till henne, var det en stjernas blick om qvällen, medan floret sakta sjunker öfver lundarnes löf; när hon såg ned till honom, var det den outhärdliga blicken af en brännande sol i tropikernas siesta.

Ty han satt vid hennes fötter och knäppte i veka ackorder en cittras strängar; hon satt på gräsbänken under ekens löf och afplockade med högra handen blad efter blad från en nedhängande qvist, medan venstra handen, nästan utan att veta det, hvilade, lätt som en tanke, på ynglingens lockar.

— Sjung ännu för mig din moders sång! — sade furstinnan, i det hon virade kring sitt venstra ringfinger en af dessa glänsande svarta lockar, dem hon höll i sin hand.

Och Bernhard sjöng:

“Fast hårdt jag pligtar,
För dig jag bigtar,
O helga jungfru, hvad hjertat diktar.
Jag älskar äran:
Min själs begäran
Är blott att dö utan blek förfäran.”

Och dervid såg han upp ända långt in i Lodoiskas ögon, men blott ett ögonkast, ty strax sänkte sig hans blickar mot jorden, likasom hade han sökt den helga

jungfrun och funnit en dämon af skönaste stoft. Furstinnan märkte det nog och smålog med den verldserfarna, koketta qvinnans småleende öfver en älsklings blyghet. — Akta dig, Bernhard, — sade hon. — Du sjunger om den heliga jungfrun så varmt, som endast en katolik kan sjunga. Om dina landsmän hörde det, skulle de bränna dig på flammande bål.

Bernhard teg. — Och om jag nu vore en katolik, Lodoiska? — afbröt han tvärt, och cittran föll ur hans hand.

— Svärmare! — läspade furstinnan. — Ofta har du sagt mig, att din mor var intill sin död den katolska läran tillgifven med brinnande nit. Men du — du har af hennes lära behållit endast en jungfrus bild.

— Lodoiska! — afbröt Bernhard ännu en gång, — låtom oss hellre tala om dig. Huru mycken tack är jag icke dig skyldig! Det var du, som med din far besökte Wilnas fångelser och utbad dig den arme sårade fången att vårda, i den stund han motsåg den vissa döden... Det var du, som tog honom i ditt slott, som läkte hans sår, som gaf honom ditt rika hjerta och som trotsade för hans skull din faders stränghet... Hvarför gjorde du det, Lodoiska? Hvarför lät du mig icke dö?

— Hvarför, du skälm? Derför att jag såg dig vid fångelssets trappa, när jag ilade förbi i min faders vagn, derför att jag älskade dig från första stunden jag såg dig, och derför att jag alltsedan ej kunde lefva förutan dig. Och du frågar hvarför jag ej lät dig dö!

— Men, Lodoiska, din hand är ej mera fri. Den tillhör en furste af ätten Radzivil; om han såge mig vid din sida, skulle han döda dig.

— Bernhard, — jag älskar dig!

— Om din far visste det, skulle hans vrede ej känna en gräns. Han skulle inspärta dig inom ett klostrets murar, han skulle låta dig långsamt borttvina ett lif, som är hårdare än döden.

— Bernhard, — jag älskar dig!

— Jag är ditt lands fiende, hela ditt folk hatar mitt folk, och den man, som är Lithauens fasa, bär namnet Bertelsköld. Att älska en Bertelsköld, det är att förbanas af millioner polackar.

— Bernhard — hör du då ej, jag älskar dig! Hvad frågar jag efter mitt tvungna löfte! Hvad frågar jag efter

min hårde far! Hvad frågar jag efter millioners förbannelse! Förstår du ej än, att jag älskar dig? Det finns en man, hvars rättigheter äro större än hans kärlek. Jag vet en annan, hvars kärlek kunde vara större än hans rättigheter, — om den blott hade mod dertill.

— Fordra mitt lif — det tillhör dig!

— Ditt lif — ja, hela ditt lif, men icke din död, Bernhard! För din skull uppoffrar jag allt — make, slägt och fädernesland. Allt gifver jag dig — allt, ty jag älskar dig! Bed och jag uppfyller din bön! Befall och jag lyder dig! Det finnes i himmelen och på jorden intet, som jag vore i stånd att vägra dig — intet, utom dig sjelf! För allt hvad jag försakar begär jag blott en enda lön, men en stor, en dyrbar lön: — jag begär hela ditt lif!

— Jag har sagt, att det tillhör dig.

— Ord af ett ögonblick, — vet du också hvad du sagt? Du är aderton år. I morgon kanhända, om ett år, om tio år, skall du ha glömt, att Lodoiska finns till. Skönare och yngre qvinnor än jag skola fångsla ditt hjerta — o, du är dock så stolt och schön, hvarför skulle icke hundrade qvinnor täfla om dig med alla kärlekens snaror! Men jag säger dig, Bernhard, jag delar med ingen, jag fordrar dig uteslutande, helt och ensamt för mig. Om du glömt mig en dag, skall jag, död eller lefvande, komma till dig och säga dig: Bernhard, jag älskar dig; mins att du är för evigt min! Ingen natt är nog svart, ingen ort nog aflägsen för att dölja dig då. Du flyr öfver hafven, och jag skall följa dig; du skyler dig i den ogenomträngligaste förklädnad, du väpnar dig med den iskallaste köld, du stöter mig tillbaka med det bittraste hat; — förgäfves, jag följer dig ändå, jag slår mina armar kring dig, jag trycker min kyss på denna herrliga panna med dess svarta lockar — så! så! — och om du än stöter en dolk i mitt hjerta, så vet, du undkommer mig ej, — jag kommer till dig med min blodiga barm, med mitt oförändrade, brinnande hjerta och trycker ännu mina bleknade läppar mot dina — så! — och säger till dig som nu, evigt, oundvikeligt, visst: Bernhard jag älskar dig!

Åter vågade Bernhard se upp med en hastig blick in i dessa djupt svarta ögon, som, likt två brännande solar, betraktade och genomborrade honom. Men blott ett ögonblick kunde han nthärda deras glöd; hans hufvud nedsjönk ånyo i Lodoiskas knä, och han svarade med rysande kärlek:

— Hvad begär du af mig?

— En ed att blifva för alltid min.

— Akta dig, Lodoiska! Det hvilar ett dubbelt öde öfver min släkt. Det hvilar öfver den en välsignelse, som bringar oss sjelfva ständig medgång, med det enda förbehåll, att vi ej svära mened, ty deraf förlamas lyckan. Men öfver oss hvilar tillika en sällsam, en dystert förbannelse, som gör att, under det vi sjelfva gå ständigt framåt i makt och ära, nedslår olyckan rundt omkring oss som en gam på sitt rof, förstör dem, som tillhöra oss och dödar dem, som älska oss. Nej, Lodoiska, tjuserska, så grym är jag ej, att jag skulle binda ditt öde vid mitt. Jag vill ensam gå bort med min kärlek, ty min kärlek är döden, — jag vill älska dig så högt, att jag gläds åt din sällhet i en annans famn... Vet du väl, Lodoiska, att den högsta, den renaste kärlek är den, som intet annat begär, än den älskades lycka?

Furstinnan reste sig hastigt och föraktligt upp. — O, I söner af norden, — sade hon stolt, — hur litet I dock förstån hvad det är att älska för hela lifvet! För att eder barm är af snö och ert hjerta af is, så tron I, att alla hjertan skola nöjas med er bleka, er ljumma kärlek, som dock intet annat är, än en halmlåga, brunnen i dag, förbrunnen i morgon, och utan makt att värma en enda känsla till glöd. Gå, grefve Bertelsköld, med er höga och rena kärlek, som ni sjelf kallar den och som intet begär, der den har allt att befalla, — gå, sök i er nord ett hjerta, fruset och kallt som ert; inbilla er, att ni älskar, stackars tok, der ni dock endast predikar en hjertlös moral, och trösta er dermed att icke ha annat, icke ha känt och icke förtjent den kärlek, som ensam är värd att kallas den högsta. Grefve, ni är för liten för mig, — ni är feg!

Bernhard sprang upp med glödande kinder. — Furstinna! — utropade han och såg henne rakt och djerft in i de svarta ögonen med en blick, som icke var mindre stolt än hennes, — väg, edra ord när ni talar till en finsk soldat! Det gifs uttryck, som skymfa äfven i den skönaste mun. Vid himlen, ni trotsar för mycket derpå att ni är qvinna — och en qvinna som jag älskar.

— Jag upprepar det, grefve Bernhard, ni är feg. Ni vägrar att svära den ed, jag begär, och jag skall säga er,

hvarför ni vägrar det. Ni anar, att ni skall svära en mened, och ni fruktar, att den skall bereda er lyckas fall. Vid alla helgon, det är en dubbel skymf, — det är trolöshet och feghet på en gång, — och jag är en qvinna, ni har rätt, ni skulle annars ej ostraffadt förolämpa mig. Gå, min herre, gå! gå! — utbrast den lidelsefulla flickan, hvars vrede var utan gräns, liksom hennes kärlek, — gå — jag har aldrig älskat er, jag hatar, jag afskyr er!

Och i öfvermåttet af sin harm nedsjönk furstinnan Lodoiska på grässoffan och begynte, lutad mot en ekstas, gråta så häftigt, så hejdlöst, som ett vildt, bortskämdt barn, när man vägrar att i ögonblicket uppfylla dess nycker. Var det afsigt? Var det natur? Det är svårt att afgöra; men hvar finns det manliga bröst, som icke någon gång i sitt lif blifvit besegradt af en skön qvinnas tårar? Bernhard var så ung, så oerfaren; han förstod icke kärlekens list, han kände blott dess döfvande, oemotståndliga makt; han förstod blott, att här vid hans fötter badade en flicka i tårar för hans skull, för sin gränslösa, uppoffrande kärlek till honom, som nyss stött henne tillbaka, — och det var nog, han såg icke mer, han störtade på knä för den gråtande flickan, han höljde hennes hand med sina kyssar, han bedyrade med tusende eder, att han i hela den vida verlden älskade henne och henne ensam, — och Lodoiska sköt honom icke bort, men hon njöt af sin seger, hon lät honom länge bedja, och när hon slutligen bortvände sitt sköna hufvud från trädstammen och åter såg upp på honom med dessa mörka blickar af eld, som förbränna hjertan till aska, då behöfdes knappt en blink af de långa dunkla ögonhåren, knappt en ljudlös bön från läpparnas återvändande löjen, innan Bernhard utropade:

— Ja, jag svär vid mitt lifs lycka, jag svär det vid allt, som för mig är heligt och dyrt, att älska dig allena intill död och graf, och bryter jag min ed, så må du, lefvande eller död, återkomma, för att affordra mig den!

— Jag mottager din ed och ämnar behålla den! — svarade Lodoiska med flammande blickar. — Tag i byte mitt hjerta för lif och evighet!

Solen hade sjunkit bakom ekarnes toppar, månskenet glimmade klart i den tysta flodens spegel, och ännu ljud Bernhards cittra vid Lodoiskas fötter i trädgårdens skuggor. De lycklige, de märkte icke att, medan kärleken andades

vårens dofter, tågade faran in genom slottet Radzys portar.

Andlös instörtade Lodoiskas trognaste tjenarinna i trädgården. — Fursten! — utropade hon — och nästan i samma ögonblick stod den unge furst Radzivil med dragen värja i ingången till bersån. Lodoiska kastade sig i hans väg; han stötte henne vildt tillbaka, utan att bevärdiga henne med ett ord. — Ändtligen träffar jag dig här, du, din falske faders falske son! — utropade fursten, utom sig af vrede.

Bernhard hade knappt tid att draga sitt svärd, ty Radzivil, annars en ridderlig ädling, hyllade här den spanska regeln: vid sådana tillfällen slåss man icke, — man dödar.

Klingorna korsades strax i det ovissa månskenet. Slump eller lycka afgjorde striden; fursten såg ingenting, hörde ingenting annat, än sin svartsjuka och, sin hämd. Olycklige, tappre yngling! Vid andra eller tredje utfallet vek hans motståndare snabbt åt sidan, Radzivil rände sin värja in i ekens stam, och i samma ögonblick genomborrade Bernhards säkrare svärdsudd hans bröst.

Radzivil föll i sitt blod, och Bernhard skyndade till Lodoiska. — Fly, fly fort! — utropade hon. — Här är nyckeln till bakporten. Fort, — min far skall annars döda oss båda.

— Öfvergifva dig åt hans hämd — aldrig! — svarade Bernhard, ännu förvirrad af stridens hetta, ty vj aderton år dödar man icke med kallt blod en människa.

— Vill du då förderfva oss båda? — hviskade furstinan. — Fly! När min far kommer, vill jag säga, att du velat aftvinga mig nyckeln till din frihet och att fursten fallit, i det han försvarade mig. Farväl, -- vi återse hvarandra! Mins din ed!

Och Bernhard ilade med stormande hjerta och Lodoiskas sista brännande kyss på sina läppar bort till frihet och nya faror.

10. Lilla Bält.

ter förgingo veckor och månader, och så stå vi nu vid början af det händelserika året 1658. Svenska konungens "fyrekantiga" lycka hade rullat fram som ett ilande klot, än genom segrar, än genom nederlag, än genom lysande utsigter, än genom svikna förhoppningar, men ständigt öfver härjande fält, ödelagda städer och byar, genom rykande spillror af folkens välstånd, genom svärdets och pestens skördar, genom blod, aska och tårar. Af alla de stolta drömmarne om nya kronor och länder vid Weichseln, hvad stod nu åter för ärelystnadens snikna hand? Minnet af bragder och våldsgerningar, några glänsande, men blodiga blad i historiens bok, en till döden utmattad fiende vid sidan af det egna hemlandets omåttliga ansträngningar, trötthet och vanmakt. Bittra lexar för eröfraren, eviga lärdom för svärdets tyranni. Huru många af dem, som tågat ut till det besegrade Polen, stodo väl åter nu för framtida bedrifter, för fäderneslandets tjänst och egen lefnads lycka? Knappt tiotusende, af kriget förvildade, trotsige män, som under ständiga strider, faror, försåt, plundringar och omenskliga härjningar lärt sig att förakta fredens stillare lycka och alla andra grundvalar för det menskliga samhället, än den jernhårda krigiska disciplinen. Desse män, de få af dem, som sedan återvände till fäderneslandet, med hvilka känslor hafva de betraktat kyrkors och grafvars frid, som de vanhelgat i fiendeland, bondens fredliga hydda, som de fordom bränt, makars och döttrars kärlek, hvilken de fordom oskärat, åkrarnas gungande ax och de fredliga slöjder, hvilka de fordom plundrat i vild roflystnad? Någre de bäste bland dem hafva då farit med handen öfver sin panna och tyckt sig vakna ur en elak dröm, men de fleste ha behållit sina krigarevanor, sitt våld och sin rofgirighet hela lifvet igenom, och deras hemland har fått vidkännas följderna. Ty det krig, som försvarar ett fädernesland, är ett ädelt krig, som förädlar nationernas kraft och håg, men det krig,

som drager ut att eröfra främmande länder, det är icke sällan en tiger, som, lysten efter blod, slutar med att uppsluka sina egna ungar.

Det bragdrika, men på sistone olyckliga kriget med Polen hade ådragit Carl Gustaf och Sverige tre nya fiender: Ryssland, Österrike och Danmark. Bland dessa blefvo de förstnämnda uppehållna med mindre truppstyrka, medan konungen, djerf som alltid, sökte sin egen räddning i Danmarks undergång. Fördenskull öfvergaf han fursten af Siebenbürgen, Ragoczi, i hvars förbund han ännu på våren 1657 genomströfvat och härjat Polen, drog sig med den ringa återstoden af sin här till Preussen och derefter, sedan danskarne lättsinnigt förklarar krig, fram på sommaren till Pommern. Blott 6 till 8,000 man förde konungen och Otto Stenbock här till den väntande Wrangel, — härdade, i hundrade faror pröfvade krigare, orubblige i mod, stålfaste i disciplin, en af dessa härar, som krossa tiofaldt motstånd och äro i stånd att trotsa sjelfva lyckan. Från Pommern bröt konungen, 13,000 man stark, genom Mecklenburg in i Holstein, andades ut invid Hamburgs murar och tågade sedan Torstensons forna vägar uppåt Jutland.

Konungens lycka var utomordentlig. Den 23 Juli inbröt han i Holstein. Mot slutet af Augusti hade han intagit hela detta land, Slesvig jemte södra Jutland och sammanträngt den återstående danska hären i fästningen Fredriksudde, samma Fredericia, som i nyaste tider blifvit så ryktbart genom danskarnes lysande seger öfver slesvig-holsteinarne. Denna gång, 1657, var Fredericia mindre lyckligt; den starka och välförsedda fästningen med 5,000 mans besättning föll den 24 Oktober på morgonen genom ett förväget nattligt anfall af Wrangel med 3,000 djerfve män af dem, som besekrat Polen.

Danskarne intogos af förfäran. Carl Gustaf begynte drömma om hela Danmarks eröfring. Från Fredericia gentöfver till Middelfart på Fyen är knappt en mils väg öfver smalaste stället af Lilla Bält.

Vintern mellan 1643 och 1644 hade Torstenson fattat den dristiga planen att tåga öfver de frusna Bälten mot Seland, men ödet hade sparat denna ära åt hans lärjunge, och planen gick då om intet, emedan vintern var mild och Bältens vågor fortforo att strömma. Carl Gustafs djerfva ande uppfattade mästartens plan och beslöt

att utföra den. Danmark skulle falla, och Sverige, hotadt från alla sidor af förbittrade fiender, skulle gå med seger och landvinning ur sin väntade undergång.

Innan desse stora händelser inträffade, nödgas vi ett ögonblick stadna i närheten af Kolding, tre mil sydvest om Fredericia, der vi återfinna två af denna berättelses hufvudpersoner.

Det var en afton, den 26 Januari 1658. Nästan hela svenska hären var sammandragen i och omkring den lilla byn Heilse norr om staden Kolding, ryktbar, äfven den, 190 år efteråt. Konungen mönstrade trupperna på de hårdt frusna och snöbetäckta åkerfälten. Hans lynne var den dagen icke det bästa, ty ett starkt töväder hade ånyo upprifvit en del af de isar, hvilkas bräckliga bryggor skulle föra hans härar och hans lycka mot Köpenhamn. Han var den dagen sträng i mönstringen, och der föllo skarpa ord, dem både höge och låge i hären fingo hålla till godo.

Konungen, åtföljd af Wrangel, Dahlberg m. fl. af sina tappreste officerare, höll plötsligt sin häst vid ett af de pyss från Pommern hitkallade regementerna. Dess mundering var sliten, dess yttre föga paradmässigt, men hållningen fast som en mur. Hvarje karl, med sitt ärriga, vilda, väderbitna ansigte, såg trygg och orubblig konungen rätt i ansigtet; icke en min förändrades, icke en rörelse tvekade; det var en af dessa stålfasta, pröfvade kärntrupper, som aldrig darrade, icke ens för en vredgad konungablick. Carl Gustafs stränga uppsyn ljusnade; han vände sig till Wrangel med dessa ord: — betrakta de der karlarne och säg mig icke mer, att der ligger ett haf mellan mig och Köpenhamn.

Wrangel, som hela tiden afstyrkt tåget öfver Bälten, genmälde buttert: — För att med dessa karlar köra Juten i Östersjön, behöfver ers majestät ej sjelf hoppa i putten.

Konungen, utan att lyssna derpå, framvinkade ur sviten en högvuxen officer. — Det är ert folk, grefve Bertelsköld?

— Ja, ers majestät, — svarade grefven och saluterade stolt.

— Vi träffades sist i Preussen, — fortfor konungen med mörknande blick. — General, hvad har ni gjort af mina tappre i Lithauen?

— Min pligt, — svarade Bertelsköld kort.

— Det var likväl ni, som trodde er kunna befalla lyckan.

— Ers majestät har bevisat, att lyckan står de djerfve bi. Jag har förlorat Lithauen, likasom ers majestät förlorat Polen, men jag har i ers majestäts fotspår rensat Pommern, Bremen och Verden och haft lyckan att segra i hundrade skärmytslingar på samma gång ers majestät segrat i bataljer.

— Grefve, ni talar djerft. Hvarmed vill ni bevisa er sats om lyckan?

— Dermed, att jag rider främst öfver Bältens isar.

Konungen smålog och vände sig till Wrangel. — Den der är af det virke, hvarmed man klappar Juten; jag behöfver sådant folk...

— Dumdristige galningar! — mumlade Wrangel.

— Godt, grefve Bertelsköld, — fortfor konungen, — jag vill tro er, om ni i morgon rider öfver Bältet och innan aftonen hemtar mig en fånge från Fyen.

— Det skall ske, ers majestät! — svarade Bertelsköld afmått och kort, utan att störas af Wrangels spefulla löje, ty det var ingen obekant, att östra strömfåran af Lilla Bält blifvit upprifven af tövädret och sundet vid Middelfart till följd deraf ofarbart. Men konungens håg låg med så häftig längtan vänd åt detta håll, att allt som smickrade hans förhoppningar af honom med begärlighet omfattades. Kanske var der ock en viss likhet i lynnet, som kom honom att med hemligt nöje lyssna till Bertelskölds djerfhet; visst är åtminstone, att han sjelf, likt denne lyckans bortskämde gunstling, gerna satte allt på ett kort, till vinst eller undergång.

Mönstringen var slutad, konungen red vidare och trupperna upplöste sig i sina qvarter, för att värma de stelnade lederna. Stugorna kunde icke rymma alla på en gång; stockeldar voro upptända på fälten, och fältflaskan gjorde sin rund bland dem, som icke för tillfället funno tak öfver hufvudet. Allt flera truppmassor tillströmmade. Slutligen tog man kyrkan i besittning. Kriget och de bistra tiderna respekterade ingenting. Man såg soldaten med sin flaska lägrad utmed tempelgångarna och altarkransen, och vilda, lättsinniga visor ljödo inom de murar, som nyss återskallat af de heliga psalmernas ljud.

Carl Gustaf hade sitt högqvarter i prestgården, från hvars fönster man hade fri utsigt öfver kusten och isarna. Tid efter annan afbröt konungen sina öfverläggningar med befälet, gick otåligt till fönstret och betraktade den mörkande nejden, der man ännu vid dager kunde på afstånd urskilja den öppna, blå strömfåran nära kusten af Fyen. Termometern var ännu icke uppfunnen. Men den moln-
betäckta himlen och snöns utseende sade honom tillfyllest, att tövädret ännu fortfor och gäckade hans förhoppningar.

Med ens afbröt konungen ett samtal med Dahlberg och lät tillkalla Bertelsköld. — Grefve, — sade han tvärt, — säg mig öppet och utan fruktan: står ni i förbund med djefvulen? Var icke rädd, jag gifver er absolution.

— Jag förstår ej ers majestät.

— Jag önskade af er lära konsten att rida öfver öppna hafvet till Middelfart.

— Ingenting är lättare. Ers majestät behagade kasta en blick genom fönstret.

Konungen såg ut. Den nyss moln-
betäckta himlen hade i hast klarnat, och allt förbådade en skarp köld, hvilken ock inträffade ännu samma qväll. Carl Gustaf klappade Bertelsköld lätt på axeln. — Grefve, — sade han, — den nyheten är värd en socken i Finland, — om ni utför hvad ni åtagit er.

— Det skall ske, ers majestät, — svarade Bertelsköld.

När solen följande morgon rann upp öfver de löflösa bokarna på Fyen, glimmade hela fåran af Lilla Bält i glansen af nattgammal is. Svenskarne strömmade till stranden för att öfvertyga sig om vinternattens skicklighet att bygga broar och lyckans gunst att bygga dem enkom i rättan tid. Konungen var vid godt lynne. Nordens alla tre kronor syntes honom glimma vid horisonten.

Kölden fortfor att vara utomordentligt stark. Redan på morgonen bar den fotgångare. Fram emot qvällen vågade Bertelsköld sitt djervfa försök. Han aflade sin tunga rustning och pådrog ett lätt kyller. I stället för den stora, bruna häst han vanligen red, utvalde han en liten och mager, men senfast springare af öländsk race. Två ridknektar på skridskor följde honom, hvardera skjutande framför sig en kälke. Derpå begyntes färden i åsyn af nästan hela svenska hären.

I början, der isen var säkrare, red Bertelsköld mycket långsamt, för att icke uttrötta sin klena öländing. Men ju närmare han nalkades den farligaste delen af sundet, der strömfåran framgick, desto mera ökade han farten, så att knektarne på sina lätta skridskor hade stor möda att följa honom. Allt närmare syntes den snöbetäckta stranden af Fyen; det brakade och bågtrade under hästens fötter, gång efter gång slog en hof igenom den blanka och tunna isen, så att vattnet stänkte högt... men den oförvägne krigaren flög fram i ilande fart... än ett ögonblick... Bertelsköld stod oskadd på Fyen, och i samma stund störtade hans häst, för att icke mera stå upp.

Solen nedgick frostig och gul bakom Slesvigs kust, och den tidiga vinteraftonen begynte redan att skymma. Tiden var dyrbar.

Bertelsköld hade landstigit i närheten af en by, söder om Middelfart. En hop danskar, män, qvinnor och barn, hade samlat sig på stranden, nyfikne att veta hvad den ridande våghalsen hade att förkunna. Sannolikt ansågo de honom för en kurir, afsänd af svenske konungen. Ingen anade afsigten med detta ovanliga besök.

Bertelsköld såg sig om; hans knektar med kälkarne voro ännu ett godt stycke borta. Han närmade sig folket, frågande hit och dit efter vägen till Odense, i det han lät förstå, att han vore afsänd för att sluta fred. Denna nyhet uppfylde alla med glädje. Man skockade sig harmlöst och fredligt kring den främmande tätt invid stranden, och så ankom, enligt ordres på förhand, den ene af knektarne, kvarlemnande sin kälke och ett par medförda lösa skridskor samt begaf sig strax på återvägen.

Bertelsköld frågade, om man icke kunde isvägen komma till Middelfart och spände derunder skridskorna på. Bönderne erbjödo sig i glädjen att lega honom en annan häst i stället för den störtade. Allt syntes vänskapligt och godt... då fattade Bertelsköld oförmodadt en femårig pojke ur hopen om lifvet, kastade honom på kälken, sköt denna ut framför sig på isen och ilade med vindens hastighet på de lätta skridskorna bort med sitt rof. Allt detta var gjordt i ett ögonblick.

Bönderne, häpne och handfallne, trodde knapt sina ögon, innan de redan hörde gossen skrika långt borta på

isen. En qvinna störtade fram... det var den röfvade gossens mor... hon slet sitt hår, hon var den första att förfölja rövaren ut på isen, halkade, föll, reste sig åter, föll åter, stod åter upp och sprang efter Bertelsköld, tills hon nedföll afsvimmad. Några unga karlar följde hennes spår. Förgäfvades, rövaren var redan nästan ur sigte i den tilltagande skymningen och omöjlig att hinna. Med harm och förbannelser öfver svenskarnes trolöshet återvände förföljarne jemte den olyckliga modern.

Emellertid uppnådde Bertelsköld, med gossen på kälken, lyckligt den motsatta kusten. Ett börjande månsken hade gynnat hans äfventyrliga färd. På svenska sidan gaf man honom redan förlorad. Mörkare blef qvällen, och mörkare blef konungen. Han ångrade detta vågspel; han behöfde så väl hvarje tapper arm, och hvad som var det viktigaste, — hela hans här skulle i Bertelskölds öde ana sitt eget, vare sig lycka eller olycka, om man försökte det tillämnade tåget.

Men Bertelsköld kom. — Jag har ridit öfver Bält, ers majestät, ehuru jag åkt på skridsko tillbaka. Här är mitt lefvande vitne från Fyen! — Och den fångade pojken framleddes, röd om näsan af kölden och mumsande på ett hvetebröd, som man gifvit honom för att tysta hans gråt.

Konungen spände från halsen en guldkedja, hvori hängde drottning Kristinas porträtt i en med juveler besatt medaljong. — General, — sade han, — tag detta till minne af er färd. Hädanefter skall ni bära Fyens vapen i er grefliga sköld. Och hädanefter — tillade konungen med stolt tillförsigt — skola vi besöka min broder Fredrik i Köpenhamn.

— Hädanefter, — hviskade Dahlberg till Klas Tott, — skall Bertelsköld erhålla ännu en socken att spoliera i Finland.

— Ja, — svarade Tott i samma ton, — i fall der ännu finnes en socken i Finland att bortgifva; jag tviflar derpå.

Om qvällen förplägades trupperna extra, och anförarne icke mindre. Det är bekant, att Carl X Gustaf var en lika väldig dryckes-, som slagskämpe. Dessa vilda krigarevanor hade han dels från trettioåra-kriget, der vin flöt i strömmar, ej mindre än blod, dels också från den tysta längtans och ärelystnadens tid, då han i frivillig landsflykt

på Öland i hemlighet suckade efter Sveriges krona. Mången gång — och senast under mordbrännaretåget med Ragozi i Polen — hade konungen burits oklädd i säng, och likväl sågs han följande morgon, tidigt som alltid, i rastlöst arbete. Också nu flöt det ädla rhenska vinet, plundradt ur källrarne af Holsteins och Slesvigs rika riddaregods, och konungens exempel följdes af de fleste härförarne. Rundtomkring i officersqvarteren dracks Danmarks undergång i botten, och stundom nämndes dervid äfven Bertelskölds namn såsom den förste, hvilken bevisat möjligheten att rida öfver Bälten.

Icke långt från prestgården hade tio eller tolf högre officerare af dem, som icke hörde till konungens förtrognaste omgifning, slagit sig ned kring ett välförsedt bord i en rymlig bondstuga. Bragder och vin lifvade hjertan och tungor. Det var dock en stor, en händelserik tid. Den gamla, ofta slagna, men lika ofta fruktade fienden Danmark, som städse lurat på Sveriges fall, skulle äntligen krossas, förödmjukas; Skåne, Halland, Blekinge, Norge skulle ryckas derifrån och införlifvas med Sverige; ja, törhända sloge redan danskarnes sista stund som sjelfständigt folk. Jutland och öfriga öar skulle räknas som svenska provinser, Köpenhamn som en ödmjuk lydstad; Carl Gustafs krigare skulle förlänas med den danska adelns gods och återvända med furstliga rikedomar. Hvilken ära! Hvilken vinning! Och — hvilken anledning att tömma och åter tömma den bräddfylla bägaren!

Hetsade af vinet, gån sig alla känslor luft. Den gamla svenska adeln hatade nykomlingarne i sin krets, dem Kristinas slösande gunst hade framdragit till titlar och rikedomar. En af desse var Bertelsköld; han hade ofta fått erfara det; han fick det äfven nu. Sten Bjelke, med många seklers anor i sitt blod, stötte så häftigt sin bägare mot hans, att hälften af vinet utspildes, och ropade så högt, att alla hörde det: — rider dig d-n, lilla grefve af lilla Bält, du dricker ingenting! Tror du vi dricka saltsjövatten?

Bertelsköld tömde sin bägare utan att svara.

— Den der, — fortfor Bjelke, vändande sig till de öfrige, — den der har ätit rofvor på Fyen i dag. Han är uppfödd med rofvor. Han är van att plantera kålhufvuden...

— Och att afhugga dem, när de bli oförskämda, — genmälde Bertelsköld, hvars hetsiga lynne var fädernearf.

— Nej, se huru stolt han är, den Bältgrefven! — fortfor Bjelke i samma ton. — Vet ni väl hvaraf det kommer sig? Jo, hans morfar hade titel och värdighet af bondekung och herskade öfver femtio mossar och stenrösen någonstädes uppe i Finnmarken.

— Grefve! — utbrast Bertelsköld uppfarande.

— Och hans mor, — fortfor Bjelke, allt i samma ton, — hans mor, mina herrar, var en prinsessa, som vallade får i skogen. Derför...

Bjelke hann icke tala till slut, innan Bertelskölds handske flög honom midt i pannan. Blossande af vrede stod den stolte ynglingen upp och drog i blinken sitt svärd. I samma ögonblick hade Bertelsköld dragit sitt.

Förolämpningen å ena och skymfen å andra sidan voro alltför offentliga, för att de närvarande ens skulle gjort ett försök att afböja striden. De nöjde sig med att reglera den efter ridderlig sed i envig; — bordet undanskaffades, flera ljus upptändes, och sekundanter utsågos. Om en qvart var allt i ordning till ett af dessa blodiga mellanspel, som voro så vanliga i fält och dem icke ens konungens närhet förmådde afböja. Ty när det gälde en hederssak, gaf den tidens adel icke efter för sjelfva konungamakten.

Båda kämparne voro utmärkte och pröfvade fäktare, båda hetsige, båda förbittrade af gammal ovänskap. De kringstående väntade med kännaremin ett intressant aftonnöje, och de bedrogo sig icke. Oaktadt taket var så lågt, att svärdsspetsarne ristade fåror deri, fördes striden å båda sidor med lika skicklighet, om också icke med lika lycka. Bertelskölds klinga hade flera gånger träffat motståndaren; Bjelke blödde ur tre eller fyra lätta sår, utan att ha förmått tillfoga sin fiende ens en skråma. Utmattad och blödande, begärde han tre minuters stillestånd. Detta beviljades.

— Jag tager er till vitnen, mina herrar, — utbrast Bjelke, — att denne usling är osårbar genom trolldom. Alltsedan vid Nördlingen har han icke fått en enda skråma, och hvar man vet orsaken. Han bär på sitt venstra ringfinger konung Gustaf Adolfs ring; han förtröstar på dess

makt; det är blott därför han vågar slåss med en ärlig kavaljer.

Dessa ord förfelade ej sitt intryck på den allmänna vidskepelsen. — General, — sade en af de äldste officerarne, — vi äro kristne soldater och tåla icke bland oss något djefvulstyg. Ett ord är så godt som en ed; säg oss, att allt hvad man berättar om er ring är en käring-saga, och vi tro er, som om ni svurit derpå.

Bertelsköld tvekade ett ögonblick, — men harmen och frestelsen voro för starka... han dukade under. — Det är sant, — sade han, — att jag bär en ring till den store konungens minne, men allt hvad Bjelke och andra säga derom är löjligt skrock.

— Må då striden begynna igen.

Och striden begynte åter, men den skyddande engeln hade vikit från Bertelskölds sida. I första hugget klöf Bjelkes svärd hans venstra hand, och två de yttersta fingrarne föllo till golvet. Det svartnade för den sårades ögon, svärdet sjönk ur hans hand, och blott de kringståendes hastiga mellankomst hindrade honom att nedsjunka inför sin segrande fiende.

En af officerarne upptog de afhuggna fingrarna och drog från det ena en liten ring af koppar. — Kan detta vara den ryktbara ringen? — frågade han.

De kringstående logo. — Den är ju icke ens af guld, — sade de. — Det kan omöjligt vara den rätta.

Den frågande kastade fingret och ringen föraktligt ifrån sig.

Hedendom i människohjertat, är du då omöjlig att utrota? Vi födas och uppfödas i tron på en evig försyn, som mäter våra öden med orubbelig rättvisa; och likväl komma vi ständigt åter till tron på forntidens blinda öde, den nyckfulla, den oförnuftiga makt, som mäter ve och väl med hat och nit, båda så oförtjent. Och just derigenom att vi tro derpå, får denna samvetslösa makt ett välde öfver oss; spelaren förlorar, när han tror på sin otur; sjömannen förgås, när han spår sin undergång.

Bertelsköld, den djerfve soldaten, hade genom lyckans mångåriga gunst blifvit lyckans slaf. I det ögonblick Bjelkes svärd klöf hans venstra hand, klöfs hans stolta tro som en ek, splittrad af ljungelden. Han dignade icke för

såret och smärtan; han dignade för medvetandet af sin lyckas plötsliga fall.

Ett dygn förgick. Kölden fortfor att befästa isbryggorna, och hela svenska lägret var i den lifligaste rörelse. Denna syn upplifvade krigarnes mod. Härdad i mödor och faror, besegrade Bertelsköld snart den första smärtan. Förbunden och matt af blodförlust, kunde han ej förmås att stadna i overksamhet. Han, den förste som ridit öfver Bälten, ville icke vara den siste att följa det segerrika tåget.

Men aftonen före den afgörande dagen lät han kalla sin son Bernhard, hvilken han alltsedan händelserna i Lithauen stött tillbaka med en hårdhet, liknande fordom bondekungens. Den blinda tron på en lycka i nedgången hade åter fått makt öfver krigarens själ. Bernhard Bertelsköld fann sin far, generalen, stilla försjunken i betraktandet af en bild i medaljon. Var det drottning Kristinas bild, som han nyss hade fått af en smickrande konungagunst? Nej, det var bilden af en skön, svartlockig och svartögdd qvinna från stranden af Main; det var bilden af den svärmande, sköna Regina von Emmeritz.

Generalens ögon voro fuktiga af tårar. Så långt han kunde minnas tillbaka, hade han gråtit blott en gång förr; det var vid hans moders, vid Meris död. När han förlorade sin maka, hade tårarnas tröst blifvit nekad den sörjande.

Bernhard var af annat lynne. Tårarna i hans faders ögon framkallade strax hans egna. Generalen fattade hans hand, — och försoningen mellan far och son var utan ett enda ord fullständig.

— Detta var din mor! — sade Bertelsköld med en röst af ovanlig vekhet. — Min son, om du en dag kommer att älska en qvinna, så förena henne icke med dig genom oupplösliga band. Att förenas med oss, det är att förenas med olyckan. Aron Bertilas förbannelse följer oss.

— Men en moders välsignelse går i dess spår och bryter udden af förbannelsens törnen, — svarade Bernhard. — Ni har fordom sagt mig det, min far! Det är eder moders ring, som ni bär.

— Nej, nej, — återtog Bertelsköld häftigt, — jag bär den icke mer, den är förlorad, och min lycka med den. Min mor har sagt mig det, och nu vet jag klart,

att hon talat sanning. Med denna ring följa lycka i fred och seger i krig, kärlek, ära och rikedom; den, som bär denna ring, skall ega all världens lycka och endast hafva att bekämpa sig sjelf, men han skall ock sjelf vara sin lyckas fiende. Mened och slägtfiendskap, högmod och omåttlig ärelystnad skola ständigt arbeta inom hans bröst, för att bereda hans fall . . . Bernhard, min son! Ringen afhöggs med fingret den stund jag var svag nog att förneka dess kraft . . . jag ber dig, fråga icke mer efter den, nöjs med en stillare lycka, som ingen förbannelse bär i sitt sköte . . . tag en varning af mig . . . jag har varit min lyckas fiende, rebell mot sig sjelf, mot det högsta och heligaste . . . jag har svurit mened, min son; därför skall jag i morgon dö.

— Ni, som segrande genomgått så mången fara . . .

— Det var då jag burit inom mig segrens visshet. Nu bär jag vissheten om min undergång. Hör mig, Bernhard, jag lemnar åt dig mina gods, mina fattiga, brödlösa och förtryckta underhafvande. Var för dem en far, mer än jag kunnat vara. På Majniemi lefver en enka . . . du känner henne, det är svarta Jane. Hon är den enda lefvande, som känner stället, der en stor skatt är nedgräfd. Vid denna skatt låda tårar och blod, ty den är ett rof från vilda strider i Böhmen. Uppsök denna skatt, ty den var från början min; bygg dermed de förstörda kojorna bättre än förr, odla den öde jorden, hägna de förvildade ängarna, låt denna skatt aftvä i tårar af tacksamhet sin skuld af blod.

— Jag lofvar er det, min far. Men . . .

— Farväl, min son! Vi se hvarandra åter i morgon och sedan — hos din mor!

Bernhard omfamnade sin far; den veke ynglingen gret som ett barn. Derpå gick han med hastiga steg.

Morgonen af den 29 Januari bröt in. Kölden var starkare än någonsin. Redan i daggryningen var hela hären färdig till uppbrott vid kusten. Man hade undersökt isen; den bar. Dahlbergs försigtighet litade ej fullt derpå. Han hade på de vådligaste ställen af strömfåran låtit utbära halm, begjutit den med frysande vatten och lagt bräder derpå. Det evigt minnesvärda tåget, hundrade år derefter besjunget af Gyllenborg, begynte.

Rytteriet och kanonerna tågade främst från Heilse öfver det lilla Brandsö mot en vik på Fyen söder om

Iversnäs. Först red högra flygeln under Wrangel och Tott; dernäst den venstra under konungens och Berends' befäl; fotfolket tågade i norr om de öfriga. Det var ett sällsamt tåg på den öppna, blå isen... tyst, allvarligt, såsom man går öfver en öppen graf. När man nalkades strömfåran, stego ryttarne af och ledde sina hästar vid tygeln på afstånd från hvarandra. Men en gång komne öfver det farligaste, kastade sig alla i sadeln och störtade med höga jubelrop mot den på stranden väntande fienden.

Omkring 4,000 danske krigare, 1,500 bönder, som sågade isen, och flera tusende åskådare stodo på Fyens kust med brinnande böner, att svenska hären måtte sjunka, som fordom Farao, ned uti hafvets djup. Men svenskarne kommo lyckligt öfver med hela sin öfvermakt... ett raskt angrepp af den jernklädda ryttareskaran, och den modfälda danska truppen var dels sprängd, dels tillfångatagen.

Carl Gustaf, som kom efter, såg striden, men icke de sinas hastiga seger. — Följen mig! — ropade han och tog med sin flygel en omväg åt höger, i mening att landstiga på en annan punkt och taga danskarne i ryggen. Hela flygeln störtade ditåt. — Akta er, Bertelsköld, — ropade Dahlberg till den förbiilande generalen, som, med venstra armen i band, sprängde främst i truppens spets... sakta, skilj ryttarne åt, I riden för tätt!

Men Bertelsköld hvarken hörde eller såg något annat än stranden på afstånd och nya bragder der inför konungens ögon. I täta led rusade båda de främsta sqvadronerna fram öfver strömfåran, då hastigt den bräckliga bryggan brakade, brast med ett förfärande dån och den stolt framilande skaran sjönk. Så plötslig, så oväntad midt under jublet kom denna förderfvets stund, att man knapt några ögonblick såg hästar och folk kämpa mot den fram-brytande vågen, innan de alla borttrycktes af strömmen och försvunno i djupet. Båda sqvadronerna voro utan räddning förlorade; konungens och franska sändebudets vagnar med sina spannhästar delade ryttarnes öde.

Carl Gustaf såg de sina förgås och kunde ej hjälpa dem. Danmarks krona vinkade åter... konungen såg bort från den öppna, blå grafven, tog en omväg och uppnådde med resten af sin flygel lyckligt landet. Här var striden redan utkämpad, Fyen var eröfradt, Seeland darrade, och

konung Fredrik skickade ilbud på ilbud att bedja om fred, ty under hans fötter vacklade Danmarks gamla rike.

Men det svenska lejonet tog ut sitt språng. Dahlberg yrkade ifrigt derpå, men Wrangel och förrädaren Corfitz Ulfeld, den gången rädd, voro ifrigt emot. Konungen beslöt sig, efter någon tvekan, för Dahlbergs djerft beräknade plan. Den 6 Februari, redan före dagens inbrott, aftågade rytteriet från Svendborg öfver ön Tassing till Langeland. — Det var en hemsk och dyster vandring, — säger härom Fryxell. — Genom hästtrampet förvandlades den på isen liggande snön till en mörk issörja, så att vägen såg ut som en bred och öppen ström. Genom denna måste trupperna vada i nära half alns vatten, fruktande hvarje ögonblick att känna den tärda isen brista under sina fötter. Några villade sig och försvunno i djupet.

Men hejdlöst som en lavin gick tåget framåt, från Langeland till Laaland, från Laaland till Falster, från Falster till Seeland. Det trolösa hafvet svek sina egna barn, de herrliga danska öarna, och bar, en annan Ulfeld, fienden villigt på sin rygg. Den 12 Februari 1658 landsteg svenska hären vid Wordingborg på seeländska kusten. Hjeltebragden var redo att för alltid inristas i häfdernas minnen, freden i Roeskilde blef dess följd, Skåne, Halland och Blekinge dess dyrbaraste vinning.

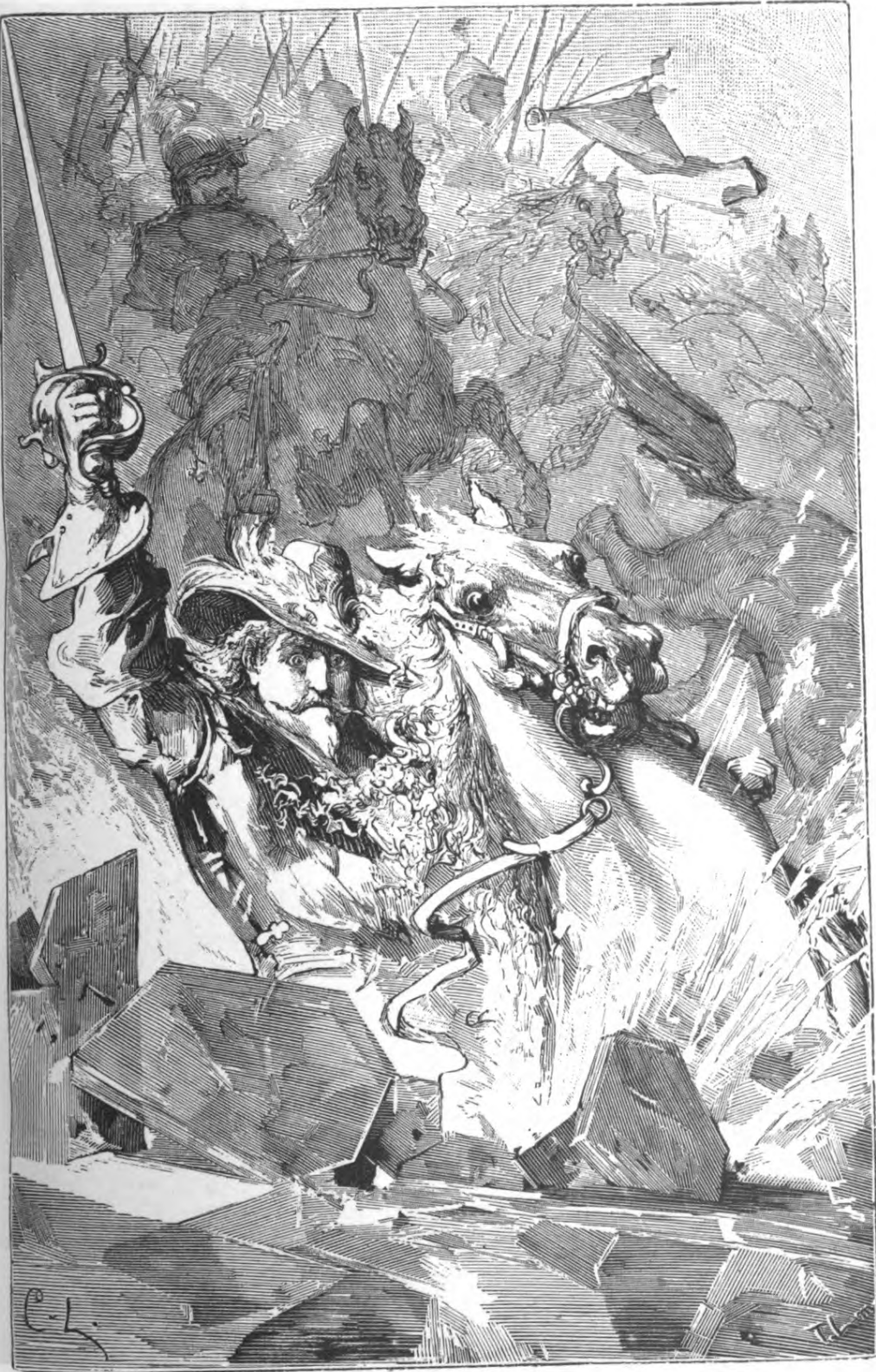
Konung Carl Gustaf hade icke den store Gustaf Adolfs aktning för menniskolif. När han såg tillbaka på hvad detta tåg kostat honom och hvad han vunnit dermed, tänkte han vid sig sjelf: — Danmark tog jag för godt pris.

Unge grefve Bernhard Bertelsköld stod en gång i konungens närhet och betraktade hafvet med tårfulla blickar. Då tänkte konungen åter vid sig sjelf: — Bertelsköld var en tapper soldat, — de några hundra drunknade ryttarne voro ock tappra bussar, ... men Danmark tog jag ändå för godt pris. — Ja väl ... men han tog det icke.

Ofta sedan betraktade Carl X Gustaf Bältens böljor med stolta känslor. Hvad återstår att besegra för den, som besegrat världen?

Att besegra sig sjelf.

Carl X Gustaf förmådde icke besegra sig sjelf. Det var hjeltens menliga svaghet och menliga fall.

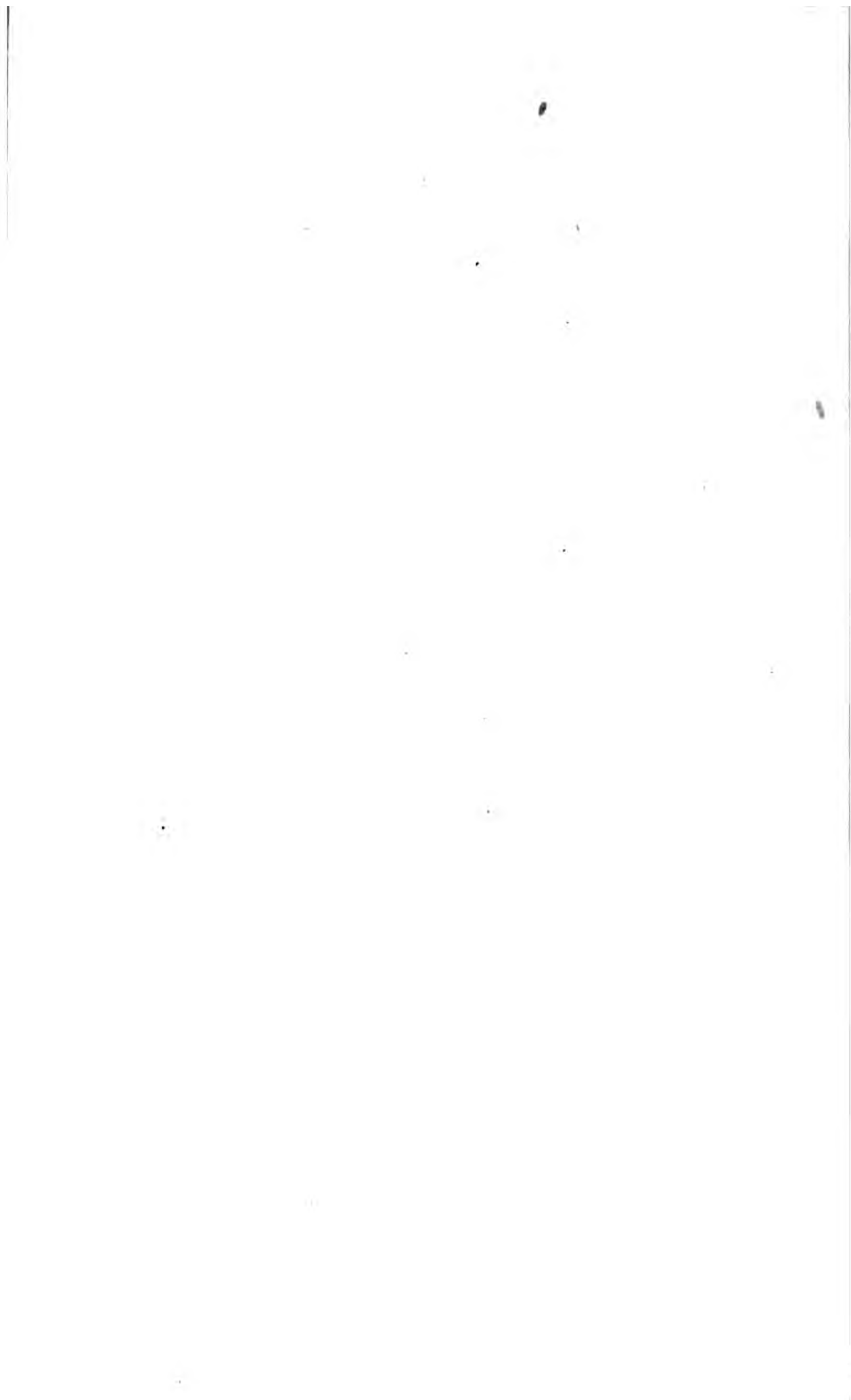
Tåget öfver Lilla Bält.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSE.

V.

HEXAN.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSE.

V.

HEXAN.

Fältskärens femte berättelse.

Hexan.

Nej, kusin, nej. — förklarade gamla mormor med den egna bestämda tonen, som klädde henne så väl och som kunde vara så amper, när det gälde rena allvaret — men här var det skämt, ty den gamla kunde aldrig förmå sig att anse fältskärens berättelser för allvar — nej, kusin, kom aldrig och påstå, att äldre Bertelsköld blifvit hvad han kunnat blifva och anständigtwis bordt. Jag frågar, är det rätt? Han var en förhoppningsfull yngling, när vi först träffade honom i slaget vid Breitenfeld; något vek, något blyg, det tillkom hans ålder, för resten ömsint, hygglig och rask, jag medgifver det, men alldeles inte vild. Hvem hade kunnat tro, att af honom skulle blifva en sådan hård krabat, ja rent af en omenniska, som er general Bertelsköld? Det är oförsvarligt, kusin, och jag får säga, att om ni låter Bernhard Bertelsköld, som ännu är ung och beskedlig, med tiden blifva en dylik som far hans, vill jag platt inte mera veta af honom, nej, se det bryr jag mig inte om.

Vid dessa ord hade gamla mormor blifvit en smula varm — hon blef så lätt varm för allt hvad hon ansåg vara sant och rätt här i verlden — och detta hade alltid den påföljd, att ungdomen rundtomkring teg stilla som muren, ty gumman hade respekt med sig, så hjertinnerligt god hon var. Anne Sofi fortfor att rensa lingon med en min, som hade hon suttit i kyrkan; kanske var det för att hennes fästman var bortrest på hösten till Lybeck att köpa krimskrams. Kusin Svanholm framtog betänksamt

sin dosa med köpenhamns-pickanell, och kusin Svenonius hade fått fatt i ett qvartark papper, hvaraf han vek tuppar och kryddlådor åt barnen.

— Min goda kusin, — genmälde fältskärn ganska saktmodigt, — tillåt mig att göra den frågan: huru anser kusin, att hjelten i en roman bör sluta sin lefnad?

— Romaner och komedier böra sluta med giftermål, det är ett anständigt och hederligt slut, och dertill på köpet glädjande för åhöraren att veta sina vänner vara i behåll, sedan de godt och väl fått hvad de ville. Allt hvad derutöfver berättas är onödigt och kunde vara osagdt; ja, jag medgifver, att man väl tål vid något litet tillägg, såsom t. ex. att det unga paret efter många herrans år sitter omgifvet af barn och barnabarn hela stugan full. Men sorgliga slut på böcker äro ett oting, som borde förbjudas af censuren. Huru en romanhjelte skall sluta? Ja, som jag nyss sade kusin, han skall sluta som äkta man.

— Kusin kan ha deri ganska rätt; en verklig romanhjelte gör klokt uti att sluta så. Men mina Bertelsköldar, förlåt mig, kusin, äro inga romanhjeltar efter Lafontaines mönster; det vore mycket bekymmersamt för mig, som gerna önskar uppfostra dem till menniskor af samma sort som vi andra dödliga. Och det så mycket mer, då de fått liksom en snäf af historisk anstrykning. Var god och tänk litet tillbaka på äldre Bertelsköld. Redan från första början grodde hos honom ärelystnadens frö, och detta frö hade en ypperlig jordmån på trettioåriga krigets blodiga mark. Men ärelystnaden bär inom sig fröet till egoism, och om dessa frön få hejdlöst mogna under inflytande af ständiga hårda strider, der merändels hvar och en är sig sjelf närmast, så blir resultatet deraf en karakter sådan som Gustaf Bertelskölds. Säg icke, att denna karakter är sig sjelf otrogen; tvärtom, den är trognare, än både kusin och jag hade önskat. Kusin tycks tro mig ha rättighet att tillyxa mina hjeltar sådana jag behagar, ungefär som Anne Sofi roar sig att af samma deg baka stundom bullar och stundom kringlor...

Anne Sofi ryckte fältskärn i rocken, ty hon såg, att mormor icke tyckte om denna jemförelse.

— Ja ja, — fortfor fältskärn mildrande, — jag vet alltför väl, att kusin gör skilnad mellan bullar och menniskolynnen. Men första pligten för en berättare är att

vara sannfärdig, nemligen så, att han mäter sina skildringar med den inre sanningens måttstock; och så har han ingalunda frihet att låta en människa blifva annat, än hvad hon måste blifva, nemligen en produkt af naturens anlag och lifvets inflytanden. Nu är det väl troligt, att *om* Bertel blifvit uppfostrad hos Storkyro bondekungen, sin morfar, i stället att skickas till Stockholm i sällskap med de adlige junkrarne och derifrån ut i kriget; ja, till och med *om* han i mannaåren fått sitta stilla i huslig trefnad på Majniemi, så hade de mildare anlagen i hans lynne fått rådrum att utvecklas, i stället för den hårdhertade ärelystnaden, och han hade då blifvit en annan, än han blef. Men derom kan endast sägas, att hade icke *om* varit, så hade käringen . . . ja ja, tyck ej illa vara, kusin, så är det verkligen. Tag dertill i beräkning hvad en ständig medgång inverkar på en karakter, som icke från början har en motvigt i nog fasta grundsatser, och ni skall finna, att jag har rätt.

— Äldre Bertelsköld må nu vara som han är, — återtog gamla mormor, som blott till hälften gaf med sig, — men lofva mig, att icke på samma sätt göra af den unge Bernhard en hårdhertad despot. Det skulle göra mig ondt om gossen; han är litet lätt kanhända, men så mycket jag kan finna, af hjertat god, ja mycket bättre, än hans far.

— Jag lofvar ej mer, än jag kan hålla, — genmälde fältskärn eftertänksamt. — Kusin påminner sig, att en mors välsignelse och en morfars förbannelse kämpa om släkten Bertelskölds öden; det kommer an på, hvilken af dem får öfverhand. Vi stannade sist vid den tid, då general Bertelsköld utspelt sin lefnadsrol. Hans son Bernhard var då ännu ganska ung, vid pass aderton år; och att vid aderton år blifva faderlös och komma i besittning af ofantliga egodelar, helst i en orolig tid, har stora faror och frestelser. Ty lyckan är alltid sådan, att gifver hon mycket, så kräfver hon än mera tillbaka, och ni mins, att högmod och ärelystnad voro bestämda att hos Bertelsköldarne utgöra deras lyckas ständiga fiender.

— *Rex regi rebellis*, rättare: *in regem*, — inföll Sve-nonius med djupsinnig min.

— Sådant pjunk kan jag aldrig tåla, — inföll i sin tur kapten Svanholm, hvars martialiska uppsyn redan länge

röjt förargelse och otålighet. — *Rex* hit och *rex* dit, hvad tusan, skall man bena en tapper soldats själ, som man benar en sill! Låt Bertelsköldarne vara hvad vår Herre skapat dem till, en smula stolta kanhända, hvad gör det? Hufvudsaken är, att de äro duktigt folk, ena Helsinglands bussar, som klappa fienden brun och blå, så att det gör svenska och finska namnet heder. Jag mins ännu vid Karstula, när vi rätt kommit oss in i elden...

... — Så var bror glad att väl komma derifrån, — afbröt honom den obeveklige Svenonius.

Kaptenens buskiga läppar öppnades till ett svar, som väl icke blifvit ett af de mildaste, derest ej gamla mormor skyndat sig att förekomma ovädret. — Jag är säker på, — anmärkte hon, — att kusin Bäck denna gång har mycket annat att berätta, än blott om Bertelsköldarne. Vi äro fredligt borgerligt folk, vi hålla icke i längden ut med de förnäma och deras krigsbuller. Jag längtar att höra något om den lustige Larsson och hans beskedliga fru, som vi ej på länge hört af; jag hoppas de lefva och äro vid helsan.

— Och jag, — utropade Anne Sofi, — vill gerna höra något mer om den lilla Greta på Majniemi. Är hon verkligen så svag för Bernhard Bertelsköld, som man har skäl att tro, så beklagar jag henne. Att älska en sådan fjärligrefve — nej, då — ... Anne Sofi teg.

... — Då föredrar jag en hygglig ung man af borgerskapet, ville du säga, — inföll fältskärn. — Ja godt och väl, jag hatar icke adeln, och beviset derpå är, att jag så ofta indrager den i mina berättelser, enkannerligen därför, att dess historia är så nära inflätad i hela landets, och aldrig annars så mycket, som på sextonhundratalet. Ja, jag vill påstå, att adeln på den tiden, åtminstone i Sverige och Finland, var det virke, hvaraf man bygde historien. Men efter som både börd och lefnadserfarenhet ha ingifvit mig lika mycken vänskap för ofrälse stånden, så måste jag tillstå, att man gör illa, om man låter dem i historien bortskymmas af de förnäma. Tänk t. ex. derpå, att största delen af vår anseddaste medelklass nu för tiden i Finland leder sin härkomst från män, som arbetat sig fram till heder och namn under sextonhundratalet och början af det sjuttonde; ja, jag tror, att ingen ens af de lärde herrarne vid akademien skall slå mig på fingrarna,

om jag bekänner, att finska historien alltsedan stora ofreden tagit sitt mesta virke ur denna ofrälse medelklass. Derfor — och fältskärn vände sig till mormor — får kusin vänligen ursäkta, att, medan vi ännu befinna oss på sextonhundratalet, jag likasom har en liten förkärlek för adeln, deri att jag låter den stå mera fram i taflornas förgrund. När vi en gång, om vår Herre ger helsan, byltat igenom seklerna så långt som till sjuttonhundratalet, lär förhållandet blifva omvänt. Åtminstone har det alltid synts mig, som skulle de finska prest- och köpmannaslägterna hafva sin egen lilla och märkliga historia för sig, — märklig just därför, att den i långa och starka trådar väfver tillsammans en ny borgerlig aristokrati.

— Kusin talar i gåtor.

— Framtiden talar alltid i gåtor. Betänk, att vi ännu stå midt i sextonhundratalet.

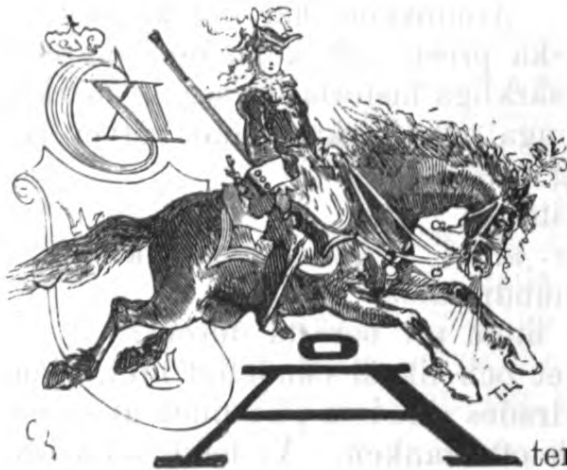
— Hvad har kusin ännu att berätta derom?

— Oändeligt mycket och likväl oändeligt litet, i jämförelse med detta århundrades rikedom på ämnen af största intresse för minnet och eftertanken. Vi lefva nu i ordnade och upplysta tider, när alla förhållanden gå sin regelbundna gång, på vägar, dem samhället noga utstakat, när lagens herravälde är erkänt af alla och fördomarna, om än i tysthet verksamma, icke mera träda med trotsig panna midt i Guds ljusa dager, hotande med svärdet och bålet dem, som ej afsvärja till deras förmån sin öfvertygelse. Det kan vara nyttigt och godt att en gång blicka in i det innersta af en annan tid, när åtskilligt var bättre, men, sanningen att säga, ännu mycket mera var sämre bestäldt, än nu.

— Det är ej möjligt, kusin. Den gamla, goda tiden var mycket bättre, än våra dagar.

— Vi få se. Nu vill jag börja min femte berättelse.

1. Kung Carls jagt.

ter ha tretton år förgått, sedan vi senast sågo Carl X Gustaf på sin lyckas höjd och grefve Gustaf Bertelsköld begrafven i Bältens vågor. Borta är det skimrande bländverket af Pfalzer-konungens krigiska storhet: lyckan hade på sistone öfvergifvit sin trotsige gunstling; ingen kula hade förkortat hans äfventyrliga krigarebana; den tysta döden på sjukbädden hade öfverraskat honom midt under nya vidtutseende planer att befästa herraväldet i nordnen. — Han föll som ett svärd, afbrutet i slidan, ett ögonblick innan man väntade att på nytt se det ljunga öfver fiendens hufvuden. Och efter de stora segrarna, köpta med folkets blod, efter de glänsande eröfringarna, vunna med så otroliga ansträngningar, återtog tröttheten sin rätt; — statens nerver domnade af matthet, dess tillgångar, alltför hårdt anlitade, syntes nära att försina, och de förvildade åkerfälten, de öde och utfattiga byarna, de tömda offentliga kassorna, allt syntes anklaga Carl Gustafs omättligen krigslystnad för en begynnande allmän ruin.

Sverige i dess europeiska betydelse såsom en makt af första ordningen var en småvuxen yngling, iklädd en jättes rustning och stolt öfver en jättes bragder. Ynglingen hade lefvat för fort, hans krafter syntes uttömda,

och rustningen tyngde honom tidtals till jorden. Men segrarnas minne är ett stort arf; när ett folk bär inom sitt bröst den stolta sjelfkänslan att vara ett af jordens yppersta och tappreste, så förgäter det för en tid sitt rinnande blod, sin förslösade märg, dess muskler behålla sin spänstighet, dess hand förblir orubbeligt knuten kring fästet af segrerns svärd, det dör icke — det lefver ännu, kämpar ännu, segrar ännu, — det har ännu att hoppas en framtid af ära, uppvuxen ur en forntid af glåns.

Se der makten och storheten af en idé, som hålla ett folk upprätt.

Men det materiela underlaget — kroppen, som tjenar till verktyg för denna stora själ — måste vårdas och skonas. Utan Carl XI skulle, långt förrän Pultava, ett slagfält blifvit den svenska storhetens graf och minnesvård. Må vara, att denne konung var långtifrån en så vis statsman, som man föreställt sig, — att han, i motsats mot hjälten och äfventyraren, hans fader, satte idéernas makt för lågt och den statsekonomiska vinningen för högt; det var dock genom honom, som Sverige ännu femtio år efter Carl X:s död tyngde starkt i Europas vågskål. Hans reduktion förberedde östersjöprovinsernas fall, säger Fryxell; ja väl, men hans inre lagstiftning utvecklade nya och rika hjälpkällor, tillräckliga för hundrade år, derest icke sonen dem slösat på tjugu.

När Carl X Gustaf föll, som träffad af en ljungeld, på hälften af sin bana, såg sig Sverige om efter en konung och fann, att dess krona bars af ett barn om fyra år. Tolf års regering af förmyndare var ingen lycklig tid; det skulle vara lugnets tid efter stormarna, hvilans tid efter strider och blodförluster; det blef i stället en tid af de storas split och de smås förtryck, af den enskilda vinningens plundringar och det allmänna bästas åsidosättande. Adeln syntes nära att uppnå det mål, för hvilket den arbetat under Kristina och som Carl Gustaf städfjat, men icke tillintetgjort. Sverige var en oligarki, ett fåmannavälde, der några få af de stora slägterna ensamme sögo statens yppersta must.

Finland hade blödt i de stora utländska krigen; Karelen var härjadt och stora sträckor öde sedan 1656. Allt var i vanmakt, allt utom folkets tåliga mod. De några åren af Pehr Brahes förvaltning hade slocknat, förgått som

en dager af blå himmel mellan de mörka skyar. Knappt var den borta, innan oredorna åter begynte. En del af adeln förtärde utom landet sina stora förläningars skatter; en annan del huserade hemma likt den vilde jägarens ridd i den stormiga höstnatten. Fogdarne utpressade bondens sista skärf; vrånghet stafvade lagens domar; råhetens oljud förnummos i sjelfva kyrkorna; medan dogmerna i sin fanatism hade störtat Terserus från biskopsstolen, reste vidskepelsen sitt hufvud högre än någonsin; de hemska, vanvettiga hexprocesserna grasserade som en farsot i alla sinnen och domstolar. Men genom dessa mörka tider glimmade likväl två oförgängliga ljus, dessa tiders evärdeliga ära och gryningen af en bättre framtid: den finska bibeln och det finska universitetet.

O huru efterlängtd var han ej då, den unge konungen Carl XI, som nu skulle fatta regeringens tyglar, hvilka — säger en utmärkt författare — härtills hade "släpat i smutsen!" Många tusende ögon sågo upp till honom i tidernas betryck såsom till en engel i nöden. Han var ung, och ungdomen har alltid ett hjerta. Af honom kunde man hoppas ett hjerta för landets nöd.

Vår berättelse dröjer en stund vid de dagar, då Carl XI första gången, ännu omyndig, trädde på Finlands jord. Väl icke egentligen på Finlands, ty hafvets skärgård var då mera svensk än finsk. Men en senare tid har kallat den finsk, och naturen, som stält dessa trakter likt utposter vid landets yttersta gränser i vester, har varit af samma tanke.

Hafvet har många döttrar vid Finlands kuster, många trotsiga sköldmör, som bjuda åt vågen sin barm af granit — många älskliga barn i gröna drägter af gungande björk och al. Men störst bland dem alla är den klippfasta jungfrun längst i sydvest, de tre hafvens dotter, det grönskande Åland.

Bottenhafvets fjerran vågor storma med nordan emot dess strand; sydostvinden jagar Finska vikens böljor emot dess klippor, och sunnan kastar hela Östersjöns väldiga vattenmassor i skum mot dess kust, medan en fjärd af den sistnämnda, Ålands eget haf, med sommarens vestan försöker sin kraft mot dess obevekliga murar af granit.

Åland räknar mer än 80 bebodda öar, utom otaliga klippor och obebodda skär, der stundom ankrar fiskarens

båt och den ensamma svanen utbreder sina hvita vingar om våren. Jorden är ofta hård och karg; klippan unnar intet bröd, sanden intet bete, men hafvet är desto gifmildare, och på dessa stränder bor ett härdadt folk af sjömän och fiskare.

Midt i denna grupp af öar och holmar höjer sig "fasta Åland" med sina kyrkor och byar för seglarens syn. Vid tiden för vår berättelse var det mindre befolkadt och mindre odladt än nu. Täta skogar, dem yxan ej vågade vidröra, utbredde sig öfver större delen af ön, och i dessa skogar betade nordens ädlaste högdjur, elgen. Ty större delen af ön lydde under Kastelholms kungsgård, hvars ruiner ännu i dag spegla sig i en smal vik af sjön, och dess skogar voro fridlysta jagtmarker, der ingen annan än slottets beherskare eller konungen egde rätt att jaga. Så stränga voro jagtlagarna, att enligt sjelfve den milde konung Gustaf Adolfs stadga af d. 2 Aug. 1620, "den, som å Åland något elgdjur nedsloge, skulle straffas *till lifvet*", men derest han af synnerlig gunst benådades, skulle allt hans gods vara förverkadt till kronan och han sjelf försändas till Ingermanland, "utan hopp om förlossning för hela sin lifstid". Denna stadga har veterligen aldrig blifvit tillämpad i hela dess stränghet, men landsförvisning, gatlopp och fästningsarbete ha blifvit ådömda för elgars fällande. Nyare tider ha fallit i motsatta fel. Det ädla, det sköna djuret har utan allt skydd blifvit barbariskt förföljdt och snart totalt utrotadt af jägarens kula*).

När man, kommande från Åbo, passerar först Skiftet, sedan Delet, lemnande Bomarsunds fästning**) till höger samt Lumparland och Lemland till venster, inkommer man i en bred, sedan smalnande vik, på hvars inre strand man ser den spetsiga, korsprydda tornspiran af Sunds kyrka, den största på Åland, samt icke långt derifrån Kastelholms ruiner. Den 31 Aug. år 1671 var hela denna nejd i den lifligaste rörelse, ty man väntade ingen ringare gäst, än konung Carl XI sjelf, åtföljd af prinsessorna och större delen af hofvet. Lyckliga lott att komma som han, en konung till sitt folk, högt älskad och efterlängtd, innan

*) Intill dess att en bättre ordning blifvit i lag stadgad efter fältskärns tid.

**) Nedskjuten af engelska och franska flottorna 1854.

han ännu var känd! Men Sverige och Finlands framtid kommo med honom; detta var nog.

Dagen hade varit stormig och regnig; elementerna kurtisera icke de höge på jorden. Mot aftonen klarnade himlen, stormen aftog, böljorna gingo fredligt till hvila, och qvällens rodnad färgade vikar och sund i en skimrande glans. Äländingarne, de, som hade något att skörda, hade försummat sin skörd, fiskaren hade glömt sina nät, vallhjonet sina hjordar. Alla strömmade ned till stranden för att invänta konungen, ty redan två eller tre dagar förut hade en del af hofvets betjening anländt för att beställa rum och förnödenheter för de kungliga, dels på Sunds prestgård, dels hos fogden, som bebodde en nyare byggnad af trä vid sidan af de största och bäst försedda bondgårdarna.

Inemot klockan fem på eftermiddagen såg man från yttersta kusten den stolta, kungliga fregatten Iris majestätiskt klyfva den salta vågen och, styrd af nejdens erfarnaste lotsar, försigtigt närma sig viken vid Sund. Två täcka speljakter, Kastor och Pollux kallade, enkom byggda för kungens nöje — ty Carl XI var i sin ungdom en djerf seglare, likasom han var en oförvägen ryttare — lofverade i koketta bugter än vid fören, än vid sidan af fregatten, som förde blott smärre segel, för att icke äfventyra en förhastad bekantskap med Ålands grund. Mången anade, att konungen sjelf befann sig på en af jakterna och lemnat åt damer och rädde hofjunkare fregattens tryggare däck; men så var det ej, ehuru lusten ej fattades. Ty konungens guvernör, den styfve pedanten Krister Horn, hade medföljt på tåget af undersåtligt nit, och den unge monarken, huru otåligt han än fördrog den besvärliga uppsigten, hade gifvit vika för Horns pligtskyldiga anhållan, att hans majestät måtte under stormen bevara sin dyra person om bord på fregatten.

Klockan 7 på aftonen kastade Iris ankar ute på den glimmande fjärden, och de kungliga, jemte hofvet, embarkerade dels på de mera grundgående jakterna, dels i slupar, för att närma sig stranden. Ett omätligt jubel från hela den talrika folkskaran helsade konungens ankomst till Ålands jord.

Från det ställe, der man landsteg, var vid pass en åttondels mil till prestgården. Emedan marken var upp-

blött af regnet, kunde de höge gästerne ej gå till fots, och vagnar funnos inga andra på Åland, än tunga fyrhjuliga bondvagnar. Hvad skulle man göra? För konungen, drottningen och de förnämsta bland hofdamerna funnos ridhästar i beredskap, enkom ditförda från Stockholm; men de flesta öfriga af hofvets fina herrar och damer hade att välja mellan två onda ting: antingen att promenera i slasket, eller att uppstiga på ryggen af feta bondkampar, betäckta med hemväfda ylletäcken. Några valde det ena, några det andra; det var både löje och förtret, men allt detta roade konungen mycket.

Tilläggom, att vägen ända till prestgården var beströdd med enris och friska björklöf, hvilka spredo en behaglig doft i aftonens svalka.

Så framskred det lysande tåget, hvilket, betjeningen inberäknad, säkert uppgick till omkring hundra personer. Här såg man den unge konungen med sitt långa, vackra och lockiga hår, sina små, lifliga ögon, sitt elghudskyller, sin stora huggvärja och mera pojkaktiga, än kungliga hållning; enkedrottningen Hedvig Eleonora med den knubbiga växten och det borgerliga utseendet; prinsessan Juliana, konungens sköna, sedan så förtretligt ryktbara kusin, då endast nitton år och i mängdens ögon blifvande drottning af Sverige. Der såg man hennes medtäflarinna i skönhet, Stina Wrangel, hoffröken hos drottningen; der såg man riksråden Krister Horn och Johan Gyllenstjerna, sig emellan politiske fiender och rivaler om makten; der såg man stallmästaren Mårten Reutercrantz, hofjunkaren Gustaf Gyllenstjerna och många bland konungens yngre stallbröder, fjärlilar, som redan begynte att svärma i skenet af den uppgående solen. Med undantag af konungen sjelf, hvars drägt var den enklaste af alla, visade sig största delen af hans svit i den slösande prakt, som utmärkte förmyndaretiden, — denna tid, som nu var en sol i nedgång och ännu icke blifvit reformerad af Carl XI:s stränga sparsamhet.

Folkmassorna hade vid landstigningen sjelfmant bildat en haj, der man såg hoftjenarne fjeskande skynda förut, än för att näpsande visa tillbaka en närgången pojke, som trillade i fötterna, än för att nedtysta en alltför pratsam gumma, som högljudt utskrek sin förundran öfver den aldrig här sedda prakt. Genom denna haj passerade

nu de kungliga, jemte hofvet — konungen helsande åt alla sidor — de höga damerna glada att väl ha kommit i land undan hafvets stormar — de unge adelsmännen stolt och vårdslöst blickande omkring sig på folkhopen, i det de här och der nedläto sig att nicka åt de vackraste bondflickorna.

Hufvudet högre än alla de öfriga, gick i konungens svit en bildskön ädling af omkring trettio år. Enligt tidens sed flöt det långa, svarta håret i lockar kring hans skuldror, — ett mode, som förebådade de just då uppkommande allongeperukerne. Hans drag voro manligt ädla, snarare veka, än trotsigt befallande; en blick från hans mörka ögon genomilade folkskaran med ett eget uttryck af mildhet och behag. En vid reskappa omslöt hans skuldror och hindrade att urskilja om dräkten var civil eller militär; en hatt med breda skyggen, uppfästad med en agraff af juveler, beskuggade en del af ansigtet och de svarta lockarna.

— Nej, se på den! — utropade temligen högt en af de närmast stående bondflickorna, en liten älsklig tös, som af nyfikenhet uppspärade de klara, blå ögonen. — Nej, se, Greta, den der är kungen sjelf; — så skall en kung se ut!

— Huru kan du veta det, Lisa? — svarade hennes granne, en annan blomstrande, mörklockig flicka, strålande af helsa och oskuld i det öppna glada ansigtet. Aldrig i verlden har *du* sett en kung!

— Liksom jag inte visste det! — återtog den första med naivt sjelfförtroende. — Hög som en tall, vackrare än en vårmorgon, mildare än en sommarqväll, — så skall en kung se ut. Det har jag hört af hönsgumman på prestgården; hon har i sin ungdom varit vid hofvet och vallat drottning Kerstins kycklingar.

— Hvad är det töserna prata? — snäste en rödblommig fiskaregumma, som infunnit sig i hopen med färska flundror i sin kasse, i hopp att få kungligt betaldt. — Begriper då ingen, att kungen går der långt framför — han med det förnäma, majestätiska utseendet — och dervid pekade hon på Krister Horn.

— Kors att se så gammal ut och vara bara sexton år! — utropade Lisas granne med barnslig förundran.

— Än sen? — puttrade gumman. — Vore det underligt, om en kung hade rynkor i vaggan?

— Visst vore det underligt, mor, — svarade flickan oskyldigt.

— Du talar, som du har förstånd till, — återtog Krister Horns beundrerska myndigt, och så vardt det slut med flickornas invändningar.

En fjerde person hade, likasom de, med sina blickar följt den högvuxne herren i kappan och den juvelprydda hatten, och hennes kinder färgades derunder ömsom röda som smultron, ömsom hvita som vintersnö. Det var unga prestmor från Saltvik, då ett kapell, hon som, hitkommen för marknadens skull, också fått vara med om det kungliga besöket. Hvem skulle i henne hafva igenkänt den hårde mäter Adams milda dotter, Majniemis vänaste blomma, hon som redan för sex år sedan räckt sin hand åt studenten Johannes, när han äntligen, efter långa år af mödor och kathederkrig, hade kommit så långt som till en komministerbefattning borta i Ålands skär? Den, som hade sett henne den tiden, hade väl utan svårighet märkt, att hjertat sörjde en förlorad ungdomsdröm, — men nu voro år förgångna, kinderna hade återtagit sin fyllighet, hjerta och själ hade återvunnit den helsa, som är gudsfuktans och de redliga stridernas lön, — allt var åter godt, det förflutna stod der som en skön dröm i dagern af ett aflägsset fjerran, — då plötsligt en anblick uppref hjertats läkta sår och kom dem att åter blöda, väl blott för ett ögonblick, men ack så djupt, så djupt! Ty den unga qvinnan hviskade knappast hörbart till sig sjelf: — det är han, — det är Bernhard — Bernhard Bertelsköld! Och han såg mig icke! Han kände mig ej!

Men Bertelsköld fortsatte med det öfriga tåget sin väg till prestgården, der en måltid var dukad för konungen och de förnämste, så många som der fingo rum, medan de öfriga spridde sig enhvar till deras på förhand utsedda boningar. Det var ett krusande, man kan lita derpå. Redan vid stranden hade kyrkoherden med sin ända till marken nigande gumma mottagit de höge gästerne, och Krister Horn, han den forne rumlaren, som nu blifvit så prudenteligt förnäm, såg noga till, att rangordningen följdes till punkt och pricka. Närmast efter de kungliga följde grefvar och friherrar, medan den lägre adeln kno-

tande såg sig, nu som alltid, tillbakasatt genom de betitlades anspråk och inom sig svor att vid första tillfälle rycka makten ur de förhatliga händerna. Men den unge konungen fördrog med afsky och otålighet detta styfva ceremoniel. Han hade hoppats att här, i naturens sköte, en gång få njuta sin mänskliga rätt att vara ung och fri; — detta hopp blef bedraget genom hans mors farhågor och hans guvernörs misstänksamma Argusblickar. Hvem undrar, att konungen längtade efter den stund, då han finge på Ålands slätter "styra sjelf sin raska häst" — och, tillade i sina tankar den blifvande envåldsherskaren: "styra sjelf mitt land — är det ej bäst?"

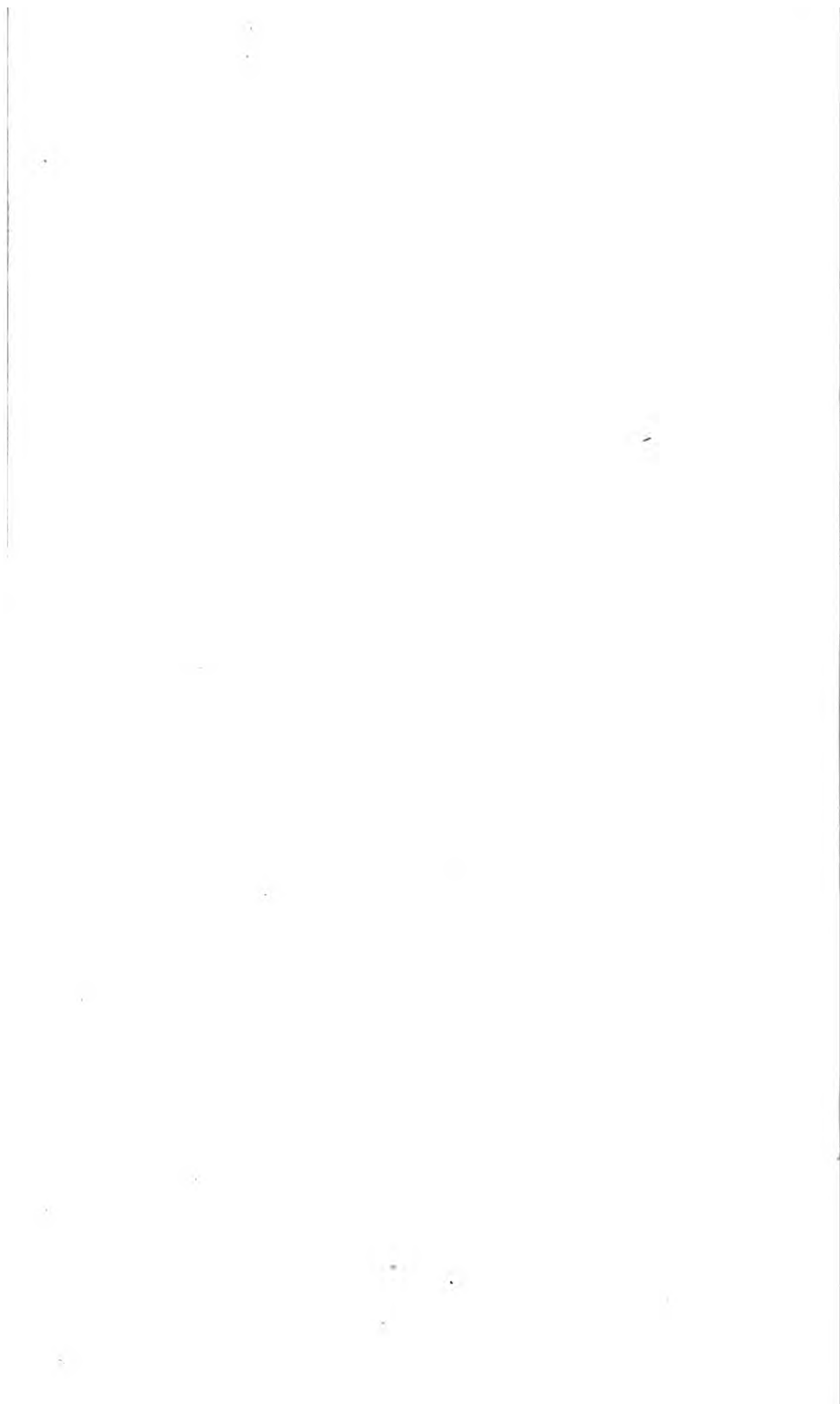
Följande dag, den 1 September, var väderleken åter elak; regnet störtade i strömmar; ingen af damerna och blott några af hofherrarne vågade sig utom dörrarna. På prestgården var kvalmigt och tungt, rummen voro små, gästerna många och drottningen ej vid det bästa lynne. Prostefar och prostemor, hvilka sjelfva utflyttat i ett torp invid gården, hade nåden att bjudas till middag vid deras eget bord, som af hofvets mästerkock var rikligen försedt med läckra anrättningar. Hedvig Eleonora lefde rätt godt, också på resor. Taffeln serverades i åsyn af det på gården församlade folket, som genom de låga fönsterna lätteligen såg allt hvad derinne förehades.

På aftonen, medan regnet fortfor, lektes bland hof-folket allehanda lekar, och för ombytes skull indrog man några af bondflickorna i det förnäma sällskapet, der man roade sig åt deras förlägenhet. Skada att salen var så liten; man kunde ej dansa. Och skada att förnämheten var så stor på vissa håll; man kunde ej roa sig så, som man väl haft lust till.

Men hvar är hans majestät? frågade hofherrarne sig emellan, och mången af tärnorna frågade i tysthet det-samma. Han jagar, var svaret. I hållande regn? Ja visst. Äfven konungar älska friheten. Hvad frågade Sveriges unge monark efter en genomvåt kappa eller fläckade stöflar af sämsk, när det gälde den stora njutningen att en hel dag förgäta konungakronan! Med stallmästaren Reuter-crantz, med öfverdådingen Gustaf Gyllenstjerna, hans närmaste vänner den tiden, irrade Carl XI från morgon till qväll genom skogarna, geväret på axeln, jagthornet på bröstet, sporrarne i hästens sida, och så, hi och husch,

Kung Carls jagt.

öfver berg och backar, öfver bäckar och gärdesgårdar, utan förskoning för hästar och ryttare. På någon ordentlig jagt var icke att tänka i dag: man sköt hvad som först kom i skotthåll, än en kråka, än en ekorre, än en tjäder, än en hare, än — sanningen att säga — en fredlig gumse eller en skäggprydd getabock, som i sin oskuld begapade de i sporrstreck framilande ryttarne; det förstås, att egaren sedan fick dubbel ersättning. Rida var hufvudsaken i dag, det öfriga bisak, och drypande af regn, uppsökte ryttarne en aflägsen fiskarestuga, der de höllo till godo med färsk strömming och Ålands ost. Så drefvo de förnämte vildbasarne hela dagen i skogen, och på qvällen aktade sig konungen, säker om snubbor, att återvända till prestgården. I stället logerade han för natten vid Kastelholm, der ett antal af de yngre junkrarne slagit sig ned vid bågare och tärningar, och ett knapphändigt bud under rättade sent på qvällen den bekymrade drottningen, att hans majestät mådde väl och skulle i morgon infinna sig, om väderleken vore gynsam.

— Ack, — suckade drottningen, — gref Horn, gref Horn, hvad tror ni om Sveriges framtid? — Och gref Horn skakade pligtskyldigt sitt hufvud i undersätliga bekymmer. Hvarken han eller hans herskarinna anade, att denne nu så vilde konungslige jägare i en framtid skulle tillbringa sexton timmar i dygnet vid sitt arbetsbord och blifva den flitigaste, den mot sig sjelf strängaste arbetaren i hela sitt rike.

2. Prinsessan och prestfrun.

en 2 September var
en söndag. Himlen
fortfor att med mulna ögon betrakta den kungliga jagten.
Men icke den klaraste sol skulle i dag blifvit farlig för
skogens innevånarens lugn. Så glödande varm var ännu
lutherdomen, nyss utgången ur stridernas hetta, så stränga
voro ännu den tidens religiösa fordringar, att icke Kri-
stinas lättsinniga gyckel, icke Carl X:s vilda krigarelif,
icke förmyndaretidens aristokratiska flärd förmått afnöta

ens de yttre banden der, hvarest fritänkeriet och njutningslystnaden maskstungit kärnan invärtes. Så snart hofvet uppträdde officielt, om också blott på en jagt, vågade ingen af dess medlemmar att försumma söndagens gudstjänst. Konungen infann sig bittida om morgonen på prestgården, icke utan spår af en genomvakad natt; den moderliga lexan uteblef ej, men den hördes med tålmod. Stallbröderne från Kastelholm vexlade sneda blickar med Horn, men det stadnade ännu vid blickar.

Det behöfver icke sägas, att kyrkoherdens predikan i Sunds kyrka den dagen var lång, grundlig och späckad med exempel ur gamla testamentet alltfrån Nimrod, som var en jägare inför Herranom. Den dagen behöfde icke väckaren med sitt spö puffa sofvande gummor i nacken; var icke andakten alltid så stor, så var nyfikenheten desto större. Konungen lade i häfven tio dukater, drottningen fem och hofvet i proportion.

Mot aftonen klarnade himlen, hofvets ungdom begynte att längta efter uppskjutna nöjen, och konungen lät, med sin guvernörs tillåtelse, arrangera en målskjutning. Högt i toppen af en svigtande stång bands gång efter gång en fladdrande dufva, och de snällaste skyttarne försökte sina kulor. Rundtomkring stodo flera hundrade åskådare; för hvarje bomskott hörde man hofdamernas gäckeri, och för hvarje dufva, som föll, hördes mängdens hurrarop. Högst ändå, när dufvan föll för konungens kula.

Först den 3 September gick den egentliga jagten lös. Dagen var herrlig och mild; intet afundsamt moln fördystrade mera Kung Carls jagt. Hela det lysande sällskapet begaf sig, än ridande, än gående, än åkande ut till skogarna inemot gränsen af Saltvik. På en täck kulle, omgifven af ekar, lindar och björkar, uppslogos tälten, väl tolf till antalet; två voro bestämda för de kungliga, det ena af röd sammet, det andra af hvitt siden, och från bådas toppar svajade högt den blågula fanan.

Halloh — och så släpptes kopplen lösa, holsteinska jagthundar af den ädlaste race, införskrifne af grefve De la Gardie till konungens nöje. Konungen och sju eller åtta de bästa ryttarne satte sig till häst, de öfrige jägarne intogo till fots sina anvista platser, medan damerna ströfvade ut under allehanda lekar och upptåg vida i skogsbackarna.

Blott en af dem hade vågat till häst följa jagten åt, och det var prinsessan Juliana. I sanning, det fordrades fasta tyglar och oförskräckt mod till en sådan ridt. Ofta var skogen så tät och snåren af enris och epilobier så höga, att hästarne vägrande kastade om i starkaste farten och galopperade bortåt friare nejder, allteftersom de hörde hundarnes välkända skall. Ofta hände oförmodadt, att tufvorna svigtade under hästarnes hofvar, en försåtlig gungfly lurade under en falsk matta af gräs, eller stod man vid randen af ett kärr, i hvars sank fuktighet små oaser, bevuxna med vide, här och der bjödo ett vådligt fotfäste. Eller höggo sig ryttarne väg med värjorna genom en tät småskog af al, i hopp att bakom den finna ett byte, men sågo i dess ställe det vida, blanka hafvet strax invid deras fötter i kullrande dyningar sqvalpa mot kiselstenarna.

Prinsessan Juliana var ständigt en af de främsta och oförvägnaste. Buskar och träd hade ingen respekt för konungens kusin. Granen utsträckte sin lummiga gren och tog i den hukande farten hennes koketta baret med dess plym af en rosenfärgad strutsfjäder; tallen gjorde allt för att med sin sega kåda fasthålla hennes åtsittande, långa ridklädning af svart sammet; björken öfverströdde henne med gulnande löf; den yfviga enrisbusken grep i förbifarten efter hennes små guldkantade ridstöflar; den kullfallna hundraåriga furan lade sig i hennes väg; branterna lurade, kärret lurade, alla ville de hafva den sköna, den öfverdådiga ryttarinnan. Men hon ilade framåt, lik en Valkyria, med glödande kinder, med flygande, mörka lockar, ståtlig och stolt att skåda; ingenting uppehöll henne, ingenting afskräckte henne, allraminst det, att hon förstörde sin dyrbara drägt, ty den var tillspillogifven. Alla hofvets damer och de fleste af herrarne bortskänkte, hvar afton sedan de jagat genom skogarna, hela sin kostym åt betjeningen och påtogo nästa morgon en ny, för att nästa afton på samma sätt bortskänka den.

Allt hade varit förträffligt, om endast elgarne varit artiga nog att låta skjuta sig. Det är bekant, att detta snabba djur med största fördel jagas vintertiden, när skaren brister under dess fot och jägaren på lätta skidor hinner dess bringa med spjutet eller med kulan. Sommartiden, såsom nu, är elgen, som obehindradt löper tre mil

i timmen, svår att upphinna. Den snabbaste hund kan ej följa hans lopp. Den kungliga jagten fick erfara detta. Vana att ständigt ostörda beta i sina skogar, blefvo de ädla djuren uppskrämda af det aldrig förr hörda larmet i deras fridlysta hem; jagthornens ljud, hundarnes skall, hästarnes gnäggande, jägarnes rop, som korsade skogen i alla riktningar, uppfylde elgarne med fruktan, och man såg på afstånd hela skaror ila undan med vindens snabbhet. Fåfångt ansträngde hundarne sin yttersta kraft att häfda sitt gamla rykte som skogarnes skräck; en efter annan kom flämtande tillbaka med hängande tunga, eller funnos de "döda af nit" vid stranden af en bäck, der de velat släcka sin törst. Fåfångt sporrade jägarne sina hästar, *galop ventre à terre*; — öfver kärren, genom skogsnåren funno de förföljda djuren sina kända stigar, der ingen vågade eller kunde följa dem. Fåfångt spändes starka nät öfver smala näs, öfver öppna pass, der djuren måste fram; de störtade sig i sjön och simmade förbi; de kastade sig in i skogen och trängde sig igenom. Jägarne voro utom sig af jagtlust och harm; två gånger hade konungens häst sjunkit ned i kärret och med möda blifvit uppdragen; två gånger hade Reutercrantz, den skickligaste ryttare i Sveriges rike, blifvit af hängande trädgrenar sopad af hästryggen; ännu hade man ej sårat, långt mindre fällt en enda elg.

Mot aftonen måste jagten, för jägares, hästars och hundars trötthet, upphöra. Konungen lät framkalla de tyske elgvaktarne, som här enkom voro tillsatte, och utfor i temligen hårda ord för deras försumlighet att ej bättre stänga elgarnes flykt. Vaktarne svarade frimodigt, att derest hans majestät ville återkomma i Februari eller Mars, kunde de med säkerhet lofva en bättre fångst.

Emellertid var qvällen herrlig och mild, hvarför det höga sällskapet beslöt stadna qvar öfver natten i tälten. Endast drottningen logerade i en nytimrad torpstuga och fördref aftonen, jemte Horn och ett par hennes hofdamer, med femkort och trumf. Hedvig Eleonoras svaghet för detta spel var så bekant, att gycklare sade, ej utan syftning på tidens slöseri, att drottningen med de fem förmyndarne spelte femkort och trumf om rikets inkomster.

Följande dag var vacker och klar, och nu gick jagten lös i en större stil. Man avancerade nu långt in på

Saltviks område, der terrängen var, om möjligt, än oländigare, men elgarne flykt också derigenom försvårad. Konungen hade, med den sedan så välbekanta envisheten i hans lynne, föresatt sig att med en sammanhängande jägarekedja drifva elgarne ända till fasta Alands yttersta uddar och der anställa massaker i stor stil. Lyckligtvis afstod han derifrån, när man förestälde honom, att elgarne, bragte i trångmål, skulle alldeles nedtrampa och förstöra de nysådda rågfälten. Man nöjde sig därför med ett rastlöst guerillakrig, i hopp att instänga och nedgöra ett i sender af de stolta djuren. Detta lyckades bättre i dag. Den första elgen föll nära Saltviks prestgård för prinsessan Julianas kula. Ett allmänt jubel belönade hennes lycka och djerfhet. Blott konungens håg mörknade; än oförvägnare sporrade han sin häst öfver klippor och branter; han hade fått i sigte en ståtlig elg, och djuret haltade, det hade mellan stenarna vrickat sin fot; allt mattare blef dess lopp... det drefs emot stranden, flykten var stängd. Hundarne rusade fram, elgen tvärstod, vände sig om och inväntade med förtviflans resignation sina följare. Man vet, att dessa ädla djur, när de se sin undergång gifven, betrakta jägaren med en blick så rörande, nästan menskligt sorgsen, att det hårdaste hjerta kunde vekna deraf. Men konungen hvarken hörde eller såg något annat än det efterlängtade bytet; han höll inne sin häst, han lade an... då small ur småskogen ett skott af okänd hand, och den stolta elgen stupade i sitt blod, fällen för främmande kula, i det ögonblick konungen trodde sig säker om äran att vara hans baneman.

Den sextonårige jägaren glödde af harm. Man genom-sökte skogen — utan spår. Man måste börja jagten ånyo, ty utan byte, fallet för egen hand, hvarken kunde eller ville den kunglige jägaren återvända.

Emellertid hade prinsessan, öfvermodig af framgången, beslutit, kosta hvad det ville, att nedlägga ännu en elg. Följande hundskallet, aflägsnade hon sig alltmera från det öfriga sällskapet, hvars hästar redan voro uttröttade. Hennes stora holsteinska springare galopperade framåt öfver buskar och gården med spetsade öron och frustande näsborrar... allt häftigare blef skallet, allt vildare blef ridten... prinsessan befann sig på en liten bergshöjd, be-yuxen med spensliga tallar, och nedanför i dalen banade

sig den flyende elgen väg. Den djerfva ryttarinnan ville genskjuta honom och sporrade raskt sin häst utför den af regnet slippriga kullen. Holsteinaren lydde, vågade försöket, men snafvade och störtade i flygande fart öfverända med sin kungliga börda.

En ensam ryttare hade på afstånd följt den öfverdådiga ridten och ilade nu till hjälp. Prinsessan låg afdånad vid foten af en hög fura; den ädle holsteinaren låg döende med krossade refben vid hennes sida. Ryttaren tog prinsessan på sina armar, bar henne till en källa och badade hennes hufvud med det kalla vattnet. Om en stund uppslog hon sina vackra ögon och betraktade sin räddare med ett obeskrifligt uttryck. — Är det ni, Bertelsköld? — hviskade hon. — Det är bra; låt mig nu dö.

— Nej, — svarade Bertelsköld. — Sveriges blifvande drottning har en högre bestämmelse. Världigas ers höghet sätta sig upp på min häst? Jag vill leda den fram till prestgården, som icke är långt borta.

Prinsessan svarade icke... hon fasthöll hans hand, som försökte slita sig lös. Hundarnes skall hade tystnat, jagten hade dragit sig åt ett annat håll, och vida omkring i den ensliga skogen hördes endast källans sorl och hafvets sakta dån mot den aflägsna stranden.

Stridande känslor kämpade om väldet i Bertelskölds bröst. — Ers höghet, — återtog han, — lef för en stor framtid, lef för nordens ärorikaste krona! Konungen, min herre, skall med oro sakna er. Kom, låtom oss söka för er en bättre vård!

Prinsessan besvarade hans maning med en blick på en gång af harm och lidande. — Konungen? — upprepade hon. — Hvad frågar han efter mig, denne känslolöse pilt, som endast har sinne för soldater och hästar? Sveriges krona! Hvad frågar jag efter den, när mitt hjerta är brutet!... Bernhard, — fortfor hon med glödande häftighet, — jag vet, att jag skall dö, och då är det detsamma hvad de säga om mig. Jag vill dö — hos er!...

Der stod han på knä vid hennes sida, han den skönaste riddaren vid Carl XI:s hof, — och hon tryckte hans hand mot det våldsamt klappande hjertat och hans långa, svarta lockar blandade sig med hennes bruna. Men blott några ögonblick. Utan att svara, fattade grefve Bernhard sin kungliga skyddsling ånyo om lifvet och bar henne

till sin väntande häst. Varsamt steg han i sadeln med prinsessan i sin famn och vände mot den en qvart mil derifrån belägna prestgården. Ingen af de båda sade ett ord.

Men på prestgården var ingen hemma. Alla, både stora och små, voro ute att se på den kungliga jagten. Blott en halfvuxen flicka satt der och vaggade ett barn i linda.

Grefve Bernhard gick in och stödde med sin arm den vacklande prinsessan. Saltviks prestgård var, liksom de flesta andra den tiden, hvarken bättre eller rymligare, än nu för tiden en ganska vanlig bondgård. Från den lilla förstugan kom man in i en sal med stor spisel, den s. k. stugan, och innanför den var en liten kammare. Detta var allt. Men en vårdande hand hade förstått att öfver denna enkla boning utbreda trefnad och prydlighet. Allt

var så tarfligt och dock så inbjudande, golvet beströdt med fint enris, väggarna af grof furu otapetserade och likväl glänsande gula, kokkärnen blankt skurade, sjelfva mjölkhyllan med dess framskyntande bunkar och fat så aptitligt täck. De små fönstren hade gardiner af fint linne, ty bomullen var då ännu en lyxartikel; i kammaren sågos ett skrifbord och en bokhylla, i alla fönster stodo resedor, löfkojor och neglikor. Öfverallt røjde sig spåren af en god ande, som sväfvat genom dessa rum och tryckt på dessa väggar stämpeln af sin tillvaro.

Grefve Bernhard förde prinsessan in i den lilla kammaren, tryckte hennes hand till sina läppar och sade: — Ers höghet, ni är sjuk, det häftiga fallet har skadat er. Hvila er här några ögonblick, medan jag skyndar att underrätta konungen om er helsa och hitskicka edra hofdamer till er vård.

— Bernhard, — hviskade prinsessan med matt röst — öfvergif mig icke! Det är kanhända sista gången vi träffas så. Säg, att jag är sjuk, att jag är vansinnig, säg hvad ni vill, men öfvergif mig ej. Ni vet ej hvad jag lider bland alla dessa intriger, midt i den hjertlösa väfnaden af denna politik, som utsett mig till ett redskap för sin egennyttia. Hatad af några och smickrad af andra, har jag ingen verklig vän, ingen, som älskar mig af odeladt hjerta. Drottningen, som skulle vara min mor, är hård och kall; hon vurmar för sina lustslott, hon grubblar öfver sin son; hon älskar mig mindre än ett palats af sten. En gång vågade hon säga till mig: Juliana, låt varna dig af din mors exempel! Ah, den afskyvärda, hon vågade tala så om min mor! Blott ni, gref Bernhard, har visat mig vänskap och deltagande, — jag har läst det i edra ögon, våra själar ha länge förstått hvarandra, oaktadt pligten tillslutit edra läppar. Nåväl, jag frisäger er från denna pligt, — jag älskar ej konungen, jag skall aldrig tillhöra honom — hör ni det: aldrig!

Och den häftiga flickan betraktade åter sin räddare med dessa glödande blickar, i hvilka en själ af passioner, upplöst i en enda fråga, afspeglade sig.

Men grefve Bernhard var nu en man; han vek icke så hastigt för den farligaste frestelse, hvilken ännu mött honom under hans lefnad, som på detta slags faror varit så rik. Ännu en gång förde han den sköna handen till

sina läppar och sade: — Ers höghet, ni är prinsessan Juliana, konungens kusin och blifvande gemål. Jag är er undersåte, och mig återstår blott den rättigheten att vörda er, att beklaga er och att evigt gömma i mitt hjerta minnet af er godhet. Farväl!

Ett ögonblick teg prinsessan helt stilla. Derpå sade hon kallt och befallande: — Jag tackar er, grefve, för ert nit. Gå, hemta mina hofdamer; jag vill afbida dem här.

Bertelsköld gick, och strax derpå hörde man hofslagen af hans häst, som i sträckgalopp ilade bort ifrån prestgården. Men nu, när hon åter var ensam, brast prinsessans korta stolthet i en flod af tårar, så häftiga, så hejdlösa, som endast den försmådda kärleken kan gråta vid nitton år. Den härtills döfvade smärtan af hennes fall återkom med fördubblad häftighet; hon kastade sig på en bädd, en brinnande feber glödde i hennes ådror, det susade för hennes öron, hennes medvetande förgick, och en hastig yrsel lockade på hennes läppar ord, dem ingen annan bordt höra än han, som nyss haft mod att försaka deras betydelse.

Icke länge efter grefvens bortfärd inträdde i stugan dess älskeliga värdinna, den unga prestmor — ty ingen lägre än biskopens maka hette dåförtiden fru — och i hennes släp följde ej mindre än fyra pojkar, hennes söner, alla högljudde och storligen uppspelte af den kungliga jagtens ovanliga skådespel. Prinsessans afkastade ridkappa var den första anblick, som mötte den unga modren i hennes stuga. Flickan vid vaggan sprang i hennes famn och ropade: — Mor, mor, derinne i kammaren är en prinsessa, som gråter så mycket och ropar på en grefve, som heter Bernhard Bertelsköld.

Vid dessa ord vek färgen så hastigt från den unga qvinnans kinder, att barnet bekymradt frågade:

— Är du sjuk, mor?

Greta — låtom oss kalla henne så, ty det var ju kapellanens unga hustru, vår forna vän från Majniemi — Greta bortvisade sina nyfikna barn och inträdde i kammaren. Hvad såg hon der? En ung och skön flicka i lång åtsittande robe af mörkgrön sammet — marmorblek med tillslutna ögon, lutad öfver bädden. Greta kände henne sedan landstigningen; hon begrep, att det var prinsessan; hon märkte hvad grefven ej märkt, att hennes

högborna gäst blödde af en stark kontusion öfver venstra tinningen. Hon skyndade att med kalla omslag afkyla det vackra, brunlockiga hufvudet.

Men prinsessan fortfor att med häftighet och i stark yrsel uttala afbrutna meningar, för hvilkas betydelse hennes vårdarinna darrade.

— Akta er, Bertelsköld... vet ni väl, grefve, att jag är drottning af Sverige... ah, jag hatar er! Ni afskyvärde... ni tror, att jag älskar er? Ser ni schavotten der på Brunkebergs torg... er schavott... min schavott... hela Sveriges schavott! O... ni skall blöda... ni skall blöda... mycket! och jag skall blöda med er... ty ni vet, att jag älskar... Säg icke det ordet, grefve, ty då dödar jag er!... Tyst... drottningen kommer... ja, ers majestät... ni har att befalla. Jag lyder.

Nu suckade prinsessan djupt, hennes läppar slötos, och hon tycktes inslumra. I detsamma hördes röster i stugan, Greta skyndade dit och såg framför sig konungen och Reuterkrantz.

Ingen af dem hade mött Bertelsköld; ingen af dem kände prinsessans härvaro. Greta märkte det snart och lugnade sig.

— Guds fred! — utropade kungen raskt med en blick på mjölkhyllan. — Vi äro hungriga. Gif oss en kaka bröd och en filbunke!

— Om ers majestät håller till godo med vår ringa kost —... svarade Greta, rodnande upp till örsnibbarna.

Konungen vände sig förtretad bort. — Det är odrägligt att allestädes vara igenkänd, — sade han sakta till Reuterkrantz.

— Min goda värdinna, — utropade denne muntert, — jag tror, att ni anser den lille pilten för en kung! Nå, vid min krona, det kallar jag att vara menniskokännare. Jo, det vore skönt; en sådan kung skulle dansken breda på smörgås och äta upp i en munskbit. Men, efter vi äro igenkände, så vill jag ej längre dölja mig. Min vän — jag är konungen! Hit med filbunken!

Dervid såg Reuterkrantz majestätiskt befallande ut. Greta utvalde den delikataste bunken, framtog några kakor ypperligt färskt bröd af årets växt och ett smör så gult som fullmånen på klar himmel. Det tarfliga kapellanshuset hade blott en enda silfversked; denna tog Reuter-

crantz utan krus för att visa sin kungliga värdighet, men konungen sjelf grep hurtigt till träskeden. Och derpå begynte båda att angripa bordet med en så bondaktig aptit, att den äldste af pojkarne ryckte modern i kjolen och hviskade: — Är det der en kung?

Reutercrantz, som hörde detta, vände sig om, strök sig om munnen och sade: — Ser du, min vän, en kung måste också vara en smula *filosof* — och filosofin är en aktningvärd vetenskap — tillade han, i det han åter gjorde en djup grop i filbunken.

I detta ögonblick hörde man tydligt prinsessans röst från kammaren. — Rädda mig, grefve... kungen kommer!

Kungen och Reutercrantz vexlade en blick. Silfver-skeden stannade orörlig på sin färd till filbunken; träskeden stannade lika orörlig på sin färd till konungens läppar. Greta skyndade, blek af häpnad, in i kammaren.

Rösten derinne fortfor: — Och ni tror ännu, grefve, att jag skall bli hans!... Ah, den odräglige pojken med sina hästar och hundar och soldater... jag har ju sagt, att jag afskyr honom!

— Ers majestät! — sade Reutercrantz och reste sig häftigt upp.

Konungen rodnade lindrigt, men blef qvarsittande och svarade skenbart likgiltigt, i det han åter begynte använda träskeden: — Min mor har alltid fruktat Finland; hon tror, att här spökar.

— Ja, i sanning! — sade den andre och satte sig ånyo.

Nu hörde man derinne en ljuflig röst tala lugnande ord, men prinsessan blef deraf än häftigare. — Bort! — ropade hon. — Döda mig! Skymfa mig! Jag vill ej vara din drottning! Docka åt en docka, hur artigt! Bort, ers majestät, bort, bort, bort! Jag har ju sagt er, att jag älsk... nej, jag har ej sagt det. Ni kan döda mig, sir, jag har ingenting sagt.

Konungen uppstod. Han var ju ej annat än en gosse ännu. Han ville visa sig mycket lugn, mycket kall; han gick också med stadiga steg öfver stugan, men han såg ej, att han stötte till vaggan, kullstjelppte en bänk och söndertrampade en af piltarnes trähästar. I det ögonblick han ville inträda i rummet, mötte honom Greta i dörren. — Ers majestät, — sade hon darrande, men beslutsamt, — jag ber som en nåd, att ni ej oroar min vansinniga syster.

— Er syster?

— Ja, min stackars olyckliga syster, som fordom var kammarjungfru hos hennes majestät drottningen, er mor. Min syster led af en olycklig kärlek, hennes förstånd har varit borta alltsedan dess. Hon tror sig ännu vara vid hofvet...

— Besynnerligt! — sade konungen, förvånad och tvekande. — Rösten liknade... men det är ju också orimligt...

— Ja, är det icke? — inföll Reutercrantz skrattande, i det han vexlade en hastig blick med Greta i dörren. — Hade jag icke för en timme sedan sett hennes höghet prinsessan rida åt ett helt annat håll, så hade jag kunnat gifva mig Belsebub i våld på att... Ja, hennes majestät har rätt, här spökar kapitalt, midt på ljusa dagen. Kom, befaller ers majestät, så skola vi söka upp vår rymmare. Jag tycker mig höra hundskall der borta i småskogen.

Konungen svarade icke, men i det han gick, tryckte han en dukat i den äldste gossens hand. Pilten höll det gula myntet mot dagen och visade det åt de mindre. En af de yngre fick deraf kurage, sprang efter kungen i dörren och ropade öfverljuddt: — Vänta, hör du, gif mig också en penning; du har trampat sönder min häst.

Konungen vände sig leende om. — Nå, — sade han, — har jag trampat sönder din häst, så skall du få en annan i stället. — Derpå ilade han bort med Reutercrantz.

Och för att nämna hvar sak på sitt ställe, kunna vi genast tillägga, att följande morgon stod under prestgårdens fönster en den vackraste lilla öländing, fullt munderad med sadel, stigbyglar och ridtyg, och ridsvennen, som ledde honom, förde en helsning, att hans majestät skickade här en häst i stället för den han trampade sönder.

3. De två från fordom.

Men vi återvända för ett ögonblick till prinsessan. Knappt var konungen borta, innan den unga prestmor med rask och van hand öppnade en af de fina blå ådror, hvilka smögo sig under det hvita hullet af prinsessans arm. Den tidens prester och prestfruar voro nästan alla, mer eller mindre, hemma i huskurer och enkel praktisk läkedom; ty lärde herrar doktorer funnos i landet inga, och fältskärerne voro en raritet, som ej stod att taga på hyllan*). Åderlåtningen hade till följd, att yrseln förgick, febern lugnades, och snart föll prinsessan i en välgörande sömn.

I detta ögonblick återkom Bertelsköld med konungens läkare och två af hoffröknarna, åtföljda af deras kammarjungfrur, för att taga vård om den sårade. Grefven steg brådslande in i stugan och ämnade sig, utan vidare förfrågan, med sitt följe in i kammaren, då han midt i stugan hejdades af en lindrigt darrande hand, som fattade hans arm. — Hvarthän, greve Bertelsköld? — sade en röst, som på grefven gjorde ett eget intryck, utan att han strax kunde göra sig reda derför.

— Är hennes höghet mycket sjuk? — utropade grefven och ville ånyo skynda förbi.

— Hennes höghet prinsessan är ej mera här, — återtog samma röst, och den unga presthustrun stod ånyo i grefvens väg.

— Huru? Jag lemnade henne här för knappa två timmar sedan . . . återtog grefven, förvånad och uppbragt.

— Hennes höghet befann sig strax derpå bättre och fortsatte jagten till häst, — svarade den unga qvinnan med nedslagna ögon och fortfor att bevaka kammardörren. Öfver dessa rena läppar hade väl knappt en nödlögn kom-

*) Här ansåg fältskärn passande att egna ett utförligt loftal åt den lyckliga tid, då man ännu knappt visste af fakulteter och en fältskär kunde jemföras med en arkiater nu för tiden.

mit någonsin förr, och hon blygdes för barnen, som ej kunde undgå att märka hennes osanning.

Bertelsköld märkte denna osäkerhet, utan att ana dess orsak. Underliga föreställningar genomkorsade hans panna. Äfven han, ehuru född finne, var icke fri från tron på sina landsmäns trollkonster. Den unga qvinnans envishet, hennes nästan uppenbara osanning måste hafva en hemlig grund. Alltmera uppbragt, fattade grefven hennes arm och ryckte henne åt sidan. — Ni ljuger! — utropade han. — Prinsessan måste vara här.

Men Greta vek icke. För tredje gången stälde hon sig beslutsamt framför kammardörren och sade med låg röst: — Nej, grefve, ni slipper icke in. Ni skulle döda min vansinniga syster, och det kan jag ej tillåta.

Bertelsköld vände sig till ridknektarne, som medföljt i stugan, och ropade med vredens stämma: — Ryck den oförnuftiga qvinnan från kammardörren. Prinsessan måste finnas derinne, död eller lefvande.

Ridknektarne närmade sig, barnen begynte gråta. Blott en af gossarne, lille Pehr, han, som sprang efter kungen, kastade sig i vägen för den förste af knektarne, hängde sig vid hans ben och försökte att stjelpa honom omkull med en käringkrok. — Gör du illa åt mor, — ropade han, — så slår jag ihjäl dig med min träsabel.

Knekten sökte förgäfvets göra sig lös och lyftade sitt ridspö, för att blifva qvitt det besvärliga påhänget på hans ben. Detta var mer än modersögat kunde uthärda. Ett ögonblick stred Greta med sig sjelf; derpå ilade hon tätt intill grefven, steg på tå, ty han var lång, och hviskade i hans öra dessa ord: — *Bernhard*, du, men ingen annan, får ingå i kammaren. Jag ber dig, skicka bort dessa menniskor!

Verkan af dessa ord var förunderlig. Man såg grefven hastigt rodna, vända sig om och betrakta den unga prest-hustrun med häpna, ovissa blickar. Men blott ett ögonblick. Strax derpå vände han sig till sina följeslagare och sade med en röst, hvars starka rörelse all hans sjelf-beherskning ej kunde dölja: — Hon har rätt. Prinsessan har verkligen ridit bort och befinner sig troligen redan hos hennes majestät drottningen. Förlåten, mina damer, att jag besvärat er hit. Jag ber er, skynden förut, jag skall snart ha den äran att följa er.

Hviskande sig emellan, aflägsnade sig hofdamerna och deras följe, ovissa hvad de borde tänka om denna plötsliga förändring i grefvens handlingssätt.

De två från fordom blefvo allena, omgifna allenast af barnen. Ingen af dem sade ett ord. Minnets makt öfver de fordom glödande hjertan — ungdomens ljufvaste vår — lyckliga drömmar af oskuld och kärlek — o, huru sorgligt ljufva tankar vakna vid eder anblick, der I stån som en horisont i fjerran för människans syn, en horisont af stjerner och morgonrodnad, af blommor och dofter från en långt förfluten tid! År förgå, och lifvet kämpar sina heta strider; hjertat betäckes med ärr af läkta sår, medan somliga blöda ännu; tankar och sinnen åldras, färgerna blekna, blommorna mista sin doft, och än här, än der faller ett gult, förvissnadt löf från lifvets träd; men oåtkomligt för tiden, ovissneligt, heligt, underbart står den första kärlekens minne ristadt i själens djup: det är en morgon, som kan skåda sin qväll, men hvars skära rodnad flämtar ännu i skyn, när hela jorden betäckes af natt.

Femton år hade förgått, sedan Bernhard Bertelsköld och hans hjertas första kärlek hade sagt hvarandra farväl i parken vid Majniemi. Hvad var nu han, och hvad var hon? *Han* var en verldsman, en hofman, som under långa utrikes resor, under strider och äfventyr, under ständigt umgänge i de högsta kretsar hade samlat en rik erfarenhet af lifvet i godt och ondt, en man, hvars hjerta haft rum för tjugu älskarinnor sedan dess och för hvilken kärleken redan hade blifvit "en gammal daglig saga". *Hon* var vid två och trettio års ålder nästan ännu ett barn i oskuld; hennes lefnad hade flutit stilla och jemnt som en bäck i skogen; litet brus ibland öfver stötestenarna, litet hastigare fart i de nejder, der slutningen är starkare på lifvets mark; men för resten det ständiga, stilla, oskyldiga sorlet af en vänligt förrinnande våg, hvars friska svall är en välsignelse för stränderna rundtomkring. Nu stodo de åter vid hvarandras sida, landtflickan och verldsmannen, båda förstummade af jemförelsen mellan hvad som varit och hvad som var.

Lille Pehr var den förste, som bröt tystnaden. — Mor, — ropade han med en ganska tydlig sidoblick på grefven. — Säg då åt den elaka herrn, att han går sin väg!

Barnets stilla vrede rörde den stolte grefven nästan till tårar. Han tog pojken i sin famn, kysste honom och sade mildt: — Icke vill jag göra din mor illa. Vet du väl, min gosse, att din mor och jag ha hållit mycket af hvarandra — i forna tider, — tillade han sakta.

Dermed var isen bruten. Men Greta fruktade det farliga ämnet. — Låtom oss icke mera tala derom, herr grefve, — sade hon afböjande.

— Nej, — sade Bertelsköld, — låtom oss just tala derom. Du vet ej du hvilken svalka för hjertat, som finnes i minnet af länge förgätna oskuldsdagar. Mins du ännu gamla Janes spådomar? Jag tror, att hon räknade sjuutton flammor, — tillade han, på en gång skämtande och vemodigt. — Hon hade orätt, hon räknade dem för få. Hon

kunde ha sagt trettio. Och likväl finnes blott en bland dem, som är oförgätlig.

— Ni är skyldig ett vad sedan då, herr grefve, — sade Greta. — Ni lofvade mig er fars koppar-ring i byte mot en blåklint.

— Jag kan ej hålla mitt löfte, om jag äfven ville det. Konungens ring försvann vid en duell i Slesvig, dervid min far förlorade två fingrar af sin venstra hand. Jag har sedan ej återfått ringen, och jag önskar det knappt; om jag lidit deraf, ha mina underhafvande vunnit. Jag har sett olyckor, Greta, jag har mer än en gång varit sjuk, sårad och nära döden; jag har pröfvat många sorger, men de mina ha återfått välstånd och lycka. Min nye förvaltare skrifer till mig, att Majniemi för hvarje år repar sig ur sin vanmakt och att mina underhafvandes välstånd tilltager. Jag längtar att snart återse mitt fadernehem. Säg mig, Greta, lefver gamla Jane ännu?

— Ack ja, herr grefve, men...

— Men?... Du säger detta så sorgset?

— Ja, ty... jag vet ej, om jag bör säga er det. Hon är anklagad för trolldom, och processen skall i dessa dagar begynna. Ack om ni kunde resa dit!

— Trolldom! — upprepade grefven betänkligt. — Det är i dessa tider en svår anklagelse. Öfver hela Sverige brinna nu för tiden bål vid bål, och de vidunderligaste saker berättas om hexorna. Du har rätt, jag måste utan dröjsmål resa till Majniemi. Men... fortfar han skämtande, — du kallar mig icke mera *du*?

— Jag, herr grefve? — frågade Greta rodnande.

— Du gjorde det likväl nyss förut.

— Emedan ni annars ej skulle ha igenkänt mig, och då hade... er trettiondeförsta kärlek varit förlorad, — återtog Greta naivt.

— Min trettiondeförsta?... Ah, du erinrar mig om prinsessan. Hon är härinne?

— Ja, hon sofver. Hon vet icke, att kungen nyss var här... att han hörde henne i yrsel yppa sin afsky för honom och sin kärlek för en annan, hvars namn hon till all lycka ej nämnde... Hon vet ej, att jag med knapp nöd och med hjälp af en osanning hindrade honom att upptäcka henne och afledde hans misstankar. Konungen får ej veta, att hon var i kammaren under hans härvaro,

ty derpå skulle Sverige förlora en drottning och ni en . . .
Greta kunde ej utsäga ordet.

— Och det var därför du? . . .

— Det var därför jag tvangs att tilltala er med en benämning från forna tider. Annars hade ni varit orsaken till en stor olycka.

— Beundransvärda qvinna, det var då för att rädda hvad du kallar min kärlek . . .

— Nej, herr greve, — svarade Greta med nästan förebrående ton, — det var för att rädda en ung frökens framtid och heder. Det var för att afvända skymf och oenighet från konungens familj. Jag har gjort hvad jag bordt; det återstår för er att göra hvad *ni* bör.

— Du har rätt, min vän, — återtog grefven tankfullt. — Der slår ett högt och ädelt hjerta under din enkla dräkt, — mer greffligt än mitt, mer konungsligt, än högborna kungabarns. Vi måste rädda prinsessan, men huru?

— Hennes höghet har endast behöft en åderlåtning och stärkande sömn, för att återvinna sin helsa. Det ena har jag besörjt och naturen det andra. Hon skall snart vara i stånd att obemärkt lemna prestgården och återvända till de kungliga. Det blir er sak att finna en passande förevändning för hennes frånvaro.

— Greta, du är lika klok, som ädel. Hur skall jag tacka dig?

— Dermed . . . att Sveriges blifvande drottning ej mera kan vara greve Bertelskölds . . . älskarinna.

— Du englasjäl . . . huru högsint du förstår att anslå de goda strängarna i mitt innersta! Ack, ofta ha lättsinnet och fåfången vunnit segern öfver mina bästa föresatser. Det är därför, att jag ej då haft en god ande, som hviskat vid min sida: akta dig, under dessa rosor dölja sig brottet och ångern! O, var du min goda engel, såsom du fordom var! Sådan som du, var ingen, — ingen under hela mitt lif!

Och från den stolte verldsmannens öga droppade en tår på den unga qvinnans hand, som han förde till sina läppar. Men Greta lösgjorde sakta sin hand, drog med tårfulla ögon tvenne af sina gossar till sitt sköte och sade: — Ser ni, herr greve, dessa äro mina goda englar. Bed Gud, att ni en gång må förstå den sanna kärleken; då skall ert hjerta ej blöda ensamt mer!

4. Slutet af Kung Carls jagt.

Jagten fortgick de följande dagarna i herrligt höstväder. Antingen högdjuren voro trötta eller jägarne genom vanan skickligare, alltnog, det lyckades vida bättre nu, än i början. Konungen fälde med egen hand en elg, Reutercrantz en annan, Gustaf Gyllenstjerna den tredje, flera af hofherrarne likaledes hvar sin. Den unge fursten var vid glatt lynne; han antecknade i sin dagbok alla skott, lyckliga och olyckliga; han ströfvade kring hela fasta Åland och stundom utöfver sunden, när en jagad elg hade simmande tagit sin tillflykt till en holme. Hans ridter voro öfverdådigare än någonsin; fyra gånger om dagen ombytte han häst. Men drottningen och riksråden voro icke vid det bästa lynne. De begynte att längta tillbaka till Stockholm och sågo med oro konungens vilda lefnadssätt. Man hviskade, att det stundom gick hett till vid bägarne på Kastelholms fogdeboställe och att majestätet alltför ofta förglömdes för pojken öfverdåd.

En dag var marknad i Sund, och många tusende menniskor ditströmmade från hela skärgården och från Åbo, många blott för att få se de kungliga. Här voro rader af marknadsstånd uppslagna i nejden af kyrkan, och de kungliga hade låtit uppslå några tält på en höjd, der man hade en öfversigt af folkvimlet. Drottningen med hofvet gjorde en promenad mellan de brokiga skarorna af

krämare, fiskare, matroser och bönder; länsmän och rättare sökte förmana den stojande hopen till tystnad, hofvets lägre betjening underlät ej heller att visa sin vigt i staten med att näpsa de påträngande. Men detta oaktadt, voro ceremoniel och hofseder den dagen aflagda; man såg hoffröknarna skrattande köpa band och mössor af krämarne; de adlige sprättarne fästade tuppjädrrar, köpta af bondpojkarne, i sina sammetsbaretter; drottningen sjelf köpte med egen hög hand den fisk, som skulle anrättas till middagen, och hvilken, om man får tro sagan, bestod af flundror och sik. Men konungen sågs ej till. Hvar höll den vilde pojken nu åter till?

— Hvar? — upprepade den raska och munviga fröken Stina Wrangel, som händelsevis blef vittne till ett af dessa utrop, der drottningen glömde sig och modern röjde sig. — Hvar! Tillåter ers majestät mig att tala uppriktigt?

— Tala; du har rätt att prata tok i dag! — Stina Wrangel var en favorit hos drottning Hedvig Eleonora.

— Jag vill blott säga, att ädla högdjur måste fångas med list. Så länge ers majestät går ut bland folket i glansen af sin kungliga värdighet, skola de alla buga allerödmjukast, men ingen skall yppa hvar konungen är. Om vi deremot — jag menar ers majestät och några af oss flickor som livvakt — skulle gå ut förklädda i skymningen . . .

Drottningen smålog. — Det vill säga, — återtog hon, — att jag skulle ha det nöjet tjena till förkläde för edra dumheter . . . Men lika godt, skaffa oss fort några bonddrägter, och låt fyra man af livvakten följa oss på afstånd, utan att väcka uppseende. Inga andra än Juliana, du, Märtha Lejonhufvud och Ebba Wachtmeister få vara med om förtroendet. Marsch!

Sagdt och gjordt, den lilla öfverdådiga hoffröken flög af som en pil, och en timme derefter syntes drottningen förvandlad till en ärevördig Ålandsgumma i söndagsdrägt, medan hennes fyra hoffröknar, utstyrda i brokiga band, dem de köpt af krämarne, hoppande af munterhet, visade sig som sanskyldiga bondflickor. Endast prinsessan Juliana var ännu blek och lidande sedan fallet med hästen. Alla fem voro redan färdiga, då drottningen begynte frukta, att drägterna ej vore nog, att inkogniton kunde blifva

röjd och äfventyret möjligen kompromettera hennes värdighet. Efter någon besinning lät hon tillkalla gunstlingen grefve Bertelsköld, invigde honom i förtroendet och befalde honom att följa sig som beskydd för alla händelser. Grefven förvånades icke litet; han hade svårt att finna en bonddrägt passande för sin resliga växt, men lyckligtvis hade man ett antal i förråd för maskerader, och så voro ändtligen alla färdiga. Klockan var sju på aftonen, och mörkret hade redan inbrutit. Alla smögo sig i tysthet ut från prestgården och begåfvo sig nedåt byn.

Den tiden var bränvinet väl bekant, men det hade ännu icke förvandlat marknaderna till skådeplatser för oljud och slagsmål; dock funnos ölkrogar, der det gick något bullersamt till. Med hemlig fruktan skickade drottningen Bertelsköld att utspana, om konungen fanns på ölkrogarna. Grefven gick, fick här och der boxa sig fram, här och der uppbära knuffar och skällsord, men återkom med det lugnande besked, att konungen ej sågs till på krogarne.

Vid änden af byn var en stor bondstuga, kring hvilken mycket folk samlat sig. Inifrån hördes ljudet af en säckpipa, ackompanjerad än af sjungande röster, än af en stor puka af kalfskinn. Man kunde höra, att derinne lektes och dansades. Drottningen gaf de sina en vink; Bertelsköld banade väg, och så trängde man sig försigtigt fram mellan folkhopen. Om man får tro berättelsen, aflopp detta icke alldeles utan nederlag. Några lustiga bröder mötte de kommande vid trappan; en tog drottningen om livvet och svängde gumman ett par hvarf omkring; en annan tog Stina Wrangel om nacken och tryckte på hennes läppar en smällande kyss; en tredje tog Ebba Wachtmeister under armen och ville *sans façon* enlevera henne. Alla damerna voro halfdöda af skrämsel och ångrade redan tusen gånger sin obetänksamhet; men Bertelskölds kallblodighet räddade allt. Han ropade temligen högt och med så åländsk brytning som möjligt: — Gossar, der midt emot låter kungen slå tappan ur öltunnorna; hvar och en får dricka så mycket honom lyster. — Detta slog an. Större delen af hopen rusade ditåt, och damerna blefvo befriade från sina påhängsne tillbedjare, som lupo från dem till Bacchi nöjen.

— Låtom oss vända tillbaka, grefve, — sade den korpulenta drottningen, som ännu pustade efter sin ansträngande snurredans och redan hade fått nog af äfventyret.

— Ja, låtom oss gå, — hviskade de räddaste af flickorna. Men den, som icke lät sig förskräcka, var Stina Wrangel. — Vänta, låt mig titta litet, innan vi gå, — sade hon sakta, och utan att vänta på svar, var hon redan till hälften inne i den öppna stugudörren. De öfriga voro, med eller mot sin vilja, tvungna att vänta i förstugan och höllo sig der undanskymda i en mörk vrå.

Derinne firades bröllop. Stugan var temligen stor och uppfylld af folk, så att blott i midten af rummet en plats var öppen, och här lekte man danslekar. Säckpiparen blåste så kraftigt och så länge lungorna räckte till; när han tröttnade, föllo bondflickorna in med sin sång, och deremellan intonerade pukan vid passande tillfällen. Brinnande pertor och talgljus, ställda i urhålkade rofvor, upplyste rummet och fläktade för luftdraget, som genom de öppna fönstren underhöll en behaglig svalka. Ungdomen tycktes ha mycket roligt; här och der drogs en gammal fiskare eller en bedagad matrona med i ringen och skumpade der af hjertans grund. Alldeles fint gick det visst icke till; dessa näfvar, vana vid noten och yxan, buro naturens handskar och grepo rätt stadigt i, der de blott fingro tag; stegen voro ej heller lärda i drottning Kristinas dansskola, men ärligt och hederligt gick der till. Denna plumphet hade sin oskuld, som väl kunde uppväga hofvets förfinade lättsinne, och den lilla hoffröken i dörren hade en hjertlig fröjd att betrakta detta för henne ovanliga skådespel.

Hastigt smög hon sig ut i förstugan, ryckte drottningen i kjolen och sade: — Ers majestät, konungen är der!

Kungen var verkligen der med två eller tre af sina förtrogne. Alla voro klädde i simpel jägardräkt ungefär som hofvets ridsvenner; Reutererantz hade varit nog försiktig att sysselsätta knektarne på andra håll, så att man ej behöfde frukta deras inblandning i konungens äfventyr. Omöjligt är icke, att ju några af bondfolket anade hvilka gästerne voro, ja, det väckte en billig förundran, när tre dukater funnos lagda bland silfver- och kopparslantarna på det stora brudfatet; men de, som märkte oråd, hade

nog förstånd att icke låtsas märka något, och så gick dansen obehindradt, utan att någon generade sig för de främmande jägarne. Man såg på konungen, att han trufdes väl — såsom Carl XI äfven sedermera alltid trufdes bättre i obildade kretsar, än i högre och finare bildade, der hans blyghet och brist på umgängeston hade svårt att reda sig. Han svängde om med gummor och flickor, så det var lust och glädje att se uppå, och när gårdens silfverbägare gick omkring bland de förnämligare gästerna, fylld till brädden med franskt vin, försatt med kummin och kardemumma, smög sig konungen hellre till den väldiga ölstånkan, som på ett bord vid spiselstod framsatt för den stora hopen af gästerne, och tog sig derur en klunk på äkta bondevis.

Emellertid var det skrifvet i stjernorna, att de höge gästernes inkognito icke skulle aflöpa utan äfventyr. Lille Pehr från prestgården hade med sin mor kommit till marknaden och, såsom hörande till andliga ståndet, jemväl blifvit bjuden till bröllopet. Der hade han krupit upp i ett hörn nära ölstånkan. Knappt fick han sigte på den unge jägaren, förrän han ropade: — Tack skall du ha för hästen!

Konungen vände sig bort.

Modern sökte tysta den lille och lyckades för en stund, men det dröjde ej länge, innan vår gode Pehr åter fick sigte på jägaren och ropade så högt, att alla kringstående hörde det: — Se der är den beskedlige kungen, som gaf mig en häst.

Den tysta aningen, som redan länge grott hos flera bland bröllopgästerne, fick nu en oväntad bekräftelse ur barnets mun. Man begynte att med förlägna blickar betrakta hvarandra, och snart märkte de främmande jägarne till sin stora förtret, att rundt kring dem bildade sig en tom ring och att en mängd personer stälde sig att begäpa dem på behörigt afstånd. Strax gaf konungen sina vänner ett tecken och närmade sig dörren, för att i tysthet draga sig ur spelet. Men ryktet om hans närvaro hade som en löpeld flugit genom hela brölloppsskaran och äfven hunnit till åskådarne ute på gården, hvilka nu i sin tur strömmade in, för att också få se en skymt af landsens unge herre och konung. Trängseln i dörren blef så stark, att i den stunden ingen slapp in eller ut, och der

stod nu kungen, förlägen och brydd huru han bäst skulle undkomma folkets efterhängsenhet.

Vid samma tid hade drottningen, prinsessan, Bertelsköld och hoffröknarna trängt sig i dörren för att betrakta konungen och stodo nu fångna, inklämda mellan dem, som ville ut, och dem, som ville in. Äfven unga prestmor från Saltvik hade velat draga sig undan med sin pilt, förlägen öfver den villervalla hans lilla pratsamma tunga åstadkommit. Barnet blef skrämmt och började gråta; en närstående sjöman tyckte det vara synd om den lille och lyftade honom på sina breda axlar för att hjälpa honom ur trängseln.

Nu tyckte sig lille Pehr vara en hel karl, der han från sjömannens axlar hade fri utsigt öfver brölloppsalen och var hufvudet högre än alla öfriga. Han såg sig omkring som en kung på sin thron, och slutligen stavnade hans små ögon på några ansigten, dem han tyckte sig känna igen. — Akta dig, mor, — ropade han, — der är den elake grefven, som ville göra dig illa hemma hos oss!

Händelsevis stod konungen just i samma ögonblick nära bredvid; han hade nyss förut igenkänt den lille och sett prof på den skarpa observationsförmåga, som man ej sällan finner hos barn med goda hufvuden. — Hvad säger du? — sade den kunglige jägaren och fattade piltens hand.

— Ja ja, — pratade den lille, munter och uppspelt af sin höga hedersplats, — tror du jag inte känner dig? Du är kungen, och der står grefven, och der står prinsessan, som var inne i kammaren, när du var hos oss. Åh, nog känner jag er, fast ingen känner igen mig.

Kungen följde med ögonen gossens pekfinger och trodde sig igenkänna prinsessan Juliana i bondedrägt, ehuru hennes ansigte var till hälften doldt af ett hvitt huckle. — Var hon inne i kammaren, när jag var hos er? — upprepade han med en lindrig darrning i rösten.

— Hvad pratar du för dumheter, Pehr? — hörde man modern hviska strax bredvid. — Här har du en hvetebrödsbulle; — och dermed ville hon stoppa hans mun.

Men den lille fortfor att prata, i det han mumsade på bullen: — Visst var hon i kammaren, när du åt filbunke och trampade ihjäl min trä-Polle, och sedan så rispade mor henne i armen, att hon blödde, och sedan

sad' mor åt greffen: det är min syster, sad' mor. Inte har mor någon syster.

Emellertid hade Bertelsköld lyckats undantränga folkhopen i förstugan och bereda sina damer fri reträtt. Alla de höge gästerne kommo äntligen ut på gården, och drottningen, som ej längre kunde styra sin vrede, fattade sin kunglige son i armen och hviskade: — Ers majestät, är det så en konung af Sverige bevarar sin värdighet i folkets ögon?

Konungen rodnade starkt och hviskade lika sakta: — Ers majestät, gref Horn har alltid framställt ert höga exempel för mig till efterföljd. Dessutom, hvem är den damen i hvita hucket, som äfven har hedrat denna fest med sin närvaro?

— Det är den blifvande drottningen, som med rätta har oroats öfver den blifvande konungens pojkestreck.

— Helsa då den blifvande drottningen, att den blifvande konungen, "den odräglige pojken med sina hästar och soldater," icke vill göra henne till "docka åt en docka" — nej, ers majestät, denna blifvande drottning blir aldrig drottning — åtminstone icke i Sverige, så vida hon ej vill vänta på min efterträdare!

Och med dessa ord ilade konungen bort, qvarlemnande drottningen i bestörtning och vrede öfver något, som för henne var en fullkomlig gåta.

Det återstod nu endast att så obemärkt som möjligt uppnå prestgården. Sagan förmäler ej hvilka vidare äfventyr derunder händt, och det är troligt, att en mans djerfhet och fem qvinnors list voro tillräckliga för att utan hinder uppnå målet. Men folket i bröllopgården, långtänkt som alla våra landsmän, hade först efter de kungligas bortgång rätt hunnit fatta den ära, som dem ovetande hade vederfarits bröllopet. Och nu först utbrast deras gamla kärlek till konungahuset i ett skallande hurra-rop, som i qvällens tystnad hördes ända till prestgården.

Men Greta från Saltvik tryckte med tårar den lille Pehr till sitt hjerta och sade: — Olyckliga barn, du har krossat en krona!

Pehr blef i förstone häpen, ehuru han icke begrep det ringaste. Men så mycket förstod han, att han troligen gjort något illa. Han stod rätt fundersam en stund; derpå sade han: — Var ej ledsen nu, mor! Kungen har tråmpat

sönder min häst och gaf mig en annan i stället. Har jag trampat sönder hans krona, så skall jag göra honom en annan i stället. Var ej ledsen nu, mor!

Greta smålog: — Hvad är det, som ett barn ej kan!

Men säkert är, att det icke var prinsessan Juliana, som sedermera blef Carl XII:tes moder. Hvem vet, hur det då sett ut här i norden? Det kom en dag, när Sveriges tillämnade drottning skattade sig lycklig att kunna skyla sina felsteg med en krämares hand, — när hon nödgades byta den kronas glans, som skimrat öfver hennes ungdom, mot tvungen landsflykt, ett fläckadt namn, ett lif af ånger och en graf af glömska. Arma och sköna prinsessa — hvem kastar på dig den första stenen?

Dock — återvändom, för att egna en hastig afskedsblick åt slutet af konungens jagt.

Den 6 September 1671 var bestämd för återresan. Drottningen och riksråden lemnade med glädje Ålands stränder, men konungen och hela det yngre hofvet sade med saknad farväl åt det fria lifvet i skog och mark. Man hviskade, att en del af den yngre adeln här velat utföra en plan att göra konungen myndig ett år före den lagliga tiden, och dertill allenastyrande; denna plan gick om intet. Och detta var väl; enväldet kom ändock sedan tids nog, när dess stund var inne.

De kungligas besök var utmärkt af flera barmhertighetsverk. Man säger, att kyrkor och fattige fingo betydliga gåfvor; derom tiga nu kyrkoböckerna, som sedan förstördes under stora ofreden. En af Ålands raskaste skyttar, som fält en elg och dermed förverkat sitt lif, fick nåd af konungen. Hvad elgarne angår, såg man ännu fyrtio år derefter deras högburna, stolta horn mellan löfven i Ålands skogar. Men stora ofreden, som förödde så mycket, förödde äfven dem. År 1710, när fienden vändes, blef, på svenska regeringens befallning, en stor massaker anställd bland elgarne; deras kött insaltades, deras hudar gjordes till kyller åt Carl XII:tes ryttare. Fiendens kulor medtogo de få öfverblifna. Efter den tiden irrade här och der ett enstaka par omkring på de forna betesmarkerna, till dess att år 1778 den sista elgen sköts på Flaka hemmans egor i Lemlands socken.

Detta besök var Carl XI:s första och enda besök på finsk jord. Den kungliga fregatten låg redo med hundrade

svajande vimplar, sluparna lade från land — de talrika skaror, som rundt omkring betäckte stränder och vikar, uppstämde ett tusenstämmigt hurra för den älskade konungen — och fregattens kanoner helsade tillbaka ett dånande farväl. När röken af sista skottet skingrats, såg man konungen med blottadt hufvud vinka en sista helsning — och snart klöf den stolta fregatten en bred fåra i vågen, som glänste i guld under aftonrodnadens glöd.

5. Barnen i Blåkulla.

Innan vi gå vidare i denna berättelse, måste vi först taga ett steg af vid pass fyra månader tillbaka. Det var vid Valborgsmessotiden år 1671. Marken hade kort förut blifvit bar, några herrligt ljumma regn hade efterföljts af ett lika herrligt solsken; en lätt ånga höjde sig från den ännu gula marken, der nu de första stråen begynte uppspira; man tyckte sig höra gräset växa; man trodde sig timme efter timme se huru ängarne blefvo gröna och träden knoppades.

Och åter äro vi i nejden af Majniemi några få mil från Åbo. Sedan vi sist besökte denna nejd för femton år tillbaka, har den antagit ett gladare och vänligare utseende. Der råder väl ännu mycken fattigdom i de små kojor, som omgifva det stolta slottet; men den nöd, den förtviflan och det hat, som rådde der under salig grefvens tid, äro nu mycket mildare. Grefve Bernhard Bertelsköld har ombytt fogde på sitt slott: den gamle mäster Adam har, rädd för sina förre underhafvandes hämd, flyttat sin boning till Åbo stad och nedsatt sig der, att som draken vakta de rikedomar han utpressat af den fattige bonden. Den nye fogden har af sin herre erhållit stränga instruktioner att förfara skonsamt med bönderne, att understödja de flitigaste med små lån och de fattigaste med eftergifte på arrendet. Så har en del af de många öde gårdarne åter blifvit befolkad, de förvildade fälten åter besådda med

korn och kärna; man kunde hoppas en bättre tid, derest bonden på de adeliga godsens hade någon säkerhet för framtiden. Men hvem kunde försäkra honom derom, att icke hans nuvarande milde herre en dag skulle efterträdas af en despot, som åter behandlade sina underlydande likt de osjälige djuren? Och så arbetade bonden för dagen, nöjd när han hade fred och bröd för ögonblicket; men på framtida uppodlingar, på kommande släktens väl tänkte ingen, ty hvem ville en dag se sitt arbete komma en ny mäster Adam till godo?

Nära en kvart mil från slottet låg Arvio by, densamma som blifvit nästan totalt ödelagd genom upprorets följder i mäster Adams tid. Största delen af folket var på utarbete under den vackra eftermiddagen; på vägen, som gick genom byn, såg man en ensam gumma vandra. Hon var helt och hållet svartklädd i groft, men renligt ylletyg. Den böjda gestalten vittnade om en hög ålder, men den skarpa genomträngande blicken vittnade om en klok och verksam själ, medan hennes raska rörelser läto förmoda en kroppslig styrka, som åldern ännu ej kunnat märkbart bryta.

Såg man nogare på den gamla, så igenkände man utan svårighet "Svarta Jane", hvilken läsaren torde minnas från förra berättelsen. Den, som icke kände henne, skulle tagit henne för omkring sextio år; andra visste rätt väl, att hon nu måste vara minst sjuttiofem. Man såg henne försigtigt vandra vägen fram och här och der se sig omkring på gårdarne i byn. Så snart hon trodde sig hafva ingenting att befara, gick hon med sitt knyte in i stugorna, dröjde någon stund, återkom med knytet ständigt större och fortsatte åter sin väg till andra gårdar. Hvad hade hon der att beställa, och hvad medförde hon derifrån?

På det att inga misstankar oskyldigtvis måtte stadna på en person, för hvilken vi ha ett slags gammal vänskap, vilja vi följa henne på några af dessa besök. I första gården var matmodren hemma och tjärnade smör. Svarta Jane blef väl emottagen, instängdes en stund i mjölk-kammaren och bortgick med många tacksägelse och ett par nya strumpor i knytet. I andra gården var en flicka om aderton eller tjugu år hemma för att ha tillsyn öfver de små barnen. Här var Jane lika välkommen, en brasa

upptändes, och i askan af den nedbrunna glöden lästes tillkommande ting. Resultatet måste ha utfallit den unga flickan till synnerligt nöje, ty vid bortgåendet ökades knytets innehåll med en stor ost. I tredje gården var husbonden hemma och låg sjuk. Jane blef inkallad och kom icke gerna; dock lät hon förmå sig att läsa öfver den sjuke och erhöll till belöning en blank daler silfvermynt med löfte om dubbelt, derest mannen i morgon kunde gå ut. I fjerde gården mötte henne en piga, som drog henne in i ladugården och i tysthet berättade, att hennes fästman öfvergifvit henne; Jane skulle reda åt honom en trolldryck. Hvad svaret blef, förmäler icke historien, men säkert är, att Jane kom derifrån med ett par nya strumpeband. I femte gården blef hon bortjagad med hotelser och hårda ord; värdinnan beskylde henne att der ha stulit ull om påsknatten och förgjort korna, så att de icke mjölkade. I sjette gården blef hon åter väl emottagen, en häst hade sjuknat och var nära att krevera; Jane gaf hästen bränvin, band en påse under hans hals och erhöll till belöning en kappe salt. I sjunde gården behöfdes god lycka för brygden; Jane tvättade bryggkaren med ett afkok på rönn, ljung och porsris, hvilket borde medföra lycka, och erhöll för denna väntjenst ett par kakor färskt bröd och ett par marker smör. Så gick det ur gård och i gård; slutligen hade den gamla, saltpåsen inberäknad, en så stor börda, att hon skäligen ej ansåg sig kunna bära mera för en gång. Och efter det redan led emot qvällen, fann hon för godt att begifva sig på hemvägen, utan att låtsa förstå de vinkar hon ännu här och der märkte vid nästan hvarje stuga hon passerade. Ty dylika besök i byn skedde icke alla dagar, och Jane hade stor praktik äfven i andra byar. Hvar och en ville passa på tillfället.

Emellertid begynte männen hemkomma från arbetet, och Jane fann icke för godt att möta dem, der hon kom med påse och knyte. Hon visste, att de fleste fruktade henne, men hon visste äfven, att många beskylde henne för allt ondt, som hände i byn, och hotat angifva henne, hvilket i dessa tider var en vådelig sak. Hon tog därför en genväg öfver ängarna och vek derifrån inåt gångstigen, som ledde genom skögen till stranden.

Dit hade hon ännu vid pass en fjerdingsväg, och huru raskt hon än gick, rann aftonsolen ned bakom topparna, medan Jane ännu var i skogen. Natten kom, och knappt finns i naturen något älskligare, än en natt i nordens Maj, när mörkrets flor sväfvar helt tunnt öfver grenar och toppar, likt en behaglig dröm, medan talltrasten sjunger sina sorgligt vackra visor i den mörka barrskogen. Ja, der var ännu en sångare, som lät höra sig på afstånd vid sjön och vid hvars toner talltrasten upphörde med sina; det var näktergalen, som då, liksom nu, var en kär syd-ländsk gäst på Finlands södra kust.

Likväl påskyndade Jane sina steg, ty hon var icke säker uppå, att ju ej en skälm kunde ha tagit hennes båt vid stranden, och då hade hon fått tillbringa natten i skogen. Vid det hon gick så allena och natten var så skön och underliga tankar från fordom runno i hennes håg, hörde hon i skogen ett främmande ljud. Det var icke orrens kuttrande, icke vargens tjut, icke nattskärans skorrande ljud på renen i rågfälten. Det var rösten af ett gråtande barn.

Jane var barnkär och gick åt det håll, der hon hörde rösten. När hon så gått en lång omväg, upptäckte hon tre barn, en gosse och två flickor, alla om fem eller sex år, hvilka sutto hopkrupna vid roten af ett träd, och två af dem sofvo oskuldens sömn på den fuktiga marken, men den ena af flickorna var vaken och grät för sig sjelf af hunger och räddhåga. Jane gick fram till barnen. — Hvarför ären I så ensamma här i skogen? — frågade hon.

— Ack, — sade flickan, — vi följde korna på vall för första gången i dag. Då kom regnet i middags, det var en präktig regnbåge. Tommu sade: låt oss taga fatt regnbågen, han är der helt nära i skogsbacken. Men när vi kommo dit, var han ännu ett stycke bort, och så kommo vi längre och längre i skogen, tills vi ej mera hittade hem.

Jane log nästan sorgligt. Kanske tänkte hon på, huru dessa barn sprungit efter regnbågen, likasom människorna springa efter lyckan. De säga som barnen: hon är helt nära, låtom oss taga henne! Och när de komma dit, är hon åter ett stycke borta, och när de komma dit, syns hon åter glimma fjerran i skyn, och så följa de död-

lige hennes försvinnande spår, till dess de sluta med att förvillas i djupa skogen.

— Följen med mig, — sade Jane, — så fån I sofva i natt i min stuga. I morgon skall jag visa er vägen hem.

De sofvande fingos med möda på benen, och så fortsatte sällskapet vägen till stranden. Barnen gingo tysta och illa till mods; de kände nog svarta Jane och visste hennes rykte, de hade kanske hellre blifvit kvar i skogen, men de vågade ej yppa sin fruktan. Blott Tommu hade mod att halfgråtande säga: — Jag vill ej gå med trollet i skogen; jag vill gå hem till mor.

— Vi vill' gå hem till mor, — snyftade båda flickorna.

— Hvad nu, små tokar? — puttrade Jane. — Mor sofver, och till byn är en half mil. Se så, klifven raskt på; hos mig fån I sedan smörgås och mjölk.

Smörgås och mjölk! Hvem har ej varit barn och varit hungrig och hört dessa ord, som i den stunden innefattade all jordisk lycka och läckerhet! Tårarna upphörde att rinna, och barnen stego på med förnyade krafter; blott den ena af flickorna bröt stundom små qvistar och strödde dem efter sig på gångstigen. — Hvarför gör du så der? — hviskade den andra. — Tyst! — svarade den lilla. — Farmor har berättat om en flicka, som blef bortförd af trollen i skogen och strödde qvistar på vägen, och sedan när hon såg qvistarne, hittade hon hem igen.

Om Jane hört dessa ord, hade hon haft skäl att darra. När en idé, en fördom, eller hvilken föreställning som helst har gripit ett folk, så skall man grannt märka dess omfång och vikt i de små barnens mun. Veta de ingenting deraf, då kan man vara säker på, att denna idé ännu ej blifvit en lifsfråga och en hjertesak. Men begynner den föreställningen spöka på barnens läppar, då må den glädjas, som vinner derpå, och då må den darra, som drabbas deraf, ty då kan han klart förstå, att idén gått till djupet af alla hjertan, inträngt i familjernas innersta, ja i sjelfva modersmjölken och kan icke utrotas på många mansåldrar.

Vid den tid, hvarom vi tala, var tron på hexor och trolldom en sådan föreställning, som, urgammal i sig sjelf, hade ånyo blossat upp på ett förskräckande sätt. Just i det stora århundrade, som hade födt Newton, Leibnitz och på slutet Voltaire, just vid den tid, när reformationen hade för en stor del af Europa låtit morgonrodnaden dagas af

en ljusare tid, just då uppstod denna märkvärdiga reaktion af hedendomens och medeltidens djupaste mörker. Kättarebålen i det katolska Europa hade ännu icke upphört att brinna, när hexornas bål begynte att tändas i den protestantiska världen. Trolldomen blef nu en trosartikel, på hvilken de klokaste män ej mera tviflade. Allmänna bönedagar utskrefvos för att afvända "satans raseri", kungliga kungörelser varnade menigheten, styrkte dess tro och upphetsade dess inbillning; trollkommissioner nedsattes, till hälften af andlige, till hälften af världslige män, och dömde många hundrade att å bålet brännas "för sin själs salighets skull", hvarom allt mera berättas längre fram. I Sverige begynte detta oväsande i Norrland under Gustaf Adolfs tid, tog sedan fart, grasserade öfver hela landet och grymmast i Dalarne. Finland, trolldomens hemland sedan urminnes tid, blef hastigt och starkt anstucket deraf, så att här brunno bålet i full låga under nästan hela senare hälften af sextonhundratalet; ja i Sverige behöfdes icke mer än att vara finska och vara gammal och ful, för att dragas inför de förfärliga domstolar, som dömde utan förskoning, emedan de dömde utan sans. Och hvilken märkvärdig roll de små barnen härvid spelade, skall af det följande blifva klart.

Vi återvände till Jane och barnen i skogen. Det var redan sent lidet på natten; när de hunno till stranden, stego de i båten och rodde öfver till Janes stuga, hvilken läsaren torde minnas sedan förra berättelsen. Här var allt sig likt som för femton år sedan, med den skilnad, att nedifrån taket hängde på en tråd en underlig prydnad, — en grinande dödskalle. Antingen det nu var för att afskräcka det vidskepliga folket från besök i hennes stuga (ty Jane tålde inga besök), eller af den besynnerliga förkärlek för det hemska, som ofta födes af ensamheten, — alltnog, när Jane tände de torra spånorna i sin spis, såg man dödsmannens toma ögonhålur likasom ur luften stirra på de nykomne.

Barnen skreko högt af förskräckelse. — Hållen er mun, — sade Jane förtretad. — Sådana som den der skola vi alle blifva, ty menniskan är en mask på jorden. Se så, kära barn, sätten er här vid bordet och äten er mätta; sen få ni krypa till kojs i min egen säng.

Dervid framtog hon ur sitt knypte de färska bröden och det gula smöret, nedtog från hyllan sin enda sparade filbunke och bjöd barnen af godt hjerta stilla sin hunger. Ja, för att ännu dervid fågna deras ögon framtog hon tre blanka messingstallrikar, som glänste likt guld, och tre skedar af samma metall, en kvarlefva från forna tider. Men barnen kröpo i en vrå och tordes af skrämnel ej röra sig. Slutligen nödgades de med halft våld att komma till bordet.

Hos de stackars små stred hungern hårdt med förskräckelsen. Ändtligen var hungern nära att segra, då en obetydlighet åter betog dem all deras aptit. En af dessa oskyldiga skalbaggar, en sådan som barnen kalla "blåmask" och som vårtiden ofta ha sitt tillhåll i vägg-springorna, hade råkat sitta på filbunken och företog sig att promenera öfver fileten, som en menniska öfver isen. Knappt blefvo barnen honom varse, innan de kastade ifrån sig skedar och smörgåsar och kröpo ånyo darrande i vrån. — Hvad går åt er? — ropade Jane harmsen.

Barnen svarade ej. Hon upprepade frågan och trädde närmare. Då började alla tre storskrika, och den äldre af flickorna ropade öfverljuddt: — Aldrig äta vi trollens mat; trollens mat blir förvandlad till maskar.

Jane sökte förgäfvets att lugna de små, då i detsamma dörren öppnades och två personer af besynnerligt utseende inträdde. Den ene var nästan alldeles svart — af naturliga orsaker, ty det var en kolare från grannskapet. Den andra var en gammal qvinna, underligt utstyrd i röd kjol och tröja med allehanda utsydda tecken, och kring halsen bar hon ett perlband af dessa musslor, dem bönderne anse för ormhufvuden och hvarmed de ännu i dag pryda sina betsel. Vid denna nya förfärande syn kröpo barnen under sängen och lågo der helt tysta, utan att knappt våga andas och utan att märkas af de nykomne.

Jane kastade på sina nya gäster en butter blick och frågade sträft: — Nå, hvad är det nu igen? Jag har ju sagt, att jag ej kan hjälpa er.

Mannen tog till orda och yttrade nästan ödmjukt: — Var icke ond nu, Jane, för att vi komma vid denna tiden. Det är nu midnatt, och Vapuri säger, att ingen annan än du kan hjälpa mig. Redan i fyra nätter har jag sett drakelden lysa i skogen; jag har kastat stål derpå, jag har tigit som muren, men kitteln vill ej lyfta sig upp till jordytan. Vapuri säger, att böfvelen rider grensle deröfver och kan ej fås bort med mindre, än att du besvärjer honom sju resor med drakeblod och sjelfspillingars ben och små mördade barns lillfingerar. Derfor så...

— Ja därför så måste du hjälpa honom, — inföll den gamla qvinnan med häftighet. — Gör dig ej till, det veta nog alla, att ingen kan det så bra som du, ty du är bekant och god vän med hin onde. Herre Jesus, der är han ju... — skrek hon i detsamma, i det hon blef varse dödskallen, som hängde i taket.

— Vill du hålla din mun! — skrek Jane förargad. — Skäms du icke att komma med sådana ord här i min egen stuga?

Den främmande qvinnan missförstod hennes mening och svarade förlägen: — Ja, det är dumt af mig, Jane, att här hos dig åkalla Guds namn, ty det förtager din konst all kraft och verkan. Men se här skall du få se, att jag godtgör mitt fel. — Och dermed tog den halft

vanvettiga, af trolldomens farsot anstuckna qvinnan två halmstrån, lade dem i kors på golfvet samt trampade och spottade på korset. — Se så, — tillade hon triumferande, — nu skadar det ej mera, att jag uttalat Guds namn.

Den olyckliga, hon visste ej hvad hon gjorde. Vidskepelsens mörka demon hade fått makt öfver henne; vantrons spöke hade stigit fram ur sin väsenlösa tomhet och vuxit upp till en förfärande verklighet, till en synd, som hänade det allraheligaste.

Äfven Jane stod under vantrons välde, men hon uppslukades icke deraf. Vapuris hädelse upprörde hennes innersta. Hon sprang upp och ropade med hotande åtbörder: — Ut från min tröskel, ni gudsförsmädare! Ut, ni förtappade! Ut! Ut! Ut!

Jane var icke god att trotsa i detta ögonblick. Hon reste sig i hela sin längd; det grå håret fladdrade, den knotiga handen höjdes hotfullt. Kolaren och hans följeslagerska skyndade på dörren, men Vapuri mumlade ondskfullt för sig sjelf: — Hon vill ensam behålla sin konst, men detta skall hon ej hafva gjort för intet.

Jane gick ut att samla örter, ty just i natt var det fullmåne. När hon kom åter, erinrade hon sig de af skräm- sel halfdöda barnen. Deras gömställe under sängen var tomt. Hon sökte dem öfverallt, men förgäfves. De voro försvunna utan spår.

6. Vattuprofvvet.

Tidigt en vacker morgon i början af Juni år 1671 rörde sig på Åbo gator och långs stränderna af ån en stor folkmassa. Det var påtagligt, att man väntade någon synnerlig och ovanlig tilldragelse och likväl icke rätt visste ställe och tid. Ty än hördes vid stranden ett larm, och strax skyndade flera hundrade dit att se åt hvad det var; än skockade sig en folkhop på torget utanför domkyrkan, och strax växte hopen af nyfikne, som

från alla håll tillströmmade; än blänkte gevären af en patrull på den då nyss anlagda slottsgatan, och strax hastade hoparna dit till dess möte. Aura å var uppfylld af båtar och skutor, hvilka behagligt utbredde sina hvita segel att torka i den lugna och solklara morgonluften, och från landsidan inkommo rader af kärror, hvilkas egare

förde sina produkter till torget och med förundran stannade i trängseln af de sysslolöse åskådarne.

Bland de nyss ankomne var en heldäckad skuta, som syntes större och förnämligare än de andra och som, lastad med yppersta Wasa-råg, hade trängt sig upp ända till närheten af den enda bro, hvilken den tiden underhöll kommunikationen mellan båda åstränderna. Ur dess lilla

kajuta framkröp en kort och tjock gubbe, hvars hvitnade hår, mustascher och pipskägg förunderligt stucko af mot det jovialiska och ännu rödblommiga ansigtet. Strax efter honom framkröp ur samma gömma en likaså liten och likaså rundelig gumma, något tiotal yngre än gubben, men lika gladlynt och godmodig att påse som han. Båda vexlade några ord med ett par unge män, som utgjorde skutans öfriga besättning, och begåfvo sig sedan i land, ej utan besvär, ty ingen båt kunde röras mellan de trångt sammanpackade farkosterna, och de gamla måste därför, innan de uppnådde stranden, klifva öfver andra båtar, som lågo mellan denna och skutan.

De båda gamla sågo så hjertans belåtna ut med hvarandra. Gubben räckte gumman sin hand vid den obehagliga passagen; när det gälde att hoppa på stranden, tog han henne om lifvet och lyfte henne med ungdomsraskhet upp på det torra. Hon åter tackade med en gladlynt nick, och så begåfvo sig båda framåt torget för att uppsöka den köpman, till hvilken de ville sälja sin råg. Under vägen hände sig emellertid, att de kommo in bland folkhopen och att gumman oskyldigt fick en och annan knuff af bredaxlade matrosar eller näsvisse gatpojkar. Gubbens hvita ögonbryn rynkades härvid temligen barskt, och under ett "blitzdonnerkreutz-pappenheim" sköt han, med en ynglings kraftiga arm, de påträngande åt sidan. — Hör på, gode vän, — sade han till en gammal, groflemmad man, som nyss kommit från landsidan med ett lass rotfrukter, — äro då människorna här i Åbo rent af galna? Hvad springa de efter så bittida på morgonen, *mane manium et sero venientibus ossa*, som vi fordom brukade säga, den tiden jag gick här i katedralskolan?

Den tilltalade vände sig flegmatiskt om, valkade en stor tuggbuss mellan tänderna och svarade efter någon betänketid: — Det är svarta Jane, som skall undergå vattuprofvet.

— Så så, — svarade gubben, i det han uppknäppte sin korta fårskinnspeles, som blef något varm i sommarluften; — svarta Jane är då en trollpacka, *mala sibylla*, efter hvad jag kan förstå?

— Jo men, — svarade mannen vid lasset enstafvigt.

— Är hon från Österbotten? — frågade gumman med en lindrig utländsk brytning i talet.

— Nej] men, — svarade åter den enstafvige. Men derpå tillade han med en blandning af stolthet och skygghet, likasom ville han tillegna sig en del af Janes rykte, men likväl fruktade följderna: — Jane är hemma från Majniemi.

— Min vän, — fortfor den lille gubben med komiskt allvar, — jag vill hålla min skuta med råg och råttor emot ett gammalt öskar, att du vore bättre kamrat på en nattlig öfverrumpling, än som talare på ett namnsdagskalas. Majniemi! Jag vill vara skapt som en kroat, om jag känner den socknen. *Ubi nunc ecclesia* . . . det är för märkvärdigt, så snart jag återser den hederliga domkyrkan, der jag fordom sköt så många kajor med sprättbåge, växer latinet upp igen som rågaxen mellan stubbarna på ett gammalt svedjeland.

— Jag vill minnas, att grefve Bertelsköld eger ett stort säteri med detta namn, — inföll den lilla, runda gumman, i det hon gjorde ett fåfängt försök att fortsätta promenaden och draga gubben med sig.

— Bertelsköld? — muvlade den gamle. — Jaså, det är således grödan på *hans* åker. Han sådde trolldom och skördar hexor, det är i sin ordning, *hoc est in suum ordinem*, som de gamle så sant uttryckte sig. Kom, mor lilla, vi låta dem doppa hexan; var säker på, att hon flyter, om hon är af den rätta sorten.

De båda gamla ville nu gå, men mannen vid lasset hade fattat gubben med ena handen i pelsen, medan den andra handen med ett omiskänneligt uttryck af förlägenhet for hit och dit under hundskinnsmössan, som betäckte landtmannens grå hår. — Skulle det . . . skulle det vara kapten? — stammade karlen och betraktade gubben och hans pels med underligt varma och ärligt dumma ögonkast.

— Hvad nu . . . sapperment, dig har jag sett en gång förr, — sade gubben och fixerade den fordom muskelstarka gestalten, hvars rygg blifvit krökt under årens tyngd. — Blitzdonnerkreutz, är du icke Pekka, numero 30 vid Larssons sqvadron af salig kungens finska dragoner?

— Jo men är jag så, och ni är min kapten, — svarade mannen vid lasset, i det en enda, men trohjertad tår sökte sig en väg utför den solbrända fårade kinden och föll på fårskinnspelsen, hvars fäll den f. d. dragonen tryckte till sina skäggiga läppar.

Den lille gubben — i hvilken läsaren kanhända redan igenkânt vår gamle gode vän Larsson från Gustaf Adolfs tid — glömde i hast sin latin och minnet af domkyrkans kajor, för att stadigt och trofast skaka den gamle kamratens hand. — Blitzpappenheim, är det du, Pekka! — utropade han. — Så finns då ännu en rask gosse från salig kungens dagar; ja ja, vi äro icke många kvar uppå denna jorden, som kunna säga oss ha sett hvitögat på gamle korporalen vid Breitenfeld och blödt en ärlig droppe blod med vår store kung på Lützens fält. Så, Pekka, du är nu bonde, ser jag, och kör ditt lass, och bonde är jag också, min gubbe, och för min skuta hit med egna pojkar och egen råg. Här ser du min gumma, ja ja, liten smul fetare om lifvet och gråare i hufvudet har gumman blifvit, sedan vi första gången spetsade mun åt hvarandra i Würzburgs tornkammare och lurade jesuiterpaket, så det var lust och glädje. Men så skall jag ock säga dig, att gumman sedan dess har gifvit mig åtta pojkar och sex flickor, summa fjorton, min hederlige vän, och af dem lefva nu tolf, nemligen hälften af hvardera sorten. Ja ja, Kätchen, icke är det värddt, att du ser så högfärdig ut för det. Säg mig, hvad för en belzebub for i vår Bertel på senare tider, att han icke mer var sig lik?... Men, — tillade han, — här står jag och pratar bort den tid jag skulle träffa köpmannen; mun har jag i behåll, gudskelof, och öl ryms deri ännu på gamla dagar. Om en stund är jag här tillbaka, då skall du komma om bord på min skuta och dricka en ärlig kanna öl med din gamle kapten.

Det gamla paret fortsatte nu sin väg. Under tiden hade folkhoparne fördelat sig, somliga till kyrkan, somliga till slottsgatan. Orsaken blef snart tydlig. Från slottet nalkades en fångkärria, åtföljd af ett kommando soldater med dess korporal i spetsen. På kärrian satt en blek, mager och tynande gestalt, i hvilken man knappt kunde igenkänna svarta Jane, som ännu för en månad sedan var så kry för sina år. Hopkrumpen, fastläst med kedjor om händer och fötter, syntes hon känslolös för sin skymf och sin olycka. I åskådarnes sinne omvexlade vid hennes anblick fruktan och afsky med glädjen att nu äntligen få se henne, den länge så ryktbara hexan, i hennes förnedring och straff. Ingen förbarmande blick, ingen medlidandets tår sågs i dessa många hundrade ögon, som nu betraktade

henne. Det föll ingen enda in, att denna gamla qvinna var ett af de många olyckliga offren för den blindaste vantro; ingen anade, att äfven i hennes bröst ett meniskt hjerta klappade och led; ingen tviflade på, att ju trollpackan, som försvurit sin själ åt afgrundens furste, med detsamma afsvurit alla meniska känslor och förverkat sin rätt att behandlas, att ömkas som meniska.

Långsamt fortgick det bedröfliga tåget under åskådarnes smäderop: — Hvarför har man ej gifvit hexan en qvast att rida på? — Jane, Jane, hvar är nu djefvulen, som ej kommer att hjelpta dig? — Blås kedjorna af dina händer! Tag korpvingar på axlarna, och flyg i ugglehamn till Blåkulla; gör dig icke till, Jane, nog kan du flyga! — Många gjorde i tysthet korstecknet, ett minne från den katolska tiden, hvilket ännu ej glömts, oaktadt reformatorernes nit, och brukades i hemlighet af gammalt folk.

— Hvad har det trollet gjort? — frågade Larsson, hvilken, med sin gumma under armen, återvände från köpmannens hus.

— Hvad hon gjort? — upprepade en närstående, rödbrusig borgare. — Ja, det är icke lätt att uppräknat. Pränta hennes synder på pergament, och den listan skall räcka från Åbo till Wiborg. Hvad hon gjort? Han frågar det! Så mycket skall jag säga honom, att hon förhexat meniskor och djur, att hon förvandlat ärlige kristne till vargar och fört många oskyldiga barn till mörksens samqväm i Blåkulla.

— Nå, så bränn det otyget, — mumlade den hederlige kaptenen förargad, — men stå ej och försmäda en fånge, som ej kan röra hand eller fot. Donnerblitz, det kan förarga mig in i själen, när jag ser flera hundra män bruka sin mun mot en gammal käring, som ej kan försvara sig.

Nu var tåget vid domkyrkan, der allt folket hade samlat sig till morgonbönen. Klockan var sex. Man var den tiden mera bittida i rörelse än nu; dagens arbete begynte i *alla* kretsar af samhället klockan fem på morgonen och slöts klockan åtta på aftonen. Nu gick ett rykte, att den stränge biskop Gezelius sjelf skulle förrätta bönen i domkyrkan. Men trollpackan, hvars orena ande kunde besmitta Guds hus, fick icke inkomma i templet. Hon nödgades stadna med sin vakt i den trånga förstugan

till södra korset och derifrån, för öppna dörrar, afhöra bönen.

Ryktet hade ej misstagit sig. Efter psalmen och den vanliga bönen, uppträdde biskopen sjelf midt på den stora gången framför södra korset, läste först en kraftig bön mot trolldom och satans list, som i denna onda och gudlösa tid bragt så många själar i evigt förderf, samt vände sig derpå direkt till fången med en lika kraftig förmaning att ändtligen göra bot inför Guds församling och, sig till fromma, androm till varning och varnagel, öppet bekänna djefvulens funder och det syndiga umgänge, hon med den lede frestaren plägat hade.

Vid dessa ord trädde biskop Gezelius helt nära till dörren, der Jane stod, och fixerade henne med sina genomträngande ögon. Hela den då femtiosexårige prelatens gestalt hade ett manligt, ett strängt befallande uttryck; den friska färgen på hans kinder, den skarpt böjda näsan, det långa, krusiga och redan hvitnande håret, det grå skägget, som flöt öfver bröstet i rika vågor, — allt imponerade hos denne den kraftfullaste man, som alltsedan hierarken Magnus Tavast suttit på Åbo biskopsstol. Det var hexan i Endor, som hade besvurit Samuels ande ur grafven.

Denna blick, för hvilken prester och lekmän darrade alltifrån Åbo till Torneå, kom äfven Jane att darra. Men efterhand tycktes hon åter fatta mod; en liflig rodnad färgade hennes vissnade kinder, hon vågade tid efter annan upplyfta sina ögon; ja, slutligen vågade hon hvad onda samveten aldrig vågade: hon såg biskopen rakt i ansigtet; blix mot blix. Kyrkans öfverhufvud teg och väntade bekännelsen från synderskans läppar.

Men den fem och sjuttioåriga qvinnans böjda gestalt uppreste sig helt rak, i det hon sade ett enda ord, som slog alla närvarande med förfäran. — *Kättare!* — utropade hon.

Biskopen studsade. Han erinrade sig nu, att bland de svåraste (och rimligaste) anklagelserna mot Jane var äfven den, att hon aldrig i mannaminne hade besökt Herrans nattvard. Han begynte att ana en annan orsak dertill, än blott ett gudlöst förakt för sakramenterna. Och biskopens lynne var lika häftigt, som kraftfullt. — Hvad

vågar du säga? — utbrast han, i det äfven hans kinder färgades af en lifligare rodnad.

— Jag säger, att du, som kallar dig kyrkans herde och som står här för att bigta mina synder, icke är annat än en kättare i Guds hus. Du och ditt kapitel och dina prester och hela ditt folk, I ären icke annat än förtappade affällingar från den rätta tron. I sitten till doms öfver en rättrogen katolik, men jag säger eder: det vore bättre, att I klädden eder i säck och aska och gingen till Rom att söka den helige faderns aflat för eder egen svåra synd. Ja, jag säger dig, att jag är katolik, och det trogna Bayern är mitt fädernesland. I mer än trettio år har jag varit vitne till eder kätterska otro; jag har nödgats förneka min tro och gömma mitt radband, som tjuften gömmer en stulen altarkalk, och jag har icke upplåtit min mun. I hafven fängslat mig oskyldigt för ringa ting och kastat mig sex famnar under jorden i det förskräckliga håltornet af edert slott här i Åbo; der har jag frusit och hungrat och utstått alla mörkrets och ensamhetens fasor, och jag har fördragit det utan klagan. Nu dragen I mig för edra domstolar och fören mig, fattiga, gamla och värnlösa qvinna, till döden att brännas på bål, och jag fördrager äfven detta, såsom de heliga martyrer det fördragit i fordomtima. Men när I dragen mig i eder kyrka och viljen att jag, en troende, skall bigta för eder, otrogne, då uppreser sig mitt hjerta, och jag upplåter min mun för första gången på mer än trettio solhvarf, och säger till eder: visserligen är jag en stor synderska, men I ären dock större syndare än jag: I ären allesamman kättare och affällingar, och likasom den timliga elden skall förtära min kropp, så skall den eviga elden förtära eder själ, I förlorade barn af den stora, heliga allmänneliga katolska kyrkan!

Hvad sade biskop Gezelius, han, den stränge och mäktige protestanten, till denna sista uppflammande låga från trettioåriga krigets glödande vulkan? Han beherskade sin af vrede darrande stämma, upphof sina händer och sade: — Jag tackar dig, min Gud, att dessa hädiska ord icke äro sagda i ditt tempel, utan allenast i ditt tempels förstuga. Visserligen tillåter du djefvulens makt på jorden vara ganska stor, då han ikläder sig sjelfva trones mantel och trotsar i dess skrud det allraheligaste. Dock är jag viss uppå, att du hafver satt honom ett mål före,

och han skall icke undkomma det, ehvad han i sin list må förebära armod eller oskuld eller något slags undskyllan. Fören bort denna förstockade qvinna till det prof, som lagarna föreskrifva, och först när lagen henne dömt, är det tid för kyrkan att ännu en gång, och för sista gången, bjuda henne nådens själbot.

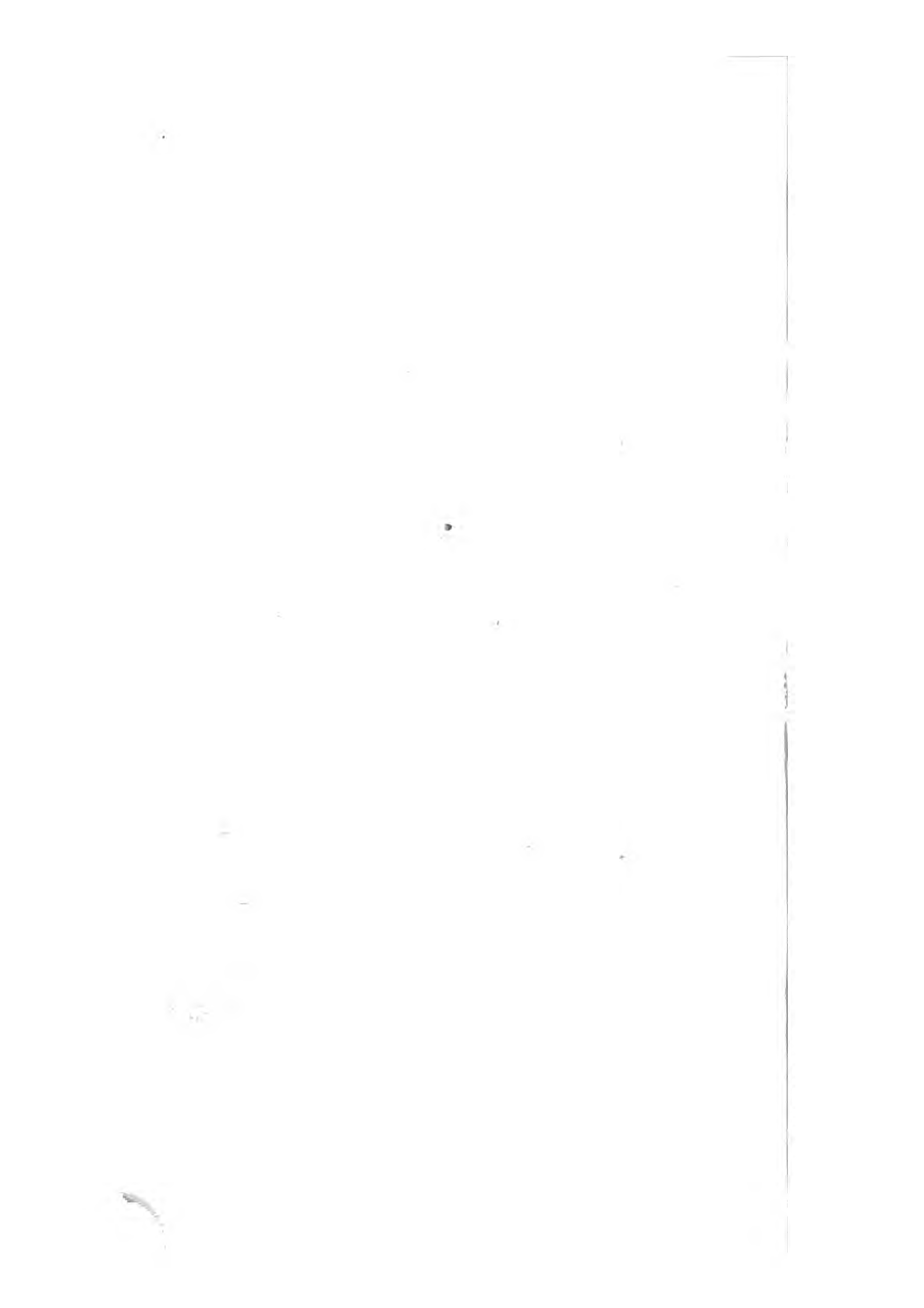
Och biskop Gezelius aflägsnade sig med högburen panna. Men Janes aftynande gestalt hade åter fallit tillsammans efter det häftiga utbrott, som medtog hennes krafter, och hon lät utan allt motstånd föra sig bort till det grymma gyckelspel, som väntade henne i lagens namn.

Nygirige, utan medlidande, utan förskoning, som fordom romarne vid djurfäktingarne i cirkus, väntade tusen åskådare utanför kyrkan på hexans vattenprof. Knappt visade sig Jane, och knapt spridde sig bland mängden ryktet, att hon icke bekant, innan ett stormande jubel utbröt och helsade fången med höga glädjerop. Nästan i triumf följdes hon till stranden af ån, — men det var en grym triumf, det var kattens smekningar till råttan, det var en gycklares fröjd, när offret för hans begabberi ej mer kunde undkomma. Så förvildade voro redan sinnena genom dessa vidunderliga, tätt på hvarandra följande hexprocesser; så förvirrade voro genom dem begreppen om mensklighet och medlidande, att man trodde sig göra Gud en tjänst med att håna den olyckliga i hennes skymf och förnedring. Och när det ännu dertill blef bekant, att Jane i förstugan till sjelfva domkyrkan skymfat biskopen och öppet bekant sig tillhöra den hatade papistiska läran, då kände hopens jubel och raseri ingen gräns; hade man icke väntat sig ett så stort nöje af vattuprofvat, så var fara värdt, att man redan derförinnan slitit den stackars fången i stycken.

Så snart Jane med sin bevakning var kommen till det utsedda stället vid ån, uppstälde sig soldaterne i halfcirkelformig spetsgård omkring henne, för att afhålla den ständigt växande folkmassan. Derefter föreläste en stads-tjenare på embetets vägnar ett utslag af den dertill ned-satta trollkommissionen, hvori förbemälda enka, svarta Jane benämnd, såsom den der idkat trolldom och gemenskap med djefvulen, men likväl icke kunnat förmås att sådan stor synd i godo på sig bekänna, nu skulle, till Guds ära och sanningens utrönande, underkastas det osvikeliga

Vattuprofvet.

vattuprof, hvaraf klarligen skönjas kunde, om hon mäktade med trolldom afvända från sig naturens ordning, den der vid handen gifver, att en menniska, kastad bunden i vattnet, utan djefvulens bistånd måste af vattnet uppslukas*).

Jane nedlyftes från kärran. Hennes händer och fötter sammanbundos stadigt, obarmhertigt hårdt med starka tåg, och i detta jemmerliga tillstånd bars hon ut på en låg brygga, som sträckte sig utåt, nära det djupaste stället af ån. Icke ett ord eller klagan undföll hennes läppar. Men åskådarnes nyfikenhet steg till sin höjd. I detta ögonblick voro, så långt man kunde se, alla plank, alla tak och isynnerhet bron uppfylde af gapande munnar och utsträckta halsar; ja, soldaterna i spetsgården voro tvungne att med pikar och korsgevär afhålla de påträngande.

— Hundra daler mot femtio, att hon flyter! — ropade samme rödbrusige borgare, som en stund förut hade förargat Larsson.

— Vare sagdt, — svarade denne med en harmful och utmanande blick på sin vederdeloman.

Ännu i sista ögonblicket ute på bryggan frågade rättsens tjänare med hög röst den anklagade, om hon ville godvilligt bekänna sig skyldig. Hopen darrade af fruktan, att hon skulle göra det. Men från Janes läppar hördes ett sakta, beslutsamt "nej".

Detta nej var afgörande. Två starka karlar fattade den olyckliga, en i fötterna, en under armarna, svängde henne ett par gånger, för att taga fart, och slungade henne derpå långt ut i den af vårfloden uppsvällda strömmen. Plaskandet af den gamla qvinnans kropp, när hon nedföll i vattnet, åtföljdes i samma ögonblick af ett outsläckligt hurrarop från den förvildade folkmassan.

— Hon sjunker — jag har förlorat! — utropade borgaren med förtrytelse. I samma stund som Jane föll i vattnet, försvann hon under strömmens yta, der endast ett lätt skum utvisade stället för hennes fall. Det skallande jublet tystnade; hvar och en kände dock tyst

*) Dessa vattuprof voro, likasom de motsvarande eldprofven, der en anklagad måste bära glödande jern, redan långt före detta i bruk och återfinnas ofta i medeltidens krönikor. Här antogs, besynnerligt nog, att endast djefvulen kunde rädda den brottslige, medan de s. k. gudsdomarna inneburo, att Gud skulle genom ett underverk rädda den oskyldige.

inom sig, att detta skämt var för groft och föga bättre än ett mord.

Båtar utsattes genast för att uppsöka och rädda den drunknande. Sällsamma slutsats! Att hon sjönk, skulle vara ett bevis på hennes oskuld, men detta bevis skulle kosta henne lifvet. Sanningen att säga, var man icke beredd på denna inkonseqvens; rättens tjenare hade tagit för afgjordt, att trollpackan skulle flyta.

Jane hade blifvit kastad i strömmen ofvanför bron. Med ens uppstod nu på bron ett larm, som snart öfvergick till den vildaste fröjd. — Hon flyter! Hon flyter! — ropade man, och några de spefullaste skyndade att tillägga: — Upp mot strömmen med käringen! Upp mot strömmen!

I sjelfva verket syntes för ett ögonblick Janes hufvud på vattenytan nära bron. I nästa ögonblick sjönk det åter, men båtarna voro i närheten och lyckades uppfiska den olyckliga, innan strömmen för alltid behöll henne i sitt djup. Sanslös blef hon återförd till slottet.

Bland folkmassorna uppstodo larm, skrik och ordvexlingar. Hade hexan flutit? Hade hon sjunkit? Båda delarna kunde besvaras med ja, båda med nej. Hvarken Larsson eller borgaren erkände sig hafva förlorat. Men de fleste stannade vid det, som närmast passade in i deras vidskepliga tro, nemligen att trollpackan flutit, och alla desse voro ense derom, att man icke behöfde vidare bevis på hennes brottslighet. Under mycket støj och oväsande skingrade sig hoparna åt alla håll, och dermed hade detta skamliga, men för tidehvarfvets seder betecknande uppträde sitt slut.

Underbara kontrast! Samma flod, som nu gaf tillbaka sitt och vidskepelsens rof, — samma flod, som sålunda blef vitne till ett det gröfsta barbari, som nyare tider veta att omtala, — det var samma ryktbara *Aura*, vid hvilken Finlands bildning så skönt uppblomstrade — samma *Aura*, som skalderna sedan så varmt besjöngo — samma *Aura*, hvars namn alltid skall vara förenadt med allt hvad Finland, under de första seklerna efter universitetets stiftelse, egde utmärktast i vetenskap, konst och literatur!

7. Ransakningen.

en stora eldsvåda, som den 29 Maj 1681 ödelade största delen af Åbo stad, hvilken nyss hade återhemtat sig efter branden år 1656, förstörde äfven hofrättshuset och större delen af dess viktiga handlingar. Törhända hade man annars af dem fått någon upplysning om den långvariga rättegången mot hexan från Majniemi 1671.

Hela sommaren, som förflöt efter det grymma vattuprof vi nyss omtalat, hade svarta Jane suttit fångslad i Åbo slott. Alla medel användes för att få henne till bekännelse; sjelfva det fruktansvärda håltornet i hufvudbyggnaden af slottet, dit mörka gångar ledde än uppför, än nedför och der den anklagade, afklädd till blotta linnet, lemnades att försmäkta i mörker och köld sex famnar under jorden — äfven det blef fåfängt anlitadt. Jane bekände icke, och ehuru hon ansågs förvunnen med mer än halfva skäl, vågade domarene ej fälla till bålet, emedan vattuprofvet utfallit tvetydigt och ej kunde anses fullt bevisande. Sannolikt bäfvade man ännu på denna sidan hafvet för den gamle Brahes upplysta tänkesätt — han, som redan räddat mer än ett af vidskepelsens rof från dess domares fåkunniga vantro.

Emellertid förmåler denna historia, att ransakningen fortsattes inför Åbo hofrätt i medlet af September år 1671, och då dylika ransakningar ofta förekomma som märkeliga skildringar af tidens seder och åsigter, är det icke utan sitt särskilda intresse att i någon mån följa dess gång.

I den trånga förstugan utanför hofrättens sessionsrum stod den anklagade, omgifven af vakt och vitnen, bland hvilka senare sågos flera barn. Torget utanför och trappan till huset voro uppfyllda af nyfikna, som med spänd otålighet afbidade ransakningens gång.

Äntligen visade sig i förstugan hofrättens vaktmästare och inkallade den anklagade. Jane följde honom med vacklande steg. Hennes krafter voro brutna af fängelsets luft och det långa lidandet; hennes ögon glänste i sällsam glöd; hon såg omkring sig med förvirrade blickar, hennes fordom så snygga svarta dräkt hade fallit i trasor, och det hvitnade håret omgaf i tofviga lockar det vissnade, gulbleka ansigtet.

Vid det stora bordet i sessionsrummet sågos blott några få af hofrättens ledamöter. Presidenten, riksrådet Sparre, var frånvarande på resa till Stockholm. Sekretären Johan Gartzius, en redan gråhårig man, förde protokollet, och advokatfiskalen Laurentius Wigelius framställde anklagelsen. Två medlemmar af trollkommissionen, en verldslig och en andlig, voro äfven tillstädes.

Wigeli framställning gick ut på att visa, huruledes det grufveliga trolldomsväsendet, Gud bättre! i dessa onda tider tagit så hasteligen till, att man ju icke utan ömkan och gruelse kunde se så många återlösta själar genom satans list blifva förde i evigt förderf. Och ansåg han fuller sakens verklighet vara utom allt tvifvel, hvad ock de gudlöse filosofer vågade deremot invända; dock ville han till dess ytterligare bestyrkande anföra sjelfva hans högvördighets biskop Gezelii intyg derom i hans *encyclo-pedia synoptica*, hvarest det klarligen och med stor lärdom utredes, att ju trollqvinor, medelst djefvulens åkallande, kunna skada årsväxten, förderfva boskapen, göra människor halta, döfva och blinda, ja äfven sätta horn på människor, uppsluka böndernes hästar och kärror m. m. sådant olideligt och försmädeligt ofog*). Har ock den vördige

*) Gezelii den äldres minne af J. J. Tengström, sid. 106.

och lärde *Dominus Enevald* i en *dissertatione theologica* fuller intygat, att man på torget i Prag sett en trollkarl för betalning uppsluka en lefvande gris. Och vore det allom välbekant, icke allenast att onda qvinnor ända till senaste tider sina djefvulska konster brukat, såsom rättegången mellan högvördige biskopen och salig *Domini Alani* enka*) det nogsam vid handen gånge, utan ock många sådane tillförene både här och i Sverige blifvit dömda och för trolldom brända, förutan att oväsendet ändock någon märkelig *diminuationem* förspörja låtit, fastmer ju längre desto *obstinatere* i bygderna *continuerat*.

— Nu, — fortfor aktor, — vore här tillstädesvarande qvinna, svarta Jane benämnd, till mångahanda syndiga konster och djefvulens umgänge halft förvunnen, de der voro för vidlyftiga att nu alla uppräknat. Dock som hon af träffelig ondska fortfar att neka härtill och jemväl det henne ålagda vattuprof, genom den lede fiendens tillskyndelse, vore *dubia* underkastadt, ville aktor, å hög befallning, henne ytterligare om dessa ärender spörja och genom vitnen fälla, görandes allt detta till Guds ära, sanningens främjande och många fattige sjäalars räddning ur evigt förderf.

Efter denna inledning skreds till förhöret, hvares frågor Jane i början besvarade nästan trotsigt. Det hufvudsakliga deraf var följande.

Fråga. Hvar hon var född och huru hon kommit hit. — *Svar.* I byn Oppelsbach nära Augsburg i Bayern. Blef vid tjugu års ålder gift med en finsk soldat och följde honom, efter många öden och ströftåg, hit till landet år 1640. Blef kort derpå enka och bebodde sin mans stuga på Majniemi egor.

Fråga. Hvarför kallas hon *svarta* Jane, och om detta icke härrörde af hennes rykte af svartkonst. — *Svar.* Hon kallas så, emedan hon alltid bar sorgdrägt. Hon sörjer sin man, sin tro och sitt fädernesland.

*) Jfr samma arbete, sid. 142 ff. Biskopen anklagade Alani enka att ha brukat en Virmo qvinna till fördömliga konster, låtit igenskaffa ett smycke och några stycken fläsk, plågat Dn. Enevald med trollskott och velat förderfva biskopinnan sjelf, under hennes sjukdom, med en trolldryck. Målet varade i nära fem år och vädjades slutligen till rådet i Stockholm, som 1671 dömda biskopen att till enkan betala 400 daler silfvermynt.

Fråga. Hvad tro hon bekänner. — *Svar.* Den rätt-trogna allmänneliga romerska kyrkan.

Fråga. Om hon icke visat den lutherska tron och sakramenterna sidvördnad. — *Svar.* Icke annars, än när eder biskop ville förmå mig till bigt i sin kyrka. Då har jag kallat honom en kättare, som han ock är.

Härpå inkallades vitnen, som intygade, att Jane väl varit misstänkt för påfviska läran, eftersom hon aldrig besökte någon kyrka, men att hon aldrig svarat, när man frågat henne derom. Kapellanen Stigzelius, medlem af trollkommissionen, intygade, att den anklagade enständigt vägrat svara på de frågor och förmaningar man gjort henne i fängelset att afsvärja den fördömliga påfviska vantron. Förmanades att än vidare arbeta på hennes omvändelse.

Fråga. Hvarmed hon lifnärt sig de trettio åren efter sin mans död. — *Svar.* Med spinnande och med goda människors gifmildhet.

Fråga. Om det är sant, att i närheten af hennes stuga vore en skatt förborgad i jorden. — *Svar.* Den, som det vet och tror, må söka den.

Kolaren, som den omtalda natten var i Janes stuga, inkallades och betygade på ed, att han sett en drakeld brinna på holmens strand. Tillfrågades, om Jane lärt honom trolldom för skattens finande. Svarade, att han det i en svag stund begärt, men att Jane med hårda ord kört honom på dörren. Förmanades att söka skatter i Guds ord och icke i något djefvulstyg.

Fråga. Det vore ju allom bekant, att Jane brukade spå i aska; hvarför neka dertill? — *Svar.* Enfaldigt folk har bedt henne derom, och hon har tyckt sådant ingen synd vara. När trädet förbrinner, synas i glöden allehanda syner, som icke annat äro än eldens lek. Med sådant roar man barn, och klokt folk skrattar deråt.

Icke mindre än fyra bondflickor inkallades och betygade, att Jane spått åt dem i askan, åt somliga fästman, åt andra rikedom; och tre betygade under tårar, att de ännu förgäfves väntade spådomens fullbordan. Endast en fjerde teg och svarade, på tillfrågan, under hög rodnad, att redan veckan derpå hade allt blifvit uppfylt. Derfor hade hon gifvit åt Jane sju alnar lärft. Som antecknades.

Fråga. Om hon icke förgjort mäster Adams dräng, som stulit en säck mjöl ur sin husbondes qvarn. — *Svar.* Jag har icke förgjort honom, allenast gjort honom sjuk. Mäster Adam befalde mig det, så framt jag ville behålla torpet. — Mäster Adam tillkallades och sade sig icke minnas detta.

Fråga. Huru hon betedde sig för att göra drängen sjuk. — *Svar.* Jag tog en gammal örtug, vecklade beck deromkring, kastade honom på marken och sade: "Avaä korvas, herra Jumala, ja anna varkaan palkansa saada*)." Detta har jag lärt af Puujumala från Uleåborg.

Fråga. Om hon åter gjort drängen frisk, och hvarmed. — *Svar.* Jag läste öfver honom evangelium om påskdagen, och deraf blef han helbregda, sedan han fört det stulna mjölet tillbaka.

Fråga. Om hon brukat läsa i salt. — *Svar.* Understundom, för att bota sjuka menniskor. Detta vore ingen synd. — *Fråga.* Om hon brukade läsa öfver modstulna kreatur. — *Svar.* (efter något betänkande) ja. — *Fråga.* Hvad ord hon dertill brukat. — *Svar.* Dessa ord: "Jungfru Maria klagade sig, min ko är spildt och illa vildt, det skall blifva bot, sade Jesus. Jesus gick på ett brinnande berg och såg de vanne qvinnor. Jag manar dig, vanne qvinna, du får mig mitt igen, fullt som ett ägg, rödt som en blomma, innan tre solsätt, tecknad eller korsadt.**") — Som antecknades.

Fråga. Om hon kan bota bryggningar, och hvad man dertill brukar. — *Svar.* Jag tager dertill en, rönn och ljung, hugger det fint och sjuder i vatten. Med detta låter jag tvätta bryggekaren. — *Fråga.* Om hon likaledes gör god smörlycka, och hvarmed. — *Svar.* Jag lägger en gråsten i sjudande vatten och dermed tvättar jag tjärnan. Det är ingen synd. — Många vitnen framhades och intygade, att så skett. Förmanades strängeligen att afhålla sig från sådan vidskepelse. Gummorna från Arvio by bedyrade under tårar, att de aldrig mer skulle sådant bruka.

*) Öppna herre Gud, dina öron och låt tjufven få sin lön — Jmfr Åbo Tidn. 1795, N:o 8.

***) Jmfr Åbo Tidn. 1792, N:o 19.

Fråga. Om hon icke en gång undsagt ett helt bröllopslag och hotat göra dem till vargar. — *Svar.* Jag var bjuden af värdinnan, men jagades på dörren af värden. Då några kastade stenar efter mig, sade jag till dem: "I faren fram som vilde vargar i skogen."

Vitnen framkallades, som intygade, att Jane ropat till dem: "Jag vånne I voren vargar". Derpå hade en af de unga män, som kastat stenarne, intrusat under skriande och oregerliga åthäfvor bland bröllopsgästerne, velandes bita några af dem. Dock blef han klok igen, sedan presten läst öfver honom. Härpå svarade Jane, att gossen varit drucken af öl. Som bestreds, hvarefter vitnesmålet antecknades.

Fråga. Om det vore sant, att hon ridit ryggen af en ko, den hon sedan intorkat och icke tillrättafört. — *Svar.* Det har hon aldrig gjort. — Vitnen intygade sig hafva sett Jane spotta på smör, och strax blef det förbrändt. När hon var i byn, har ofta händt, att boskapen stadnat och sett på henne. Som antecknades.

Ransakningen öfvergick nu till den viktigaste delen af anklagelsen, nemligen Blåkullafärderne. Under loppet af frågorna fylde salen efterhand ända till trängsel af de många inkallade vitnena, till största delen qvinnor och barn, och på allas ansigten lästes de vexlande intrycken af fasa, afsky och spänd nyfikenhet. Det var just sådana vidunderliga, på fullt allvar af i öfrigt kloke och ansedde män hållne ransakningar, som verksamt bidrogo att bland menigheten stärka och utbreda tron på trolldomens fruktansvärda verklighet.

Fråga. Om det är sant, att hon om påsknätterna, och äfven deremellan, farit till Blåkulla, tjenat djefvulen och till samma stora synd förfört små oskyldiga barn, samt huru dermed tillgått. — *Svar.* Det har hon aldrig gjort. Allt hvad menniskor derom säga är idel skrock och sqvaller. Hon kunde taga Gud till vitne derpå. — Förmanades ytterligare att bekänna och gaf derpå enahanda svar.

Nu framkallades vitnena. Det första, en mjölnares hustru, intygade, att hon en pingstnatt sofvit i qvarnen, medan mannen var bortrest. Vid midnattstiden hade hon vaknat deraf, att fanen med sina englar kom flygande med stort gny, och strax derefter fyra eller fem troll-

packor, bland dem äfven svarta Jane, ridande på qvastar, och dessa hade burit på ryggen bördor af stulen ull. Då har fanen vägt ullen med falskt besman och funnit den vara alltför ringa, hvarpå han bultat hexorna i ryggen med knoppen af besmanet och sagt till dem: "dubbadera! dubbadera!"*) När trollpackorna kommit, hafva de sagt: "nu äre vi här, herre." Och när de farit: "nu drage vi bort, herre." Och hvar gång de tilltalat den onde, hafva de sagt: "stå, fanen," och han har svarat: "fanen står." Och hela natten har varit ett underligt schås och brus i vattuhjulet, men vitnet har legat i ett hörn och dragit toma säckar öfver hufvudet. Frågades, huru hon då kunnat se och höra något. Svarade, att hon stundom under mycken ångest tittat fram. Derpå har hon af ångslan somnat, och när hon vaknat, har spökelsen varit till ända, och qvarnen har stått. Som antecknades.

Flera vitnen intygade, somlige att de sett, somlige att de hört hexorna påsktiden rida genom luften, och bland dem äfven svarta Jane. Detta synes bäst på taket af ett tre gånger flyttadt hus. Och hvar gång när hexorna reda sig att flyga, smörja de sig med salva ur ett bockhorn, och säga dervid: "upp och neder, och ingenstädes veder." Hvarefter de som fåglar svinga upp genom skorstenen och icke stöta sig. Men en har af förseelse sagt: "upp och neder och allestädes veder;" hvarefter hon stött mot alla väggar och träd och af dem blifvit krossad till döds. Och komma de under flygten för nära ett kyrktorn, strax dragas de deremot och stötas sönder mot tornet m. m.

Sedan vitnena flera gånger blifvit förmanade att hålla sig endast till hvad som rörde Janes person, intygade flera af dem, att deras barn varit borta nattetid, utan att någon visste hvar, och i deras sängar har varit lagdt ett stycke träd eller en sten. Och när barnen andra morgonen kommit tillbaka, har man frågat dem: "har du varit i Blåkulla i natt?" hvartill barnen svarat ja; och när man frågat dem, om svarta Jane fört dem dit, hafva de ock dertill med tårar jakat. Mödrarne tillsades nu att framföra dessa barn, hvilket skedde; och man såg tydeligen, att barnen med stor räddhåga betraktade den anklagade, och många af dem fingos ej att öppna sin mun, innan Jane för tillfället utleddes i yttre rummet.

*) Efter muntliga traditioner.

Hufvudsumman af barnens förvirrade berättelser var ungefär denna: Jane har nattetid tagit dem ur deras säng och fört dem genom luften till Blåkulla. Der äro många rum och mycket präktigt. En stor svart karl döper barnen i hett vatten; derefter tappar han ut deras blod, skrifer dermed på ett papper och lärer dem läsa. Små barn har han stoppat i en kittel och skummat flottet af dem, sedan de kokat: andra har han stött sönder till mjöl, och deraf har han gjort en smörjelse åt trollpackorna. Jane har derunder haft horn på fötterna och försökt rycka dem ut, och för hvar gång har hon sagt: "förbanna dig, horn, som icke går ut." En afton har hon haft på sig en kragetröja och flugit kring barnen rätt som en skata. I Blåkulla är en englakammare, hvarest böner läsas och psalmer sjungas, men dit slippa barnen ej in. Den stora svarta karlen lärer dem att läsa trones artiklar bakfram, och de, som det väl göra, få städjegåfvor, som likna guldpenningar, men andra morgonen äro de torra löf o. s. v.

Sist framhades jemväl de tre barn, som varit hos Jane om Valborgsmessonatten, och berättade derom följande:*) Jane har flugit framför dem som en kråka och lockat dem in i skogen. Der har hon tagit dem och fört dem till Blåkulla, och der ha de sett den onde, som grinade mot dem rätt som en döds-kalle. Derefter har hon gifvit dem mat på guld-tallrikar, men äldsta flickan har läst bordsbönen, och dervid har maten förvandlats till stygga maskar. Strax derpå har den onde inkommit alldeles svart och med honom en trollpacka. De hafva handlat med Jane om barnens själar, men ej kommit öfverens om priset, hvarpå de flugit med stora svarta vingar sin väg. Jane har då flugit på samma sätt efter dem, men då ha barnen sprungit sin väg och funnit en båt vid stranden. Med den ha de rott flera hundra mil öfver ett stort haf, och så har en karl funnit dem half-döda af hunger i skogen.

Efter denna berättelse inkallades Jane, protokollet blef henne föreläst, och hon tillfrågades hvad hon derom hade att säga. Hvar och en väntade att höra henne enständigt neka, såsom hon tillförene gjort, men på dessa

*) Hvilket läsaren behagade jemföra med den föregående skildringen af samma besök.

få timmar hade en märkbar förändring med den olyckliga kvinnan föregått. Lidandet hade uttömt hennes krafter; hvad alla andras vitnesmål icke förmått, det hade de små barnens berättelser verkat på henne. När hon hörde dem, darrade hon i alla leder, hennes blickar förvirrades, och hon svarade knappast hörbart: — det måste väl vara sant, eftersom barnen säga det.

Hon bekänner! — ljöd det från alla läppar, och i alla ansigten målade sig en förvåning och en afsky, större, om möjligt, än förut, när trollqvinnan *icke* bekände. Hennes domare sjelfve kunde icke värja sig från en rysning. — Du bekänner då, — sade ordföranden — att du plägat umgänge med mörkrets furste? — Ja. — Att du med syndig trolldomskraft förhexat människor och djur? — Ja. — Att du, af hårdt hjerta och i ondt uppsåt, förfört de små barnen till allehanda djefvulskap, farit med dem genom luften till Blåkulla, förrådt dem, sålt dem och öfverantvardat dem åt människoslägtets fiende? — Ja, efter barnen så säga, har jag fuller det gjort. —

Efter denna fällande bekännelse uppstod ett ögonblicks tystnad. Då reste sig den sextioårige Olof Wallenius,*) assessor i hofrätten, med vredens rodnad på sin ärevördiga panna och begärde ordet: — Mig tyckes redan länge, — sade han, — att jag suttit i ett gelag af sqvallrande käringar och icke i en allvarsam rätt af kloke domare, de der döma efter Guds och människors lag med förnuft och samvete. Varandes uppenbart för alle, som ögon och öron hafva, att alle dessa vitnen äro betagne af grof vidskepelse, så att de visserligen sannfärdige äro i sin egen tro, men af lögnens fader med allehanda ömkeligt skrock besmittade. Vill ock icke neka, att ju åtskilligt kan vara sant, det nu för tiden både lärde och olärde förtälja om djefvulens list, dock fuller det mesta idel prat och villfarelse. Och undrar jag högeligen, att rättens ledamöter det intet aktat, huruledes denna kvinna, som härtills nekat, hafver det gjort, emedan hon då ännu hade förnuft mer än I alle att sådant göra. Men nu, när hon af ett omenskeligt fängelse är vorden till kroppen eländig och af många människors vrånghet till själen förvillad, nu har hon icke kunnat uthärda, att barnen om henne intygat

*) Sju år derefter adlad med namnet Wallenstjerna.

all galenskap, och har sålunda, af kropp och själs vanmägtighet, mist sina sinnens bruk och bekänner det på sig, hvilket hon aldrig gjort. Fördenskull reserverar jag mig mot all ransakning, den der med en fånig människa föres, och förnekar hennes bekännelse all kraft och verkan, intildess genom förfarne läkares intyg utrönas må i hvad mån hon varit gill att inför lag stånda och svara för hvad hon om sig och sin trolldom tillstått hafver.

Sådana ädla och upplysta tänkesätt dyka stundom fram ur den tidens blinda vantro, men blott för att göra mörkret omkring dem än mörkare för efterverlden. Efter Wallenii tal blef inom rätten larm och split. Somlige höllo med reservanten, men de fleste voro af annan tanke. Vitnena och den anklagade visades ut, och efter en häftig öfverläggning stادنade rätten — vid det beslut, tror läsaren, att inhemta läkares intyg om Janes förnuft? — nej, vid det beslut, att låta syna henne på axlarna, om hon der hade det vanliga trolldomsmärket. Och se, det befans, att hon på högra axeln hade tvenne linier i kors, och detta tecken befans så klart bevisande, så afgjordt fällande, att numera ingen reservation kunde komma i fråga.

Men vi hasta förbi denna mörka tafla af förfäders barbari. Efter behörig justering och öfverläggning afkunnades enhälligt, Wallenii röst undantagen, den dom, att alldenstund trollpackan Jane från Augsburg, svarta Jane benämnd, genom fullgiltiga skäl och egen bekännelse blifvit saker fäld att hafva sig med hednisk trolldom, djefvulens umgänge och kristen ungdoms förförande svårt försyndat, jemväl ock i sin papistiska vantro den högvördige biskopen och den rena evangeliska läran hårdt försmädat, alltså varder hon, Jane från Augsburg, sig sjelf till själabot, androm till skräck och varnagel, dömd att, efter föregående beredelse, i den kristna församlingens åsyn å båle brännas; som afkunnades i Åbo den 10 September år efter Christi börd ettusen sexhundredesjuttioett.

Nyheten om denna dom, som i ögonblicket spriddes kring hela staden, helsades af de på torget församlade nyfikne med skallande hurrarop.

8. Erstans vågor.

Man säger om hösten, att han är dyster och vild, och han är väl stundom så, och vemodig är han alltid, emedan han lefver i minnet af det glada, som varit och icke mera är. Också när han ler, är hans löje så blekt, som vore det blott en bemantlad sorg, och när han är skönast, är det en döende skönhet, som ännu en gång ser sig om med himmelska ögon, i den stund hon förgås.

Men obeskrifligt herrlig är hösten ändå, när de gula björkarna, när de röda rönnarna och de mångfärgade asparna stå vid sidan af evigt gröna granar på stranden af en speglande sjö, — när aftonsolen sjunker så saligt som en god ande ned uti nattens famn och en outsägelig stilla förklaring breder sig öfver de tysta vattnen och de vissnande stränderna. Det är naturens höga resignation, hennes tålmodiga, fridsälla, strålande blick mot döden, — ty hon vet, att hon i sjelfva döden är oförgängelig och att nya vårar skola sakta upprinna ur askan af det förgångna. En sådan herrlig, förklarad höstafton är alltid som maningen om ett lif på andra sidan om grafven: dödlige, hvarför klaga, att din hydda förgås och att lefnadens blommor så hastigt vissna? Se på mig; jag är tålig och mild, och jag dör med leende frid, ty hoppet dör ej med mig, det lefver evinnerligt, äfven jag skall lefva, och min andes skäraste blommor skola lefva med mig, för att aldrig förvissna mer!

En sådan rörande vacker afton var det nu, två veckor efter de dystra händelser vi nyss ha omtalat. Ensam i ett af fängelserummen på Abo slott satt den dömda trollqvinnan Jane, qvällen före den dag, då hon skulle brännas på bålet. Hennes fönster vette mot slottsfjärden, och bortom den syntes Erstans vågor glimma i aftonrodnadens glans. Det röda skenet föll in genom det trånga gallerfönstret och färgade muren midtemot på ett ställe rosenröd; och emedan skenet återkastades från en sakta gungande dyning i sjön, såg man skenet på väggen dallra med fin och behaglig glans, så älskeligt täck, att sjelfva

den obevekliga muren tycktes dallra och skimra, som vore han bygd af klara rubiner. Jane såg derpå, och hvad hon tänkte vet den, som ser i det tysta; kanske tänkte hon på sina glada barndomsdagar vid stranden af Lech, och aftonrodnadens sken öfver fängelsemuren, det var minnets sista glädje, som följer den olyckliga intill gränsen af lifvet.

Vid det Jane stilla betraktade aftonskimret, öppnades sakta dörren, och in trädde en gammal man af ännu kraftfull gestalt, ehuru med hvitnande hår. Han klappade Jane lätt på axeln. — Sofver du? — sade han.

Jane såg upp och igenkände mäster Adam, den forne tyrannen på Majniemi. Men hon svarade icke.

— Hör mig, — fortfor den gamle, utan att bry sig om hennes likgiltighet. — Derhän har det kommit nu med dig, Jane, för att du ej har lydt mina råd och delat skatten med mig. Nu ser du för sista gången solen gå ned; redan bygges ditt bål utanför Tavast-tull, och det har kostat mig guld, mycket guld, för att få tala med dig. För hvem vill du numera gömma din skatt? Barn har du inga och ingen slägt; af föräldrar och syskon har du ingenting hört på mer än trettio år. Var då en gång förnuftig, Jane, och visa mig stället hvar skatten är. Till tack vill jag låta dig fly ännu i denna natt.

Jane betraktade gubben ett ögonblick. — Hvartill vill du då bruka min skatt? — sade hon långsamt och nästan tvekande.

— Hvartill? Ah, — jag vill samla den i mina källrar; jag behöfver guld, mera, mera guld! Utan guld kan jag ej lefva. Du vet ej, du, hvad det vill säga att hungra och törsta efter den gula metallen. När jag var yngre, Jane, då rasade många begär i min själ, — jag kunde älska, hata, hämnas och döda; nu är jag stilla som ett lam, kall som en klippa, utan kärlek och utan hat. Blott den enda tråden binder mig ännu vid lifvet: guld! guld! och jag måste ha mera guld. Hör du, jag måste ega din skatt, annars skall du i morgon brinna.

— Aldrig skall du ega den, du, — sade Jane torrt.

— Nej, säg icke det, förbarma dig, Jane; ser du, jag har ingen fred hvarken på jorden eller i grafven, så länge jag vet, att så stora rikedomar kunde bli mina och icke blifva det. Hvad vill du jag skall göra, för att ega dem? Du är katolik; vill du då, att jag skall gifva en del deraf till dina kloster i Bayern?

— Nej, — svarade Jane. — Dessa rikedomar äro röfvade ur kloster och kyrkor, med synd och våld, och till kloster och kyrkor skola de återkomma. Men icke du, ovärdige, skall föra ut de välsignade verk. På tre ställen äro de gömda, och ett är uppgrafvet. Åt Bertelsköld har jag gifvit den minsta af skatterna, och jag vet, att han deraf förärat en krona af fint silfver till katedralen i Augsburg. De öfriga två skola hvila i jorden, intill dess . . .

— Hvad säger du?

— Intill dess Finland återvändt i den romersk-katolska kyrkans sköte.

— Besinna dig, Jane; hvad du nu säger är en omöjlighet. Åt hvem skulle du anförtro stället, der skatterna äro begrafna?

— Den heliga jungfrun vet det nog.

— Jane, Jane, gif mig ditt guld — det förföljer mina tankar, det tynger min själ! Jane, gif mig ditt guld!

— Omvänd hela Finland, och jag skall gifva dig det.

— Så brinn då på bålet, eländiga trollpacka! — utropade gubben och störtade bort.

Jane blef ensam. Hon föll på sina knän och bad. Man hade frantagit henne radband och krucifix.¹ Men på det ställe, der vågskimret speglade rödt på fängelsemuren, hade hon ristat ett litet kors. För detta knäföll hon; det skimrade för hennes ögon som ett gyllene krucifix, och hon trodde derpå. Det var en skön villa, och likväl var hon icke mera vansinnig i detta ögonblick.

Solen gick ned, skuggorna föllo allt tätare öfver nejden, och det trånga fängelset mörknade. Jane låg ännu kvar på knä för korset, som hon ej mera såg. Hon bad, den olyckliga, om Finlands omvändelse.

Då öppnades dörren sakta ånyo, in trädde en qvinlig gestalt, insvept i vid kappa, och tillslöt varsamt dörren efter sig. — Jane, — hviskade hon, — känner du mig?

— Greta? — utropade den gamla, sprang upp och föll den nykomna om halsen. — Nyss var din far hos mig, för att begära mitt guld. Kommer också du, för att fresta mig?

— Tala sakta, Jane, att fångknekten ej hör oss derute i korridoren. Jag kommer för att rädda dig. Fort, tag denna kappa, hölj mitt huckle om ditt hufvud och gå rak, om du kan. Öppna sedan dörren, och när du möter knekten, så fäll detta guldmynt i hans hand, men akta dig, att din hand ej vidrör hans, då märker han, att det icke är jag. Sedan, när du passerar vakten vid slottsporten, gif honom det andra guldmyntet, se här. Strax utanför porten vänta dig Bertelsköld och min man. De föra dig till stranden, en båt står beredd, och vårt lilla fartyg är ankradt ej långt härifrån på fjärden. Genast i natt skall det segla med dig till Åland, och derifrån går ett fartyg i morgon till Danzig. Skynda dig, ingen tid är att förlora!

— Och du sjelf, Greta, hvad skall det blifva af dig?

— Jag stadnar kvar i ditt ställe. Tror du väl, att man skall bränna mig, såsom man ämnar göra med dig?

— Men vet du väl, Greta, att jag är en elak trollpacka, som förhexar både djur och menniskor? Akta dig, du har små barn; jag kunde till lön för min räddning föra dina barn i förderfvet.

— Menniskorna ha trott illa om dig, Jane, men jag känner dig bättre. Du har sysslat med fåfängliga ting, men ingenting ondt har du menat dermed.

Hexan tryckte den unga qvinnans händer hårdt i sina. — Du tror då icke, att jag förvandlat menniskor till vargar? — sade hon.

— Nej, det har du aldrig gjort.

— Och jag har icke fört de små barnen till Blåkulla?

— Aldrig, Jane: det har man ljugit på dig.

— Och jag är ännu en människa och har ett meniskt hjerta, och har ej horn på mina fötter och vingar på mina axlar och afgrunden i min själ?

— Du är en människa, som vi andra, stackars Jane.

— Tack! tack! — utropade den gamla, böjde sig ned och kysste Gretas klädningsfäll. — Ja, nu vet jag det, jag är människa, som ni andra, och jag har en Gud, som ni; det var en tid, då jag icke trodde det. Ty, ser du, Greta, de ha behandlat mig som det vildaste djur. Och jag får återse mitt fädernesland, mitt sköna Bayern, min barndoms elfvar, min ungdoms gröna vinkullar och spirorna af det gamla Augsburgs kyrkor! Hur skall jag tacka dig, barn!

— Skynda dig, Jane, tiden förgår, och de vakter, vi mutat, kunde bli aflösta.

— Ja, ja... Gud signe dig, barn

Och den gamla hastade, dold af den vida kappan, bort. Men Greta, der hon qvarblef i mörkret, knäppte sina händer och bad: — du gode Gud, förlåt, att jag felat mot verldslig lag; *din* lag skall icke döma henne eller mig. Hon var för mig en moder; så har jag handlat mot henne, som en dotter handlat. Och sjelf är jag en moder; så förlåt min menliga bön: bevara nu också mig, bevara mig åt mina barn!

Men ute öfver fjärden gungade kort derpå en båt mot den väntande galeasen. Der satt vid styret den stolte ädlingen, och nedhukad på båtens botten satt den arma, förföljda hexan från Majniemi. Så hunno de galeasen utan hinder, och dess hvita segel väntade otåligt att utbredas i morgonvinden. Och månen hade höjt sin skifva öfver bergen och bildade i den lugna vattenytan en lång, darande pelare af ljus. Då lutade sig Jane öfver relingen och såg med underliga profetiska blickar ned i den sakta dyningen, som långsamt höjdes och sänktes i breda, kullriga vågor, oaktadt vindstillan.

— Hvad läser du i Erstans vågor? — frågade Bertelsköld, i det han lätt vidrörde den gamlas arm.

— Finlands framtid, — svarade Jane med låg röst.

— Och hvilken är denna framtid? — fortfor greffen med en blandning af nyfikenhet och otro.

Jane betraktade honom skarpt. — Långa smärtor och sena fröjder, evärdelig strid och evärdelig lön,

mörker och omsider ljus, — svarade hon med profetiskt allvar.

Grefve Bertelsköld log. — Gå till hvila, stackars Jane, — sade han; — trolldomens ande har ännu makt med dig. Men på det fria herrliga hafvet brinna inga bål; på dess blanka yta skrivas inga orättfärdiga domar mer!

Natten kom, natten gick.

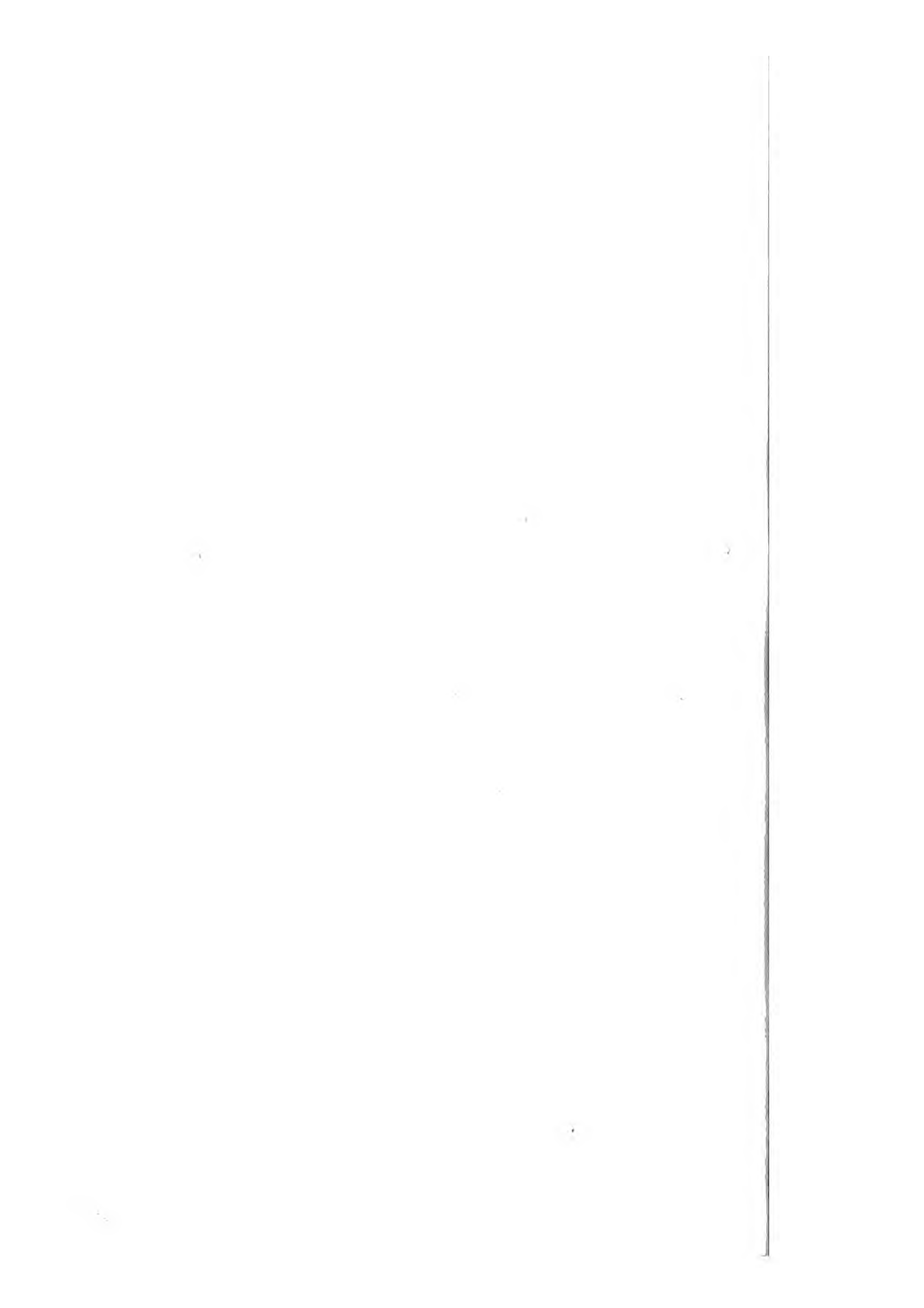

Morgonen derpå var bålet färdigt, och hela Åbo i rörelse, för att skåda hexan brinna. Men fågeln var utflugen och buren tom. Den stora hopen rasade i sin bedragna nyfikenhet. Men domarne yrkade inga stränga åtgärder; Greta frigafs med några vresiga ord, väktarne ställes under krigsrätt. De gode herrar i hofrätten, män af heder, oaktadt deras och tidens fördomar, anade måhända, att en kommande tid skulle mildare än de döma hexan från Majniemi.

FÄLTSKÄRNS BERÄTTELSE.

VI.

MAJNIEMI SLOTT.

Fältskärens sjette berättelse.

När fältskärn slutat sin femte berättelse om konungens jagt och hexprocessen, syntes alla de närvarande hemska till mods. Glöden hade nedbrunnit i den stora spiseln, det enda ljuset brann med rykande veke, och fältskärens långa sälbössa kastade förunderliga skuggor på väggen i bredd med kruthornet och jagtväskan. Berättaren sjelf satt stum; den vackra Anne Sofi märkte ej, att de hängslen hon virkade åt sin fästman hade fallit till golvet; kusin Svanholm tummade begrundande sina mustacher; kusin Svenonius sammanletade med vigtig minde sista snuskornen i sin tömda dosa, och gamla mormor, som annars med sitt friska, praktiska sinne lefde mera i verkligheten, än i fantasin, hade, utan att märka det, stickat sin strumpfot minst ett par tum längre, än väl-skapade människofötter hade rätt att vara.

Ändtligen bröt den gamla tystnaden och sade: — Jag må säga, kusin, det der är en kuslig historia. Det var för väl, att jag skickade barnen bort, när kusin kom till svarta Janes äfventyr. Man kan blifva mörkrädd för mindre än så. Och ehuru jag för min del icke tviflar, att ju underbara ting kunna ske, dem vårt blinda förnuft för-gäfvets söker att utgrunda, så måste jag säga kusin, att sådant otyg som trolldom och signier äro för en kristen menniska vederstyggeligt skrock.

— Nå nå, — genmälde kapten Svanholm viktigt, — man kan vara en god kristen och likväl, i vissa om-ständigheter, göra bekantskap med fan. Rädd har jag aldrig varit; den som det säger, vill jag kalla en skurk, och jag kunde berätta er något från Karstula...

— Der bror hade så flinka ben, — inföll Svenonius.

— Herre! — röt kaptenen, men hejdade sig i ögonblicket, ty skolmästarens malitiösa infall begynte genom vanans makt blifva lika oskadliga, som Mithridates' gift. — Jag ville säga, — fortfor han, ännu smått fnysande, — att jag kände en käring fordom i Åbo; det var en hexa, hon spådde 1809 års revolution och 1812 års krig och Napoleons fall och Carl XIII:s död i kaffe.

Svenonius hade påtagligen ett nytt stickord på tungan, då fältskärn med sin vanliga lugna min, hälften allvar och hälften skämt, genmälde: — Bror Svanholm har rätt, jag har i min ungdom sett kuriösa ting i mamsell Arfvidssons kort, och i Paris såg jag en gång hin håles flinkaste elev. Hon hette, vill jag minnas, mamsell Lenormand.

Anne Sofi, som stundom läst tidningarna, kände sig hastigt besvärad af en ofantlig nyfikenhet. — Goda bästa gudfar, — utropade hon flitigt, — berätta oss något om mamsell Lenormand.

— Ja, gör det, kusin, — sade mormor, som delade med sin dotterdotter mensklighetens och könets älskvärda svaghet att vilja veta mer, än man vet förut. — Hur sade kusin? Lenormand?

— Det var en gång en mörk och kulen Novemberqväll, — började fältskärn. — Mins jag rätt, så var det strax före adventet, som är den rätta spöktiden. På en ödslig gata i Paris hörde man tornurets dofva slag förkunna midnattstimmen.

Vid dessa ord for Anne Sofi upp med ett förfärans rop, och hennes annars så rödblommiga kinder blefvo i hast förunderligt bleka. Fältskärn stannade midt i sin berättelse, och allas blickar vändes åt samma håll, som Anne Sofis. — Der rörde sig något i den mörka vrån, — sade hon.

Fältskärn steg upp, utan att ändra en min, och begaf sig till vrån. — Här är käppen, bror Bäck, här är käppen! — utropade Svanholm, hvars martialiska sinne icke fördrog, att hans gamle vän gick obeväpnad till en strid mot okända fiender. Men fältskärn stack oförfärad sin hand bakom Öresundspelsen, som fridsamt hängde på sin knagg vid det farliga stället, och fick tag i något, som icke hörde till pelsen. — Fram, munsjör! — Föremålet

stretade emot, men snart visade sig, att fältskärn höll den lille, skrikande Jonathan i luggen.

— Hvad! — sade mormor. — Gick du inte din väg med Andreas och de andra?

— Det var så, — sade gossen snyftande... — det var så, att... jag ville höra gudfar berätta om svarta Jane och barnen i Blåkulla... och så kröp jag bakom pelsen. Och sedan, när gudfar började tala om spöken, stack jag hufvudet fram, och...

— Ja, då såg jag, att pelsen rördes, — inföll Anne Sofi, något brydd.

— Gå nu din väg, och låt bli att lyssna en annan gång, — förmanade mormor strängt. — För i qväll må du slippa med din beskärda lugg.

Jonathan såg åt dörren och rörde sig ej ur fläcken. — Jag törs inte gå i mörkret öfver vinden, — bekände han slutligen med låg röst.

— Lys honom, Anne Sofi, — återtog mormor. — Det är följderna af att barn få höra saker, som ej äro för deras ålder.

— Jag tror vi lemna mamsell Lenormand till en annan gång, — sade fältskärn.

— Ja, — inföll Svenonius; — annars vågar ej bror Svanholm gå öfver vinden utan käpp.

Svanholm morrade i mustacherna, men teg.

— Jag har några frågor att göra kusin om den förra berättelsen, — återtog mormor eftersinnande. — Att hexeri och trolldom varit allmännare gängse i folktron förr än nu, derom är intet tvifvel. Men att här skulle ha anställts formliga processer och understundom menniskor blifvit brända på bål här i Finland för trolldoms skull, — förlåt mig, kusin, det der är ju en liten roman, hvaraf man tror så mycket man vill?

— Jag tvingar ingens tro, — svarade fältskärn, något misslynt, — och icke heller nekar jag till, att ju allehanda namn, dem jag berättar, skulle förgäfvos sökas i tideböckerna. Ty jag har den tro om den fria skildringen, att dess sanning består uti att *kunna vara sann*, genom att stämma öfverens med det väsentliga och allmänna i det man vill skildra; ja, jag går så långt, att den kan derigenom blifva sannare, än sjelfva verkligheten. Jag kan t. ex. måla Napoleon ätande en smörgås; posito att jag

verkligen sett honom äta smörgås; kan jag väl därför säga, att jag målat Napoleon sådan han var? Men se, nu händer att jag diktar om honom en stor bedrift, som aldrig händt, men som är honom lik; eller lägger jag i hans mun ett jernfast ord, som han aldrig har sagt, men som slår in på ett hår med hans riktiga lynne; är icke då det jag diktat ihop mera *verkligt* i väsendet, än den der lilla smörgåsen, som är verklig bara i slumpen? Nå ja, och så är det med svarta Jane och hexprocessen i Åbo. Jag skall säga kusin, det är alldeles visst och kan icke bestridas, att ju hexor blifvit brända också hos oss och att det tillgått med deras processer ungefär så, som jag nyss beskrifvit. Men fastän saken som faktum är obestridlig, så medgifver jag, att ännu mycken dunkelhet finnes deri, t. ex. huru något så ytterst befängdt var möjligt ännu i mansåldrar, sedan Finland hade ett universitet.

— Det var mörkrets furste, som förtörnades öfver den evangeliska lärans ljus, — inföll skolmästaren.

— Bror Svenonius gör som många andra, han skyller allt på den stackars fan, — svarade fältskärn. — Men jag tror, att orsaken nu, som ofta annars, måste sökas hos människorna sjelfva. Här i norden äro seder och föreställningar mycket sega. Jag föreställer mig, att katolska läran, — som till sitt väsende är en *blind* tro, i motsats mot den evangeliska läran, som är en *upplyst* tro, — ännu hundra år efter reformationen hängde envist qvar i sinnena, så att visserligen kyrkan i former och ande var luthersk, men deremot folktron i botten katolsk. Man får icke förgäta, att bibeln den tiden var en stor sällsynthet på svenska och bragtes fullständigt på finska tungomålet först 1642. Nu tänker jag, att så länge lutherdomen stod der i sin första ungdomsvärma, rustad till strid med både trons sköld och det verldsliga svärdet, så länge der var i den en lefvande ande, så länge kände ock de katolska minnena af instinkt, att de trycktes tillbaka af en stor andelig makt, och spjernade väl något emot, men icke på ett vildt och rosenrasande sätt. Deremot vet man, att någon tid efter trettioårakriget kom en kropps- och själs-trötthet öfver lutherdomen, så att den visserligen i tros-lifvet lefde qvar i sin gamla kraft — det bevisar psalm-boken af 1695 — men anden flydde ur kyrkans former och förtröttades hos de skriftlärde uti eländiga krig om

bokstafven. Detta kände de gamla, blinda katolska minnena också af instinkt, — ty folket är ett barn, det resonnerar icke, det känner, och det handlar — och deraf finga de makt att resa sitt sista ursinniga bål mot trolldomen. Och trolldomen var en fenix, den reste sig nyfödd och starkare ur hvarje bål. Den fick derigenom laga utslag och fullmakt uppå att vara till, och när man i kyrkorna höll förböner deremot, så ville det säga detsamma som att trolldomen var en trosartikel, och allt tvifvel derpå var kätteri. Märk huru lutherdomen här blef sig sjelf otrogen och huru Guds gissel drabbade den. Men det ämnet vore ofanteligt rikt att tala om, särdeles här i Finland, der trolldomen är en arfsynd, och därför tror jag vi för denna gång lemna det i sitt värde. Emellertid kan jag ej neka, att ju anblicken deraf är storartadt vild och slår en hvar med förfäran. Ty hvad vill det lilla futtiga skrocket i våra dagar betyda mot denna rasande själsjukdom, som på sextonhundratalet grep många tusende och hade sin fulla förskräckliga verklighet i både bödlars och offers tro, ja i sjelfva vetenskapens lärosalar, vid lagens domaresäten och på konungarnes throner! Har bror Svenonius något snus i sin dosa?

— *Ne gutta quidem*, icke en doft.

— Tack, Anne Sofi, min pulla, jag sköter nog pipan sjelf. Sanningen att säga, är jag glad, att vi nu kommit väl öfver trolldomen, ty ett dystert kapitel i våra framfarna öden är dermed förbi, och den fortfor väl ännu en god tid efter de dagar vi skildrade nyss, ja, ända in på tredje och fjerde årtiondet af sjuttonhundratalet, men den flammade endast tidtals upp och slocknade slutligen af sig sjelf. Jag menar, att vi få annat att göra och tänka på i nästa berättelse, ty nu kommer den stora reduktionen hand i hand med enväldet, hvarigenom icke blott egen- domen, utan hela Sveriges och Finlands inre ställning mycket förändrades. Och sedan komma vi till randen af en ny tid, som begynte med de förskräckligaste olyckor vårt land någonsin öfverlefvat, och det vill mycket till att under allt detta vara vid godt mod.

— Jag tror, kusin, — genmälde mormor något häpen, — att vi beskedligt gå den tiden förbi och låta den sofva i sin blodiga graf. Hvad tjänar det till att upprifva gamla sår? Jag för min del går aldrig på spektakel för

att se ett sorgespel; gråta får man nog här i lifvet ändå. Förlåt mig, kusin, jag vill ha nöje af hvad jag ser och hör, och därför tycker jag mest om komedier, der allt slutas som det bör, med ett eller par anständiga giftermål.

— Och litet krig ibland, och några bussiga karlar med ruter i kroppen, det tycker jag om, — utropade Svanholm, med tanken på Johanna af Montfaucon, som han nyligen sett uppföras af Wiederbergs trupp. — Lazarra ber, der han kunde befalla, — tillade han i mustacherna för sig sjelf.

— Klassiska stycken framför allt, — reserverade sig Svenonius med djupsinnig min.

— Men litet röfvare ändå och mycket hjältemod, — inföll Anne Sofi, som hade gråtit af förtjusning vid Hedvig eller Banditbruden och aldrig kunde förgäta Skyddsengeln af Carl Lindegren.

— Jag menar, att ett större skådespel än stora ofreden ännu ej blifvit uppfördt här i nordn, — återtog fältskärn. — Men lyckligtvis ha vi ännu ett stycke dit, och nästa gång lära vi endast få se ridån gå ned öfver sextonhundralets strider. Det var ett rikt århundrade, och jag måste säga, att jag med saknad lemna det. Det århundradet hade kropp och själ lika jättestarka, hjerta och hufvud lika kraftigt utbildade; därför gifver det en så hel bild. Men sjuttonhundralet hade en vekligare kropp till sin stora själ, ett kallare hjerta till sitt lysande hufvud: därför kan det beundras mera än älskas. Ja ja, jag säger ingenting om Carl XII och Peter den store, ty dessa båda bjessar hade diat sextonhundralets modersmjölk. Men var så god och ställ Fredrik den ende vid sidan af Gustaf Adolf, så befarar jag, att han synes liten till växten, och jag tviflar uppå, att alla Lehnbergs predikningar uppväga ett enda kraftord af biskop Rothovius eller en enda psalm af den gamle Spegel. Anne Sofi, min vän, tag af ljuset!

Mormor hade fallit i djupa tankar, och fältskärn trodde förmodligen, att hon begrundade skilnaden mellan Gustaf Adolf och Fredrik den ende. Men när han tystnade, hördes hon fråga temligen tvärt: — Den der historien om prinsessan Juliana var väl också en dikt? Var hon verkligen ämnad att blifva Sveriges drottning?

— Ja, bästa kusin, derom kan jag blott säga med en viss herre: nog kan jag svära derpå, men ej vill jag hålla

vad. Hvad jag vet är, att folket trodde så och att Juliana stod väl hos drottning Hedvig Eleonora, som också trodde derpå och väl drifvit svårare saker igenom än så.

— Kusin nämnde en anspelning på hennes senare öden. Jag måste säga, att det gjorde mig ondt om den stackars flickan, ehuru jag befarar, att hon var något lätt.

— Det hade hon i arf af sin mor, pfalzgreffvinnan Eleonora Katharina. Jag förtiger den vackra prinsessans senare äfventyr; det kan vara nog, när vi veta, att hon slutligen gifte sig med en krämare-enkas son, hvilken konungen adlade med namnet Liljenborg. Här finner således kusin ett giftermål sluta komedien, men jag tviflar uppå, att den därför är hvarken glad eller uppbygglig.

— Och greffe Bernhard Bertelsköld, hvad har det blifvit af honom? — frågade mormor, glad att afbryta ett ämne, som hotade blifva qvistigt.

— Det få vi se i *sjette* historien, — genmälde fältskärn.

Majniemi slott.

Fyra och tjugu år ha förflutit, sedan berättelsen lemnade Majniemis hexa på Erstans klara vattenspegel. Mycket har åldrats, som förr var ungt; mycket har vissnat, som förr var blomstrande. Nytt har kommit och gammalt gått; nya klara ögon framtitta nu under den hvita barnluggen i Finlands pörten; nya tärnor plocka nu blåklint på Finlands ängar. Omskapande och föryngrande, har tiden gått öfver menckliga förhållanden; stora förändringar ha gjort samhället nytt, lyckligtvis denna gång inifrån och mest till det goda, — sakta och fredligt, såsom de stora revolutionerna gå öfver jorden. Det verkligt stora braskar icke. Det liknar solskenet om våren: det upptinar i stillhet de frusna marker och hårda isar, det ser på dem med kärlekens milda värma, och de stå ej emot. Alla yxor och svärd skulle ej förmått att sönderhugga isen på Finlands sjöar, och likväl smälta de för vårens blida leende. Förgäfves tömmer hatet sitt gift; förgäfves slösar våldet sin jättestyrka; kärleken är dem öfvermäktig; han ensam förmår upprätta det fallna och sammanfoga det brustna och gifva det döda lifvet; han ensam bygger verlden ny.

Mellan åren 1671 och 1695 låg nära ett fjerdedels sekel, omfattande början och slutet af Carl XI:s regering. Denna tid var i många afseenden en vår öfver vintersnön. Väl kastade enväldet sin skugga öfver flera förhållanden; väl voro der inbördes strider många och partihat och orättvisor icke få; väl kom der ock sedan efter segrar och glans en lång och mörk höstnatt af förhärjande stormar, som läto den nästföregående tidens frukter först efteråt mogna till skörd för seklerna. Men oaktadt dessa skuggor gick der en stor och lifvande ande genom Carl XI:s

regering; medan staten samlade en makt, som snart skulle förlösas, begynte der i samhällets inre ett nytt lif, som bibehöll sig midt under stormarna och var det moderssköte, ur hvilket de krafter framgingo, som i en senare period utgjort den svenska och finska nordens lycka . . .

Vid dessa ord gjorde fältskärn ett uppehåll, likasom slete han sig ogerna bort från de stora taflorna, för att återgå till de små. Derpå såg han med ett godt leende omkring sig och sade: nu gå vi tillbaka till Majniemi, ty der är något viktigt å färde.

1. Förvaltaren.

et var en solklar dag i medlet af Juni månad år 1695. Den föregående vintern hade alltifrån Oktober året förut varit så utomordentligt kall, att man dess like ej mindes alltsedan år 1658, då Carl X tågade öfver Bälten. Efter denna jernvinter, som hade mycken nöd i sitt följe öfver hela Europa, kom en så sen vår, att marken ännu i slutet af

Maj var stelfrusen och den förtviflade landtmannen dag efter dag förgäfves väntade på mildare väder att göra sitt vårsäde. Äntligen nu, när det led till midsommar, hade jorden upptinat, och rundt omkring på de bördiga fälten vid Majniemi sågos slottets landtbönder med något gladare uppsyn utså kornet i de nyplöjda åkerfälten. Hoppet vidhåller människan i det längsta; kanske skulle ännu en varm och fruktbar sommar belöna odlarens möda.

Men inne i slottet och dess vidlyftiga omgifningar hade man annat att tänka på. Der var ett stökande och ett fejande öfvermåttan flitigt i de stora, men redan något förfallna praktrummen, ty slottets egare, grefve Bernhard Bertelsköld, hade under de senaste tjugufem åren blott

tre eller fyra gånger, och hvarje gång endast några månader, bebott sitt fädernegods. Här var således mycket att göra för att återställa rummen i det lysande skick, som anstod slottsherrens rang, praktlystnad och rikedom. Handtverkare af alla slag, enkom hitsända från Stockholm, några till och med från Tyskland, hade redan i två veckor arbetat på slottets iståndsättande, och vid deras sida arbetade hederlige mästare och gesäller från Åbo, hitsände i samma ändamål, ej utan att mången gång med den urgamle nationele Perkele på tungan knyta näfven åt de öfvermodige nykomlingarne, som ansågo de finske arbetarne långt under sig i både rang och skicklighet. De gode mästarne från Åbo voro vane att sjelfve här i landet gälla för de ypperste, och många bland dem hade i sin ungdom vandrat med renseln på ryggen och knölpåken i handen genom Tyskland, hvaröfver de sedan gjorde allehanda lustiga gesällvisor, såsom

I Prämen hawer jag wantra
 Perfuttan keinum tallarna
 Å hawer låti hämtå, säntå
 Ortor å rusor,
 Linnun launan prassica,

m. m. som derom kan läsas i flera sanfärdiga historier. Det var alltså förlåtligt, om de ansågo sig lika vidtbereste och mångkunnige som främlingarne och, när det så passade sig, ej blefvo dem svar skyldige, vare sig med tungan, murslefven eller målareborsten.

Tid efter annan, när trätorna blefvo för handgripliga, nödgades förvaltaren på godset blanda sig i saken, merändels som fredsstiftare, någongång likväl som bestraffande myndighet. Kanske ha vi något svårt att igenkänna den trettioårige, undersätsige och starkt bygde mannen i hans blå vadmals-jacka med de stora, blanka messingsknapparna och den grå filthatten, som beskuggade ett temligen ljust hår, ett par ärliga blå ögon och ett lugnt, godsint, men derjemte karaktersfast ansigte. Det kan därför vara godt att så gerna först som sist berätta, huru vi gjort hans bekantskap en gång förut under helt andra förhållanden, nemligen på Saltviks prestgård och bondbröllopet i Sund, der kung Carl XI i sina slyngelår jagade inkognito.

Det var verkligen samme lille präktige Pehr, som fick en öländing till skänks i stället för sin söndertrampade trähäst och som sedan, stackars liten, så oskyldigt kom att störta en tillämnad drottning från Sveriges thron. Det var första och sista gången i sin listid vår Pehr hade blandat sig i statens angelägenheter. Deremot bibehöll han allt fortfarande en stor förkärlek för hästar och ansatte mer än en gång föräldrarna att få gå in vid kavalieriet, men dertill sade far och mor *veto*. Således, när Pehr ej hade lust att, som de äldre bröderne, "studera på kragen", var han hjerteligen glad att vid 16 års ålder komma som ridsven till grefve Bertelsköld. Här kom

han i stor gunst för trohet och pålitlighet, fick lära åtskilligt på resor i främmande länder, och ehuru Finland den tiden ej hade något Mustiala, befanns vår Pehr efter någon tid vid 28 års ålder kvalificerad att mottaga den lediga förvaltarsysslan på Majniemi. Detta gjorde han med så mycket större hjertans lust, som hans far, den hedersgubben, redan för tio år sedan fått pastoratet, hvartill Bertelsköld egde patronatsrätten.

Man såg på Majniemi, att der rådde en annan styrelse nu, än fordom under mäster Adams tid. Väl behöfde grefven pengar och ständigt mera pengar nu som förr, men lyckligtvis hade han andra källor än Majniemi att ösa ur, och kyrkoherdens böner och mäster Pehrs rapporter bevekta grefven att efterskänka en stor del dagsverken och andra feodala pålagor, som dittills ruinerat de stackars landbönderne. Man kände knappt igen Majniemis omgifningar. I stället för trasiga, utsvultna gestalter, med hatet och olyckan målade i sina dystra ansigten, såg man nu hurtiga uppsyner, hela, om också tarfliga drägter; der voro hästar för hvarje lass, icke mera, som fordom, en menskelig varelse, tvungen af rättarens piske att framsläpa

bördorna. Försvunna voro de forna eländiga kojorna, som fördystrade hela nejden rundtomkring det praktfulla slottet, och i deras ställe reste sig trefna, välbygda hus med ordentliga fönster och glas, som ända dithills varit en stor lyx, och med lika ordentliga eldstäder, som förut hade hört till sällsynta undantag. Der hade kommit ett förr okänt välstånd i landtmannens boning, och med välståndet hade kommit icke blott yttre hyfsning, utan ock arbetsamhet, gudsfruktan och ett fridsamt lefverne, i stället för den forna lätjan, uppstudsigheten och vildheten i sederna. Der hade skett ett stort och ädelt verk på det fordom så olyckliga Majniemi: bonden, förut behandlad föga bättre än en lifegen träl, hade återfått sin rätt och med detsamma sitt värde som menniska. Och såsom i alla tider mensklighet och mildhet, långt mer än hårdhet och slafveri, äfven i yttre måtto bära välsignelsens frukt, så hade också här det förunderliga inträffat, att Majniemi småningom började afkasta mer under den friare och mildare styrelsen, än mäster Adam förut lyckats samman-skrapa, oaktadt han utan förskoning utpressade folkets sista skärf och sista arbetskraft.

Vid bakgårdarna, helt nära stranden af sjön, voro långa rader af ståtliga uthus, stallet för 50 hästar, ladugården för 100 kor, drängstugan, pigstugan, bryggstugan, bagarstugan, tvättstugan. Öfverallt var samma verksamhet, som uppe i slottet. Öfverallt reparerades, putsades, bakades, brygdes och tvättades. Det var en rörelse och en brådska, som förebådade viktiga tilldragelser. Stundom såg man en vördig och gladlynt matrona i blå yllekofta bestyrtsamt trippa från den ena stugan till den andra, likasom för att hafva inseende öfver de mångfaldiga arbetena. Frågade man en af pigorna hvem den präktiga gumman var, som så lätt klef trappa upp och trappa ned, oaktadt sin försvarliga korpulens, så svarades flinkt: — måtte väl veta, att det är kära mor från prestgården, som hjälper sin son med sysslorna.

Ja, så var det, här träffa vi mer än en god vän från de gamla tiderna. Kära mor från prestgården var nu omkring 56 år, men hade, oaktadt sina 14 barn, hvaraf tio i lifvet, jemte det kloka hufvudet och det glada, fromma och hurtiga hjertat, äfven bibehållit en god del af sin ungdoms raskhet och blomstrande helsa. Den fordom sjut-

tonåriga simmerskan i Majniemi sund, den sedan trettiofåriga värdinnan vid konungens besök på Saltviks prestgård, det var allt samma hjertliga, samma genompräktiga Greta, som nu, avancerad till herskarinna öfver det rödmålade, enkla pastorsbostället borta vid kyrkan, hade kommit att hjälpa sin son, mästern Pehr, med sysslorna på Majniemi. Ganska mildt hade årens snö fallit ned öfver detta vackra hufvud; knapt ett enda grått strå hade på lek smugit sig in i det fordom så rika, blonda håret; knapt en enda rynka hade ännu plöjt sin fåra i den öppna, ljusa och redliga pannan. De blå ögonen blickade ännu lika klart, de friska läpparna logo ännu lika godt, blott en enda af deras mjellhvita tänder hade gått förlorad, och den annars lätta gången hade fått en viss vaggning, förorsakad af fetman. Ungdomen förgår, åren härja, men hjertats skönhet sprider dock alltid en förklaring, som öfverlefver kindernas rosor, kärlekens första löjen och sjelfva tiden.*)

I tvättstugan höll man just på att mangla fina, holländska duktyger, hvilka under år och dag hade gulnat i skåpen utan att begagnas, men nu måste bereda sig på att göra tjänst. Mangling är ett tungt arbete, vare sig att man drager framåt eller skjuter på, och det behöfs en flink och van hand att under tiden utbreda linnet. Kanske var det just därför som några af tvättgummorna, hvilka hade det lättare arbetet att släta och utdraga byket, innan det kom under rullstockarne, ansågo för sin pligt att underhålla sina manglande medsystrar, och sig sjelfva på köpet, med en konversation, som ej kunde beskyllas för tunghäfta.

— Ni må säga hvad ni vill, Brita, — sade en af de myndigaste i hopen, — jag här sett byken förr i mina dagar. Hvem var det, som i så många herrans år tvättade salig bispens nattmössor och stoppade hans strumpor och kanske mer än en gång stärkte hans bispekragar, när han stod der, Gud fröjde själen, så vördig som Aron i Israel? Jo, det var just jag, med förlof, och man skall

*) Vid dessa ord såg Anne Sofi med en öm och förtjust blick på gamla mormor, liksom ville hon säga, att det var från henne fältskärn hemtat sitt ideal af en skön ålderdom. Den gamla förstod henne och nickade tacksam, nästan rörd. Men fältskärn låtsade ej märka intrycket af sina ord, utan fortfor med sin berättelse, likasom ingenting passerat.

ej säga om mig, att jag tar miste på holländsk dräll och Stockholms linne. Vill den nådiga frun ej nöja sig med min tvätt, och föraktar hon de bästa dukar, som någonsin breddes under en stekt gris på ett finskt bord, så skall jag säga henne, hvad bispemor brukade säga, — bispemor höll sig ej för god att vara nedrig*) mot fattigt folk, så fursteligt vederlike hon var...**)

— Hvarken ert byke, mor Sanna, eller vår mangling och hela Majniemi lära duga åt den förnäma grefvinnan! — skyndade mor Brita att infalla, medan tvättsystemen drog andan. — Folk säger, att hon är grymt högfärdig.

— Visst har hon rätt att vara högfärdig, — återtog Susanna, — efter hon är en född Sparre, och alla Sparrar äro af hårdt trädslag. Jag må väl veta, att vår grefve är af ung släkt, och fast ens mor råkade vara furstinna, så rår man ej för att ens farmor (här sänkte Susanna rösten) handterat klappträ och såpa som annat hederligt folk. Och så tänkte vår nådige grefve, att hans barns ådror väl kunde tåla en tillsats af högadeligt blod, isynnerhet som grefvinnan ännu dertill var okristeligt rik, men, si gull ej annat är än mull, som det står i den sprittnya psalmboken, Gud signe vår nådige kung, för det han just i år låtit sätta ihop den, alla kristfromma själar till uppbyggelse och själabet. Ja, hvad var det jag ville säga? Jo, rikedomerna den drack och drog af, reduktionsherrarna lade vantarna på grefvins många kyrksocknar både i Liffland och Finland, och grefvinnans egodelar gingo samma väg, och rätt som det är (här sänkte gumman ånyo rösten), så tager hin hårde sjelfva Majniemi. Sanna mina ord, jag har varit med i mästern Adams tid; det orätt fås med sorg förgås. Och si därför — här höjde hon åter rösten — så tänker jag, att grefvinnan får hålla till godo med hvad huset förmår. Ty fast här nu ödas många hundra, ja tusen daler på fåfängeligt fejan och putsande, så skall ingen inbilla mig, att det står så riktigt till här på slottet...

— Ni skulle skämmas, mor Sanna, att stå här som en nattuggla och spå ondt åt vår milde och gode herre, —

*) Nedlåtande.

***) Susanna syftar förmodligen på den pfalzgreffe-värdighet, som kejsar Fredrik III förlänade sedermera biskop Magnus III Särkilax och hans efterträdare, icke biskoparna, utan domprostarne i Åbo.

inföll Brita ånyo med en viss tonvigt, som hon ansåg sig böra antaga, när hon stod på husets bästa. — Har det varit illa förr, så är det bättre nu, det kan ju ett barn förstå. Spotta icke öfver dig, och lasta icke dens bröd du äter, säger ordspråket. Det sägs, att kungen har ledsnat vid reduktionen, och blodiglarne ha sugit sig mätta. Jag tänker de låta Majniemi vara i fred.

— Blodiglarne! — upprepade Susanna i sin tur med en myndighet, likasom stode hon på höga kronans bästa. — För att vår nådige kung har med rätta tagit tillbaka det, som de höge herrarne med lock och pock tagit från kronan och det fattiga folket i många herrans år...

— Känner någon hvad hofmästaren går för, som väntas hit i dag eller morgon? — inföll Brita ånyo, kanske för att komma ifrån ett ämne, som ej var utan sina faror i dessa enväldets tider, der mer än ett i otid uttaladt ord blifvit besvaradt med stegel och hjul.

— Nog rymmes höken i orrens bo, och en jutes rygg kan jemka sig godt i en svensk stol, — svarade Susanna.

— Den tiden Nils Janssen ännu var bara en simpel kammartjenare, hade han ryktet om sig att vara en elak, högmodig karl, — menade Brita. — Jag tänker, att menskan sällan blir bättre af stor medgång i verlden. Men den karlen säges ha en så förunderlig lycka med allt hvad han företager sig, att allt går honom i händerna likasom af sig sjelf. Ju fattigare och mildare grefven blifvit, desto rikare och hårdare blef hans hofmästare. Mången tror, ått tjenaren är rikare än hans herre; jo, jo, det säges, att många smulor fallit vid sidan af de många socknar och gods, som man fråntagit grefve Bertelsköld. Detta känner den elake karlen alltför väl, och derfor har han mera välde i huset, än grefven sjelf. Han råder och styr. Jag kunde berätta något jag, hvad som säges om sjelfva grefvinnan, men si, det öra var ännu ej skapt, som fick höra en gammal kråka skratta med skatorna.

— Hvarför afskedar ej grefven, som har makten och herraväldet, en så farlig tjenare? — frågade en af de yngre i sällskapet.

— Hvarför? — upprepade mor Sanna vigtigt. — Byk du dina lakan, Sara, och stick ej din näsa i de förnämas nyckelhål. Så mycket kan jag säga dig, att om grefven

behåller hofmästaren, så har han sina skäl. Jag har sagt er, att den karlen lyckas i allt hvad han företager sig, men grefven har bara olyckor, der ej hofmästaren hjälper till. Hvem skaffade grefven det rika giftet? Hvem lånade honom pengar att muta reduktionsherrarne, när Majniemi sist var i fara? Hvem frälsade honom ur sjönöd på Ålands haf? Hvem släckte så förunderligt den stora eldsvådan här i slottet för sju år sedan? Jo, ser ni, det allt gjorde... Åh stå ej här och gapa på mig, Sara, som en girs med utspärrad trut. Jag önskar, att prestemor må komma och lära dig göra skäl för maten, slinka. Det är annat gry i det folket, och jag ville väl lefva den dagen, när jag får se mäster Pehr taga Nils Janssen i kragen, ja, min själ, ville jag det.

— Nå nå, blif ej ond för det, mor Susanna, — sade Brita försonande, i hopp att få höra mer af det sqvaller, som är lockande för de ringare, när det gäller de högt uppsatte. — Ser ni inte, att alla höra på er som på presten i kyrkan? Ni sade ju, att hofmästaren var ett lyckobarn? Jag vill minnas, att han på ett förunderligt sätt kom i grefvens tjänst. Folk säger, att gamle grefve Bertel-sköld, fadern, en vinter i salig kungens tid red öfver halisen till Danmark och förde med sig tillbaka en liten pojke, som han röfvat från jutarne...

Susanna, som fann sig smickrad af att erkännas för ett orakel i tvättstugan, var färdig att på ett lysande sätt motsvara detta förtroende, då i detsamma ett högljudt larm med skrik och hojtande på öfre slottsgården ådrog sig allas uppmärksamhet och för tillfället afbröt den löpande sqvallerkrönikan. För att förklara denna ovanliga tilldragelse, måste vi gå en halftimme tillbaka i vår berättelse.

Den åt inre borggården vända hufvudfaçaden af Majniemi slott var utsirad med den tunga, men storartade aristokratiska lyx, som ännu i dag gör anblicken af sextonhundratalets herregårdar så imponerande. Allt hvad träsnideri och stuckaturarbete kunnat åstadkomma, var här anbragt i öfverflöd. Bland annat syntes mellan fönster-raderna kolossala kämpagestalter i halfupphöjdt arbete, bevakande muren med sköld, svärd och hjälm, som vålnader af en förgången riddartid. Regn, blåst och ålder hade likväl ej haft försyn att här och der afbryta än en arm, än en fot, än en hjälmbuske på dessa gipskämpar,

och man var nu nödsakad att på stegar och ställningar rappa kämparne på ett sätt, som de väl föga fördragit, om de varit af kött och blod.

Detta var ett arbete, i hvilket endast de tyske mästarne voro rätt hemma, och Åbos murare fingo dervid nöja sig med den anspråkslösare rolen af handtlangare. Oaktadt de ej med någon rimlighet kunde pruta emot, aflopp ej kamratskapet med tyskarne utan glåpord å ömse sidor. Bland finnarne var en liten axelbred murare vid namn Yrjö, som hade det rykte om sig att lustigare än någon rådbråka svenska språket och med sina visor vara en föregångare till den sedan lika ryktbare "Eskola kuppen". Ty ehuru Åbo, som ännu i dag är mera finskt till lynne och språk än mången annan stad i landet, var det ännu mera vid slutet af sextonhundratalet, så hade likväl svenskan, genom universitetet och adeln, stundom ock genom ovise kyrkans män, då redan fått ett slags högre anseende som hof- och bildningsspråk, hvilket de lägre klasserna ej dröjde att efterhärma på deras vis, kanske ej utan medvetande af den satir både öfver svenskan och dem sjelfva, som låg i deras rotväliska och som var ett slags hämd för den nedsättning, som drabbade landets eget tungomål.

Högst på stegen stod nu den tyske mästaren och rappade kämparnes ben, medan Yrjö stod på gården under honom och framräckte gipsen med den anmärkning, att det vore "sachsisk gröt med en finsk slef". Tysken besvarade denna anmärkning med att tid efter annan, skickligt, men likasom af våda, nedstänka en klump af gipsen i Yrjös panna. Denne höll en stund till godo. Men när tysken, att förkorta tiden, begynte med hög röst sjunga en af sin hembygds visor, höjde äfven Yrjö sin stämma i en annan tonart och sjöng:

Hyökä perju, juupa talar,
 Härät tansaa, miki haakar,
 Konkommu, lilla syötövän,
 Viska tanssaa suullen hyppijän.
 Konkommi, lilla tokkaa,
 Viska tanssaako hoppaa.*)

*) Finnes upptagen i Kanteletar 1: 233, sid. 241.

En stund fortfor denna besynnerliga sångarestid, och allt tätare nedregnade derunder gipsklumparne öfver Yrjös ansigte, utan att förmå honom till tystnad. Slutligen förlorade mästaren på stegen tålamodet och slungade mursesleffen med van hand midt i pannan på den oförskämde handtlangaren. Detta var mer, än den lustige muraren från Åbo kunde fördraga. Hastigt krökte han sin starka axel under stegen, lyftade den från marken med karlen uppå och gjorde så med sin sprattlande motståndare, som hade all möda att hålla sig fast, en dansande rund kring slottsgården, allt under det han fortfor med sitt

Konkommi lilla tokkaa,
Viska tanssaako hoppaa!

Den manhaftige Yrjö tyckte sig i detta ögonblick vara en föga ringare karl än Simson, hvilken bar på sina skuldror Gazas portar. Hans kamrater från Åbo, i chorus med slottets pigor och drängar, som ditlockades af bullret, funno uppträdet så kosteligt, att alla instämde i den bekanta melodin, och för hvar gång man kom till orden "tanssaako hoppaa", blefvo murarens krumsprång och tyskens ställning i höjden allt äfventyrligare. Men dennes landsmän funno saken mindre rolig, och med dem förenade sig stockholmarne. I en hast hade två nästan jemnstarka partier bildat sig, det ena för att befria fången på stegen, det andra för att fortfara med dansen. Följden blef, som man lätt kunde ana, gräl, skällsord och slutligen handgemäng.

— Ned med stegen! — dundrade i detsamma förvaltarens röst från andra sidan af gården. Men de stridande voro döfva för allt annat än sin egen förbittring och fortforo att af alla krafter, ömsom svärande, ömsom skrattande, på hvarandras ryggar trumma takten till

Konkommu, lilla syötövän,
Viska tanssaa suullen hyppijän!

— Ned med stegen, säger jag! — ljud för andra gången mäster Pehrs befallande stämma, och ett par kraftiga örfilar till höger och venster i hopen gåfvo befallningen eftertryck. Yrjö släppte stegen, som han så tappert försvarat, fången hoppade till marken, kämparne åtskildes knotande.

Förvaltaren såg bister ut. — Ni skulle skämmas, — sade han, — att göda luften med stora ord och stjäla dagpenningen af er herre. Du, Yrjö, dansar du härnäst, så dansar du efter karbasen, karl. Och ni, Müller, rappa ni edra beläten på väggen, annars blir ni sjelf den som rappas. Till arbete, säger jag! Har någon lidit orätt, så må han klaga i qväll, sedan klockan ringt. Marsch!

Den larmande hopen teg helt stilla, tvekande, kufvad af förvaltarens fasta ton. Då hördes oförmodadt en kort och skarp röst: — Hvem är det, som befaller här?

En främmande man i resdräkt stod med korslagda armar i porten.

2. Hofmästaren.

en nykomne, som så befallande afbröt striden på slottets borggård, tycktes vara föga öfver 40 år gammal; kort och mager till växten, af ett utseende, som föga imponerade vid första anblicken. Följde man likväl de små hvassa ögonens snabba blickar, och gaf man akt på det

drag af djerf, nästan trotsig beslutsamhet, som spelade kring den tunna öfverläppen, så anade man, att här hvarken saknades klokhet att uppgöra, eller kraft att utföra en energisk viljas planer, vare sig goda eller onda. Mannen var klädd i en åtsittande, något sliten grön lifrock, som, jemte den korta hirschfångaren, lät förmoda en jägare; men i stället för jagtbössan framtittade ur hans bälte kolfvarna af ett par små terzeroler, en kort, grå reskappa var kastad öfver axlarna, och det ljusbruna, lindrigt i rött stötande håret betäcktes af en bredskärmad hatt med silfverspanne, men utan plym.

Främlingens röst hade en viss genomträngande skärpa, som gjorde, att hans första ord, ehuru lågt de utsades, likväl hördes mycket tydligt öfver gården och kommo både förvaltaren och arbetarne att ovilkorligt se sig om. I samma ögonblick var också främlingen igenkänd, ty han hade varit i slottet mer än en gång förut, ehuru för flera år sedan, och var ej heller oväntad nu. Ett sakta sorl af bestörtning gick genom hopen: — Det är hofmästaren, — hviskade man.

Mäster Pehr rodnade, helsade höfligt och syntes förlägen. — Tag ej illa opp, herr Nils, — sade han; — här var en liten osämja mellan arbetarne, men den är redan bilagd. — Det bör anmärkas, att herretiteln ännu den tiden sällan gafs åt andra än adeln eller andre högt uppsatte män och var, när den gafs åt en underordnad person, en ovanlig höflighet, som röjde antingen fruktan eller en stor tanke om personens betydenhet.

— Jag frågar, hvem som befaller här? — upprepade hofmästaren nästan spefullt. — Hvem är du, karl? Jag tycker mig ha sett dig förr.

— Ja, och det mer än en gång, — svarade Pehr förtrytsamt, i det han rodnade upp till örsnibbarne. — Den tiden jag ryktade grefvens svarta sto, var Nils Janssen icke för god att stubba dess svans.

Med ett hastigt, knapt märkbart ögonkast mätte hofmästaren sin f. d. stallbroder, men denna enda blick röjde tillräckligt, att Pehr hade fått en farlig och oblidkelig fiende. Utan att gifva akt på förvaltarens djerfva svar, vände sig herr Nils till de främmande arbetarne och uppfordrade dem att göra reda för orsaken till larmet och myteriet på slottsgården. De tillfrågade läto ej säga sig

detta två gånger och framställde naturligtvis saken så, att all skugga föll på Yrjö, på gårdsfolket och sist äfven på förvaltaren.

Hofmästaren lyssnade till denna framställning. Derpå vände han sig kallt till mäster Pehr och sade med en ton, som ej tålde någon motsägelse, i det han pekade på den förbluffade Yrjö: — Låt binda den der karlen vid pålen, och gif honom tjugu prygel.

Den hederlige förvaltaren kände blodet lika hastigt rusa tillbaka från sina kinder, som det nyss rusat dit, och blek af bestörtning framstammade han: — Det kan ej vara ert allvar, herr Nils!

Hofmästaren mätte honom med en blick af förakt och vinkade stum med handen, att förbrytaren borde utan dröjsmål gripas. En rysning gick genom alla de närvarande. Det förekom dem, som skulle den gamle mäster Adams tid ånyo lefva upp med hela dess laglösa tyranni, som utan ransakning och dom öfverlemnade människors välfärd till pris åt godtycket.

Mäster Pehr bemannade sig. — Tag det ordet tillbaka, herr Nils, — sade han, — ty det kan ni ej försvara, hvarken för Gud eller människor, eller för grefven, vår nådige herre. Muraren Yrjö har dummat sig, det vill jag icke bestrida, men han är en fri handtverkare och hör ej till slottets underhafvande. Och om han också hörde till dem, så vore han icke därför en träl, som man kan vanhedra och slå efter behag. Skall han straffas, så är det lagen, som skall slå honom, herr Nils, och icke er blotta befallning, om ni än såge sju gånger morskare ut, än ni nu gör. Låt stämma honom till tinget, det har jag ingenting emot, men så sant jag heter Pehr, så skall ni icke därförinnan röra honom med ett finger, det svarar jag för.

Förvaltarens manhaftiga ord förfelade ej sitt intryck på andra än den, till hvilken de riktades. De godsinte tyskarnes rättskänsla vaknade: — S'ist schon gut, Ihre Gnaden! — sade de; — lassen wir den armen Teufel laufen.

Stockholmarne — nyss upphetsade af handgemänget. men redlige män, som under kungens egna ögon voro vane att se lagen råda och band läggas på de höge herrarnes egenmäktighet — dröjde ej heller att taga murarens

parti och menade, att karlen väl förtjenat ett kok stryk vännar emellan, men ingalunda att offentligen straffas som en gemen missdådare.

Den man, som sålunda såg sin myndighet motsägas af en växande opposition och som antagligen hade för afsigt att nedsätta förvaltaren genom att utse den stackars Yrjö till syndabock, hörde med synbar likgiltighet de kringståendes invändningar, likasom vore det under hans värdighet att svara derpå. När hofmästaren tyckte sig hört nog, afbröt han tvärt den tyska, svenska och finska vältaligheten med den korta frågan, om man ville lyda eller ej.

För den, som ej kände hofmästaren närmare, kom denna fråga alldeles oväntad, just när man trodde sig hafva bevekt honom till ett mildare handlingssätt. Mäster Pehr hörde till deras antal. Han stadnade svarslös; de öfrige likaså. Ingen hand eller fot rörde sig att lyda den stränga befallningen.

Herr Nils tycktes vara beredd derpå. Utan att vidare slösa några ord på denna hop, som han ansåg så långt under sig, framtog han en kort pipa, sådan som jägare nyttja att locka hjerpar, och hvisslade — en kort, skarp hvissling, som olycksbådande skar i den samlade folkhopens öron. Verkan uteblef icke. Sex jägare, alla beväpnade liksom deras herre, inträdde genom porten.

— Bind denne skurk vid närmaste träd, — sade hofmästaren, pekande på Yrjö, — och gif honom femtio rapp.

Var befallningen kort, så lät ej heller utförandet denna gång vänta på sig. Jägarne grepo den bestörte muraren, och innan någon af de kringstående tänkte på att höja en arm till hans försvar, var karlen redan bortförd och exekutionen i full gång.

Var det feghet? Var det öfverraskning? Finska lynnet är långtänkt. Hopen var icke beredd på en främmande inblandning och lät i sin första handfallenhet öfverraska sig. Endast tyskarne mumlade ett kreutz-sapperment, och stockholmarne yttrade med ett slags medlidande uttryck, som fordom var mycket allmänt i Sverige: — När det går tokugt, går det som i Finland!

Den hederlige mäster Pehr behöfde flera minuter att reda sina tankar, och under tiden hade både hofmästaren, jägarne och deliqventen försvunnit från gården. Men när

Pehr ändtligen hunnit sansa sig, intogs han af den häftigaste vrede, grep en närstående jernstång och ropade åt gårdens folk, att de skulle följa honom; kosta hvad det ville, måste han befria den oskyldigt vanhedrade.

Der voro många som delade förvaltarens harm, men icke alla delade hans mod. De fleste smögo sig undan, när det hotade blifva allvar af striden, och endast sex eller sju voro genast färdige att med de tillhyggen, som närmast funnos tillhands, vara förvaltaren följaktige. Gamla Susanna framtittade bakom ett hörn af slottsflygeln, der hon inrättat sitt observatorium, och höjde modigt sin stämma, sedan hofmästaren ej mera sågs till.

— Hvad nu, mäster Pehr, — skrek hon öfverljudt, — har den lede belzebub farit uti eder och förvändt edra ögon, så att ni springer efter den gröna rocken som en tjur efter ett stycke röd duk? Vore ni än så god gårdshund, mäster Pehr, det säger jag er, tag er till vara för vargskocken, och stick ej ert hufvud i gapet, då får ni nästa gång se er om, hvar ni må bära er hatt. Korpen är en lyckofågel för sig sjelf, mäster Pehr, därför lefver han i hundra år, men rör icke vid honom, ni får värk i fingrarna. Jag har i många herrans år stärkt salig bispens prestkragar, och det skall jag säga er, att de, som maktena hafva, mot dem är ej värdt att spjerna. Gör som jag och annat förståndigt folk, mäster Pehr, och gif honom böfvelen, när han ej hör på, men akta er att räkna trådarna i hans gröna rock. Se på mig, jag kan tala, när det behöfs, och deremellan hålla min mun, och det har jag godt af, men sådana heta junkrar, som ni, akta ej stort på hvad gammalt klokt folk säger till deras eget bästa.

Dessa sista ord undfölo mor Susanna i förtrytelsen, när hon såg, att förvaltaren ej brydde sig om hennes goda råd, utan rusade åstad med sitt folk att befria muraren. En strid syntes oundviklig och hade väl föga af lupit med seger för den goda saken, ty mäster Pehr förglömde i sin ifver, att både hofmästaren och hans jägare voro väl beväpnade med sidogevär och pistoler. Till all lycka visade sig i rätta stunden prestmor sjelf, den raska och präktiga Greta, hvars moderliga bekymmer för sonen ej tilläto henne att blifva en overksam åskådarinna af ett så farligt företag.

— Pehr, min egen gosse, — sade hon och fattade stadigt hans arm, som han förgäfves sökte lösslita; — var stilla och lyd din mor, som du alltid gjort. Gif vika för öfvermakten, det förnedrar aldrig en bra karl; gå icke, du, min redlige gosse, öfver lagens rämärken, fastän våldet går; stå fast vid det rätta, så hjälper Gud oss allsmäktig i sinom tid...

— Men att godvilligt tåla ett sådant öfvervåld, nej, mor, det kan ej, det får ej ske, — ropade Pehr utom sig. — Jag har varit i Estland och Liffland och Polen, jag har sett icke allenast herrarne, utan ock fogdar och halunker behandla arbetaren som ett osjäligt djur, men se det skall ej ske här i Finland, mor, så länge vi ha skrifven lag och ännu en mans arm att försvara oss med...

— Nej, Pehr, — fortfor Greta, — du sliter dig ej lös, säger jag dig. Du vill låta nedskjuta dig liksom en hund... vill du? Gå då, gå, men jag följer dig; förrän deras kulor träffa dig, skola de träffa mig. Gå, du halstarrige pojke, låt döda dig, om du nödvändigt så vill, men du har då också dödat din mor...

Pehr brast i tårar. — Vill ni då, att jag, som bör ansvara för att rätt sker alla här på slottet i min herres frånvaro, skall tåla...? Hvad vill ni af mig?

— Jag begär en liten tids tålmod, — sade Greta, i det hon förgäfves sökte att behålla den fasta afgörande ton, i hvilken hon talat nyss förut. — Var klok, Pehr, var god! Du vet, att grefven har gammal vänskap för oss alla. Han skall höra oss. Han skall gifva Yrjö upprättelse och som en rättvis herre bestraffa sin tjenares öfvervåld...

— Det återstår intet annat, det är nu för sent, — svarade förvaltaren suckande, med en blick åt slottsporten, der man såg hofmästaren återkomma med jägarne efter välförrättad exekution. En af karlarne, som följt mästern Pehr, närmade sig och hviskade i hans öra: — Säg bara ett ord, och jag krossar den bofvens skalle med jernstören, så att han aldrig mer låter prygla en hederlig karl.

— Jag förbjuder dig att röra honom, — hviskade Pehr, i sin tur afvärjande. — Låt vara för den gången, Lampi-Maths! Jag vet du har gammalt groll till småtyrannerne sedan mästern Adams tid; men låt honom vara, min gubbe; vår Herres hand skall göra den saken bättre än du och jag.

— Det är ändå skada, — mumlade Lampi-karlen, densamme som mästern Adam fordom lät sätta i qvarnkammaren. — Det hade gjort en människa godt att tysta den skurkens stormodiga mun. Men behöfs det en annan gång, så räkna på mig.

Hofmästaren nalkades, ledigt och ogeneradt, med det öfverlägsna hånlöjet på de tunna läpparna, och helsade på prestmor, likasom ingenting hade passerat. — Det fögnar mig att se er så rask, mor Greta, — sade han. — Det skall bli vår nådiga fru grefvinna kärt att göra bekantskap med er och med prestgårdens ypperliga kalfvar och sommarsmör. Lille greve Gustaf Adolf är en riktig varg, när han slipper i filbunken; jag beklagar edra mjölkhyllor, mor Greta, om det roar honom att ofta göra besök på prestgården.

— Vi få då vänta hennes nåd och barnen rätt snart? — frågade Greta, glad att komma in på andra och fredligare ämnen, än de nyss föregångna, ty mästern Pehr stod allt ännu med mörka blickar vid hennes sida.

— Sist i öfvermorgon mot aftonen, — svarade hofmästaren med en favorit-tjenares vigtighet och utan att bevärdiga förvaltaren med en blick. — Grefven kan ej slita sig lös från Stockholm förrän längre fram på sommaren, men hans nåd önskade, att grefvinnan och alla barnen, greve Torsten och greve Gustaf Adolf och fröken Ebba, skulle njuta af den vackraste tiden här på Majniemi. Hennes nåds helsa har ej varit rätt god på våren, och greve Torsten är mycket klen för sina fjorton år, men när man ser greve Gustaf Adolf och fröken Ebba, skulle ingen tro, att han är bara tolf år och hon tio år, så starka och frodiga se de ut — just som edra gödda kalfvar, mor Greta, för att nyttja en mera landtlig, än just annars passande liknelse.

— Men, — fortfor hofmästaren, afbrytande sig sjelf, i det han tvärt och legert vände sig till mästern Pehr, — här förspiller jag tiden med en stamtafla öfver det greffliga huset och glömmet alldeles, att mycket ännu är ogjordt, som bör vara färdigt i öfvermorgon. Hvad är det jag ser, min bäste förvaltare! Arbetarne sysslolöse som på en helgdag, nu när alla armar böra vara i rörelse! På gården ligga kalk, stenar och stockar; min käre vän, jag ber er komma ihåg, att hennes nåd grefvinnan är

van vid den utsöktaste elegans i sin omgifning. Slottsmurarne ännu våta af rappning? Ni borde användt mera folk, ni hade ju instruktion att strö ut guld med båda händerna. Och trappan? På min ära tror jag ej ni ditsatt stänger af jern, i stället för de forna förgyllda mesingsstängerna. Hvad skall det betyda, min vän?

— Ni glömmer, herr Nils, — sade förvaltaren bistert, — ni glömmer, att de förra ledstängerna förstördes vid branden för sju år sedan. Och då jag sällan haft, som ni säger, guld att utströ med båda händerna, lät jag ditsätta stänger af godt Dannemorajern.

— Men, min bästa förvaltare, *hvertill*, om jag får fråga, har ni då användt Majniemis revenyer de två senaste åren? Ty det vet ni bäst sjelf, att hans nåd knapt uppburit så mycket deraf, som värdet af en passabel ridhäst.

— *Hvertill*? — upprepade mäster Pehr nästan morrande af harm. — Det skall jag säga er, herr Nils Janssen, ni som så gerna strör ut er herres guld — med *ena* handen åtminstone. Med grefvens tillåtelse har jag användt godsets inkomster att åter uppodla slottets jord, att upptaga de många ödehemmanen, att dika åkrarna, att inrätta en skola, att bygga menskliga boningar åt folk, som dittills bodde sämre än grefvens sämsta häst; att lindra deras bördor, att förse dem med redskap och dragare, att göra dem till menniskor, herr Nils! Jag tänker, att grefven, som är en god, ädel herre, när han mins sitt Majniemi, huru det *förr* såg ut, och när han med egna ögon ser, huru det *nu* ser ut, skall glömma att fråga efter de förgyllda ledstängerna.

— Ni blir varm, min bästa förvaltare, — sade hofmästaren gäckande; — drick ett glas vatten och lugna er, så få vi sedan talas vid om de nya förbättringarna. Ingenting är fullkomligt här i verlden, icke ens er förkärlek för packet här i trakten. Ni har glömt en sak: hvem *ni* är och hvem *jag* är och hvem som är herre på slottet. Ni har alldeles för stora omsorger, min vän; jag skall framdeles lätta er börda.

Med dessa ord svängde hofmästaren på klacken, och begaf sig in i slottet, affekterande en vårdslös öfverlägsenhet, som han kopierat efter de förnäma. Mäster Pehr och hans mor kvarblefvo stumma, förvånade öfver en tjenares djerfhet att spela sin herres rol.

3. Familjen Bertelsköld.

Fvå dagar förgingo under stora tillredelser på Majniemi. Man måste erkänna, att hofmästaren var en man af ovanlig energi. Han fördubblades, han tredubblades, han var öfverallt. Under hans ögon tvangs hvarje hand att arbeta som fyra. Slottet fick på otroligt kort tid ett helt nytt utseende. Det gälde också egentligen ytan. Än öfversmetades en remna i muren; än skyldes ett förfallet ställe med ny målning; alla uppgångar putsades, pryddes; alla paradrum kläddes med nya tapeter; i rummen utbreddes dyrbara mattor; i trädgården iståndsattes en vattenkonst; gården sirades med rader af unga björkar, visserligen afhuggna och dömda att inom få dagar se sin späda grönska vissna, — men hvad betydde väl det? Hofmästaren var en af dem, som ansågo ytan förmer än väsendet och ögonblickets glans ej för dyrt betalad med en hel framtids förvissning.

— Det ser bra ut, — sade han med en tillfredsstäld blick på sina hastiga verk. — Mera guld — mera, mera, mera i den bottenlösa hvirfveln. Grefven skall blifva nöjd, mitt verk går framåt! — tillade han med en sällsam blandning af löje och dysterhet.

Mäster Pehr var vid ett afskyvärdt lynne. Han morrade som en bandhund åt alla, som mötte honom. Ju mera hofmästarens panna ljusnade, desto mera mörknade förvaltarens. — Ärm Majniemi! — suckade han.

På tredje dagen om aftonen var allt folk klädt i högtidsdrägter, hela gården och ett godt stycke af vägen voro beströdda med löf ur skogen och blommor ur drifhuset. Man väntade och väntade. Men kuriren från Åbo, som en halftimme förut skulle förkunna grefvinnans ankomst, hördes ej af. Ändtligen kom han sent på natten med bud, att det var motvind i skärgården och att fartyget från Stockholm ankrat vid Korpo. Det var en vanlig sak då och länge derefter, innan man ännu kände ångkraftens underverk.

Många af de väntande blefvo modfälda. Men hofmästaren tog saken från en annan sida. — Vi ha ännu en dag, — sade han, — och den måste användas. Mera guld, mera!

Och från Åbo efterskickades dyrbara vaser med blommor och sällsynta växter, som uppställdes längs trappor och ingångar; triumfbågar byggdes öfver vägen, prydda med draperier och löfverk, och de sex jägarne fingo sina nya livréer af blått sammet med silfverbroderier färdiga. Men ännu en dag blefvo de väntade borta, och så åter en dag och åter en dag, för motvindens skull. Och allt utströdde hofmästaren "mera guld", och för hvarje dag höggos nya björkar och anskaffades nya blommor, och för hvarje dag ökades prakten och anstalterna för grefvinnans emottagande. Hofmästaren gick så långt i sitt nit, att på alla bondstugor i nejden rödmålades den gafvel som vette åt landsvägen. Sjelfva gärdsgårdarne pryddes med flaggor och längs hela raden fortlöpande guirlander af rönnblommor, som spridde en tjusande doft. Men vägarna en hel mil från slottet stänktes med vatten för dammets skull.

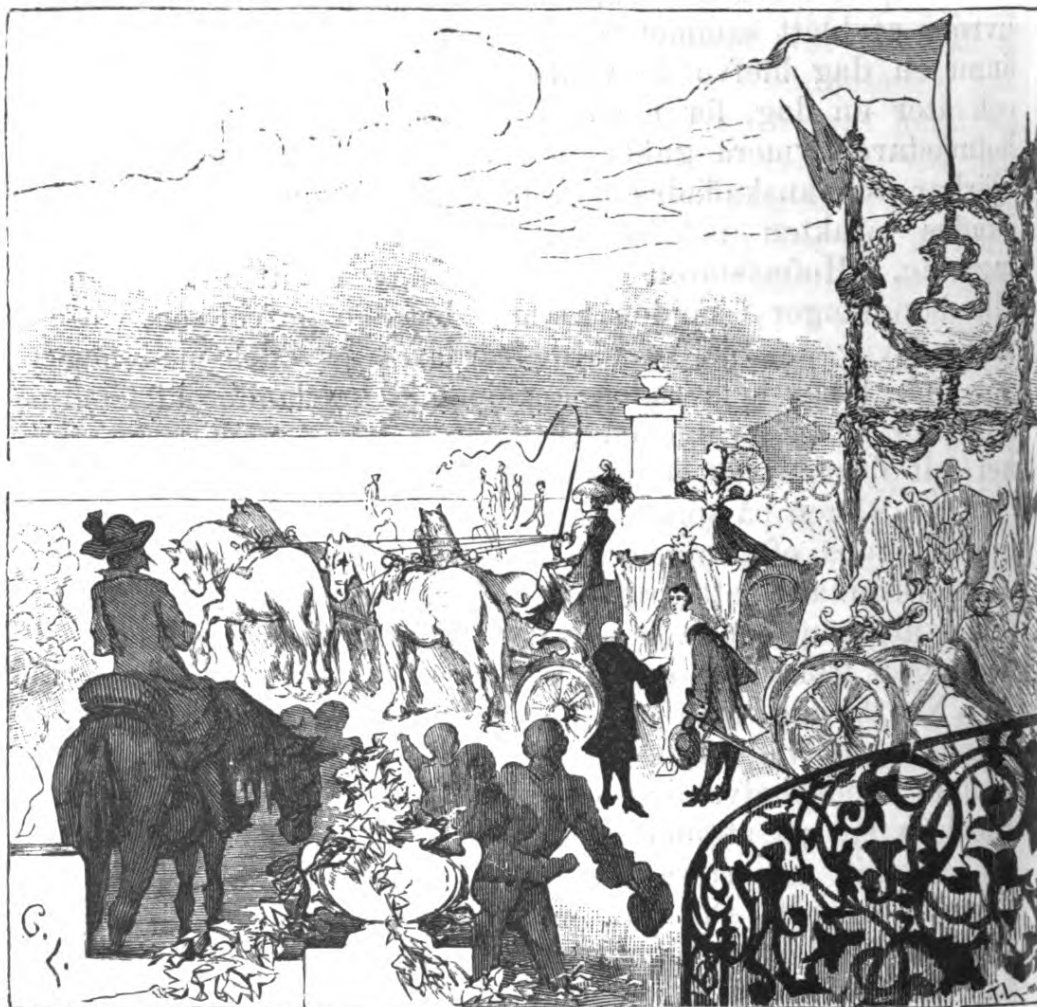
Ändtligen på sjunde dagen efter hofmästarens ankomst inträffade på eftermiddagen en kurir på sin löddriga häst och förkunnade, att grefvinnan Bertelsköld skulle vara här innan aftonen, sedan hon intagit middag i Åbo, hos landshöfdingen friherre Lorens Creutz.

Nu kunde man ej längre tvifla. Den fyra gånger förgäfves inöfvade entusiasm, hvartill hofmästaren dresserat slottets underhafvande, togs för femte gången i anspråk. Klockan sju på aftonen syntes de grefliga vagnarna, fyra till antalet, eskorterade af två förridare och fyra lakejer till häst efteråt. Det var en vacker qväll och en lifvande anblick. Så långt ögat kunde följa vägens krökningar, var allt idel grönska, blommor, löfverk, äreportar, högtidsdrägter, svängda hattar och hurrarop. En kejsarinna hade ej kunnat emottagas med större landtlig ståt.

När främsta vagnen, dragen af fyra hvita hästar, körde in genom slottets hufvudport, hissades, på gifvet tecken, blågula flaggor med Bertelsköldska vapnet på alla slottets fem torn, och ett halft dussin gamla nickhakar, uppställda vid stranden, gäfvos salut. Fader Johannes, pastorn i församlingen, hade föreslagit, att grefvinnan skulle mottagas med en fröjdepsalm, men hofmästaren hade

satt sig deremot, och den vördige pastorn erhöll, endast med vilkor att vara mycket kort, tillåtelse att helsa slottets herskarinna med ett andligt välkomsttal.

Fader Johannes uppfylde sitt åliggande efter bästa förmåga. Det sällsynta hände, att der förekommo endast sex eller sju latinska fraser, som hörde till tidens förnämsta värtalighets blomster, men deremot ett lämpligt

antal skriftens språk. Han liknade grefvinnan vid Sara, Abrahams hustru, som drog med sina tjenare in i det förlovade landet, och önskade, att Rebeckas och Rachels välsignelse måtte dugga öfver den nådiga frun och hela hennes hus. Han liknade hennes afkomma vid Sarons liljor och Kidrons blomster, *flores in horto Domini*, och önskade, att Salomos visdom och Gideons hjeltomod månne blifva deras timliga arfvedel, men ärones krona deras

eviga. Han glömde ej heller att likna sig sjelf vid dörrvaktaren i Jakobs hus och uttalade visligen det hopp att, om det var Gudi tackeligt, skulle här, under deras grefliga nåders hägn, regna honung och manna öfver dessa Mose barn i deras mödors öken och . . . och . . .

— Men så sluta då, fader Johannes, sluta då, annars gör ni oss till judar, — hviskade hofmästaren bekymrad, i det han ryckte pastorn i kaftanen. — Ser ni icke, att hennes nåd redan blir otålig!

I sjelfva verket röjdes en lätt skymt af otålighet i den förnäma grefvinnans vackra ansigte. Hon, för hvilken hela denna ståt var tillstäld och som helsades med så värtaliga liknelser, tycktes vara ett fruntimmer af medellängd, föga öfver tjugufem år, ehuru man vid sidan af hennes äldste son måste anse henne för minst trettioett. Hennes drag voro bleka, nästan lidande, ytterst fina och regelbundna, mycket behagfulla, utan att vara egentligt sköna; blå ögon, ljust hår, öppen panna och isynnerhet en ovanligt vacker mun med perlhvita tänder. Hon bar en lång reskappa af ljusgrått sammet med guldhäktor och fodrad med dyrbara pelsverk, en försigtighet, som man kunde anse nog långt drifven för denna årstid; en enkel svart hatt med uppslaget hvitt flor förhöjde ännu mera ansigtets ovanliga blekhet, som likväl färgades af en svag rodnad, i det hon afbröt den förlägne kyrkoherdens välönskningar med ett kort: — Mycken tack, min goda pastor!

Derpå vände hon sig, ännu stående på vagnssteget, till den talrika skaran af folket, som trängdes kring vagnarna, och sade med en röst, som var för svag för att höras af andra än de närmast stående: — Jag tackar eder alla, godt folk, för eder välvilja och hoppas med Guds hjälp, att eder vördige pastors önskan må gå i fullbordan.

Ett förnyadt jubelrop besvarade dessa ord, utan att de längre bort stående visste anledningen. Men de kringstående anmärkte, att grefvinnan yttrade de få orden, väl ej utan en viss värma och godhet, men likväl på ett nedlåtande sätt, som visade, att hon ej fann sig synnerligt öfverraskad af alla dessa tillställningar för hennes skull, utan tvärtom syntes vara van vid sådant som en skyldig uppmärksamhet.

Medan grefvinnan, så fort det kunde anses passande, drog sig undan till sina rum i slottet, der hon välkomnades af mor Greta, fortfor hopen på gården att mönstra hennes svit. — Hvem är det långa, magra och mörkletta fruntimret, på hvars arm hennes nåd stöder sig? — frågade mor Brita en fjeskande kammartjenare bland de nyss ankomne.

— Hennes nåds sällskapsdam, en fattig fröken Sinclair, — svarade kammartjenaren.

— Kors, — sade Brita, — jag trodde hon minst var en friherrinna; hon ser lika förnäm ut som hennes nåd sjelf. Och det der andra fruntimret i den rutiga yllekappan, hvem kan hon vara? — fortfor Brita, i det hon pekade på en flicka af ljusst och godsint utseende, men nästan för fet att vara så ung.

— Jungfru Linderoth, frökens guvernant, — var det korta svaret.

— Jag kunde tro det, — inföll Brita med kännaremin; — det finns inte mera adligt blod hos den tossan, än hos mig. Men se der hjälper hon lilla fröken ur vagnen. Ack, gudsigne barnet, en sådan vacker Guds engel hon är! Och hvad hon är lik sin mamma! Och han, som hoppar ur vagnen med ett enda språng, det måtte vara äldsta grefven, lilla Torsten! Hvad han blifvit stor och präktig! Och hvad han liknar sin pappa!

— Håll då munnen, kära vän, — snäste kammartjenaren, — och besvara ej deras nåders öron med ert dumma prat. För resten skall jag säga er, att det ej är grefve Torsten, utan yngre grefven, Gustaf Adolf. Tror ni, att grefve Torsten skulle hoppa ur vagnen som en bondpojke?

De två barnen, som suttit med guvernanten i andra vagnen, förtjenade, åtminstone till sitt yttre, det beröm, som mor Brita slösat på dem. Fröken Ebba var moderns afbild, men förskönad af hela barndomens friskhet och ett visst drag af godhet, som man, oaktadt grefvinnans annars behagliga drag, förgäfves sökte hos denna. Gustaf Adolf Bertelsköld åter var en kärnfrisk, stark, eldig, liflig och ostyrig pojke med faderns svarta hår, så svart, att det nästan skiftade i blått, mörka spelande ögon, stark och muskulös kroppsbyggnad för sina år. Hans första mandat, när han kom ur vagnen, var att klappa hästarna på halsen,

ställa ett krokben för en af kammartjenarne, så att denne föll raklång på gården, derpå fatta sin syster om livvet och bära henne, springande upp för den stora trappan, två eller tre trappsteg i sender. Allt detta var gjordt inom mindre tid, än vi berättat det.

I tredje vagnen satt grefve Torsten med sin guvernör. Torsten Bertelskölds yttre var långt ifrån så anslående för åskådarnes nyfikna blickar, som de öfriga syskonens. Det var ett blandadt tycke af far och mor, ljusst hår och bruna ögon, för öfrigt på en gång en viss högdragenhet, förenad med ett känsligt, nervöst och lidande utseende. Ynglingen, blott fjorton år, såg ut som vore han mycket äldre. Han satt insvept i en tjock, skinnfodrad kappa, stödde sig, när han nedsteg ur vagnen, på sin guvernörs axel och gick öfver gården med nästan vacklande steg, utan att helsa på någon af de kringstående. Hans ledsagare åter, magister Schönberg, af en gammal, men utarmad och afsigkommen adlig ätt, tycktes vara en man af omkring fyrtio år, mager, bleklad och af ett torrt utseende.

I fjerde vagnen sutto fyra kammarjungfrur med allehanda saker för nytta och nöje, hvaribland två knähundar, fröken Ebbas favorit-kattunge, en markkatta vid namn Bobbo, två papegojor och en holländsk dverg vid namn Dick. Efteråt följde packvagnar med tillbehör för en sommar-sejour, der ingenting, som hörde till tidens aristokratiska lyx, fick umbäras. Askådarne tröttnade icke att begäpa dessa herrligheter, af hvilka många voro för dem ända till namnet obekanta. Mesta uppseendet väckte dvergen, markattan och papegojorna. Men deras rykte skulle snart fördunklas af en ännu vidunderligare syn.

— En tocken liten och nätter herre! Hvad heter den lilla herrn? — utropade mor Brita inställsamt och lutade sig fram öfver vagnen för att bättre se markattan, som satt der hopkrupen i en vrå med sin galonerade hatt på hufvudet. Bobbo ansåg förmodligen detta som en invit till närmare bekantskap, ty med ett skutt satt hon gränsle öfver mor Britas nacke och begynte frisera hennes hår på den fason, att gumman gallskrikande tog till fötter, i tanke att hon såg fulingen lifslevvande. Mor Susanna, som varit i Åbo och stärkt salig biskopens kragar, hade mer än en gång i sina dagar sett markattor på torget och

talade föraktligt om "folk, som ej kunde skilja menniskor från kräk". Derfor, när lille Dick, dvergen, ville stiga ur vagnen, passade mor Susanna på, tog honom i famnen, strök honom som en katt och sade: — Kiss, kiss, hvad han har vackra kläder, aj, så vacker rock, kisse lilla! — Dick fann sig alldeles icke trakterad af sådana karesser, spände sina naglar i den bestörta gummans kinder och ropade, fräsande af vrede: — Katt vara du sjelf och inte jag, sakramenskade katta!

Skrek mor Brita nyss, så skrek nu mor Susanna sju gånger värre. I den allmänna uppståndelsen öfver gummornas missöde hördes hästraf vid porten, och in leddes sex sköna ridhästar, hvar och en med sin jockey, samt i

spetsen för dem en morian, klädd i grann silverstickad jacka, men svart som synden. Förskräckelsen blef allmän; åt alla sidor skingrades åskådardarne. Morianen, antingen han harmades öfver den afsky han väckte, eller var road af att öka den okunniga hopens fruktan, gjorde en grym grimas, sträckte ut tungan och visade två rader hvita och hvassa tänder. Villervalla, rop och böner mot den lede fienden hördes om hvarandra. Mor Susanna hentade sig likväl så

mycket, att hon klyftigt uträknade, huruledes den lede måtte hafva sin hand med, der menniskor blifvit kattor och kattor menniskor; men, — tillade hon triumferande, — rädd är han ändå för prestefar; han tordes ej komma hit, förrän den gudsmannens tal var slut.

Rätta förhållandet var, att morianen, som bar det svarta namnet Nero, var grefvinnans stallmästare och hade i sakta mak kommit efter från Åbo med ridhästarne.

Morgonen efter sin ankomst till slottet satt grefvinnan Bertelsköld i den praktfulla sängkammaren och betraktade en herrlig utsigt öfver Majniemi sund, medan kammarjungfrun upplade hennes rika blonda hår med samma noggranhet, som hon skulle ha gjort det nyss före en lysande

Familjen Bertelsköld.

fest i den svenska hufvudstaden. På bordet bredvid greffinnan stod en silfverbricka med servis af kinesiskt porslin, i hvilken man nyss serverat choklad, och hennes små fötter, vårdslöst instuckna i guldstickade tofflor, hvilade på en sidendyna, lagd framför toaletten, likasom vore icke ens den mjuka persiska mattan nog fin och varm för den fot, som trampade henne. Från rummet bredvid hördes papegojornas otäcka kuttrande, som alldeles förtog ljudet af fågelsången i björkarne vid stranden, äfven om dessa vårens barndomsröster kunnat intränga genom rutorna af de omsorgsfullt slutna fönsterna.

Klockan var omkring sju, och naturen strålade i hela den daggiga glansen af en skön junimorgon. Det var en herrlig utsigt öfver lummiga löfstränder, mellan hvilka spegelblanka vikar smögo sig fram likt silfverband på en ljusgrön sammetsmatta. Hafvet, det mäktiga, stora, som gick i djupa dyningar långt borta i taflans bakgrund, hade hitskickat endast sina blidaste döttrar, de smala fjärdar och sund, hvilka kärligt omslöto uddar och öar, bevuxna med rönnar, björkar och blommande häggar.

— Skjut bättre undan gardinen, Karin, — sade greffinnan, betagen af den tjusande anblick, som utbredde sig öfver nejden. — Bertelsköld hade rätt, — tillade hon tankfullt; — detta land i allt sitt armod är dock mycket skönt, nästan lika skönt som mitt Vestergötland.

— Ers nåd bör ej exponera sig för luftdraget, — yttrade kammarjungfrun med en favorits beställsamma förtrolighet. — Du milde himmel, hvad ers nåd i dag ser bra ut, ja riktigt förtjusande; jag slår vad, att greffen skulle säga detsamma. Hvem hade också kunnat tro, att den infama blåsten på sjön och den kalla finska luften skulle bekomma ers nåd så väl! Förlåt... ännu den ena locken... så der. Det lönar visst mödan att vara så älskvärd för toma väggarna eller en tråkig prest eller några andra tölpar här på bondlandet. Ack, ers nåd!

— Hvad suckar du, toka?

— Ack, ers nåd, Finland är ändå ett afskyvärdt land; hvarför skulle vi hit? Ödemarker och tallskogar, ett troll bakom hvarje stubbe, och ett språk sedan, kix, kax, kux! Jag tänker på våra resor i Frankrike och Italien. Der kunde man få smak för att bo på landet. Hvar man gick, badade man ordentligt i blommor och vällukter; socker på

alla läppar, vid hvarje steg en markis, i hvarje buske en vicomte. Han var bra söt, den vackra vicomte d'Ayrac i Rouen...

Kammarjungfrun väntade troligen att se sin djerfva anspelning besvarad med en lätt rodnad eller ett smålöje, men i stället röjdes en hastig blekhet på grefvinnans fina kinder. — Hvar är Sinclair? — frågade hon, kort afbrytande.

— Jag ser henne komma der borta i trädgården. Hon går med en bok i handen; hon hvarken hör eller ser. Men... hon stadnar, hon synes bestört. Ja, verkligen, hon ropar på hjälp. Hon slår omkring sig med sin eldröda shavl... hon springer... det är första gången en dödlig sett fröken Sinclair springa!... Nu stadnar hon åter. Men hvad går åt henne? Nej se, ers nåd, se! Det är för löjligt!

Och den sjelfsvåldiga kammartärnan utbrast i ett så hjertligt löje, att grefvinnan mot sin vilja lockades till fönstret att se hvad som kunnat gifva anledning dertill. Hvad hon såg var äfven af det slag, som kunnat locka allvaret sjelf att glömma sin värdighet. Fröken Sinclair stod vid trädgårdsmuren, der hon ej mer hade reträtten öppen och slog förtvifladt omkring sig med den röda shavlen, för att afvärja ett dussin kalkoner, hvilka med utsträckta halsar och spärrade stjertar angrepo henne; och ju mera hon slog omkring sig, desto ursinnigare blefvo hennes befvade fiender.

— Det der är allt ett upptåg af Gösta, — sade grefvinnan misslynt och skrattande. — Spring ned, Karin, och befria fröken; skicka upp min vildbasare, om du ser honom.

Karin gick och kom snart tillbaka med Gustaf Adolf och den befriade fröken, den senare lika högröd af harm, som nyss hennes shavl. Der blef på stället ransaking. Gustaf Adolf förklarade, att han varit i stallet och ryktat hästarne med Nero. Derefter hade han varit med förvaltaren på åkern och försökt "lära sig plöja". Derefter hade han råkat öppna trädgårdsporten för kalkonerna...

— Det gjorde grefven med flit, för att han såg mig promenera der, — invände fröken hvasst.

— Ja, — sade Gustaf Adolf med en trotsig öppenhet, som klädde honom förträffligt, — jag tyckte det var synd,

att fröken skulle gå ensam, och ville skaffa fröken ett passande sällskap.

Om också modershjertat var böjdt att advocera för den vackre, mörkögde förbrytaren med den glada, frimodiga pannan, så förstod grefvinnan mästerligt att dölja det. — Det är föga passande för en adelsman att lära sina seder i stallet, — sade hon strängt, — och ännu mindre att gå som en bonde efter plogen. Du har *dessutom* betett dig oskickligt mot fröken Sinclair. Jag vill, att du beder henne om förlåtelse.

Gustaf Adolf bet sig i läppen. — Jag beder *er* om förlåtelse, min mor! — sade han.

— Men jag fordrar, att du beder *fröken* om förlåtelse.

Gossen teg ett ögonblick. Derpå sade han fyndigt: — nej, min mor, det passar inte en adelsman att göra afbön hos den, som kalkonerna anfallit. Tror ni, att jag är skyldig fröken upprättelse? Ja, då nekar jag ej alls, om hon vill slåss med mig...

Ett knapt märkbart löje röjde, att den svaga modern, hvars styrka var mera skenbar än verklig, hade möda att bibehålla sin stränghet. I detsamma kom äldre brodern, grefve Torsten, och hörde utmaningen. — Gösta är icke rädd för mer än en fiende, — sade han, — och det är ledsnaden.

— Du har rätt, — sade modern, glad att finna en mindre förödmjukande utväg för sin älskling. — Tillåt, min bästa fröken, att *jag* beder er om tillgift i stället för min halsstarrige son. Men du, Gösta, du går genast upp till ditt rum och blir der till aftonen i arrest. Det må vara ditt straff för denna gång.

Den dömde förbrytaren gjorde en stel bugning och lydde. Han hade knapt kommit ut ur rummet, innan lilla Ebba, som lyssnat vid dörren, flög honom om halsen och utropade halfgråtande: — Var inte ledsen, Gösta, jag skall vara hela dagen hos dig. Jag skall söka fram alla mina dockor åt dig, om du lofvar att inte, som sist, hänga upp dem i spjällbandet.

— Låt mig vara! — sade gossen vresigt. Strax derpå ångrade han sig, och tårarne kommo honom i ögonen. — Du skulle ha roligare derute, — sade han. — Men kom ändå. Du är bra god, som bryr dig om mig. Aldrig mer gör jag dockorna illa.

De båda syskonen gingo att dela arresten. Men inne i sängkammaren fortfor en rådplägning mellan grefvinnan, hennes sällskapsdam och unge grefve Torsten.

— Gösta är alltför lätt ledd till oseder, — sade modern ursäktande. — Skada, att han ej finner ett bättre passande sällskap, än betjening och bönder här på Majniemi.

Fröken Sinclair, ännu echaufferad, nämnde ett ord om den alltför sjelfständiga min, som slottets underhållande togo sig. Hon hade nyss i trädgården med förjusning studerat en ny roman af Scudery, då hon oförmodadt blef angripen af... och dervid såg hon flera af trädgårdsdrängarne arbeta på kort afstånd ifrån henne, men ingen hade rört en fot för att komma henne till hjälp. Ja, förvaltaren, som kom öfver gården, hade understått sig att skratta...

Torsten upptog denna anmärkning på ett sätt, som vitnade om de aristokratiska grundsatser han tidigt insupit af sin lärare, kanske till någon del af sin far. Majniemi, sade han, har alldeles för länge saknat en herre på stället. Folket har vant sig att lefva på egen hand; det måste vänja sig vid den beroende ställning, som tillkommer det. Han tyckte ej illa om förvaltaren; det såg ut att vara en bra karl, men alldeles för egenmäktig. Hofmästaren hade berättat om en mycket klandervärd uppstudsighet. Sådant borde förekommas en annan gång.

Grefvinnan betraktade tankfull den sköna utsigten. — Låt säga förvaltaren, — sade hon vårdslöst, — att han ej vidare lär Gösta plöja. Låt säga honom, att underdånighet, yttre och inre, är hans pligt och hans folks. Kom, Torsten, se hit! Ser du den glimmande blå randen der bortom löftopparna? Det är hafvet, Torsten! O, hvad storheten är skön, när hon förstår att vara mild!

Torsten såg bortåt hafvet. Han insåg den inre motsägelsen i sin mors ord och svarade med ett uttryck vida öfver sina år: — Men, min mor, är det ej storhetens första pligt att vara stor?

— Just därför, — sade grefvinnan. — behöfver hon ej förringa något annat vid sin sida. Ser du, Torsten, detta är det Finland, som man målat för oss så ödsligt och vildt. Mig förekommer det på en gång så skönt och så stort.

4. Fester och faror.

Carl XI:s kraftfulla, nyktra, allvarliga, nästan trumpna regering hade plötsligen satt en damm för svenska adelns lyx, som strömmade ut öfver alla bräddar, alltsedan drottning Kristinas tid. Der blef ett hastigt slut på alla dessa praktfulla och veckotal långa fester, ringränningar, tornerspel, komedier, dueller, strömmar af vin, hjordar af hjortstek, förgyllda statsvagnar, frasandet af siden och klangen af det utströdda silfret öfver hela Sveriges rike, Finland icke undantaget. Der blef tystare, nästan ödsligt i de stolta adelsborgarne; festernas larm hade förklingat, bordens dignande öfverflöd hade smultit hop, ståten hade bleknat, silfret hade vandrat genom reduktionen in i konungens skattkamrar. I stället kommo de styfva allongeperukerna, de långa predikningarna, de skarpa räfsterna, det jernhårda duellsplakatet, och med dem en viss butter råhet, i hvilken konungen personligen föregick med exempel. Men likasom hade mörkrets makter harmats öfver den gudsfruktan, det allvar och den stränga sedlighet, som under allt detta blef sed och lag, begynte den farligaste och mest förstörande fienden för hela nordens lugn att vid samma tid smyga sitt gift i samhällets kärna. Lyxen gick bort, bränvinet kom.

I de sista åren af den väldige adelsstämjarens tid var det därför något ovanligt, ja oerhördt, att se den till största delen utarmade adeln utveckla en del af sin forna prakt, och detta skedde då endast i trakter så aflägsna, att man trodde sig säker för reduktionsherrarnes ständigt lurande blickar. Om detta var fallet med Majniemi, skola vi snart erfara. Det säkra är, att strax efter den greffliga familjens ditkomst, sommaren 1695, begynte en rad af fester, så lysande, så slösande, att de föga syntes öfverensstämma hvarken med tidens sed, rikedomens faror eller det landtliga lugn, till hvilket grefvinnan Bertelsköld hade dragit sig undan för att vårda sin vacklande helsa.

Ehuru grefve Bertelsköld hörde till den yngre adeln, Kristinas skapelse, hörde likväl hans grefvinna, född Sparre, till de äldsta familjerna och delade deras sympatier jemte deras missnöje med den nuvarande styrelsen. Tyvärr har icke denna sanfärdiga berättelse förvarat namnen på alla de högättade och stolte gäster af den kringboende gamla adeln, som vid denna tid besökte Majniemi och deltog i dess fester.

Likväl kan man taga för afgjort, att der icke saknades hvarken Hornarne till Kankas — af hvilka likväl öfverste Evert Gustafsson afidit 1687 och Finlands generalguvernör Henrik Horn, friherre till Marienborg, lemnat verlden 1693 — ej heller den stolta friherrinnan på Lemsjöholm, Anna Maria Cruus, född grefvinna Horn, eller de icke mindre förnåma Flemingarne till Willnäs, som då hade återgått från den grelliga till den friherrliga ätten af samma namn. Der saknades visst icke heller landshöfdingen i Åbo, friherre Lorens Creutz till Cassaritz, herre till Sarfvelax, Tjusterby och det nyss anlagda Tykö, jemte hans förnåma friherrinna, Hedvig Eleonora Stenbock, hvars mor var en De la Gardie. En talrik skara af adeln från Åbo och trakterna deromkring följde dessa sina chefer till Majniemi.

Sommaren var regnig, kall och föga gynsam för lustbarheter i det fria. Det var som förgjort; hvar gång grefvinnan arrangerat en rätt glad fest i det fria, begynte himlen mulna, der kom störtregn och blåst, allt var förstördt, och man fick roa sig inom slottets murar. I slutet på Juli beslöt hon likväl att fira höbergningen med en rätt lysande tillställning och kallade på sin hofmästare. — Min käre Janssen, — sade hon, — elementerna ha sammansvurit sig mot mig; ni deremot har alltid god väderlycka; bestäm en dag i nästa vecka, när jag bör bjuda våra vänner på slotteröl. — Nästa måndag till exempel?

Hofmästaren var genast beredd. — Ers nåd skämtar, — svarade han. — Om jag eger någon lycka, som förtjenar att kallas så, är det lyckan att kunna uppfylla ers nåds befallningar. Måndagar och fredagar anses för ogynsamma dagar. Behagar ers nåd befalla nästa torsdag?

— Så sent? Då vore det kanske skäl att invänta grefven. Men lika godt, vi bestämma torsdagen. Har ni penningar?

— Den lilla summan grefven skickat är längesedan slut, — svarade hofmästaren, — och jag har uppburit allt hvad jag kunnat utpressa af förvaltaren. Den karlen har en beundransvärd talent att nedgräfvä alla godsets inkomster i bottenlösa kärr. Emellertid (och härvid bugade sig Janssen mycket ödmjukt) behöfs blott en vink af ers nåd, liksom förut...

— För att låna af er, menar ni? — inföll grefvinnan stolt. — Min herre, jag kan umbära mina tjenares gracer. När jag behöfver ert biträde, skall jag tillsäga derom.

— Som ers nåd befäller, — svarade hofmästaren i samma ton som förut, men med en hemlig blyxt af såradt högmod, och beredde sig att lemna rummet.

— Vänta, — återtog grefvinnan. — Jag erinrar mig, att grefven, min man, bör vara här om två veckor. Ni kan därför ännu denna gång tillskjuta kostnaderna; det blir knapt några dagars förskott. Huru mycket är jag er skyldig?

— En obetydlighet, ers nåd, som jag ej kan påminna mig, — svarade ögontjenaren, allt i samma ton. — Mitt minne är mycket kort för allt annat än ers nåds befallningar.

— Och det är förmodligen för att ert minne är så kort, som ni hvar gång låtit mig på förhand underskrifva ett qvitto öfver beloppet? Janssen... om ni skulle be- draga mig?

— Ers nåd, detta misskännande...! Jag går genast att inför ers nåds ögon sönderrifva dessa olyckliga qvitton, som beröfva mig det jag anser dyrbarast på jorden, ers nåds förtroende.

— Det är onödigt, stadna qvar. Tror ni, att fyra hundra daler silfvermynt förslå till i torsdag för alla uppköp i Åbo, — kostymer, musik, fyrverkeri, drufvor, kryddor etcetera?

— Om ers nåd tillåter mig att besörja uppköpen med omtanke och hushållning, hoppas jag kunna för trehundra daler...

— Omtanke! Hushållning! — afbröt grefvinnan häftigt. — Jag begär inga tiggaretjenster af er, min herre. Ni känner min vilja; hushålla och spara för er räkning, icke för min. Till i afton uppsätter ni en plan för festen, och hvad kostnaderna angår, se här...

Grefvinnan gick hastigt till skrifbordet och uppsatte, med knapt läslig stil, följande qvitto, som hon lmnade hofmästaren:

“Janssen har att fordra 400 daler i silfver. Qvitteras. Ebba Kristina Bertelsköld, född Sparre.“

Torsdagen kom, och för första gången på länge såg man den klarnade himlen bebåda en vacker sommardag. Klockan vid pass åtta på morgonen lät hofmästaren anmäla sig för att emottaga grefvinnans sista befallningar.

Han inträdde ljudlöst i kabinettet, hans steg förlorade sig på den broderade mattan; hans herskarinna tycktes ej blifva honom varse. Hans blickar hvilade obemärkta på den behagfulla, ännu ungdomliga gestalten i dess lätta morgondrägt. Grefvinnan satt tankfull och fördjupad i läsningen af ett nyss ankommet bref.

Hofmästaren väntade en stund i tystnad, men slutligen förlorade han tålmodet, ty minuterna voro dyrbara. — Jag kommer för att höra, om ers nåd har något mera att befalla, — yttrade han ödmjukt. — Ers nåd har gjort orätt uti att misstro min lycka. Dagen blir förtjusande, och festen skall äfven blifva det.

Grefvinnan såg upp — något förtrytsamt kanske, ty hon svarade kort och nästan vresigt: — Festen blir icke af. Låt kontramandera alltsamman.

— Ers nåd!... — stammade hofmästaren.

— Behöfver jag säga er mer än en gång hvad ni har att göra? Festen blir icke af.

— Förlåt mig, ers nåd, det är omöjligt. Allt är i ordning. Hans excellens i Åbo och deras nåder på Willnäs, Lemsjöholm, Kankas och andra förnåma gäster blefvo bjudna i går på morgonen och skola vara här vid middags-tiden. Man kan ej mera skicka dem återbud.

— Gör hur ni vill. Festen blir icke af.

— Man måste åtminstone ha ett skäl att förebära...

— Behöfver jag redogöra för mina skäl? Sinclair, var god och kom hit. Tror ni, att det behöfs skäl?

Fröken Sinclair kom. — Jag fruktar, att ers nåd ej kan undvika en förklaring, — svarade hon förlägen. — Dessa Hornar och Flemingar fordra égard. Deras börd, deras rang...

— Säg dem hvad ni vill. Rår jag för, att min man är oförnuftig? Hör sjelf hvad han skrifver: "Politiska skäl fordra, min dyra vän, att du denna sommar lefver så *retirée* som möjligt. Inga *fêter*, ingen *luxe*, det är i högsta grad *risquabelt* att visa en *splendeur*, som kunde ådraga oss vissa personers *jalousie*. Mina *soupçonner* skall jag sjelf innan kort *explícera* för dig. Till dess, *ma très chère*, vore jag dig *obligerad*, om du ville visa *attention* för mina *desseiner*."

— Om jag vågar säga min tanke, — yttrade fröken något brydd, — så kan herr grefvens mening *pas du tout* vara den att lägga *obstacle* i vägen för en *fête*, som ers nåd redan annonserat. Det måste alltid blifva en *question de demain*.

— Hans nåd, — inföll hofmästaren, — skulle säkert med *chagrin* erfara, att personer af den *qualité*, som t. ex. friherre Creutz, skulle mankeras genom att kontramandera en gjord invit.

— Men hvad bör jag göra? — fortfor grefvinnan misslynt. — Min mans önskan är klar, ehuru jag ej kan fatta dess orsak.

— Ers nåd supponerar, att brefvet kommit i morgon och icke i dag, — genmälde Sinclair modigare.

— Dagen blir herrlig, festen blir skön, — inföll hofmästaren i samma ton. — En sådan dag kommer ej åter. Man skall erkänna ers nåd för den tongifvande bland hela finska adeln.

Grefvinnan vacklade. Men hon var sin man i hög grad tillgifven och skulle sannolikt ändock ha deciderat sig att följa hans önskan, derest icke lilla Ebba inkommit, utom sig af förtjusning öfver sin nya kostym, som hon skulle bära vid festen och som förestälde en dryad eller skogsnymf. Moderssvagheten tog öfverhand. Efter någon tvekan beslöt grefvinnan att festen dock skulle ega rum, — men blott för denna gång.

Sinclair och hofmästaren skyndade hvar åt sitt håll, triumferande öfver att hafva genomdrifvit sina planer. Då anmälde kammarjungfrun förvaltaren. Grefvinnan var icke vid lynne att mottaga den bistre unge mannen, som oftare visade henne trumpna miner än glada, men lät slutligen förmå sig dertill.

— Hvad vill ni? — frågade hon kort.

Mäster Pehr var icke buskablyg, när det gälde att brottas med sjelfva björnen, men här kände han sitt mod försvinna. Han hade öfverläst en så skön lexa på vägen; nu hade han glömt den totalt och brummade otydligt något, som skulle föreställa en lyckönskan med anledning af det vackra vädret.

— Det är bra, — svarade grefvinnan otåligt. — Var det något mera ni ville mig?

Mäster Pehr morrade några ord ungefär af den mening, att årsväxten vore mycket klen och att ängarne borde få växa bättre, innan de slogos.

Grefvinnan förlorade tålamodet, som just ej var af längsta sorten. — Illa nog, att ni ej har hö, — sade hon; — det är ert fel. Mina gäster skola berga slottsängen i dag. Är det för liten växt, så låt slå de närmaste ängarna och för det slagna till slottsängen. Jag vill, att det skall se ymnigt ut. Majniemi är rikt; ängarna få ej vara fattiga. Adjö med er; gör som jag sagt.

Innan mäster Pehr visste ordet af, var han åter på väg utför slottstrapporna. — Du fördömde tjurskalle! — sade han till sig sjelf. — Hade jag ej så skönt öfverläst, huru jag skulle öppna grefvinnans ögon för hela sanningen? Huru hästarne beta våra fetaste ängar! Huru jägarne

trampa våra bästa åkrar! Huru säden ej matas! Huru gräset förtvinar! Huru missväxt grinar på alla fält! Huru hungern klappar på alla dörrar! Huru öfvermodet förtrycker oss! Huru snikenheten prejar oss! Huru lätjefulle, sturske betjenter hutla med bonden efter behag! Huru allt förslösas! Huru folket knotar! Huru man ljuger! Huru man stjälar! Huru Majniemi går till spillo! Huru hela mitt verk förstöres! Gode Gud, nej icke mitt verk, utan ditt! Beskydda du detta olycksslott, att icke de dagar må vända igen, om hvilka män och gubbar ännu med bäfvan tala!

Dessa ord framqvälde, otydliga, likt bruset af ett aflägset vattenfall, ur förvaltarens breda bröst. Men han hade icke länge tid att öfverlemna sig åt dessa sorgliga tankar. I trapporna var han nära att springas omkull af kammartjenarne; på gården bestormades han från alla håll. Der skulle vara hafre, hö och stallrum för hundrade hästar, riklig förplägning för gästernes talrika svit; flaggor på tornen; nya löfsalar; nya triumfbågar; alla slottets underhafvande skulle vara på sin post, högtidsklädde, väl dresserade, framförallt med *glada miner*. Alla förråd skulle tömmas, alla källrar aflemna sitt innehåll. Majniemi skulle visa sig rikt, greffligt, furstligt, kungligt, medan nöden smög i dess kojor och farorna lurade bakom bländverket af dess glänsande ståt.

Mäster Pehr var en enkel och ärlig landtbrukare. Han kunde ej fatta huru en så skimrande slöja kunde kastas öfver en så hotande ruin. Men en tanke utgjorde hans tröst: — När grefven kommer, skall allt blifva bättre. Grefven är ädelmodig, grefven är rik. Han skall förstå sitt folks betryck. Kanske skall han utströ en tunna guld: kanske skall han kasta en solblick af mensklighet i detta mörker af tyranni!

Men den, som likt mäster Pehr, icke var invigd i en del af slottets mysterier — ty kan kände långtifrån alla — den tänkte troligen gladare tankar i den herrliga sommardagens solsken. Der reste sig det stolta slottet med sina fem torn öfver den gröna nejden som en konungaborg, omgifven af hela sitt rike. Majniemis siskor sjöngo i lunderna; sommaren var så sen, att naturen lefde ännu uti vårens efterglans. I sakta vågor gungade vikarnes silfver rundt kring stränderna. I granarnas mörka kronor

susade minnet af den tid, som förgått; i björkarnas ljusa lockar vaggades hoppet om kommande vårar. Hvad den mensklige stoltheten någonsin förmått att framkalla på Finlands jord, det försökte den här; men praktfullare än dess prakt, herrligare än dess herrlighet, utbredde naturen sin klara, sin strålande frid öfver Majniemis blommande stränder.

5. Slotterölet.

Klockan tolf middagstiden begynte gästerna anlända. Der kommo långa rader af tidehvarfvets tunga heltäckta vagnar, som behöfde ett spann af fyra hästar för att röras ur fläcken. Vid deras sida galopperade lätt och behagfullt sirlige ryttare i brokiga drägter, unge ädlingar, som, än till höger, än till venster om vagnarne, läto sina hästar dansa i kråmande rörelser med högburna, frustande hufvuden, för att tillvinna sig en beundrande blick från de sköna ögon, hvilka blickade ut genom vagnsfönstren.

Vägarna voro stänkta med vatten och beströdda med björklöf, blandadt med blommor. Långs gärdesgårdarne hängde, liksom vid grefvinnans ankomst, guirlander af små rönn- och granqvistar, bundna på snören. Innan man vände inåt stora inkörsporten, åkte man omkring hundrade alnars sträcka genom ett konstgjordt hvalf af björk och gran, som spred en angenäm svalka i sommarhettan. Från alla fem tornen svajade åter de blågula fanorna i den genomskinliga luften, och den största fanan på hufvudtornet var prydd med Bertelsköldska vapnet, en ryttare i full rustning, på ena sidan en nedfäld vindbrygga, syftande på Marienburg*), och på andra sidan Fyens vapen, som Gustaf Bertelsköld erhöll af konung Carl X rättighet att bära, när han först bland alla red öfver Lilla Bält.

*) Vid Würzburg, der ättens stamfader först inträngde öfver slottets vindbrygga.

Middagen serverades i stora slottssalen precis klockan ett, som var ovanligt sent för lefnadsordningen i Carl XI:s tid, då man vanligen stod upp klockan fyra på morgnarna, åt middag klockan elfva och gick till sängs klockan nio. Salen förtjenar en egen beskrifning. Den var så stor, att hundrade gäster — ty vid pass så många voro de — godt fingro rum kring borden, som voro dukade i ett B, naturligtvis med nödigt mellanrum, för att inkomma inom de båda halfcirklarna. Likväl kunde man säga, att salens höjd var ännu större i proportion, och från midten af taket nedhängde en tolfarmad ljuskrona af gediget silfver, ett konstrikt och ytterst dyrbart arbete, som under trettioåriga kriget blifvit plundradt från något tyskt fursteslott (kanske från en klosterkyrka) och hemfördes bland andra skatter af den äldre Bertelsköld. Taket var siradt med en stor mängd afbildningar. Här såg man de sju Egyptens landsplågor, Israeliterne i öknen, Josuas och Makka-beernes strider m. fl. uppbyggliga taflor ur gamla testamentet, valda så, att man tydligen kunde märka slottsherrens förkärlek för krigiska ämnen. Väggarna röjde samma smak i än högre grad, ty de voro från golf till tak beklädda med kolossala oljemålningar, föreställande scener ur trettioåriga kriget och Carl X:s fälttåg. Stilen röjde en holländsk målares hand, och kavallerifäktningar utgjorde hufvudämnet. Här såg man, bland annat, Wallensteins anfall mot Stålhandske och finnarne i slaget vid Breitenfeld; öfvergången af Lech; Gustaf Adolfs intåg i München; Gustaf Adolfs död vid Lützen; slagen vid Nördlingen och Wittstock; slaget vid Warchau m. fl. ryktbara tilldragelser. Senare tillkommen och af en annan hand var en stor tafla, föreställande öfvergången af Lilla Bält; man såg på afstånd konungen segrande landstiga på Fyen, medan närmare i förgrunden en ryttareskara med vagnar och tross sjönk ned under bristande is, och ofvanför syntes ryktets gudinna, hållande en svart vapensköld, på hvilken lästes i förgyld skrift:

Gustavus Bertelsköld, comes, obiit 29 Jan. 1658.

Jacet indomitus victor pro rege sub unda.)*

*) Gustaf Bertelsköld, greve, dog den 29 Jan. 1658. Okufvad och segrande för sin konung, hvilat han under vågen.

Vägledad af denna tafla, kunde man lätt på de öfriga taflorna, och merändels vid Gustaf Adolfs eller Carl X:s sida, särskilja den gamle grefve Bertelskölds resliga kämpagestalt, utdelande sina hugg i det hetaste stridstumlet. Målaren hade naturligtvis icke förklenat den tappre grefvens bedrifter; men det måste erkännas, att verkligheten erbjöd hans pensel rika ämnen. Likaledes, för att mildra intrycket af dessa blodiga taflor, såg man på midten af stora väggen framför ingången, en annan af fredligare anblick, föreställande drottning Kristina, utdelande grefvevärdigheten åt en stålklädd krigare, och under lästes det likaledes förgyllda datum 20 Okt. 1650. Mellan de sex fönsterna på långsidan sågos för öfrigt fem stora porträtter, bland hvilka man vid första anblicken igenkände Gustaf Adolf, Kristina och Carl X Gustaf. Fjerde taflan, en riddare i full rustning, var porträttet af samme förste grefve Bertelsköld, som förherrligats öfverallt af målarens hand, och den femte taflan visade den undersköna bilden af hans tidigt hädangångna grefvinna, med datum af hennes dödsdag den 24 Juni 1653. Nuvarande grefvens och grefvinnans porträtter hade erhållit en anspråkslösare plats i den s. k. marmorsalen.

Det vore förgäfvat att söka beskrifva måltidens prakt. Vare det nog sagdt, att servisen för alla hundrade gästerna var af silfver, med Bertelsköldska vapnet stämpladt ofvån för ett numera obekant polskt vapen, som antydde, att denna dyrbarhet, ej mindre än ljuskronan, var ett byte från kriget och hemtadt från något eröfradt slott i Polen. Krigens minnen gingo igen; man såg numera endast deras glans, man hade glömt deras tårar.

Kaffe var icke okänt, men dracks ännu ej vid större tillfällen. I stället serverades efter de många stockholmska bakverken och franska konfityrerne vid slutet af måltiden ett sött spanskt vin i små slipade glas med fötter af elfenben. Grefvinnan, som intagit högsätet vid sidan af baron Creutz, uppreste sig strax derpå, gästerne följde exemplet, och måltiden slöts kl. 4 på eftermiddagen.

Nu bjöd hvarje kavaljer sin arm åt en dam, och man gick ut att promenera i slottsträdgården. Historien har icke antecknat hvad de sade hvarandra, dessa förnäma gäster på Majniemi, under promenaden i löfsalarnas svalka. Måhända utsökta artigheter i det half-svenska, half-fransyska

språk, som den tiden var i bruk och som ännu icke blifvit rensadt genom konungars föredömen eller skaldernes nit för det nordiska modersmålet? Väl möjligt, ty bland sällskapet funnos herrar och damer af en *äldre* skola, som personligen hemtat sin bildning i närheten af "det stora seklets" glänsande medelpunkt, honom, till hvilken man såg upp som till en sol och en afgud, all fullkomlighets mönster, all bildnings orakel, den mäktige, omättlige, lysande halfguden Ludvig XIV. Men dessa äldre voro nära att utträngas af ett yngre släkte, som uppvuxit under Carl XI:s barska allvar, antingen i Stockholm eller hemma på deras slott, emedan rikedomen ej mera förslog till slösande resor utrikes. Och dessa yngre hade af sin tids förfining endast fräserna i behåll; bakom dem dolde sig icke sällan landtjunkarens ärliga råhet eller soldatens plumpa näfrättsidéer.

Jag tycker mig se dem ännu, såsom Dahlberg aftecknar dem i sitt dåvarande *Suecia hodierna* på 1695 års plancher — desse herrar i skor, silkesstrumpor och kortbyxor, i sina långa rockar, som visade alla ryggens krökningar, med de långa knappraderna, de oformliga, nedhängande uppslagen, den fina, hvita spetshalsduken och den vidunderligt yfviga allongeperuken kring ett ansigte af mjölk och bär — och dessa sköna damer i sina urringade, kortlifvade, snäfvva, men mycket långa klädningar, med deras många garneringar, med den korta mantillen, som man återsett i 19:de seklet, med de bara armarna, den koketta solfjädern och den ovanligt höga hufvudbonaden *à la Maintenon* — nej, icke den allraheligaste *Maintenon*, bevars för det — utan *Maintenon före* sin fromma omvändelse till bigott...

Slottets båda hufvudfaçader lågo mot norr och söder. Mot norr voro inkörsporten, borggården och stora uppgången. Södra façaden åter vette mot trädgården, öfver hvars klippta häckar man från slottsfnsterna hade den skönaste utsigt öfver hafsviken. På östra sidan lågo de vidsträckta uthusen, der vi i början af denna berättelse voro med om byket, medan den vidsträckta parken utbredde sig i vester om slottet och på denna tid stod i förbindelse med trädgården genom en bro, som förde öfver en konstgjord damm.

För att beskrifva Majniemis trädgård, skulle fordras mycket detaljerade insigter i den tidens hortikultur, på hvilken otroliga kostnader nedlades och för hvilken man enkom förskref de skickligaste holländske trädgårdsmästare. Vår tids smak skulle kanske finna mycket bizarrt, som den tiden ansågs vara höjden af elegans; våra enklare känslor skulle kanske uppröras vid anblicken af det våld, eller rättare den list, med hvilken man inpressade naturens täcka oregelbundenhet i snörräta, matematiska figurer, som på ögat göra ett enformigt, nästan ängsligt intryck. Men i trädgårdsskötseln som konst hade man den tiden gått långt, kanske längre än nutiden, emedan man då uppoffrade summor, som nu skulle synas fabelaktiga, på detta nöje, hvilket hade blifvit en vurm i Holland, ett mode i Frankrike, en lyx i England, en passion i Tyskland, och som i alla dessa länder drefs framåt till sina yttersta möjligheter, ja stundom till vidunderlighet, och som den praktlystna svenska och finska adeln, kanske mera af härmningsbegär, än af verklig böjelse, tillegnade sig. Ty vid sidan af sydligare länders yppiga vegetation måste dessa nordiska anläggningar synas bleka; den saftiga grönskan felades, det varma luftperspektivet öfver blommornas glödande färger saknades. Men i samma mån som naturen här uppe ej förmådde uthärda en täflan med den sydländska i rikedom, i samma mån ansträngde konsten här alla sina resurser att fylla dessa luckor, att dölja denna underlägsenhet.

Majniemis trädgård blef sannolikt öfverträffad af mången annan den tiden i Sverige, om också icke i Finland. Och likväl kunde den i konst och måhända i prakt täfla med månget kungligt lustslott i nittonde seklet. I åtta stora, snörräta fyrkanter, hvardera omgifven af klippta acacie- eller rosenhäckar, utbredde den sig, lik en sammetsmjuk matta, nedanför slottsönsterna. Hvarje qvarter var konstrikt arbetadt i rococostil med blomsterrabatter, dyrbara tulpaner, krökta, ytterst smala sandgångar och ett fint, utländskt grässlåg, som lät forma sig efter behag i fantastiska schatteringar. I medelpunkten af hvarje qvarter stod dessutom en marmorstaty på sin piedestal; Jupiter, Juno, Mars, Venus, Apollo, Minerva, Merkurius och Ceres hade sålunda, hvar och en för sig, sitt lilla rike af blommor och grönska. I hvardera af de fyra yttersta hörnen,

som bildades af de åtta kvarteren, sedda såsom en enda fyrkant, var en glänsande springbrunn, der en plaskande Triton sprutade sin klara stråle ur höjden. Men i medelpunkten af trädgården var en cirkelrund damm, vid pass 10 alnar i diameter, uti hvars midt en förfärlig drake med tre hufvuden ur hvardera af de tre gapen uppkastade en bred vattenstråle, sålunda att de tre strålarne korsade hvarandra och bildade ett i solen glimmande B.

När man tröttnat vid anblicken af blommorna och springbrunnarna, behöfde man ej gå långt, innan man fann svalka i en stor sexarmad stjerna af humle, som klängde sig uppför sina spjelor af trävirke, sammanböjda upptill, så att de bildade behagfulla båghvalf, der vandraren fann täcka bänkar att hvila uppå. Medelpunkten af denna stjerna bildade en rund, doftande humlesal, i hvars midt stod ett bord af marmor och en täck staty af Hebe, öfver hvars hufvud dagern föll, mildrad af grönskan, genom det luftiga löfhvalfvet.

De äldre bland sällskapet hvilade här några ögonblick, medan de yngre spridde sig längs stranden, der fem eller sex lätta båtar voro i beredskap för en utfärd på sjön. Kavaljererne rodde, damerna bortfläktade myggorna med sina solfjädrar, och så gjorde man en tur kring holmen, der svarta Janes koja ännu qvarstod, förfallen och obebodd, som en ruin från forna dagar. Minnet af den till döden dömda hexan hade rotat sig i folktron; stället betraktades med vidskeplig fasa, och ingen hade kunnat förmås att bosätta sig i det illa beryktade huset. Båtsällskapet reste också hastigt förbi, med den skämtande anmärkning, att Majniemis skatter voro här begrafna. Ljudet af en flöjt for smekande öfver den blanka vattenytan, ungdom och kärlek gungade bort i båtarna, de vackra fröknarna böjde sig öfver båtkanten, och när de sågo sina kinder rodna i vattenspegeln, doppade de sina hvita händer i vattnet och stänkte lekfullt några droppar på roddarne, som hotade att till straff sätta dem i land på den misstänkta holmen.

Länge fick färden ej dröja ändå, ty nu gafs signal, att höbergningen tog sin början på slottsängen. Mäster Pehr stod der och brummade, att daggen begynte falla på det utbredda höet, som var så dyrbart i nuvarande missväxtår, men hans mulna panna ljusnade, när den lilla guvernanten Linderoth, åtföljd af Ebba, klädd till herdinna,

hoppade fram öfver ängen och brådskade att få räfsor åt fröknarna. Mäster Pehr var besegrad; det begärda hemtades fram, väl trettio fina, lätta, blåmålade räfsor, enkom gjorda för händer, som voro vana att behandla arbetet som en lek. Alla de äldre togo plats på gräsbänkar och ditflyttade soffor, men alla de unga grepo hurtigt till arbetet. Det blef ett stoj och ett ras och ett skämt, så att Majniemis stränder genljödo deraf. Bland de fina damerna voro somliga mycket ovana och betedde sig befängdt vid räfsningen, somliga åter voro uppvuxna på landet och hade mer än en gång hållit i räfsan förut. Men goda makter, hvilket arbete här blef! Mäster Pehr, hvars praktiska sinne alltid tänkte främst på det nyttiga, hade blott ett ögonblick låtit besticka sig med den täcka anblicken af dessa hulda räfserskor på den gröna ängen. Snart såg han med en landtbrukares förtviflan, huru höet, som hopräfsades af några, åter skingrades af de öfriga, hvilka öfverdådigt hoppade midt i stacken eller skuffade hvarandra kull deri, medan somliga togo famnen full och kastade öfver de andra. Värst bland alla var den unge Gustaf Adolf; han tumlade öfver ängen, grasserande och förstörande som Attila, Hunnernes konung, ty växte der också gräs i hans spår, så växte åtminstone intet hö för ladugården. De andre adlige junkrarne låtsade hvad de kunde att bära höet på slädarna, hvori det kördes till ladorna, men tappade dervid hälften omkring. Olyckliga voro i denna stund allongeperukerna; ingen frisör i Åbo eller Stockholm skulle utan den djupaste grämelse ha kunnat betrakta dessa stolta aristokratiska mästerverk af deras babyloniska bygnadskonst. Nedplattade, förstörda, fulla med höstrån och damm, blefvo de arma perukerna slutligen hängda på trädens qvistar, en lekboll för ostyriga aftonvindar. Der gick allt något vildt och icke alldeles förnämt till på slottsängen vid Majniemi; de gamle skakade missnöjde sina hufvuden med deras långa, orubbade peruklockar; men hvad kunde de göra, sederna hade en smula förvildats sedan deras ungdom, och de fingo nöja sig med att snaska de delikata hjortron och körsbär, hvilka ymnigt kringbjödos af kammartjenare, förklädde till herdar och skogsrän.

Emellertid begynte solen småningom sänka sig i vester bakom parkens ekar och björkar, de improviserade arbetarne

begynte att tröttna, och de verkliga fingo utföra resten. Då hördes trumpetstötar från parken, och fram redo tvenne ryttare, den ene kolsvart från hufvud till fot på en svart häst, den andre likaså snöhvit på en hvit häst, förkunnande under fanfarer, att om det högvälborna sällskapet ville stiga upp till Floras borg, så ville prins Vintersnö och prins Höstnatt med sina tjenare våga en dust till gästernes ära. Sällskapet lät ej säga sig detta två gånger och satte sig genast i rörelse till parken.

Floras borg var en temligen hög kulle midt i parken, och på dess topp var ett lusthus, från hvilket man hade en utomordentligt glänsande utsigt öfver sjön, parken, trädgården och de långa raderna af drifhus, hvilkas fönster glimmade som guld i aftonsolen. Gästerne mottogos här af fröken Sinclair i skepnad af Flora, som från sin stora korg räckte åt hvar och en, i den ordning de kommo, en utsökt bukett af rara blommor, förklarande sin tacksamhet för att gästerne arbetat i hennes rike. Nedanför kullen på östra sidan var en sandad plan, som sträckte sig till randen af dammen, och här voro anstalter till en ringränning; turkhufvuden af papp, ringar och fladdrande dufvor, fastbundna med snören.

Så snart gästerne intagit sina platser, inredo från olika sidor prins Höstnatt, åtföljd af fem andra ryttare, lika becksvarta som han, och prins Vintersnö, åtföljd af fem ryttare, lika snöhvita som han. De två partierna saluterade gästerne; trumpeterna smattrade, ringränningen begynte. Det gälde nu att med spetsen af en tre alnar lång lans, under stark ridt kring rundeln, än uppfånga en sväfvande ring, än nedstöta ett grimaserande turkhufvud, än genomborra en stackars förskrämd dufva, som förgäfves sökte att undfly sin fara. Svarta prinsen och hans folk visade sig häruti märkbart öfverlägsne hvita prinsen och hans folk. I säkert öga, vig hand och skicklighet att manövrera sin häst var prins Höstnatt öfverträfflig; han hade tagit sex ringar, lika många turkar och fyra dufvor, innan ännu prins Vintersnö förmått taga en af hvardera. Också helsades han af åskådarnes lifliga bifall, och på gifvet tecken nedkastade Flora sin blomsterstaf på banan, hvarpå täflingen upphörde, prins Höstnatt förklarades för segrare och erhöll af lilla Ebba, smyckad, som féernas drottning, det första priset, bestående af en jagtväska,

knuten af silke och fylld med franska karameller, de senare hennes egen uppfinning, hvaröfver hon ej var litet stolt.

Nu serverades mjöd, man hvilade några ögonblick, och derpå begynte den andra och allvarsammare delen af leken, en reminiscens från fordom, som väl öfverensstämde med tidens krigiska lynne, — denna tid, då de Caroliner vuxo upp, som få år derefter skulle med sitt rykte uppfylla hela Europa. Mellan dessa lekar och forntidens var likväl den ej obetydliga skilnad, att de verkliga riddarne sutto här som åskådare, medan striden utfördes af deras tjenare och personer af lägre stånd.

Gustaf Adolf, som med brinnande liflighet följt täflingens gång, smög sig under tiden till prins Vintersnö och hviskade honom i örat: — Stå på dig, mästare Pehr, låt se, att du är rask och kastar den elaka Janssen i backen. Akta dig för Nero, han har den vigaste hästen: låt ej honom stöta dig från sidan, han är stark som en varg. Var ej rädd, Pehr; är han en varg, så är du en björn; laga att du drifver dem båda i dammen, ja gör det, Pehr, så tycker jag om dig!

Prins Vintersnö svarade icke, han nickade endast och spände på sig sin stormhufva och sitt läderkyller.

Alla kämparne väpnade sig nu på samma sätt som den hvite prinsen med stormhufvor och läderkyller. När detta var gjordt, gafs signal att börja leken ånyo.

Banan var för trång, för att tillåta alla på en gång deltaga i striden. Man hade därför öfverenskommit, att kämparne skulle mötas parvis, en hvit och en svart i sender, sålunda att de först uppställdes bredvid hvarandra; derpå red den ene åt höger, den andre åt venster, till dess att de möttes på motsatta sidan af banan, hvarigenom deras hästar fingo ett lagom anlopp, för att kunna drabba tillsammans med fart och kraft. Meningen var nemligen, att motståndarne skulle med sina lansar af asp*) försöka stöta hvarandra af hästen. Men emedan anloppet skedde i en halfcirkel, hände sig, att ryttarne genom centrifugalkraften svängdes utåt och lätt blefve osäkre i sadeln,

*) Lansarne gjordes vid sådana tillfällen af ett skört träslag, på det att de skulle brista, om stöten blefve så häftig, att den, som träffades deraf, kunde lida skada till lif eller lem.

hvilket åter fordrade stor beräkning och skicklighet, för att ej inverka på stridens utgång.

Följden blef också den, att den förste hvite och den förste svarte ej förstodo att undvika denna fara, när de drabbade hop, utan tumlade båda på en gång af hästryggen och föllo i sanden, till åskådarnes stora förlustelse. Sanden var mjuk, båda uppstego oskadade, men höljde af damm och afträdde harmsne åt sidan med utmanande åtbörder.

Båda anförarne begagnade denna otur, för att hviska en varning i örat på de kämpar, som härnäst vågade sig fram. Anloppet skedde nu med större försigtighet och stöten blef mera afgörande. Den hvite föll, den svarte höll sig hurtigt i sadeln och helsades af åskådarnes bifallsrop som segervinnare.

Båda partierna, och på samma gång åskådarne, begynte att värmas af striden. Man hörde hotelser, tillrop och uppmaningar; der uppe på Floras borg höllo herrarne vad för det ena eller andra partiet, och damerna kastade stundom blommor, stundom konfekt ned till de stridande.

Uppmuntradt häraf, red tredje paret ut, på en gång varsamt och raskt, men den hvite var för häftig, hans lans brast af; den svarte svängde genast åt sidan och kastade sin motståndare med en häftig stöt under högra axeln ur sadeln. Ånyo voro de hvite besegrade, ånyo höjdes ett högt jubelrop från de svartes vänner på Floras borg.

Fjerde parets sammandrabbning blef oafgjord, likasom första parets. Efter ett alltför ifrigt anlopp föllo båda af hästryggen, och den hvite vrickade dervid så illa sin fot, att han måste bortledas från stridsplatsen.

Nu återstodo af de hvite endast två, men emedan två af de svarte segrat och hade rättighet att ånyo försöka sin lycka, voro desse inalles fyra. I samma proportion stego vaden på Floras borg, så att man höll fyra på de svartas lycka mot två på de hvitas. Det som ännu uppehöll de hvitas mod var, att deras ypperste kämpar ännu icke pröfvat sin lycka. Men äfven de svarte hade sparat sina bästa till sist.

Prins Vintersnö skickade nu sin ende återstående kämpe i striden, och Gustaf Adolf, som afgjort tagit parti för de hvite, kunde ej afhålla sig från att ropa: — Stå på dig, Lampi-Maths, stå på dig som en karl, och slå de

svarte i backen! . . . — Den hvite tycktes taga unge greffen på orden. I två anlopp å rad fälde han två af de svarte till marken — desamme, som förut hade besegrat hvar sin motståndare af de hvite. Glädjerop och skymford hördes om hvarandra bland åskådarne. De hvites aktier hade stigit; de voro nu jemnstärke med sina motståndare, två mot två.

Prins Vintersnö fann likväl rådligt att låta sin ende kvarblifne kämpe hvila ett ögonblick och sporrade sjelf sin häst mot en af de svarte. Redan vid första anloppet märkte han, att hans motståndare var honom jemngod, om icke öfverlägsen i skicklighet att manövrera sin häst. I det de möttes, hukade den svarte sig ned, undvek prinsens välmåttade lans och gaf honom, i det han svängde hästen, en så stark stöt från sidan mot stormhufvan, att

prinsen ofelbart störtat af hästen, om icke remmarna brustit och stormhufvan fallit af. Hela sällskapet igenkände nu i prins Vintersnö mäster Pehr, som, röd af harm och blygsel, upptog sin jernhufva, för att börja leken om igen.

— Svarta hund, — mumlade han för sig sjelf, — denna gång skall du ej undkomma mig! — Signalen gafs, ryttarne stötte tillsammans, men åter felade mäster Pehrs lans, ty den svarte hade, med endast högra foten i stigbygeln, kastat sig hängande ned längs hästens högra sida och måttade derifrån en ny försåtlig stöt, hvilken dock endast träffade hans motståndare i benet. Prins Vintersnö förstod sig icke på sådant skämt, svängde om, grep sin fiendes häst med venstra handen i tygeln och gaf derpå med högra armen den hängande stöt på stöt, under det att hästarne stegrade sig, tills den svarte slutligen nödgades släppa sitt tag och föll tungt till marken. Dervid afrycktes stålgallret, och under hufvan grinade af smärta morianen Neros korpsvarta ansigte.

Nu återstod prins Höstnatt ensam mot de två hvite. Men snart nog blef jemnvigten återställd, ty redan i första anloppet fälde han en af de hvite till marken. Det var Lampi-Maths, som gick miste om sin efterlängtade hämd. Han var för het, han stötte miste och stupade i samma stund för den svarte prinsens kraftiga anfall.

Voro så endast de båda anförarne kvar uppå platsen. Allas blickar riktades på dem; båda hade redan visat prof på styrka och skicklighet. Vaden på kullen jemnades; ingen kunde med någon visshet förutsäga utgången. Man anmärkte endast, att den hvite prinsen var tröttare, emedan han nyss förut bestått en hårdare dust. Deremot trodde man sig märka, att hans häst var starkare och vigare, än hans svarte motståndares.

Kämparne redo långsamt till sina platser och helsade hvarandra på riddaresed. Man kunde ej se genom stålgallren, huru fiendtligt de mätte hvarandra med blickarna, ehuru allt skulle vara endast ett skämt.

Trumpeten smattrade, hästarne kände sporren och genomflögo i en blink hvar sin motsatta halfcirkel. När de möttes, splittrades båda prinsarnes lansar, och båda ryttarne vacklade af stöten, men blott för ett ögonblick. Båda sutto kvar i sadeln, och en storm af handklappnin-

gar och bifallsrop röjde tydligt åskådarnes nöje och beundran öfver denna vackra ryttarelek.

Ryttarne vände om till sina platser, och trumpeten smattrade ånyo. Andra anloppet var nära att gå olyckligt för svarta prinsen. Hans häst snafvade, och det skulle varit en lätt sak för den hvite att nedstöta honom från sidan, men han gjorde det ej. Han vände lugnt om, under åskådarnes högljudda bifall, och man begynte för tredje gången.

Den svarte syntes ej förstå sig på ädelmod, han. När de möttes, splittrades hvite prinsens lans för andra gången, men den svarte hade med flit gjort en lättare stöt och behöll sitt vapen. Nu var han ej sen att begagna det; en våldsamt stöt kastade den hvite prinsen oförberedd ur sadeln, men han föll icke, han blef en sekund hängande i stigbygeln och lyckades, emedan han fasthöll tygeln, att svinga sig upp igen. Utan vapen, red han i raseri mot den svarte, hvars häst stegrade sig, gick bakåt, söndertrampade staketet och nära nog hade kastat sin ryttare i dammen. Men den svarte förlorade ej fattningen. I det afgörande ögonblicket, just vid randen af dammen, hann han nätt och jemnt lyfta sin lans och måtta en stöt mot den hvites ansigte. Detta skedde så våldsamt, att näsa och mun frustade i blod och den hvite prinsen hufvudstupa störtade af hästen och ned i dammen.

Ett rop af förskräckelse hördes från damerna på kullen. Men faran var icke stor, ty de besegrade hvite skyndade genast till och uppdrogo ur vattnet sin afsvimmade anförare, som återfördes till slottet, för att erhålla nödig vård. De svarte hade nu segrat; deras anförare, prins Höstnatt, red fram till Floras borg och mottog det utfästade priset, ett vackert jagthorn af förgylldt silfver.

Sådan var denna något vilda lek, som lätt kunnat få en sorglig utgång, men som icke var mera hårdhänt, än mången annan vapenöfning i Carl XI:s tid, der mer än en gång blod flöt, halsar brötos och reffen knäcktes på skämt i de blifvande Carolinernes bistra lekar. Få ögonblick derefter hade sällskapet på kullen för nya nöjen glömt de nyss föregående. Sommarnattens lätta skymning bröt in, och i dess skuggor lyste mot den lätt omtöcknade natthimmelen ett briljant fyrverkeri i solar, stjerner och

bländande raketer. Vid denna tid på qvällen var ett lysande lif på Majniemi. Rundt omkring förplägades folket, den talrika främmande betjeningen rumlade muntert om i slottets lägre våningar, och väl hundrade hästar utspilde hafran ur de öfverfyllda krubborna.

6. En objuden gäst.

Just medan fyrverkeriet brann som herrligast i Majniemi park och dess raketer, stigande högt öfver trädens toppar, plöjde sina eldstrimor i den bleka natthimmelen, galopperade tvenne ryttare på stora landsvägen, som ledde från Åbo. Komne till hägnaden vid slottsparken, veko de af till höger på en sidoväg och stego af vid en bakport, genom hvilken man kunde inträda i parken. Här mottog den ene ryttaren hästarne under sin vård, medan den andre hastigt försvann bland parkens skuggor.

Om en stund syntes han åter närmare Floras borg och stavnade der några ögonblick, lutad mot ett träd, med korslagda armar betraktande fyrverkeriet. En mörk kappa skyddade honom mot nattkylan och betäckte en del af hans ansigte. Brokiga gestalter, herdar och fauner från dagens fest, svärmade kring honom i eldskenet. Från kullen ljöd en glädtig musik, och så långt man kunde se, var parken uppfylld af skämt och sång, munterhet och öfverdåd. Der hade, utom slottets egne, samlats flera hundrade åskådare från närmaste bygd, och för att ej låta musiken gå obegagnad, svängde sig än här, än der en yster skara af dansande grupper i gröngräset mellan träden.

Den nykomne syntes föga vid lynne att dela nattens munterhet och gjorde min af att gå vidare, då han oförmodadt antastades af en bland slottets jägare, kring hvars gröna jacka hängde kvarlevor af säf, som utvisade, att han i dagens nöjen spelat rolen af någon sorts sjögud. Den lustige jägaren hade tagit något för mycket till bästa

och ansåg förmodligen den vid trädet stående tyste mannen för en af de förnåme gästernes betjening, som åter fått för litet af välfägnaden. Jägaren trodde därför slottets heder fordra, att han vid tillfället gjorde *les honneurs* som värd. Han grep den främmande i skuldran, svängde honom ett hvarf omkring och gnolade en gammal visa:

“Skam åt den bäck, der ryttarens häst
Stupar af törst vid dess lopp!
Skam åt den värd, som låter sin gäst
Nykter se solen gå opp!”

— Se så, inga invändningar, min bästa Mercurius eller Dromedarius, eller hvad du har spelt för en rol i dag! — utropade den honette värden på slottets vägnar, i det han förgäfves sökte draga den mantelhöljde och dystre mannen med sig. — Är icke jag Neptunus eller Necken eller Böfvelen från i dag till i morgon? Och ser du, min lille bror, efter jag hör till det våta, så har jag arbetat i mitt element. — Element, sådan kurfurste vi ha till hofmästare! De inbillade sig derinne, att det spanska vinet var bara för de förnåmas munnar, men så sant jag här står — förlåt, lille bror, jag står inte, jag seglar, jag simmar som en fisk — så lät Nils Janssen hemta åt oss det sista ankaret ur denna usla slottskällare, der sjelfva rättorna hädanefter få dö af törst, ty ser du, min hjertans gulle vän, Nils Janssen är vår grefve, och nådige herrn derborta i Stockholm — måtte han florera som en enrisbuske på torra stenbacken, darum kene fendskaff nich, sad' juden åt jesuiten. Vete hin hvad här blir att äta eller dricka i morgon, det får Nils Janssen sörja för, han har guld som nötter i hasselskogen; men grefven, ser du, han är fattig som en bayersk munk i en svensk sakristia. Lita på det, bror lille, ritsch ratsch är det slut med grefven, kapitalt, exfinkt, herunter putzwech.

Jägaren försökte att vid dessa ord sänka sin röst till en hviskning, likasom berättade han en märkvärdig hemlighet, och fortsatte sina försök att draga den förmente kamraten med sig. Denne hade likväl hufvud och fötter bättre i sin makt och lät sig skenbart ledas, men var i sjelfva verket den, som styrde bådas vandring och styrde den så, att de undveko folkhoparna.

— Jaså, — sade den främmande, ej utan en viss egen betoning af rösten, — det är då slut med grefven, och hvaraf vet du det?

— Hvaraf vet jag det? — upprepade jägaren stammande, ty det syntes, att nattluften förbryllade hans hufvud, i stället att göra det klart. — Hvaraf? Jo, det skall jag säga dig, du, Jupiter eller Posidonius, eller hvad du heter; för si gudomliga äro vi alla. Hvaraf? Måtte veta det, att grefven har äran, grefvinnan har nöjet, och hofmästaren har pengarna. Om inte Nils Janssen lånade sina pengar till ära och nöje för det grefliga herrskapet, så vore det hvarken ärofullt eller nöjsamt att lefva här på Majniemi.

— Du ljuger, skurk! — utbrast den främmande; men i samma ögonblick hejdade han sig och försökte att sänka rösten till samma ton af rå förtrolighet, som mest tycktes öfverensstämma med jägarens lynne. — Jag menar, — tillade han, — att du ljuger som en hel karl. Det der har hofmästaren skrutit för dig, när han tittat för djupt i bågaren.

— I bågaren? Håll litet, jag skall säga dig något. Nils Janssen har ett fel, han tittar aldrig i bågaren, nej, vasserra, rundarum nicks, säger tysken. Men jag vet något, som inte du vet, Posidonius!

— Nå, hvad vet du då, store Neptunus! — sade främlingen.

— Jag vet, att länge Valentin har hört af Kerstin och Kerstin har hört af Karin, att Nils Janssen smälter som smör af kärlek till en viss hög dam, och Karin har sagt åt Kerstin, och Kerstin har sagt åt Valentin, och Valentin har sagt åt mig, att en viss hög dam inte vore så obenägen att unna en viss hofmästare en nådig blick, och... hut i dig, Posidon...

Den lustige jägaren blef på ett obehagligt sätt afbruten i sina små meddelanden ur slottets *chronique scandaleuse*. Han hade ännu icke talat till punkt, innan den främmande, likasom fattad af en plötslig vrede, grep honom hårdt öfver de båda axlarne och kastade honom handlöst och hufvudstupa till marken. Detta råkade ske i närheten af dammen vid Floras borg, och jägaren föll med sin halfva person i det våta, tillräckligt nog, för att bättre än det spanska vinet erinra honom om hans menskliga

skräplighet, oaktadt gudarolen, som han åtagit sig. Svärande och till hälften nykter, reste han sig upp med den föresats att taga revanche på sin otacksamme Posidonius, men denne var försvunnen och stod ingenstädes att finna.

Vi låta emellertid jägaren anställa sina jembörelser öfver de våta elementernas helsosamma egenskaper invärtes eller utvärtes och förflytta oss i hast till en annan punkt uti slottets granskap.

Det var sent på natten, eller rättare tidigt på morgonen; de fleste gästerna hade lemnat slottet, några hade

qvarstadnat och blifvit inqvarterade i gästrummen, som upptogo en hel flygel och ständigt stodo i ordning att mottaga bekanta eller obekanta, som vädjat till Majniemis gästfrihet. Det blef småningom tystare på den nyss så stojande borggården; tystare blefvo salarna, det ena ljuset efter det andra slocknade i fönsterna. Blott från parken kunde man ännu höra spridda ljud af nattsvärmars efterspel, och borta i sidobygnaderna hördes stundom slamret af silfver och porsliner, som flitiga pigor under prestmors inseende diskade under natten, för att till morgondagen undanrödja en del af festens ruiner.

Men hvilken natt! Försvunnen var redan hvarje flik af skuggornas slöja öfver vatten och löf; der qvittrade fåglar i hvarje gren af Majniemi park, och öfver löfdungarne i nordost steg en rodnande sol i hela sin klarhet upp ur den korta hvilans sköte. Alltefter som solen steg högre, begynte först de högsta tornfönstren i slottet glimma som guld; så kom ordningen till de lägre tornfönstren, så till småfönstren under takranden, derpå till fönstren i tredje våningen, derpå till andra och sist till nedersta våningen, tills slutligen sju eller åtta hundra rutor alla på en gång glänste i lågor af guld och slottet syntes liksom simmande i en flod af strålar och rosenlans. Det, som gjorde denna tafla ännu mera storartadt skön, var, att i motsatt riktning mot solen höjde sig i sydvest ett svart moln, som redan stigit till en tredjedel af himmelens höjd och bildade en mörk fond, mot hvilken den stolta bygnaden glimmade i sin ljusprakt, likt sagornas slott, framtrölladt af féerna midtemellan ljusets och mörkrets riken, — idel herrlighet på solsidan, idel sorg på nattsidan, perlor och kristall, omgifna af krusflor och fasa — här förklaringen, friden, sällheten — der hotet, stormen och olyckan — här en uppgående morgon, som randades i tjusande skönhet — der en annalkande dag, som gömde sina blixtar i nattsvarta moln!

Taflan var verkligen så hänförande, att man kunde förstå, huru åtminstone en man, försjunken uti dess anblick, glömde nattens mödor och hvilans ljufhet. Denne man var densamme, som en stund förut hade så tvärt afbrutit jägarens förtroliga bekännelser. Ensam, orolig och tankfull, betraktade han slottet i hela dess sköna belysning af morgonrodnaden, bruten mot åskhimmelen. Utan att han tänkte derpå, smög sig en suck ur hans barm, och han sade till sig sjelf: — Herrlighet, som förgår; makt, som svigtar; storhet, som sjunker! Ännu några korta, försvinnande solhvarf, och detta stora sekel är slut, och dess verk förgås, och dess bragder lefva endast i sagorna. Han, som reste detta slott med skatter, vunna i krigets våld på en främmande jord, han trodde sig kanske ha byggt ett verk för seklerna och rest en evärdlig minnesvård i sten på Finlands jord för familjens ära och efterkommandes beundran. Och hvem vet, — denna sol, som går upp så skön, hon är kanhända Majniemis sista sol. Den

tid, som kommer, skickar i förväg sina stormiga skyar att slunga en blixtnad öfver stolthetens drömmar och den förgängliga storheten af ett förmätet människoverk.

Vid dessa ord spratt han hastigt till, ilade bort och försvann genom en okänd löntrappa till det inre af slottet.

Ungefär vid samma tid på morgonen satt grefvinnan Bertelsköld sömnlös vid fönstret i sin sängkammare och betraktade tankfull den förtjusande tafeln, som utbredde sig för hennes blickar i den uppgående solens sken. Festen hade varit lyckad och glänsande; alla de högförnäme gästerne hade uttryckt sin beundran öfver Majniemis herrlighet, dess kostbara anläggningar, dess slösande prakt, dess utsökta smak. Grefvinnans fåfånga var tillfredsställd; men der blandade sig likväl en annan förlåtligare känsla i den unga och praktlystna damens drömmande tankar. Hon hade uppvuxit i sköten af en familj, som ännu bibehållit ej obetydliga kvarlevor af den svenska aristokratins forna rikedom och som på aflägsna slott, långt undan den bistre, allvarlige kungens ögon, haft rådrum att utveckla en del af den forna ståten i sin omgifning. Med illa dold missbelåtenhet hade den sköna grefvinnan några år bortåt nödgats foga sig i det indragna, trumpna lefnadssätt, som rådde vid hofvet och i konungens närmaste granskning. Det var ursäktligt, om hon här i sin landtliga frihet hoppades ega rätt att återtaga sin ungdoms vanor och omgifva sig med den furstliga prakt, som tillkom hennes börd, hennes rang och hennes rikedom.

Stundom blandade sig i dessa tankar en lätt fruktan, en tvekan om hvad grefven, hennes gemål, skulle säga härom, och hon hade skäl att tvifla på hans beredvillighet att dela hennes åsikter i allt. Men förhållandet mellan de båda makarna hade varit godt, om också de senare åren ibland något kallt. Grefvinnan litade på trollmakten af sina behag, om hvilka hennes spegel sade, att de ännu voro mäktiga nog att besegra en makes invändningar. Oerfaren i dagens politik, okunnig om grefvens betänkligheter, ansåg grefvinnan dem snarare härröra af dåligt lynne, nycker och måhända svartsjuka, än af allvarsammare orsaker. Hon föresatte sig därför att vid hans ankomst mottaga grefven med nya fester, än smakfullare, än mera lysande, öfvertygad att hon derigenom skulle

smickra hans stolthet och genom en kärleksfull uppmärksamhet muta sig till hans bifall.

Intagen af dessa planer, ringde grefvinnan på sin kammarjungfru för att fråga, om fröken Sinclair ännu gått till hvila. Hon kände ett behof att meddela åt en förtrogen sina nya idéer — och dessutom var det ej mera natt, det var morgon, och grefvinnan kunde ej sofva. Dörren öppnades, och hon vände dervid ryggen åt dörren.

— Kerstin, — sade grefvinnan, utan att se sig om och utan att afbida frökens ankomst, — var icke denna fest förtjusande? Måltiderna, promenaderna, båtfärderna, slottern, ringränningen, lansbrytningen, fyrverkeriet, kostymerna, musiken, danserna... säg, tror du, att den finska adeln någonsin sett något dylikt hemma hos sig? Ah, jag har förödmjukat dem, desse herrar på Kankas och Willnäs och den stolta friherrinnan på Lemsjöholm. Men nej, Kerstin, — det var icke därför; det var för att gifva dem ett föredöme; de skola följa det, *mon enfant*, och så ha vi alla roligt deraf. Hvad menar du? Nästa fest, när grefven kommer, skall blifva dubbelt så lysande. Redan i morgon resa vi in till Åbo, för att beställa de nya kostymerna. Vi måste ha ett fullkomligt herdespel, eller hvad tror du, kanske vore det bättre att uppföra ett allegoriskt eller ett mytiskt stycke? Jag skulle blifva Diana och bära en måne af diamanter. Sinclair kan passa för Juno, hon tycker om att bära en stolt *air*. Torsten får blifva Apollo — nej, han är för krokig, han kan hellre blifva en Mercurius; Torsten är diplomat. Gösta blir Mars, Ebba blir Eos, morgonrodnaden, och Linderoth hoppas jag kan tilldraga snodderna i sitt snörlif för att presentera Minerva. Nero blir Vulkanus och Bobbo Cerberus. Magister Schönberg skrifver verserna, likväl ej på latin. Pastorns orationer undanbedja vi oss. Ja, Kerstin, vi resa till Åbo, vi tömma handelsbodarna; vi plundra alla trädgårdar och orangerier; det är så skönt att slösa! Fyrahundrade fanor skola fladdra på båda sidor om vägen. Öfver rosor skall grefven åka, under ständiga triumfbågar hvart tjugonde steg, en hel mil innan han nalkas sitt slott, och när han kommer, skola kanonerna dåna och musiken ljuda och hela slottet vara klädt i blommor och löf, och jag mottager honom i min åtsittande riddrägt af grönt sammet. Han

kommer lycklig och stolt öfver min kärlek, utbredande sina armar och säger...

Grefvinnan tystnade. Hänförd af sina planer, tvekade hon likväl ett ögonblick hvad grefven verkligen skulle säga vid ett sådant tillfälle... Då ljud bakom henne en röst:

— Och han säger: Ebba, du har lönat hans förtroende med att bereda hans undergång!

Grefvinnan spratt till. I den stora spegeln framför sig såg hon de första solstrålarna, som funnit en väg genom rutan, belysa hennes makes gestalt, som stod der bakom henne och betraktade henne med blickar på en gång af kärlek, vrede och sorg.

Tiden var vidskeplig, och grefvinnans första tanke var, att bakom henne stod ett spöke. En hastig fasa målade sig i hennes vackra ansigte; de också annars så mjellhvita kinderna blefvo nu hvitare än snön, de nyss så uttrycksfulla ögonen stirrade oafvändt på det hemska föremålet i spegeln, och hennes nyss så värtaliga läppar hade icke styrka att uttala ett enda ord. Der uppstod en paus, under hvilken gestalten förgäfvos tycktes vänta ett svar.

Men grefve Bernhard Bertelsköld — ty det var dock han — var, som läsaren kanske minnes, en i grunden vek och mild karakter, i hvars lynne det aldrig låg att hafva en njutning af andras lidanden. Det smärtade honom, att hans ankomst, nyss beskrifven med en sådan hänförelse, skulle väcka så motsatta känslor mot dem hans maka förestält sig. Han skyndade fram, tog grefvinnan i sina armar och tryckte en kyss på hennes bleka panna.

— Lugna dig, min älskade Ebba, — sade han med ett obeskrifligt uttryck af mildhet och värdighet i dessa ännu så ädla drag, som i ungdomen voro ett mönster af manlig skönhet. — Jag kommer till dig som ett spöke i nattens tystnad, och det vet Gud, att jag ej kommer med glada känslor. Men du är lika högsint, som du är stolt, och stör jag dina fester, min Ebba, så vet jag, att din själ har rum för större tankar än så, och du skall kunna bära äfven det hårdaste, allenast vi under tyngden af vår fallande storhet bevara tvenne skatter okränkbara: vår heder och vår kärlek!

Grefvinnan såg upp, — tvekande, fruktande, orolig. Färgen vände tillbaka på hennes kinder, men i stället

fördunklades hennes ögon af tårar; hon besvarade med en obestämd rädsla sin makes kyss. — Du hårda, grymma vän, — sade hon; — hvarför kommer du så till mig, och hvad betyda dina gåtlika ord?

— Säg mig, Ebba; fick du mitt bref af den 14 Juli?

— Jag fick det, — svarade grefvinnan darrande.

— Och likväl . . . — Grefven tystnade. — Men, — fortfor han efter en paus, — du måste dock veta allt. Ja, jag har kommit till mitt slott som en förbrytare — frukta ej, jag har ingenting brutit, — ty ryktet om din lysande fest träffade mig genast vid öfverkomsten till Åbo, och jag har sagt, att denna fest blir vår undergång. Derfor red jag hit ensam, åtföljd blott af en enda ridknekt, ty jag hade ej hjerta att le åt mitt öde, för att det äfven är ditt. Höljd i min mantel, såg jag okänd i parken dina fester och fyrverkerier. Musikens dån och dansens jubel genomborrade mitt hjerta. Jag ville åter fly från anblicken af så mycket lättsinne på sjelfva farans branter, då en usling tvingade på mig sitt eländiga kammarsqvaller. Lyckligtvis var det ännu skumt. Hade det varit dager, min fru, så skulle mina egna domestiker sett mig rodna af blygsel.

— Men jag förstår icke . . . Förklara er, min grefve! — inföll grefvinnan, hvars lifliga blod, liksom Bertelskölds eget, sällan hade långt till kokpunkten.

— Oroa dig ej, jag är lugn (denna försäkran motsades likväl af grefvens röst); men der ute hade jag varit i stånd att fläcka min värja med vissa uslingars blod, ty de nämndes vid namn. Säg mig, hvem har förskjutit dig omkostnaderna för dessa fester, som egt rum under min frånvaro? De medel jag skickat dig ha tyvärr varit otillräckliga för så betydande utgifter?

Grefvinnan rodnade starkt. — *Monsieur le comte*, — sade hon med tonvigt, — som min make har ni rätt att göra sådana frågor, men det hade anstått er bättre som ädling att icke göra dem. Spara mig den förödmjukelsen att använda första timmen af vårt återseende på dylika redovisningar. I morgon skall ni få se alla dithörande papper.

Det fel man minst af alla kunde förebrå Bernhard Bertelsköld var girighet, ej ens under dess vackrare slöja af ekonomisk omtanke. Grefvinnans anspelning vidrörde

en ömtålig sträng. Han gick ett par slag med häftighet fram och åter på golfvet.

— Min fru, — sade han, — jag har egt större besittningar än mången furste, och jag har förlorat dem, — kanske i denna stund alla. Jag har egt millioner, och jag har sett dem försvinna, tusende efter tusende. Ni borde veta, ni, min grefvinna, att alla dessa förluster icke kostat mig en suck eller en sömlös natt. Om ni slösat af böjelse, så har jag gjort det af grundsats; *deruti* ha vi intet att förebrå hvarandra. Men det guld jag kastade bort, det var mitt. Det ni strödde ut på vägarna, det var en tjenares, det var en uslings, som hade den djerfheten att erbjuda er lån, att upphäfvast sig till sin herskarinnas fordringsegare, att kanske tro sig dermed ha pålagt henne en förnedrande erkänsla. Jag skulle ej ha sagt er det, min fru, ty hade jag förolämpat min maka med den ringaste misstanke om hennes heder, så stode jag nu ej här... men efter ni säger mig hvad en ädling bör göra, så vill jag säga er hvad en grefvinna Bertelsköld *icke* bör göra. Vet ni väl hvart det fört, detta lättsinniga anlitage af edra tjenares gracer? Jo, min grefvinna, det finns ingen bland edra domestiker, som ej hviskar derom, som ej lemna ert rykte till pris åt skandalen. Ni har dansat i dag, ni har gifvit en lysande fest; förblindade! Under det att ni slösat med edra nöjen och edra gåfvor, hviska druckne betjenter i örat på den förste, som vill höra det, att grefvinnan Bertelskölds hofmästare vågar lyfta sina blickar ända till sin herskarinnas person!

Grefvinnan uppstod hastigt, häftigt. Hon ville svara, men orden dogo på hennes läppar. Förgäfves reste sig stoltheten i hennes bröst; hon kände sig förödmjukad som qvinna, som maka, och hennes känslor bröto sig ordlösa i en ström af tårar.

Bertelsköld kände sin vrede smälta. — Svara mig icke, Ebba, — sade han, — eller hellre: svara mig endast med dina tårar!

Grefvinnan aftorkade likväl tårarna, höjde åter sitt sänkta hufvud och sade: — Det är nog. Min hofmästare *kan* icke förolämpa mig. Han jagas på porten... det är allt. Och derpå lemna vi detta Finland, som bjuder oss endast harm och förödmjukelser. Ej sant, — tillade hon häftigt: — vi resa åter till Sverige, snart, mycket snart?

— Finland är min fosterbygd, det är mig kärt, alltifrån vaggan, — sade grefven. — Det har gifvit oss hvad det hade att gifva: en landtlig fristad, trohet och tillgifvenhet; våra olyckor förde vi hit med oss öfver hafvet. Jag delar din tanke, att Nils Janssen måste afskedas, och för hvad pris som helst.

— Men . . . det kan ju ej genera dig att betala de lumpna tusen daler eller så bortåt, dem han eger att fordra?

— Hvem vet! Han är en farlig man, klok, vinningslysten och hämdgirig. Janssen är ett arf af min far; jag skulle längesedan afskedat honom, om jag ej ansett mig hafva något att godtgöra honom. Du mins, att vid det märkvärdiga tåget öfver Bälten 1658 var min far den förste, som red öfver isen till Fyen. Som bevis att han varit ditöfver, medförde han till konungen en dansk gosse, fem år gammal, som han borttryckt ur folkhopen och ur en mors armar på Fyen. Denne gosse är Janssen. Jag högaktar danskarne, det är ett redbart folk. Men alltför våldsamt och onaturligt blef denna telning från danska jorden flyttad öfver bland främlingar; han växte upp under krig och vanvård; det var därför han vanslägtades från sitt folk och blef en bof. Olyckligtvis är det en skuld, som tynger min släkt. Jag har velat godtgöra den, — förgäfves! En Nemesis blef frukten af det våld, som ryckte denne gosse öfver till oss. Han blef en orm vid min barm. Uppvuxen i vårt hus alltifrån barndomen, känner Janssen mer, än han borde veta. Jag fruktar, att han kan störta oss.

— Åter en gåta! En man som han, en vanbörding, en simpel domestik, skulle vara i stånd att störta en grefve Bertelsköld!

— Ack, Ebba, grefve Bertelsköld är, eller blir kanhända innan kort en tiggare. Du känner ej du denna fruktansvärda liga, som sträcker sina klor efter adelns makt och egodelar, som plundrat och utarmat de rikaste, som störtat och hånat de mäktigaste och som, ännu ej mättad af rof, beständigt öppnar sitt vida gap att uppsluka återstoden af den svenska aristokratins häfdvunna besittningar. Så vet då, att denne Moloch i sin brännande kopparugn hotar att uppsluka äfven oss, och dess namn, för hvilket Sverige och alla dess provinser bäfva, är — *reduktionen!*

7. Reduktionen

— upprepade gref-
vinnan Bertelsköld
med en häpnad,
hvars orsak hon sjelf ej rätt
kunde fatta. Hon kände allt-
för väl detta namn — hvem
kände ej det? — men hon
hade blott en oklar aning om
fulla betydelsen af denna
stora hvälfning, der tvenne
störtsjöar, den ena från höj-
den, den andra från djupet,
slogo tillsammans öfver den

svenska adelns hufvuden och hotade att straffa dess för-
mätenhet med en total tillintetgörkelse af dess makt.

Grefven fattade sin makas hand och satte sig vid
hennes sida. — Det är nödvändigt, — sade han, — att du
lär känna vår ställning och de faror, af hvilka vi om-
gifvas. Jag nalkas den ålder i lifvet, då skuggorna båda
aftonens närhet. Jag kan gå bort en dag, och du står då
ensam med tre omyndiga barn, utan något manligt stöd

vid din sida. Men du är en klok qvinna, Ebba, om också stundom vilseledd; försynen har gifvit dig en stark själ, som af motgången endast skall vinna en ny spänstighet. Har du tålmod att höra mig? Men du är trött, du behöfver hvila. Låtom oss uppskjuta detta samtal till längre fram.

— Nej, — inföll grefvinnan med sitt lynnes häftighet, — jag känner ingen trötthet. Säg mig allt, och säg det utan förskoning. Tror du väl, att jag kan sofva under bördan af ett halft förtroende, med intrycket af okända faror, som hota hela vår framtid? Jag ber dig, jag fordrar det: säg mig hela sanningen. Ty du sade rätt, jag har styrka att bära den.

— Nåväl, — svarade grefven. — Du vet, att familjen Bertelsköld är af ung adel; vårt sköldemärke daterar sig blott från 1636. Men drottning Kristinas gunst, jemte vissa familjehemligheter, upphöjde tidigt min far i jemnbredd med rikets äldsta ätter. Vår grefvevärdighet är af 1650; våra första rikedomar voro dels krigsbyte från Tyskland, dels min moders furstliga hemgift. Dessa skatter skulle dock snart hafva blifvit uttömda, ty nyheten af vår adel föranlät min far att söka i slösande prakt öfverbjuda de gamla familjerna. Men vid samma tid erhöll min far stora förlänningar i jordegendomar, dels i Finland, dels i Liffland, och dessa förlänningar ökades betydligt af konung Carl X under polska kriget och efter tåget öfver Bält, der min far omkom. Så sträckte sig mina besittningar vid denne konungs död 1660 öfver fyra socknar i Finland med mer än 300 hela hemman, och mina gods i Liffland räknade mer än 12,000 lifegne.

— En furste var du i makt.

— Ja, jag *var*. Men jag bör säga dig något, som jag hittills förtegat. Anse det för en barnslighet, om du så vill, men min far trodde derpå, och jag kan ej neka, att slumpen märkvärdigt rubbat min otro i detta hänseende. Öfver vår släkt hvilar den dubbla, stridiga makten af en välsignelse och en förbannelse. Denna hemlighet står i förbindelse med en ring, en amulett, hvars historia min äldste son en dag skall finna i ett konvolut bland mina hemliga papper. Nog af, denna ring bars en lång tid af konung Gustaf Adolf och kom sedan till min far. Så länge han bar den, följde honom en högst sällsynt,

ja otrolig medgång i alla hans företag, men på samma gång frestelsen till en lika omätlig stolthet och ännu dertill olycka för hans närmaste. Denna ring förlorades. I en usel by på Jutland uppstod en duell, dervid två finger på min fars venstra hand blefvo afhuggna; fingren återfunnos, men icke ringen. Två dagar derefter omkom min far. Ringen förblef borta, och med den vek lyckan från vår släkt. Största delen af min lefnad har sedan varit en kedja af yttre motgångar och likväl en inre tillfredsställelse. Vid hofvet omgafs jag af intriger; ofta vid randen af mitt fall, upprätthölls jag af drottning Eleonoras ynnest. Jag sökte äran under Turennes och Condés fanor; äran fann jag, men aldrig framgången. Nästan i hvarje strid blef jag slagen, och segrade den fana, under hvilken jag stridde, så kunde jag vara säker uppå att dertförinnan genom en blessyr vara urståndsatt att deltaga i triumfen. Drottningen utverkade åt mig diplomatiska beskickningar till utländska hof. Jag vågar säga, att jag utförde dem skickligt och samvetsgrant, men beständigt med motgång. Jag hade byggt på en suveräns ynnest: han dog. Jag hade en minister fullkomligt i mina händer: han föll. Jag var nära att utverka åt Sverige en lysande allians: slaget vid Fehrbellin gjorde allt om intet. Och under tiden smälte mina rikedomar tillsammans som snöhus i vårsolens sken. En del af mina besittningar i Liffland pantsattes och förlorades. En annan del uppslukades af reduktionens första hvirflar. Jag sörjde dem ej, ty kärlekens ljufva lycka återstod. Den sköna Ebba Sparre räckte mig sin hand. Förunderliga öde! Medan den yttre världsliga lyckan gäckades med mig, i fullkomlig motsats till min far, syntes allt omkring mig blomstra af sällhet. Sjelfva detta Majniemi, fordom så olyckligt och förtrampadt i all sin prakt, gick gladare dagar till mötes under en trogen och menniskoälskande tjenares vård.

— Och likväl är det något, som smärtar dig? — sade grefvinnan ömt. — Har du ej mod att försaka den yttre utmärkelsen för hjertats tystare fröjder?

— Mod? — upprepade grefven dystert. — Du vet, att jag icke svigtat. Men mannen tillhör ej endast sig sjelf; han har högre intressen att lefva och kämpa för. Jag är indragen i en stor och på djupet af samhället rasande strid. Kanske har jag sagt dig, att min fars

moder var en bondedotter från det bördiga, det sjelfständiga Österbotten. Denna min farmor hade en far, som hela sitt lif igenom kämpat för en idé, nemligen den, att all mellanmakt, som stälde sig mellan konungen och folket, vore ett förderf och ett oting. Försynen och hans egen ärelystnad fogade så, att just hans egna ättlingar, hans dotters barn inkastades bland adeln och måste genom sin ställning blifva adelns naturlige sakförare. Då förbannade den gamle bondekungen sin egen slägt, adopterade en sin väns son och tog det heliga löfte af honom och hans efterkommande, att oförsonligt kämpa för adelns utrotande, för dess fullkomliga tillintetgörrelse. Detta löfte har redan burit sina frukter. Skickelsen fogade, att denne Larssons barn, som sålunda inträdde i min fars morfars arf och åsigter, blefvo på en gång förmögne, redbare, högt aktade män och ännu dertill kloke partichefer. Så hände, att den ene blef riksdagsman för bondeståndet från Finland, den andre åter för borgareståndet. Desse män voro bland de verksamaste adelsfienderne vid 1680 års riksdag och bidrogo i sin mån till det stora förstörelseverket. Det är således mellan mig och dem ett ärftligt ståndshat, och de arbeta i denna stund på att i grund ruinera mig. Men jag bör säga till deras heder, likasom jag vet om mig sjelf, att personerna försvinna för de stora frågornas fall eller seger. Det gäller icke mig eller dem, det gäller, om Sverige och Finland mera skola ega en adel, förutom den, som lismar i konungens förmak och för stat med hans nådegåfvor. Åh, — man har ej sparat sina frestelser äfven för mig. Man har trott, att jag, såsom tillhörande en yngre familj, skulle ställa mig bland leden af dessa uppkomlingar, som bygga sin lycka på den gamla adelns ruin. Men man har misstagit sig. Af grundsats har jag ställt mig på högadelns sida; jag har oskiljaktigt knutit mig vid dess intressen genom min förbindelse med dig, och hvarken jag eller mina barn skola någonsin samtycka till ett otygladt folkvälde, en obunden konungamakt och en ofri, krypande tjenstadel.

— Och det är därför . . . ?

— Ja, det är därför jag skulle känna mig olycklig att förlora all makt, allt inflytande i den strid, som efter min öfvertygelse gäller rikets inre välfärd. Redan reser motpartiet med skadefröjd sina hufvuden för att frossa vid

anblicken af vårt fullkomliga nederlag, Men de triumfera ännu för bittida, desse okunnige bönder, desse snikne krämare, desse skenhelige prester, — de, som från predikstolarna offentligen förkunna, att undersåtarne icke äro annat än konungens trälar*). Vår tid skall ännu komma, när vi återtaga från dem deras rof och tillbakavisa dem till deras mullvadshål. Och då ve denna påtrugade envålds- och pöbelmakt och dessa affällingar från adeln, desse Gyllenstjornor, desse Wachtmeistrar, denne Klas Fleming och allt deras anhang, och alla de parasiter, som solat sig i deras sken med Lindsköld i spetsen; — det skall, vid Gud, komma en efterräkning, och de skola se, att den gamla ekens hjerta ej finnes hvarken i dess rot eller i dess topp, utan i dess friska, märgfulla kärna allena!

Grefve Bertelsköld hade uppstått och mätte golfvet med häftiga steg, som röjde hans upprörda känslor. I stället för de väl högsinta och energiska, men alltför hatfulla och partiska drag, med hvilka han afmålade reduktionen, skola vi söka att i några korta ord gifva en mera opartisk framställning af denna märkvärdiga hvälfning i Sveriges och Finlands tillstånd vid denna tid.

Sveriges och Finlands jord var delad, såsom den är det ännu i dag, i kronojord, frälsejord och skattejord. Genom sina egare och sina privilegier representerade den första konungen, den andra adeln, den tredje massan af folket. Mellan alla tre voro sedan urminnes tid ebb och flod, täflan och omflyttningar, än lagliga, än våldsamma, än långsamma, än plötsliga. Under medeltiden tog det s. k. *andeliga frälset* öfverhanden genom gåfvor till kyrkor och kloster. Gustaf Wasa indrog det allt, mer än 20,000 hemman, till *kronan*, som nu blef den största jordegaren. Derefter begynte det *adeliga frälset*, gynnadt af kringen och statshvälfningarna, att få öfverhand och slå under sig större delen af rikets jord, tilldess att det störtades af Carl XI:s reduktion. I en nyare tid är det *skattejorden* — rättare bondeståndet, ty en del jords "natur" är numera oföränderlig, — som beständigt utvidgar sig på bekostnad af krono- och frälsejord. Hvardera klassen har således haft sin tid och sin öfvermakt, som tyngt i vågskålen af statens inre angelägenheter.

*) Historiskt.

I Sverige och Finland funnos år 1655 vid pass 65,000 hela hemman af alla slag. Af dessa hade Gustaf Adolf, Kristinas förmyndare, och isynnerhet Kristina sjelf, dels sålt, dels bortskänkt 38,750 kronohemman med mer än en million daler i årlig inkomst, och nästan alla till adeln, så att adeln vid den tiden, sina förra besittningar inberäknade, egde mellan 40 och 50,000 hemman. Palmsköldska samlingarne redogöra för adelns förlänningar i Kristinas tid. Se här ett prof. Hela Österbotten var bortgifvet, utom Kronoby socken. Der funnos följande friherredömen: Stjernskiöldarne hade Kemi; Åke Axelson Natt och Dag hade Ijo och Pudasjärwi; Gyllenstjernorna hade Uleå; familjen Taube hade Carlö; familjen Soop hade Limingo; Brahesläkten hade Kajana, Paldamo, Sotkamo, Salo, Brahestad, Siikajoki, utom Pielisjärwi, Nurmis, Idensalmi och Kuopio; Falkenberg och Nils Bjelke delade Pyhäjoki; Shering Rosenhane hade Kalajoki; Hornarne till Kankas hade största delen af Lochteå; Rosenholm hade resten, och hans enka fick på köpet Kelwiå; Banéererne hade Gamla-Karleby; släkten De la Gardie hade Pedersöre och Jakobstad; Klas Tott hade Ny-Carleby, Lappo, Ilmola och hälften af Wörå som grefskap; resten af Wörå var Paikulls friherredöme; Oxenstjernorna hade Storkyro, Lillkyro, Mustasaari och Wasa; Bondesläkten hade Malaks och Lajhela; riksrådet Helmfelt hade Lappfjärd. Och det var dock detta samma Österbotten, som så blodigt hade kämpat för folkfriheten ett halft sekel förut under klubbekriget.

Hade detta förhållande ostördt fortgått, skulle innan kort både Sveriges och Finlands fria, jordegande bondestånd blifvit förvandladt till adelns hyresgäster, åbönder, torpare och inhysesghjon. Det var dit som högadeln syftade. Exemplet af Polen, af Danmark, af Liffland, af Estland, der adeln betydde allt och den lifegne bonden mindre än den häst, som svettades för hans plog, när han ej drog den sjelf, — detta exempel var ju så lockande! Men deremot uppreste sig folkets urgamla sjelfständighet, i förbund med ståndshatet och stundom lägre motiver, som på alla håll samlade hop en storm emot adeln. Konungarne hade ju ej rätt att bortgifva statens oförytterliga egendom. Statskassan var nära bankrutt. Bönderne buro dubbelt tyngre skatter och utskrifningar än adeln. Var det därför de hade spilt sitt blod för rikets vinning i krigen?

Skulle Sveriges ära innebära folkets trældom? Första stormen mullrade 1650 och brast ut 1655, då adeln gaf med sig en ringa del i den s. k. fjerdepartsräfsten, som sedan flera gånger upprepades. Denna storm gick öfver, den mullrade ånyo 1672, leddes bort, men blott för att från år 1680 bortsopa två tredjedelar af svenska adelns omätliga rikedomar.

Tillgången dervid låta vi grefve Bertelsköld måla — väl i partiets mörka färg, men ock till en stor del i sanningens.

— Carl XI, — sade han, — tenderar alltför mycket åt enväldet. En Gud, en kung, en kyrka — ja väl; men här får ingen tro hvad ej kyrkan vill och ingen ega hvad ej konungen vill. Kring sådane furstar saknas aldrig de, som med rynkad panna och ögonbryn tala om skattkammarens vinst och det allmänna bästa, uppmanande att fördenskull taga undersåtarnes egodelar. De satte sig tillsammans emot oss: drängar och skrivare voro deras rådgifvare; den störste bandhund i Sveriges rike var deras hufvudman*). De låtsade ingenting annat vilja, än lättnad i rikets nöd. Tasslare förde deras ord till ständerna; lejde smygskrifvare klappade på dessas dörrar och framsmögo nidskrifter mot adeln. Så kom frågan å bane, och bakom marionetterne lågo de, som drogo på trådarne. Bland adeln funnos affällingar, som skreko så högt, att de ansågos för flertalet. Så blef der en omröstning, den vidunderligaste man någonsin hört; ty de, som hade mesta halsen och minsta samvetet, bedyrade, att alla voro af deras mening, och så gick ett beslut igenom, medan någre af oss hade bortgått att klappa på konungens stängda dörr. Den dagen var den 29 Oktober 1680, och derifrån daterar sig Sveriges vanmakt. Ty inom sköldeborgen var den makt bruten, som värnade medborgerlig frihet mot konunganycker, och utom borgen förvandlades Estlands och Lifflands ridderskap, som offrat så mycket för Sverige, till tiggare, tvungne att kasta sig i armarna på den förstkommande, som lofvade att återställa åt dem deras förlorade rättigheter. Der nedsattes kommissioner, som skulle granska kronans och undersåtarnes rätt och döma öfver båda, medan konungen stod bakom och *tog*; der sutto män,

*) Johan Gyllenstjerna.

dem samvetet icke besvärade och lagliga gåfvobref icke bundo. Och de togo allt hvad de kunde, först från de mäktigaste, derpå från de förmögne, slutligen ock från de ringaste. Då uppstod der en veklagan bland dem, som hade blinde lupit i partimännens snara, ty de kände den nu kring sin egen hals, och den drogs så hårdt till, att sjelfva deras nödrop förqväfdes. Medan några få blefvo rika och hofverade i sina röfvade skrudar, blefvo alla öfriga fattiga, och der uppstod öfver hela riket en sådan veklagan af utblottade familjer, af plundrade enkor och store, förtjente mäns barn, dem man beröfvade priset för förfädrens blod, att dess like aldrig blifvit hörd, ej heller någonsin kommer att höras, der ej fienden härjar landets innersta.

Grefven teg ett ögonblick, och vi vilja begagna hans tystnad, för att ytterligare komplettera hans skildring från *andra* sidan.

Mellan Sveriges störste, då lefvande häfdatecknare, Geijer och Fryxell, fördes ej länge sedan en häftig strid "om aristokratfördömandet i svenska historien". Det kan vara vanskligt att gifva den ene eller den andre utslutande rätt. Men att Geijer i hufvudsaken trängt längre med sin historiska skarpblick, bevisa Fryxells egna, senare utgifna arbeten, der han, med berömlig oväld, emot all den glans och de stora förtjenster, som onekligen måste tillerkännas isynnerhet sextonhundratalets aristokrati, tillika framställer de vådor, som hotade både konungamakt och folkfrihet genom adelns tryckning åt båda sidorna. Enligt Geijer, har det föresväfvat den svenska aristokratin på dess mest lysande höjd, från Gustaf Adolfs död och till Carl XI:s reduktion, ingenting mindre än att förvandla Sverige till ett annat Polen, med en vald, icke ärftlig konung, bunden af ett öfvermäktigt råd, och ett folk, som under lifegenskapens tyngd skulle ödmjukt kyssa de höge herrarnes fot. Man måste medgifva, att detta mål var nära att uppnås vid den tid adeln, med den mest lysande krigsära, med de mest öfvermäktiga privilegier, innehade två tredjedelar af Sveriges jord; men Kristina, som gjorde sjutton nya grefvar och fyrtiosex nya friherrar*), vidgade derigenom en klyfta mellan högadel och lågadel, som

*) Förut funnos endast sex grefvar och fjorton friherrar.

söndrade ståndet inom det sjelf och, derigenom att högadeln föll i vanpris och derigenom att lågadelns afundretades till ytterlighet, klöf den starka aristokratiska makten i tu och gjorde det möjligt för de ofrälse stånden att nedifrån genombryta dammen. I sjelfva verket kom störtfloden uppifrån, ehuru fördold, lik en bergsflod, hvilken man ser oemotståndligt uppsvälla vid klippornas fot och som likväl har sitt ursprung och sin kraft ifrån topparna. Resultatet blef emellertid en öfversvämning, som bortsofade först grefvepalatsen och baronierna, hvilka alla från den tiden blefvo toma titlar, derefter de lägre feodalpalatsen i dess väg, slutligen ringare boningar, till sist äfven kojorna. Reduktionen liknade verkligen ett dammbrott deruti, att den öppning man trodde sig i början så noga begränsat, efterhand blef allt vidare, så att der voro många, som i början ropade ja och juchhej och sedan med förskräckelse funno, att vågorna nådde äfven dem. Det är en lång sägen om alla de orättvisor, dem reduktionen begick, och somliga voro sådana, att de skriade mot skyn. Också de politiska följderna voro både onda och goda; men det står dock fast, att det stora flertalet, det allmänna intresset, folkets och statens, ännu i dag välsigna reduktionen uti dess hufvudsak, i statsverkets reglering, i egendomens fördelning, i folkfrihetens betryggande, i den allmänna välmågan och i bildningens nedträngande till massorna, der den förut varit nästan en saga.

— Men, — inföll grefvinnan, — du har ännu ej sagt mig huru det blef möjligt för dig att under femton år, som förflutit sedan stormens utbrott, bevara vårt Majniemi, medan rundt omkring oss alla Kristinas förläningar indrogos till kronan.

Grefven sade: — Det var en gång en fader, som gick en vinterafton i skogen med sina barn. Der omgäfvos de af vargar, och snart såg fadern, att förderfvet nalkades alla. Då, för att rädda de öfriga, kastade han ett af sina barn åt vargarne . . .

— Så grym skulle aldrig en mor ha varit! — utropade grefvinnan med fasa.

— Nej, — sade grefven lugnt; — hon skulle kanske ha kastat sig sjelf till offer, och då hade likväl alla förgåtts med henne. Nå väl, vargarne, upptagne af bytet, lemnade vandrarne en stund i ro, men derpå kommo de åter. Då

utkastade fadern sitt andra barn, och efter en stund det tredje. Men för hvarje gång vann han endast ett litet försprång. Slutligen hade han blott ett barn kvar, och det var hans käraste. Då sade han: Nej, detta barnet kastar jag ej mera ifrån mig. Hellre må vi båda förgås...

— Och sedan...? — frågade grefvinnan.

— Ja, hvad sedan hände, — sade grefven dystert, — det skall den närmaste framtiden utvisa.

8. Den otrogne tjenaren.

Då grefve Bertelsköld ej syntes böjd att ingå i några närmare förklaringar om det sätt, hvarpå han lyckats tills vidare behålla sitt Majniemi, undvek grefvinnan med en för henne naturlig takt alla vidare frågor derom*) och vågade endast en skygg anspelning på gårdagens fest. Hon kunde ej, sade hon, inse något sammanhang mellan den och reduktions-frågorna.

Grefven sade: — Jag bör göra Carl XI den rättvisan, att personerna för honom betydte mindre än saken. Han började reduktionen mot sin fasters man och sin egen halfbror, och han lät dess störtvåg med föga åtskilnad gå öfver vänner och ovänner. Men emedan han beherskas af en idé, nemligen en rikshushållnings-mani, så beherskas han tillika af sådana intryck, som stå i samband dermed. Konungen är nu allt, konungen är lag, konungen är samvete, konungen är god sed. Den enskilde åter är intet; hans gerningar få ej vara andra än konungens gerningar, hans ord ej andra än konungens ord och, om det vore möjligt, hans tankar ej andra än konungens tankar. Derfor måste numera all lefnad, alla seder, så långt de synas offentligen, föga sig efter konungens lefnad och konungens seder. Och konungen är en barsk, en strängt allvarsam,

*) Vi torde snart få kasta en blick i dessa och andra detaljer af reduktionstiden.

trumpen och sparsam herre. Derfor måste sammanlefnaden rundt omkring honom taga samma färg af granitens gråhet, och der får ej finnas en annan glans, än stålets. Du mins huru indraget vi lefde de senaste åren i Stockholm, huru omsorgsfullt vi undveko ända till skenet af en ståt, som var konungen misshaglig. Blott derigenom lyckades jag, ehuru af ett mot reduktionen fientligt parti, stämma konungens sinne så blidt, att han tog blott det mesta och icke allt. Mitt friherredöme är indraget, men Majniemi står qvar, på den grund, heter det, att godset ligger i en "oförbuden" ort och att min far har erhållit det som ersättning för ett regemente af 1000 man, som han år 1644 under Lennart Torstenson på egen bekostnad uppsatte i kriget mot Danmark. Men denna rättsgrund är föga att bygga på, sedan Åke Tott, som för samma orsak hade kungligt gåfvobref på finska kronogods, miste dem, utan att någon tänkte på att ersätta honom hans utlagda kostnader. Fyra gånger har Majniemi redan stått på reduktionens svarta tafla; fyra gånger har det redan strukits ut. Men ju längre reduktionen gått fram, ju mera den uppslukat, desto omätligare har den sett sig om efter nya rof, och desto mera har det ringa ännu qvarblifna, som kunde tagas, kommit i trångmål. För två veckor sedan rapporterade mina hemliga vänner i reduktions-kommisionen, att Majniemi för femte gången kommit i fråga. Gyllenborg är min bittraste fiende; Piper icke mindre; Lovisin vacklar, och mycket beror på Hastfer. Men på konungen sjelf beror till sistone allt, och lyckas man bevisa honom, att familjen Bertelsköld upplifvar förmyndaretidens lyx på Majniemi, så är denna sista återstod af en omätlig förmögenhet utan räddning förlorad.

— Men, — sade grefvinnan med någon oro, — till denna aflägsna landsort tränga ej konungens blickar. Hvem skulle väl ha sagt honom...?

— Hvem! — utropade grefven, ej utan häftighet. — Enväldet är alltid misstänksamt; det har ett öga i hvarje buske, ett öra i hvarje vägg. Der offentligheten är stum eller vänder blott en sida utåt, der förvrids det enklaste, der förbittras det oskyldigaste, der ser man i hvarje mygga en elefant. Konungen har sjelf utgifvit skrifter till reduktionens försvar, men vid straff af hans högsta onåd har ingen fått skriva något deremot. Och du

frågar ännu, hvem som skulle ställa oss i en förhatlig dager? Trehundra menniskor ha varit vitne till festen i går, och du tror, du oerfarna, att ej ryktet derom skulle hinna till deras öron, som spana efter hvarje misstänkt ljud i verdens fyra väderstreck! Dessutom vill jag säga dig en sak. Här måste finnas i vår närmaste omgifning en förrädare, en spion, besoldad af Gyllenberg.

— Är det möjligt! — utbrast grefvinnan med häpnad.

— Jag är öfvertygad derom. Genom mina hemliga vänner erfor jag, att Gyllenberg kände dina fester i början på sommaren och förstått att i tjenlig dager framställa dem för konungen. I sammanhang dermed kom Majniemis reduktion ånyo i fråga. Nu förstår du anledningen till mitt bref. Än mer, din stora fest i går var bekant i Stockholm för en vecka sedan, ja innan den var känd ens i Åbo, och det var därför jag skyndade hit, förrän jag ämnat, för att, om möjligt, förekomma den. Jag kom fyra och tjugu timmar för sent.

— Den var känd i Stockholm för en vecka sedan?

— Men det är omöjligt. Då visste jag knappt sjelf derutaf.

— Samla ditt minne, tänk efter, om du ej för vid pass två veckor sedan talat derom med någon af din omgifning.

— Jag kan ej påminna mig det. Kanske har jag skämtat med Sinclair derom. Men... låt se, jag drager mig dunkelt till minnes, att jag för två veckor sedan talade med min hofmästare om några kostymer, som skulle göras i Åbo, i *händelse* här blefve ett slotteröl.

— Och hvad svarade han dertill?

— Han framstälde så lifligt omvexlingen och behaget af en sådan fest i landtlivets enformighet, att mitt beslut från detta ögonblick var fattadt. Jag tror till och med, att jag ungefär nämnde dagen och några andra detaljer.

Grefvinnan rodnade af blygsel vid dessa ord, och grefven sammanbet tänderna. — Det var förmodligen också han, som gaf planen till de öfriga festerna förut i denna sommar?

— Jag tillstår, att han var så uppfinningsrik, så skicklig och smakfull som arrangör, att jag...

— Nog, min grefvinna, jag vet nu tillräckligt. Hvad tycker ni väl, när ni afreste från Stockholm, lofvade mig den mannen heligt med hand och mun att — naturligtvis

med all vördnad för edra befallningar — iakttaga den yttersta sparsamhet i det, som angick hans tjenst, att hålla den strängaste uppsigt öfver den medförda betjeningen; med ett ord att undvika allt, som i någon mån kunde göra mitt slott bekant för ett slösande och öfverdådigt lefnads-sätt! Och när jag öfverraskar de mina midt under sommar-nattens tystnad, hvad finner jag då? En ursinnigt slösande fest, hvars rykte i Carl XI:s tider måste gå land och rike omkring, — flera hundrade menniskor kringsvärande i natten — en drucken betjening — hånfulla ord på deras läppar — och sannolikt mina underhafvande bragte till tiggargästarna! Men mitt slott, det glänser rikare än någonsin af all den lyx, som ännu en utländsk köl burit till Finlands enkla bygder — silfver och guld, marmor och dyrbara drifhus — allt, som skulle anstå en furste och en Bertelsköld för trettio år sedan, det finnes här i öfverflöd, medan egaren till all denna herrlighet går fridlös som en skugga i natten, trampande på de rosor man utstrött öfver hans mark, med den känslan, att han kanske i denna stund eger mindre än intet, — ja mindre än intet, min fru, ty största delen af denna prakt är ett lån af hennes nåds hofmästare, af en skurk, som förråder oss alla! Ty nu är det klart: Janssen är Gyllenborgs spion, och allt detta är en öfverlagd plan, för att störta oss!*)

Grefvinnan svarade endast med tårar, och denna anblick hade den vanliga verkan att något lugna grefvens upprörda sinnesstämning. — Tillåter du, att jag genast kallar in Janssen i förmaket? — sade han med något mildare ton. — Men — det är bättre, om du ringer på din kammarjungfru och låter kalla honom, utan att han vet min härvaro förut. Torka dina tårar, Ebba; det är ett föga värdigt ämne att fukta så sköna ögon. Säg mig, du delar ju min tanke, att denne bof ej ett ögonblick längre bör stadna i vårt hus?

— Ja, ja! — svarade grefvinnan beslutsamt och fattade ringklockan. Grefven steg bakom de vida förhängena af sin makas bädd, och man öfverenskom, att grefvinnan först skulle mottaga den förrädiske tjenaren.

*) Grefve Bertelsköld hade för sed att, alltid, när han var uppretad, tala fransysku, hvarför han då också tilltalade sin maka med *ni*. Vi ha likväl ansett bäst att återgifva hans ord på svenska.

Klockan var inemot fem på morgonen, och solen hade redan höjt sitt gyllene klot öfver björkarna vid Majniemis stränder. Nattsvärmarnes stoj hade tystnat i parken; hela slottet, hela trakten sofvo så djupt, som man sofver efter en dag full af mödor eller ett dygn fullt af tröttande nöjen.

Kammarjungfrun lät vänta på sig. Slutligen kom Kerstin, yrvaken, och frågade, stirrande med sina dimmiga ögon, hvad hennes nåd befalde.

— Kalla genast hit min hofmästare! — sade grefvinnan. — Nå, förstår du mig? Hit till förmaket.

Flickan blef af förvåning nästan vaken. — Hofmästaren? — upprepade hon, liksom hade hon ej hört rätt. — Han sofver visst nu, och jag törs ej väcka honom, — tillade hon.

Grefvinnan blef ond. — Gå, — sade hon, — jag befaller dig det. Men väck ingen annan i slottet, klappa sjelf på hans dörr och säg, att jag önskar tala med honom om en sak, som ej tål uppskof.

Kerstin var en något framfusig och bortskämd kammartärna, men hon var sin fru uppriktigt tillgifven och tyckte sig böra våga en invändning mot hvad hon ansåg för en orimlig nyck. — Ers nåd, — sade hon, — det är så godt som midt i natten, och hvad skulle folket säga om...

Detta var för starkt för grefven att höra. Han steg fram. Kerstin skrek till af förskräckelse, när hon såg en lång karl framträda bakom förhängena. — Är det ej nog, envisa toka, att du hör din frus befallningar? Måste du höra dem också af mig? Gå, men våga ej för ditt lif att yppa för någon min härvaro!

Flickan skyndade hastigt på dörren. — Grefven! — utropade hon sakta för sig sjelf. — Nu ville jag ej vara i Nils Janssens ställe.

— Ni hör nu sjelf, min fru, — sade grefven, ånyo uppbragt, — ni hör nu följden af en tjenares gracer. Hvarje daler, gifven af honom, emottagen af er, har varit ett sandkorn i grafkullen öfver ert goda rykte. Så långt leder en obetänksamhet. Jag vill nu sjelf höra hvad ni har att säga honom.

Grefvinnan teg. En quart timme förgick.

— Han brådskar ej att lyda, er smakfulle arrangör, — sade grefven otåligt.

Några minuter senare hörde man dörren till förmaket öppnas, och grefvinnan gick ut, efter att hafva ordnat sin toilett. Dörren till sängkammaren förblef halföppen, så att grefven tydligt kunde höra hvarje ord, som sades derute.

Hofmästaren måste, liksom Kerstin, ha ansett kallelsen för en af dessa nycker, som äro så vanliga hos dem, hvilka endast lärt att befalla och aldrig att lyda. Han kom, okunnig om faran, alldeles med en favorits själförtroende, helt lugnt, litet vårdslöst, så att han ej ens brydde sig om att dölja sina gäspningar. Mycket ogeneradt frågade han hvad grefvinnan hade att befalla.

— Huru mycket är jag er skyldig, Janssen? — frågade grefvinnan med en röst, som skulle vara kall och stolt, men som likväl darrade af harm öfver det förödmjukande i den korta frågan.

Janssen hade snarare väntat få höra en komplimang för den lyckade fest, hvaraf han tillskref sig mesta förtjensten, men han fattade sig likväl genast och svarade med en ny gäspning: — Ers nåd behagar skämta. Jag har glömt alla andra förbindelser, än min egen. Det är jag, som är skyldig. Ers nåds godhet har gjort mig för alla tider till dess tacksamme gäldenär.

Och dervid trädde han dristigt ett steg närmare.

När hofmästaren tog ett steg framåt, tog grefvinnan omedvetet ett steg tillbaka. — *Är detta nog?* — utropade hon, ur stånd att längre hejda sin harm, och vid dessa ord kastade hon för hans fötter ett dyrbart juvelarmband, så häftigt, att ett par af de glimmande diamanterna flögo ur infattningen och trillade likt vattendroppar längs den turkiska matta, som betäckte förmaksgolfvet.

Hofmästaren tog tillbaka det steg han nyss tagit framåt. Han hajade till, men blott en sekund. I nästa sekund hade han öfvertygat sig sjelf, att det gälde ett utbrott af dåligt lynne, som ej var något ovanligt hos den annars älskvärda damen. Han upptog armbandet, lade det på bordet och bugade sig, utan att svara ett ord.

— *Hvad!* — sade grefvinnan, ännu mera uppretad af denna tystnad, som liknade besinningens öfverlägsenhet öfver passionen, — ser ni ej, att armbandet är värdt minst sextusen daler? Är det ej nog att betala er? Vill ni ha mer? *Se här!* Och *se här!* Och *se här!* — tag alla

mina nipper, begär hvad ni vill, men våga ej att anse er ha lånat något åt *mig* — ni, en simpel domestik, som jag kan låta kasta på porten för hans obegripliga oförskämndhet!

Vid dessa ord tömde grefvinnan med blind häftighet en låda i sin byrå, hvori hon hade sina bästa nipper förvarade, och guldkedjor, ringar, äkta perlor och diamantörhängen föllo utan åtskilnad för Janssens fötter.

Hofmästaren upplockade alla och lade dem, med en hållning, som ej anstod honom illa, på bordet. — Ers nåd, — sade han aktningsfullt, — den minsta af dessa dyrbarheter är tillräcklig att betala den summa, hvarmed jag haft den olyckan att misshaga ers nåd. Denna ring — och han valde den minsta — skall jag, med ers nåds samtycke, emottaga som ersättning, och den skall beständigt hvila på mitt hjerta, såsom ett minne af den dyrbara gunst ers nåd fordom behagat visa mig.

— Hvad ni bär på ert hjerta, — sade grefvinnan, — är mig likaså likgiltigt, som hvad ni bär innanför hjertat. Gif hit mina skuldförbindelser. Har ni dem ej hos er, så gå efter dem — gå! gå! gå! — och grefvinnan stampade med sin lilla fot och dess sidensko mot den ljudlösa golfmattan.

Hofmästaren bugade, framtog en liten plånbok, som han alltid bar hos sig, och räckte sin herskarinna en bundt små pappersblad, femton eller tjugu till antalet, som alla buro grefvinnans underskrift. — Jag lyder ers nåds befallning, — sade han i samma ton som förut. — Behagar ers nåd se åt, om de äro riktiga?

Mannens hela hållning var så välberäknad, så skicklig, att grefvinnan mot sin vilja kände sig nästan afväpnad. För att dölja sin förlägenhet, låtsade hon genomse papperen, och derunder beslöt hon nedlåta sig till en list, för att demaskera hycklaren och komma till ett resultat, der hennes häftighet nyss hade visat sig vara så fruktlös.

— Tag ej illa upp, — sade hon efter en paus. — Dessa sedlar ha oroat mig; jag ansåg beloppet vara större, än det är, och grefven tycker ej om, att jag lånar. Händelsevis dröjer han ännu någon tid i Stockholm. Tror ni väl, att man under tiden kunde arrangera en skördefest, när rågfälten mogna?

Hofmästaren var för slug att falla i snaran. — Ers nåds befallningar äro min lag, — sade han undvikande,

— i det hans misstänksamma blickar sökte utspana hvad denna hastiga förändring innebar. Men grefvinnan förstod antaga en så otvungen uppsyn, att hans rekognoscering ej ledde till något resultat.

— Detta landlif, — fortfor hon, — är dödande enformigt; ständigt samma vyer, samma ansigten, samma snäckgång i alla sysselsättningar. Grefven är ej road af omvexlingar; det är naturligt, att man *vid hans ålder* mera älskar stillhet och allvar. Ni måste hjälpa mig, Janssen, att uppfinna något nytt, något rätt förtjusande roligt. Om vi blott hade närmare till Stockholm! Abo är en småstad, allt hvad der finns ha vi redan sökt ut. Men tyvärr eger jag ingen i Stockholm, till hvilken jag kunde anförtro ett uppdrag att köpa hvad vi behöfva.

Hofmästaren tog ett halft steg närmare. — Det torde blifva svårt, — sade han försigtigt, — men ers nåds befallningar kunde kanhända göra det omöjliga möjligt. Jag har inga relationer i Stockholm, men befaller ers nåd, så vill jag försöka.

— Tack, Janssen, ni ensam förstår mig. I min ställning, ser ni, är man så bunden... det finns fördomar, det finns nycker, och jag har aldrig älskat klosterlif. Men vi skulle ju tala om festen. Det är likväl kanske bäst att ej tänka derpå för grefvens skull?

Janssen tog ett helt steg närmare. Han tyckte, att för honom uppgick ett ljus. Denna häftighet, denna vrede i början var då endast ett konstgrepp, en inledning till... Hans djerfvaste drömmar syntes honom nära att förverkligas, och denna oväntade upptäckt förblindade honom så fullkomligt, att all hans klokhets svek honom. Han vågade falla på knä, och hon drog sig icke tillbaka.

— Nej, ers nåd, — utropade han, — så mycken godhet skall icke vara förspild på en otacksam. Tillåt mig här vid edra fötter bedyra min oinskränkta tillgifvenhet! Befall, och alla edra minsta önskningar skola uppfyllas! Jag skall lefva blott för er, jag skall dyrka blott er! Tala om denna fest, tala om allt, som gör er ett nöje, och allt vill jag uppfylla! Ni vet kanske ej, att lyckan står mig bi uti allt — men *jag* har en visshet derom, och om jag tviflade, skulle jag förstå det här vid edra fötter, ers nåd! Ni anser mig blott för en ringa tjenare, och det är sant, jag är ju er slaf, sköna, förtjusande gref-

vinna! Men vid himlen, jag har mera makt än ni tror. Jag har vänner, jag har gynnare, som förmå allt. Ett ord af er — och ni är fri från det tyranni, som förtrycker er, från den ovärdiga behandling man vågat bruka mot er. Ett ord af mig, och jag bär ett namn och en vapensköld, värdiga er börd och er rang. Långt i den herrliga södern, omgifven af glans, nöjen och rikedom, skall ni beundrad ila från triumf till triumf, och er trogne, er dyrkande slaf skall för allt detta begära endast en blick från edra

sköna ögon, ett bifallande ord från edra förföriska läppar, och jag skall glömma allt, för att minnas blott er, ja er...!

— Och mig! — utropade grefve Bertelsköld, som i samma ögonblick stod bakom Janssen, fattade honom hårdt i axeln och kastade honom så våldsamt tillbaka, att han stupade raklång på den mjuka sammetsmattan.

Det förgick en minut i tystnad, hvarunder grefvinnan kastade sig i sin makes armar, likasom för att söka skydd mot en så oerhörd förolämpning och mot det våld hon nyss gjort på sin stolthet och sina känslor som qvinna.

Hofmästaren gäspade icke den gången. Han uppreste sig mycket blek, utan att svara ett ord. Hans vanliga fattning hade öfvergifvit honom, och han behöfde tid för att återvinna den.

Grefven mätte honom med en förkrossande blick af förakt. Derpå sade han kallt: — Plocka upp det der (två ringar lågo ännu qvar på golfvat), och lägg det på bordet. Ni vet, att grefvinnan ej tål någon vårdslöshet af sina domestiker.

Hofmästaren lydde mekaniskt.

— Och nu, — fortfor grefven i samma ton, — vill jag se edra räkningar. Summan gör 6,200 daler silfvermynt. Är det allt?

— Det är allt, — svarade Janssen mellan tänderna.

— Jag saknar likväl en revers af senare datum, som bör ha stått i förbindelse med festen i går. Gif hit den.

— Jag har ingen sådan, herr grefve.

— Verkligen? Gif mig emellertid den ring ni skulle bära på ert hjerta. Ni kan, om ni vill, få en annan af kammarjungfrun. Grefvinnan tål ej, att lakejer smutsa ned hennes nipper, — och vid ert hjerta skulle sjelfva guldet förlora sin glans.

Det måste ha kokat i hofmästarens bröst, men vanan att alltifrån barndomen vara sin herres ögontjenare var likväl så stark, att han förvirrad stack handen i barmen och framtog en ring. I det han ville räcka den åt grefven, märkte han, att ringen var knuten vid en silkesnodd. Det var således ej den rätta. Med en hastig rörelse sökte han dölja sitt misstag och framräckte i stället den ring, som grefven begärt.

Bertelsköld märkte det genast, och mannens förvirring syntes honom förunderlig. Han fortfor likväl, som hade han ingenting märkt: — Gå, hemta grefvinnan en pall. Ni tycks glömma edra skyldigheter i hennes nåds närvaro.

Hofmästaren tvekade, men lydde. I det han nedlade pallen för grefvinnans fötter i en ställning så olik den han nyss intagit, sökte hans blickar upptäcka, om denna förändring i situationen skett med eller utan hennes vetskap. Den stolta damens föraktliga min sade honom slutligen hela sanningen, och detta bestämde hans vidare handlingssätt.

Han uppreste sig trotsigt, blickade grefven djerft i ansigtet och sade: — Nu är det nog, herr grefve! Ni har lönat min långa tjänst på ett sätt, som frikallar mig från all vidare förbindelse till er. Från denna stund är jag icke mera er tjänare, som ni efter behag kan misshandla och förödmjuka. Jag är en fri man, och jag skall veta att bruka min frihet. Akta er, grefve Bertelsköld, ni känner för litet den man, ni vågat att förolämpa. Ni talar om edra skuldsedlar, men ni har glömt, att också jag är er något skyldig. Det skall betalas en dag, och med ränta.

Grefvens blod brusade upp. — Jag känner, — sade han, — en nedrig varelse, som jag uppfödt i mitt hus och öfverhopat med mina välgerningar, — hvars skurk-streck jag förlåtit, hvars förnillningar jag ej låtsat märka, ehuru de kostat mig ofantliga summor. Denne usling har betalat mitt förtroende med det svartaste förräderi, och till lön för sin herres nåd har han varit nog låg att förolämpa sin herres gemål och nog vansinnig, att ej genast begripa huru blixten sväfvade öfver hans eländiga hufvud. Känner ni kanske något mer om den karlen, så säg; jag vill ännu ett ögonblick nedlåta mig att höra er.

— Ja, herr grefve, jag känner ännu något mer, — svarade Janssen. — Det var en gång en faderlös gosse om fem år, god och oskyldig, som barn oftast äro, när de icke förderivas. Han hade en mor, hvars enda barn han var, och som älskade honom öfver allt annat i verlden. Hon var lycklig i all sin fattigdom; hon hoppades, att hennes son en dag skulle blifva en redlig man, som hans fader varit. Men en dag kom der en man ridande öfver det frusna hafvet till ön Fyen i Danmark, och emedan han sade sig vara ett budskap om fred, som alla efterlängtade, samlades kring honom en harmlös, godtrogen folkhop, som ville höra, om ej det olycksfulla kriget snart skulle få en ände. Bland denna folkhop stodo äfven gossen och hans mor. Då lemnade främlingen sin störtade häst, spände på fötterna ett par skridskor, och utan att någon anade minsta ondt, grep röfvaren, trolösare än vintern, som bygde bryggor åt landets fiender, den lille gossen i kragen, kastade honom på en kälke, ilade bort utåt det vida, blanka isfältet och försvann. Gossen gret och ropade på sin mor, och hon hörde hans klagande röst och sprang

efter röfvaren på det vida hafvet, men hennes fot och hennes hjerta voro ej, som hans, utaf jern — hon halkade, föll, stod upp, sprang åter, föll ånyo, stod åter upp och föll ånyo, tilldess hon icke mera stod upp och man fann henne andlös på isen med hjertat brustet i hennes bröst.

Bertelsköld teg dystert, och Janssen fortfor:

— Så liten han var, kunde gossen sedan aldrig förgäta de sista ljuden, han hörde ännu af sin moders förtviflan på isen. De ljödo i hans öron dag och natt genom hela lifvet, och om han blifvit en god människa, skulle de kanske haft bättre följder för honom sjelf och andra. Men ur detta barnarof växte ej ett brott allena, utan otaliga. Denne gosse, ryckt från sitt hem och sin fädernejord, upp växte, midt under krigets förvildning, bland råe soldater och alla slags laster; han blef för hela sin tid utan hem och fädernesland. Så drefvo de onda makterna fritt spel med hans unga själ, och han blef — hvad han blef. En gång blef detta honom för tungt, och han beslöt att fly tillbaka till sitt barndomsland och blifva en bättre människa; men när han kom dit, kände ingen igen honom mer; man ansåg honom för en svensk spion och jagade honom bort. Då svor denne gosse, ännu helt ung, ett oblidkeligt hat mot dem, som vållat hans ofärd . . . och grefve Bertelsköld, ni vet nu hvad ni har att vänta, jag försmår att vidare ljuga för er. Det är jag, som i många år plundrat edra skatter och gjort dem till mina. Det är jag, som undergräft hela er välfärd. Det är jag, som öfverlemnadt er i reduktionens klor och som ej skall sluta, stolte herr grefve, innan jag gjort er till en ärelös tiggare. Befall mig ännu en gång med den der högdragna uppsynen, som klär er så väl, att lyfta pallen under er grefvinnas fötter! Kalla mig ännu med den greffliga tonen domestik och lakej! Det felades ännu något i min hämd, och ni har gjort det om intet, men triumfera ej för bittida, ni har ännu ej sett slutet af den Nemesis, som följer er faders brott, och jag är en man, som lyckas i *allt!*

Med dessa ord bugade hofmästaren ironiskt, och innan grefven tänkte på att hindra honom, var han försvunnen.

Då uppstod Bertelsköld, slog sig för pannan och utropade, betagen af en plötslig förfäran: — Ebba, min maka, *vi äro förlorade! Den mannen har konungens ring!*

9. Björnjakten.

Berättelsen går nu vid pass sju månader framåt — sju månader af bekymmer och pröfningar. Ju mera Carl XI:s kraftfulla regering led emot slutet, desto mörkare tätnade skuggorna kring dess afton och svartnade slutligen till en natt af dystra olyckor, i hvilken Carl den XI:s stjerna gick ned och Carl XII:s gick upp.

Vi stå nu på svensk mark. Det är en för denna årstid ovanligt mild dag i Februari år 1696. Naturen syntes vid denna tid på ett förvånande sätt ryckt ur sin regelbundna gång. Var förra årets vinter öfver all jemförelse kall och hård, så var vintern år 1696 likaså ovanlig genom en förtidig vårluft. Redan den 2 Februari hade man sett fingerslångt gräs vid vägarna i Stockholms grannskap, och den 17 Februari begynte Djurgården grönska. Vid samma tid töade Mälarens isar, och på dess kuster var slädföret redan i det närmaste slut.

På vägen, som från Sörmland gick åt Vestmanland förbi Arboga till Carl XI:s favoritställe, det ryktbara Kungsör, såg man bittida på morgonen tvenne slädar mödosamt sträfva norrut på de sista lemningarna af vintersnön. De hade härvid någon hjälp af en lindrig nattfrost, som glattade vägen och belade dess vattengölar med tunn, papperslik is. I den främre af slädarne, förspänd med tre hästar, sutto grefve Bertelsköld och hans äldre son Torsten; i den efterföljande, dragen af två hästar, satt yngre sonen, Gustaf Adolf, med sin mest afhållne jägare vid namn Daniel, yngre bror till mäster Pehr och yngste son till fader Johannes och mor Greta på Majniemi. Grefvens panna skuggades af moln; stundom betraktade han i dyster tystnad den mörkgröna barrskogen; stundom vexlade han några ord med sonen; stundom vände han sig om och gaf en missnöjd vink åt släden, som följde efter.

Orsaken dertill var, att tiden blef unge Gösta för lång. Än fattade han tömmarne och försökte på ett halsbrytande sätt öfver stubbar och diken köra fadren förbi. Än blef han varse en snöripa eller en hjerpe i småskogen, höll stilla, grep Daniels långa lodbössa och sköt, vanligtvis utan att träffa och med den påföljd, att hästarne skyggade och voro nära att skena. Än åter steg han af och roade sig med att försöka hålla släden tillbaka, medan hästarne drogo med förenad kraft, ty den endast trettonårige gossen begynte att visa en jättestyrka, som redan mer än en gång kastat fullvuxne karlar till marken. Det var en småsak för honom, när släden sjönk ned i ett dike, att ensam lyfta den upp igen.

Under tiden mulnade himlen, en häftig blåst uppstod, och med blåsten en snöyra, som innan kort kom de nyss så grå vägarne att hvitna. Färden gick nu fortare, och kanske var det därför grefvens mörka lynne något mildrades och hans tystnad oftare afbröts. Af de ord han dervid vexlade med Torsten kunna vi inhemta några upplysningar om familjens nuvarande ställning och afsigten med resan.

Familjen hade redan i Augusti förlidet år lemnat Finland och tillbragt hösten samt större delen af vintern i Stockholm. Nu hade grefve Bertelsköld och hans söner ledsagat grefvinnan och fröken Ebba till Sparreslägtens familjegods uti Östergötland, der grefvinnan hade nära anförvandter och ämnade tillbringa den vackra årstiden. Grefven sjelf var för stolt att länge njuta en gästfrihet, som i hans nuvarande läge syntes nästan förödmjukande. Han hade efter få dagar, tillbragta hos hans makas anhöriga, återvändt norrut, likväl icke direkt till Stockholm, utan, som vi finna af hans nuvarande marschruta, till Kungsör. Orsaken dertill var hans önskan att få personligt företräde hos konungen, som just då tillbragte någon vecka på sitt älsklingsställe, och dertill åter hade grefven skäl, som för honom voro af högsta vigt.

Majniemi, hans sista sköna och rika fädernegods, hade äntligen, när det för femte gången hotades af reduktionen, blifvit uppslukadt af dess omättligena störtvåg. Förgäfves hade Bertelsköld och hans vänner användt hela återstoden af sitt inflytande. Förgäfves hade hans egna dyrbarheter och hans hustrus juveler uppoffrats i mutor åt vissa reduk-

tionens handtlångare, som icke försmådde denna inbringande rörelse, äfven om de ej lyckades, eller kanske ej på allvar ville drifva åtgärden tillbaka. Liquidationskommissionen hade ännu en gång för skens skull granskat grefvens rättsanspråk och funnit dem underhaltiga. Majniemi förklarades, som så många andra donationer, för kronans oförytterliga egendom, hvilken drottning Kristina ej egt rättighet att bortskänka.

Men, invände Bertelskölds fullmäktig, Majniemi är endast vederlag för det regemente grefve Gustaf Bertelsköld uppsatt år 1644.

Må vara, sade reduktionsherrarne, då är det i alla fall en "*ofruktbar*" fordran. Ofruktbara fordringar kallades sådana, på hvilka kronan ej ansågs skyldig att betala ränta, och som sådana fordringar ansågos obetalda löner, förskotter, varor, förnödenheter, trupper, m. m., dem enskilde hade att fordra af kronan; men *fruktbara*, d. v. s. räntebärande, ansågos endast kontanta penningelån af enskild man åt staten. När då under krigets penningenöd de flesta kronans skulder betalats med kronogods och dessa sålunda bortkomne gods nu reducerades, d. v. s. drogos till kronan igen, så uppkastades frågan: har innehafvaren erhållit dem för en fruktbar eller för en ofruktbar fordran? I förra fallet fick egaren behålla godset *så länge*, till dess att dess afkastning ansågs motsvara hans fordran både till kapital och ränta, så att om årliga afkastningen endast motsvarade årliga räntan, så förblef godset oantasteligt; i annat fall drogs det in, när hela beloppet ansågs ersatt. I senare fallet, der fordringsegaren endast skulle få en ersättning för kapitalet, räknade man ut huru många års afkastning af godset borde motsvara detta kapital, och var denna tid förlupen, drogs godset in. Men ej nog dermed. Hade egaren utöfver nämnda tid dragit nytta af godset, i den tro att det vore hans, så återfordrades nu icke blott sjelfva godset, utan ock så många års afkastning, som han ansågs hafva olagligt åtnjutit deraf. Ej nog således, att han miste sin egendom, han befann sig oförmodadt stå i skuld till kronan, och vanligen till ett belopp, som ruinerade honom desto säkrare, emedan det kom så oväntadt. Detta var just fallet med Majniemi. Familjen Bertelsköld hade nu egt det i fyrtiotta år, och kommissionen räknade ut, att tjugu års afkastning bordt vara tillräcklig att betala det uppsatta

regementet. I följd häraf dömdes Bertelsköld icke allenast att lemna godset tillbaka, utan också ersätta kronan tjugu-åtta års afkastning deraf, hvilken, beräknad till 10,000 daler om året, belastade honom med en oväntad skuld af 280,000 daler.

Dylika åtgärder voro vanligen fullgångna och okullkasteliga i samma stund de beslötos, ty hvad kronans jernarm en gång gripit, släppte den sällan eller aldrig numera tillbaka. Men emedan grefven besvärat sig öfver utslaget, behöfdes undantagsvis konungens bekräftelse, innan reduktionsdomen kunde gå i verkställighet, och denna bekräftelse hade ännu ej blifvit utfärdad. Härpå byggde grefven sitt sista svaga hopp, att domen ännu kunde gå tillbaka, och det var därför han hastade att personligen uppsöka majestätet i Kungsör.

Det var icke med lätt sinne den stolte grefven underkastade sig denna förödmjukande färd. Hans ridderliga själ hade mer än en gång med vedervilja nedlätit sig till underhandlingar med reduktionens svampar. Han var ej den man, som ville tigga af nåden hvad han ansåg sig böra fordra af rättvisan. Men det gälde för honom något mer än Majniemi. Det gälde hans barns enda arf, det gälde hans samhällsställning; ty utan Majniemi egde han ej qvar mer än klangen af sitt namn och minnet af sina rikedomar; och det gälde något mer än allt detta, nemligen försvaret af de aristokratiska principer, för hvilka han lefvat och hvilka han nu med hela öfvertygelsens värma sökte att inplanta hos sin äldste son.

— Det är på dig, Torsten, jag bygger, — sade han. — Göstas lynne är annat; han blir en god soldat, jag är öfvertygad derom, en driftig landtbrukare, jag är säker derpå; men han blir ingenting mer. Du är ung, Torsten, men du visar en mogen mans beräknande klokhets. Du skall förvärfva dig kunskaper, erfarenhet; du skall ingå på statsmannabanan. Kanhända skall du en dag uppnå en plats, der dina ord ega en afgörande vikt i rikets rådkammare. Mins då, min son, att hvad än klokheten i öfrigt föreskrifver, du aldrig må köpslaga med din pligt, dina grundsatser och din öfvertygelse. Gör ej som någre af vårt parti, hvilka sökt afvända faran genom att concedera åt alla sidor och smickra det parti, som herskar för dagen. Sök aldrig popularitet; det är en fläkt, som ena minuten

lyfter den lätta fjädern mot skyn, för att nästa minut kasta honom under hvar mans fötter. Stå fast, min son, vid det du anser för rätt, sant och godt; stå fast, om än gunsten vill locka dig, eller skriket förkättra dig. Buga dig aldrig för konungars nåd; för god är din sköld, för att tjena till en furstlig toffels stigbygel. Buga dig aldrig för hopens ynnest; när dagens fladdrande meningar skrika sig hesa och ropa: sanningen är här! sanningen är der! — så lägg handen på ditt hjerta och svara dem saktmodigt: nej, *hon är här!* Mins, att om jag ej skulle lemna dig något annat arf på jorden, så lemna jag dig arfvat af en idé, och denna idé är upprätthållandet af en medlande makt mellan enväldet och mångväldet, mellan konungens absoluta rätt, som förnekar alla andras rätt, och hopens tygellösa makt, som upplöser allt i partier. Andra tider skola kanske finna en annan försoning mellan dessa evigt kämpande motsatser. Men för min tid och för din tid, Torsten, finns denna försoning blott hos en oberoende adel; — lofva mig, att du beständigt kämpar för adelns medlarerätt!

Torsten, af ett kallare och beslutsammare lynne, än den hetsige, nästan svärmiske fadren, såg honom fast i ögat och sade: — Det är för litet. Min far gör adeln till ett mellanting mellan två makter, som båda två måste önska att störta den. Det är för litet. Adeln skall vara *allt*, och jag lofvar min far, att den skall blifva det.

Grefven studsade för den bestämdhet, med hvilken den femtonårige gossen uttalade dessa ord. — Beständigt, — sade han, — tror sig ungdomen göra verlden ny, och det är sant, att deri ligger ungdomens makt. Men gif akt, Torsten, på erfarenhetens lärdomar. Jag har lefvat i Frankrike, och jag har sett dess fordom mäktiga adel försjunka till en krypande skara af hofmän, täflande om en solblick af halfguden Ludvig XIV:s nåd, eller ett smälöje från helgonet Maintenons läppar. Jag har lefvat i Venedig och Schweiz, som kalla sig republiker och till grundsatsen erkänna folket som konung, och jag har sett det ena partiet efter det andra tyrannisera folket, sin herre. Jag har också lefvat i Polen...

Grefven teg. Torsten förstod honom och sade: — Ja, i Polen är adeln allt!

— Gå ej för långt, min son, — sade Bertelsköld med en axelryckning; *noblesse oblige*. Intet Frankrike. Intet Polen. Intet Venedig. Men England efter 1688. Aristokrati och frihet. Konungen herskar, men styr icke. Adeln styr, men herskar icke. Folket lyder, men trälar icke. Förstör ej hvarken toppen eller roten; låt kärnan utgöra trädets styrka!

På Torstens läppar sväfvade samma framtidsord "för litet", som ännu en gång var bestämdt att upplefva sin tid ett fjerdedels sekel derefter, då en oväntad händelse afbröt samtalet mellan far och son.

Ovädret hade under tiden tilltagit i häftighet och betäckt vägarna med så ojemnt hopade drifvor, att hästarna endast med möda framskredo. Skjutskarlen hade då vändt af på en ginväg genom skogen, der blåsten var mindre och man kunde förmoda ett jemnare snöfall. Men här hade en fura fallit tvärtöfver den smala vägen, och man var tvungen att stadna. Medan unge Gösta och karlarne arbetade på att få trädet åt sidan, hördes plötsligt hundskall helt nära i skogen, och strax derpå framluftade gravitetiskt en stor slagbjörn, alldeles nedsnöad i sin yfviga, bruna pels. Hvar gång hundarne, snabbare än han, gjorde min af att kasta sig öfver honom, vände han sig om och visade, brummande, tvenne rader fruktansvärda tänder, alltid med den verkan, att hundarne höllo sig på tillbörlig distans. Men anblicken af hästarne, slädarna och de resande tycktes icke behaga nalle. Kommen vid pass femtio steg ifrån dem, gjorde han en tvär vändning och vek åter af inåt skogen, utan att synnerligen bry sig om sina följares gläfsande.

Denna nalles kryss åt vägen varade emellertid tillräckligt länge, för att sätta unge Göstas blod i den häftigaste rörelse. Utan att höra eller se något annat än björnen, grep han Daniels laddade bössa och sprang genom drifvorna efter nalle inåt skogen. Förgäfves varnade och hotade fadren. Gösta försvann bakom träden, och der var intet annat råd, än att skicka Daniel och kusken i vildbasarens spår.

Minut efter minut förgick under orolig väntan, och hvarken Gösta eller karlarne syntes till. Hästarne spetsade öronen och tycktes dela de resandes oro; man slapp hvarken fram eller tillbaka; snön föll så tätt, att luften

liknade ett utbredt hvitt lakan. Hundskallet aflägsnade sig, kom närmare, gick i halvcirkel och aflägsnade sig åter. Med ens öfvergick det till ett uthållande tjut, strax derpå hördes ett skott och så åter ett och åter ett. En paus uppstod, och derpå smälde ännu ett fjerde skott. Grefven var för gammal jägare, för att ej genast igenkänna knallen.

— Det fjerde var Göstas! — utropade han.

De fyra på hvarandra följande skotten läto förmoda, att någonting var å färde i skogen, fastän träden och snöfallet skymde all utsigt för de resande på vägen. Vi gå därför tillbaka till det ögonblick, när Gösta Bertelsköld med mera ifver än öfverläggning företog sig att ensam springa efter björnen mellan de lummiga granarna och de djupa drifvorna.

Gösta sjönk ofta ned öfver knäet, snafvade öfver stubbarna och sönderref sina kläder mot de nedhängande qvistarna. Men var hans väg mödosam, så syntes nalle icke mindre generad af den djupa snön, hvars årstid han annars brukade makligt sofva bort i sitt mjuka vinteride. Gösta begrep ej rätt hvarför björnen lemnat sin trygga fästning och begifvit sig ut på en så äfventyrlig färd; ty han hade hört, att skogens konung vanligen brukar försvara sig der till det yttersta och föga bry sig om fyrbente fienders retsamma, men oskadliga gläfsande. Om Gösta kommit att tänka på årstidens ovanliga, vårliga mildhet, skulle han kanske ha gissat, att nalle var "veckovill". När denne väcktes ur dvalan af hundskallet och snusade vårluft med sin breda nos, trodde han sig förmodligen hafva lurat länge nog på sitt öra och ansåg sig vara i April, i stället för Februari. Så fick han lust att åter se huru verlden såg ut efter hans långa middagslur och begrep sitt misstag först när han fick att processa med de nya drifvorna.

Nalle hade snart nog af promenaden och tycktes, som försigtig fältherre, böjd att retirera till sin fästning igen. Men till sin synnerliga förargelse blef han varse, att reträtten var stängd af några jägare, som ringat idet och förgäfves sökt honom der. Brummande företog han sig en ny kryss inåt skogen, men detta aflopp icke bättre, ty Gösta märkte, att en ordentligt organiserad jägarekedja hade kringränt den väldige skogsfursten, och för hvarje

minut blef ringen trängre. Det förekom Gösta obegripligt, att jägarne ej sköto, ehuru björnen mer än en gång måste ha varit inom skotthåll. Man kunde nästan tro, att de sparade honom för värdigare kulor.

Och så var det verkligen. Knappt hade nalle, generad af sin starka motion, för andra gången närmat sig idet, innan ett skott small af bakom en yfvig gran. Kulan var väl måttad, men afståndet ännu för stort; det måste ha varit en ung, hetsig hand, som afsköt henne. Ett ögonblick stannade björnen, ruskade på sig, likasom hade han afskakat en broms, och gick derpå vidare. Då small andra skottet på vid pass sextio steg, men äfven detta förmådde blott obetydligt rispa den bruna, nedsnöade pelsen ofvanför högra frambogen.

Detta raljeri begynte slutligen reta nalles tålmod, så mycket mer, då hundarne fingo kurage af skotten och jägarnes närhet samt tjutande ansatte honom från alla sidor. Från sitt makliga lugn öfvergick han nu till en vresig förtrytsamhet. En vacker brun tik af engelsk race var den första, som fick erfara hans onda lynne. Qvickare, än någon anat, vände han sig om, och ett enda slag af hans breda ram sträckte den närgångna tiken död till marken.

Nu small det tredje skottet och träffade björnen midt i bringan. Detta var för mycket för att vara ett narri. Med ett förfärligt brummande reste sig nalle på bakfötterna, blodet sipprade utför hans ludna barm, och med af vrede gnistrande ögon sökte han sin dolde fiende.

Stället var mycket oländigt; der lågo kullfallna träd, tätta snår och stora kullerstenar i vägen för den retade björnen. Det hade sannolikt varit lätt för jägaren att från sitt gömställe gifva björnen ett eller par skott till, men han tycktes förakta en så oridderlig strid. Gösta, som andlös krupit helt nära intill, såg med förvåning en helt ung man, nästan en gosse, liksom han sjelf, kasta den afskjutna bösan ifrån sig, gripa ett kort jagtspjut och springa fram till envigeskamp mot den väldige. Denna djerfhet var nära att kosta den unge jägaren dyrt. Björnen fattade spjutet mellan framtassarne och bröt det lätt som en leksak i små stycken. Jägaren steg tillbaka och drog sin hirschfångare, men innan den ännu var dragen till hälften, kastades han omkull af den fruktansvärda, breda ramen och stupade i snön.

Björn jagten.

1

Ett rop af förfäran undföll de öfrige jägarne, som stodo bakom. Skjuta kunde de ej, af fruktan att träffa kamraten. Två af dem sprungo fram med sina spjut, men det var tydligt, att de skulle komma för sent, ty blott en enda sekund ännu, och björnen skulle ha krossat den smärte ynglingen under sina fötter så lätt, som en örn kramar sönder en hämpling i sina klor.

Sveriges, Finlands och Rysslands utseende skulle kanhända nu vara ett annat, om denna sekund gått utan räddning förbi.

Men knappt tio steg till höger derifrån låg Gösta Bertelsköld bakom ett stort vindfälle, och mynningen af hans bössa, stödd emot granen, hade redan några ögonblick följt björnens hufvud, utan att han likväl vågade trycka af. Nu begrep han, att lif eller död berodde på en blink. I samma sekund som ynglingen föll och björnen för andra gången lyftade sin ram, för att krossa den fallne, — i samma sekund small Göstas skott.

Med ett vildt, klagande läte tog björnen tre steg tillbaka, förde framtassen till sitt hufvud, balancerade ett ögonblick på bakfötterna och föll, tung, stel, rosslande. Blodet frustade ut genom båda hans näsborrar och färgade snön, der han låg. Skogens starke konung sträckte ännu en gång ut sina jätteramar, derpå rörde han sig icke mer; han var död.

Jägarne störtade fram och uppreste varsamt den fallne ynglingen, som, döfvad af det förfärliga slaget, behöfde några minuter för att åter hemta anden. Knappt var han ånyo på fötter, innan han med hela ungdomens ifver kastade sig öfver sin stupade fiende, för att utröna hans bane. Det befanns, att en ganska liten kula af knappast en ärts storlek hade trängt in genom högra örat och sannolikt stadnat i hjernan samt derigenom vållat en nästan ögonblicklig död. En större kula hade stadnat i bringan och kändes utplattad der emot de inre delarna af höftbenet. Björnen var en af de största man sett och ännu i sitt fall ett föremål för jägarnes beundran och hundarnes stora förskräckelse.

— Det var en muskovit! — utropade ynglingen, på en gång glad och ond, ty det kostade på hans ambition, att en annan skördat segern af hans djerfva bragd. — Jag tager eder till vitnen, gode herrar, att det var min kula, som borrarat det breda märket i baddarens yfviga pels. Men en annan gång, Fleming, måste du gifva mig ett bättre

spjut, och det skall vara af bok eller ek, ej, som den der pekstickan, af björk. Det var en försvarlig örfil han gaf mig; den föll öfver mig som ett berg, men jag slant tillika, och *derför* föll jag. Tack skall du ha, Rosen, för sista skottet. Aldrig såg man ett vackrare stycke bly; jag hörde det pipa som en satunge tolf tum öfver mitt hufvud, och på fläcken tog det, annars hade jag aldrig spämt en hane mer. Här har du min hirschfångare, annat har jag ej att gifva dig. Men tala ej om för min far, att jag föll.

— Björnen har tolf mans styrka, — svarade Rosen tröstande; — det är ingen skam att falla, en mot tolf.

— Tror du? — genmälde ynglingen eftersinnande. — Godt, så skall jag lära mig falla, om det behöfs, men vika — aldrig! Det måste vara skönt att segra, en mot tolf! Låt vara en mot tio — jag är icke högfärdig. Men hvad? ... Den kulan har ej lupit från din mynning, Rosen; dertill är hon alldeles för liten.

— Nej, — sade Rosen något förlägen, — det var ej jag, som sköt sista skottet. Någon af ers höghets jägare var lyckligare än vi, som ej kunde skjuta, emedan ers höghet sjelf låg i skottlinien.

— Säg, — fortfor den unge kämpen, — har du någonsin sett en så stor best stupa för en så liten kula? Man kunde tro honom vara skjuten med en ärt. Det är endast norrländingar och finnar, som bruka så liten kaliber för att spara krut och bly. Hollah, gossar, hvem af er skjuter björnar med sparfhagel? Fram med gevären! Fyra dukater i premie för sista skottet!

Gösta, utom sig af förlägenhet och glädje, vågade ej röra hand eller fot, oaktadt uppmaningen ganska tydligt gälde honom. Han såg jägarne samlas kring ynglingen, som kallades ers höghet och som han tyckte sig hafva sett förut i Stockholm. Han gissade genast på kronprinsen Carl, men honom hade Gösta beständigt sett i en oformligt stor peruk, som föll i långa lockar ända ned på axlarna å båda sidor om det fina, nästan qvinliga ansigtet. Den unge jägaren, som nu stod framför honom, bar kortklippt brunt hår under en mössa af bäfverskinn, en blå lifrock af groft kläde med ett läderbälte om lifvet och på fötterna storstöflar, som gingo lagom högt på benet för att ej hindra gången. Hela gestalten var långtifrån kämpalik. Med den smärta växten, de milda blå ögonen, de mjellhvita,

af kölden purprade kinderna och de mera spensliga, än starkt byggda lemmarna, kunde man ha tagit den unge jägaren för en förklädd flicka, derest icke rösten, som just var i målbrottet, hade haft någonting sträft och hela hans hållning någonting hurtigt, som visade vana att vistas i skog och mark.

Samtliga jägarne bedyrade sanningsenligt, att ingen af dem hade lossat skottet, ehuru alla påstodo sig hafva ämnat göra det, om de ej blifvit förekomne. Medan man tvistade härom, närmade sig en trupp af sex eller sju ryttare skogsbrynet, så långt de kunde komma för den oländiga marken och snön, hvarpå en af dem steg af, trafvade fram till valplatsen och frambar konungens fråga hvad som vore å färde i skogen. Ett högt hurra var svaret; nalles tunga lekamen lades på en i hast hopflätad bår af unga björkar och bars i triumf, under stoj och jubel, ned till den väntande konungen.

Under tiden låg Gösta inkrupen mellan de täta lumiga grenarna af den kullfallna granen. Han hade hemligen både fruktat och hoppats att blifva upptäckt, men hans gömställe var bättre, än han trott. Hela skaran drog så tätt förbi, att den nästan trampade på honom, och likväl blef ingen under det allmänna jublet varse, att någon låg mellan grenarna.

Skamflat, nästan harmful, steg gossen upp och begaf sig i jägarne spår nedåt vägen. Här mötte han Daniel och kusken, som förgäfvades hade sökt honom och nu stodo gapande af förundran vid anblicken af jägareskaran, som dels till häst, dels till fots aflägsnade sig på vägen åt Kungsör.

Gösta Bertelsköld återvände till sin far och sin bror, som väntade honom med otålighet. Grefven var misslynt; i stället att heltas som segrare, fick Gösta uppbära skarpa förebråelser. Knappt vårdade sig grefven att göra en fråga om björnens öde; Gösta saknade mod att skildra den besynnerliga andel han hade deri som krypskytt, och så blef hans seger obekant för alla, utom för Daniel, i hvars sköte den okände segervinnaren nedlade förtroendet om sin framgång, sin blygsel och sitt missöde. Till Kungsör hade man ännu en dryg svensk mil, men innan man kom dit, hände sig något på närmaste gästgifvargård.

10. Kronofogden.

När de resande anlände till Mölna gästgifveri tre quart mil från Kungsör, var gården uppfylld af folk, som hade församlats dels för konungens dervaro, dels för att betrakta den fällda björnen. En jägare höll som bäst på att uppläsa en kungörelse af innehåll, att den okände skytt, som kunde bevisa sig ha varit björnens baneman, egde att begära en nåd af konungen.

Många gissningar voro i svang och lupo från mun till mun. Berättelsen om det mystiska fjerde skottet hade redan fått en bismak af tidens vidskepelse. Några påstodo, att det kommit ur luften, andra att det knallat ur jorden. Somlige voro fullt öfvertygade, att skogsrådet och ingen annan vore den sanskyldige. Ännu andra trodde sig veta, att kronprinsen hade en tomte vid sin sida och stod i alla faror under dennes beskydd, och ehuru tomten för det mesta behagade vara osynlig, funnos de, som påstodo sig hafva sett honom i en grå jacka, röd mössa och röda vantar, hvaraf man slutade, att mycket blod skulle flyta under nästkommande regementstid. De slutligen, som ansågo sig vara klokare än andra, betraktade med en knipslug min konungens favoritjägare, gamle Håkan, som vanligen brukade skickas vid farliga tillfällen att hafva öga på prinsen och som man nu i tysthet ansåg för björnens verkliga baneman.

Men hvarken Håkan eller någon annan framträdde för att göra anspråk på den utlofvade belöningen. Konungen, sade man, var deröfver ganska missnöjd. De, som kände hans af naturen häftiga och misstänksamma lynne, begynte frukta, att om skytten länge dröjde att visa sig, kunde den kungliga nåden lätt förvandlas i kunglig onåd.

Bertelsköld anmärkte, att folkhopen på gården var ovanligt tyst och endast hviskade sig emellan. Omkring tjugu hästar stodo sadlade för konungen, prinsen och deras svit. Men det sades, att återfärden till Kungsör blifvit fördröjd. Konungen hade ridit för häftigt, kanske förkylt sig, och led af sin vanliga åkomma de senaste åren, kräkning och hufvudvärk. Kronprinsen åter hade fått en hastig svindel. Man sade, att det tunga slaget af björnens ram hade nu först visat sin efterkänning och att prinsen hade en känsla, som vore alla ben i hans kropp sönderkrossade. Likväl funnos hvarken läkare eller medikamenter att tillgå, ej ens på Kungsör. Sådant föraktade Sveriges Carlar.

Under dessa omständigheter var ej att tänka på audiens, och grefven gick in i hållstugan för att tålmodigt vänta på hästar. Han hade ej suttit der länge, då ett oväntadt sorl uppstod på gården. Fruktande att konungen möjligen vore illa sjuk, hastade Bertelsköld ut för att fråga hvad larmet betydde. Men orsaken var en annan. En liten spetsfundig gubbe, berömd trollkarl från Werm-lands finnskogar, hade råkat vara till hands och hört berättas om konungens sjukdom. I hopp att göra sin lycka, hade han dristigt trängt sig in ända till konungens rum och med stormodiga ord erbjudit sig att på ögonblicket *läsa bort* alla krämpor hos den höge patienten. Konungen hade en stund hört på honom och derpå, som god kristen, blifvit högligen uppbragt öfver ett sådant tillbud, sprungit upp ur sängen, fattat en käpp och med egen hög hand pryglat trollkarlen ut på dörren. Man tillade, att detta varit en verklig trollkarl, ehuru i annan mening än dermed åsyftades, ty den häftiga vreden hade med ens jagat krämporna på flykten, och konungen kände sig åter stark nog att stiga till häst. Värre deran var prins Carl; ehuru konungen ingalunda var hård mot sina barn, när han ej ansattes af sitt mörka lynne, hade han en särdeles stor afsky för kroppslig svaghet och skonade hvarken sig sjelf

eller andra. Prinsen var ganska blek och såg lidande ut. Men det half icke. Inom få minuter satt hela sällskapet till häst (man hade förgäfves sökt öfvertala konungen att åka), och sjuke och friske galopperade i samma sporrsträck derifrån.

— Der rider envåldskonungen med sin förste slaf, — hviskade Torsten Bertelsköld, som med sin nästan pjåkiga försigtighet om helsan var en fullkomlig motsats till kronprinsen.

— *Taizes vous*, — svarade grefven strängt. — Örnen lär sin unge flyga. Hvad det för resten blir af prins Carl, det står till Gud och framtiden, men ett är säkert, och det är, att han blir hvad du aldrig blir, min son, — en god soldat.

Hästarne voro nu förspände, och de resande begåfvo sig åter på väg till Kungsör, ett stycke efter det snabbt framilande kungliga jagtsällskapet, hvilket de ej gjorde ens ett försök att upphinna. Gösta Bertelsköld hade härunder högst viktiga rådplägningar med sin Daniel. Hemligheten af det lyckliga skottet surrade i hans hufvud som en torndyfväl i en glasburk, och likväl vågade han ej släppa den lös. Men den viktiga öfverläggningen gälde hvad han borde begära, till huru högt pris han borde sälja sin hemlighet. Det var Daniel, som framkastade ordet "sälja", men det befanns icke i den lille ädlingens smak. — Jag handlar ej med kulor, — svarade han förtretad; — men vill kungen utnämna mig till page hos kronprinsen, så vore det icke för mycket. Min far säger, att page hade jag bordt vara långt för detta; men ser du, Daniel, kungen och han äro ej riktigt goda vänner. Jag kan ej tåla somlige af de andra pagerne; de tycka sig vara gruffigt förnåma, fastän de äro bara simpla adelsmän, och somlige af dem ha blifvit grefvar och baroner i förrgår. Men kronprinsen är en karl! Jag slår vad, att han är mycket starkare, än du tror, Daniel, fastän han ser ut som en flicka.

Daniel svarade med att gifva hästen ett rapp, och så nalkades man Kungsör en god halftimme efter jagtsällskapets ankomst. Kungsör ligger vid Arboga ås utlopp i sjön Galten vid Mälarens innersta fjärdar och har aldrig haft någon stor betydenhet, utom det vackra läget och Carl XI:s synnerliga tycke för stället. Till höger om ån var en obetydlig köping, bebodd af bönder, stalldrängar,

fiskare och några landthandlare. Till venster lågo vidlyftiga stall för det här anlagda stuteriet — hästar voro en af Carl XI:s svaga sidor — och närmare åmynningen såg man den egentliga kungsgården, en oansenlig bygnad af tegel med inalles femton eller tjugu rum, uteslutande bestämda för konungen och hans närmaste vänner. Följden var, att konungen aldrig kunde bjuda de talrika resande och de många utländska sändebud, som här besökte honom, herberge på kungsgården, hvarför de voro nödsakade att, så godt de kunde, skaffa sig kvarter i köpingen på andra sidan om ån, der af denna orsak ett slags ganska medelmåttigt värdshus hade uppstått. Konungens fiender sade, att han af girighet bodde så trångt för att ej behöfva undfägna dyra gäster, men rätta orsaken var sannolikt den, att han med sitt skygga lynne och ringa vana att representera kände sig generad af främlingars påträngande, hvarför han helst ville vara hemma hos sig på egen hand, utan att nödgas underkasta sig en plågsam etikett.

Grefve Bertelsköld fann alla rummen på värdshuset upptagne af resande, ty konungens närhet brukade samla dit en mängd folk af alla stånd, som hade något att andraga eller bönfalla hos majestätet. Tilloppet nu var ovanligt stort, och grefven skulle ha varit tvungen att söka sig rum i de kringliggande kojorna, derest ej värden, en stockholmare, artigt upplåtit två af sina egna rum och inpackat sig och de sina i det tredje. Det var obeqvämt, men stod ej att hjälpa.

Tankfull, orolig, kastade sig grefven på en stol. Hans ställning var icke angenäm. Han nalkades konungen för att söka en rättvisa, och likväl skulle det tagas som ville han söka en nåd. Konungen var sjuk, retlig, snäsig; borde väl Bertelsköld underkasta sig att kanske få smaka den kungliga käppen, hvilken likaså lätt kunde träffa en ädlings skuldra, som den simplaste tjenares? Vid denna tanke kom grefvens blod i kokning. Majniemi var honom mycket kärt, det var nödvändigt för hans familj, det behöfdes till sönernes uppfostran. Men nu, när dess öde kanske berodde på en kunglig mages dåliga matsmältning, var det väl värdt att köpas för priset af en personlig förödmjukelse? Nej, — Bertelsköld beslöt att våga hvad han borde våga, nemligen en audiens och en framställning af

rättsgrunderna för sin sak, men också icke en hårsman deröfver. Hända hvad hända ville, med stolt och upprätt panna skulle han framträda; med stolt och upprätt panna skulle han gå.

Han skickade att anmäla sig och erhöll, nästan emot sin väntan, det svar, att han skulle få audiens klockan fyra på eftermiddagen. Budet visste berätta, att hans majestät åter befann sig bättre och att man tillredde en björnfest på kungsgården.

Stolen stod framför en nu stängd dörr till gästrummen. Medan grefven hvilade ut i förväntan på midnatten, som ingen efterlängtade högre än Gösta, förnam han röster i rummet bredvid och kunde ej undvika att höra följande afbrutna ord, som uttalades af personer, hvilka inkommo under ett häftigt samtal:

- Han afkläder oss inpå kroppen.
- Han fräntager oss frukten af många års mödor.
- Han rycker sjelfva jorden undan våra fötter.
- Städernas donationsjord! Oerhördt!
- Skogs-kommissionen! Ren galenskap!
- All skattejord kronans! Tyranni!
- Är ej Schillers galge färdig ännu?
- Det var ändå vi, som...
- Ja, när det gälde att lossa på adelns pung...
- Böra vi tåla en så grof otacksamhet?
- Hvad vill du göra? Han är enväldig!
- Men utan borgareståndet...
- Men utan bönderne...
- Tyst, tala saktare!

Ett föraktligt, spefullt löje krusade Bertelskölds läppar. — Nåväl, mina herrar borgare och bönder, — sade han till sig sjelf, — ären I nu äntligen komne derhän? Begripen I nu reduktionens klyftiga gåtor? Förstån I nu äntligen hvad enväldet innebär? Huru sött, huru ljufligt har det ej smakat er, när I under edert stora nit för kronans och rikets bästa skjutit med båda händerna på det stora verket, som skulle bortsopa adeln, likt annat ogräs, från jordegendomen i landet! Huru lätt var ej då er möda! Huru kärt ert besvär! Huru patrotisk er ifver! Men bladet har vändt sig, det hungriga barnet börjar att uppäta fader, moder, ammor, jordegummor, faddrar och hela det fromma barnsöls-sällskapet. Och I skratten ej

mera! I nedkallen ej mera all himmelens manna öfver den stora egyptiska köttgrytan, der hvar och en af eder hoppades fiska en fet stek! Men så ropen då hurra, ty edert verk har ju artat sig öfvermåttan väl, det har öfverträffat eder djerfvaste väntan, det har uppslukat oss, och nu uppslukar det äfven eder, I store, förträfflige patrioter för godt köp! Reduktionssoppan är färdig, och kockarne sjelfve förvånas deröfver. Vid himlen, det är superb! Jag önskar eder af hjertat en smaklig måltid och beklagar blott, att ej de helige herrar prester äro med om eder uppbyggliga litania.

Se här några ord till förklaring öfver det, som grefve Bertelsköld kallade borgares och bönders litania.

Alla tre ofrälsestånd, i förening med småadeln, hade med glädje samtyckt till Carl XI:s reduktion, i det trefaldiga hopp att rikets nöd dermed vore hulpen, högadelns makt bruten och de sjelfve tryggade för tidens stormar. Det sista hoppet blef mot all förväntan sviket. Lågadeln, som hoppats få behålla gåfvogods under 600 dalers ränta, begynte redan 1682 få slå vantarne i bordet. Samma år väckte högadeln, brinnande af hämdlystnad, reduktionens hunger mot städernas donations-jord, som ock till en del blef indragen; 1686 och 1689 anställdes stränga räfster med borgerskapets bevillningar af skeppsparter, handelskompanier m. m., och man föreslog en förhatlig kontroll öfver både ärfd och förvärfd förmögenhet. 1687 indrog reduktionen presternes vederlag för s. k. gästning, och 1695 blef alarm och oro, när förteckning infordrades öfver alla de inkomster kyrkor och presterskap åtnjöto af kronan. Men presterne, konungens gunstlingar och ifrigaste anhängare, sluppo dock för bästa köpet. Bönderne undsluppo bedragaren Schillers anslag, som var nära att genom en förfalskad urkund indraga till kronan 4,000 hemman. Men de led, jemte borgarene, af den s. k. skogskommissionen, som efter 1694 undersökte och åklagade alla olagliga inkräktningar på kronans skogar, sjöar och strömmar, och der gälde icke urminnes häfd. Vådligare än allt detta var den ofta uttalade satsen, att *kronan vore rätte egaren äfven till skattejorden*. Åsigten — enväldets yttersta konsekvens, från hvilken man endast hade ett steg till den satsen, att *all egendom vore kronans*, — kunde, till rikets, frihetens och eganderättens lycka, aldrig genomföras. Men

efter 1693 begynte många skattehemman återgå till krono-, emedan detta var ett vilkor för hemmantalets förmedling vid indelningsverket. I allmänhet grep reduktionen under konungens sista lefnadsår omkring sig på bredden. Osäkerheten tilltog. Konungamakten tätnade, skattkammaren fylles, men dess breda grundval på folkets skuldror begynte undergrävas af fruktan och missnöje. Man frågade sig, om kronan ville hafva allt, för att lemna åt undersåtarne det enda, som återstod, en spartansk fattigdom!

Dock, vi återgå till berättelsen.

Efter middagen roade sig unge herrarne Bertelsköld en hvar efter sitt lynne. Gösta gick att bese stuteriet och de sköna hästarna; Torsten satte sig att studera Hugo Grotius. Grefven, deras far, iklädde sig den tidens hofdrägt, den ofantliga allongeperuken, den fina hvita spets-halsduken, den åtsittande, långlivvade, blå sammetsrocken med de oformligt vida, nedhängande ärmuppslagen, den gula sidenvästen, som gick ned öfver midjan, de korta, blå pantalongerna, de svarta sidenstrumporna, de upp till vristen gående skorna eller halfstöflarna, prydda med stora bandrosor, den fjädrade baretten, den hängande, långa huggvärjan och hvad mera som hörde till en fulländad gentlemans yttre personlighet. Om värjan bör anmärkas, att den enligt franska modet borde vara helt spenslig och kort, men Carl XI tålde ej dessa pennknifvar, som han kallade dem, och det var naturligt, att hans hofmän, om också ogera, följde exemplet.

Grefve Bernhard Bertelsköld, nu 56 år gammal, hade i yngre år varit en af svenska hovvets ståtligaste kavallerier under förmyndaretiden. En fin belefvenhet, parfymen af Ludvig XIV:s tidevarf, — denna utsökta smak, denna förfinade bildning, som då endast kunde vinnas under mångårig vistelse vid utländska hof och i närheten af sjelfva den man, som bländade seklet, — allt detta förenade sig hos Bertelsköld med en stolt, beslutsam hållning, mera en följd af de många faror och skiftande öden han genomgått, än af hans naturliga lynne, som var mildt och ursprungligen mycket vekt. Han var ej född för partihat; det grumlade blott hans annars klara blick, det förbittrade hans annars kärleksfulla själ. Likt Magnus de la Gardie, hade han eftersträfvat rolen af en högsint mæcenat, en ädling, lysande genom kunskaper och förtjenster, ej mindre

än genom börd och rikedom. Men Bertelskölds ärelystnad gick ej så högt, den åtrådde icke makten, endast glansen, icke fruktan, endast kärlek, kanske stundom beundran, ty människohjertat är svagt. Om det berott på honom, skulle han ej egt några fiender, och likväl egde han många sådana. Känslan deraf hade plöjt fåror i hans panna och kommit hans fordom så sköna, blåsvarta hår att gråna; men ännu reste sig hans harmoniskt sköna gestalt ett halft hufvud högre än andra människor; ännu brann i hans blickar den intelligenta, milda glans, som tjusat så många qvinnohjertan, och hans stämman hade bibehållit hela sitt forna intagande väljud. Tilläggom, att han de senare åren, när han ej mer användes i diplomatiska beskickningar, tjänstgjorde vid hofvet som drottning Hedvig Eleonoras stallmästare, upprätthållen af hennes gunst, som likväl ej förmådde rädda hans förmögenhet. Ludvig XIV hade infört uniformerna bland militären, och de fleste regenter, äfven Carl XI, hade efter hand följt exemplet, men för civile tjänstemän fanns ännu ingen föreskrift i detta hänseende, och därför bar äfven Bertelsköld den dräkt, som allmänt brukades af svenska adeln och hofvet.

Sådan var den man, som nu skulle uppträda inför Carl XI, och man måste tillstå, att den spänning, som rådde mellan konungen och hans undersåte, var grundad på både inre och yttre motsatser i bådars lynnen, vanor och tänkesätt. Carl XI var en kraftfull ande, utmärkt af höga personliga dygder, dem ej ens hans bittraste fiender kunnat förneka; han var ock, när det gälde att uppfatta stora mål, såsom hans rikets väl, en *stor regent*, hvarför månget af hans verk i sekler öfverlevvat stormarna och blifvit en välsignelse för slägte efter slägte. Men som människa sjönk han stundom ända till litenhet; han saknade fullkomligt hvad man kallar ridderlighet och kunde t. ex. aldrig uppfatta Gustaf II Adolf, hvilken han och hans vänner, i mening att dermed antyda något högtspelande och äfventyrligt, brukade kalla *kung Orre*. Och likasom en Nemesis velat återgälda detta kungliga spenamn med ett dylikt efterträdarens gyckel öfver föregångaren, så är det bekant, att hundra år derefter Gustaf III, hvilken lika litet kunde uppfatta Carl XI, som denne kunde uppfatta Gustaf Adolf, brukade kalla samme Carl XI *kronofogden*, — dermed antydande reduktions-

väsendet, som i all sin riksgagnelighet ofta urartade till en småaktighet, ett trakasseri, en snikenhet, som voro Gustaf III:s afsky.

Efterverlden vet ej af furstesmicker.

Bertelsköld inför sin konung, det var Gustaf III:s framtid inför Carl XI; det var en kung Orre inför kronofogden; det var riddaren inför statshushållaren; — motsatser, som aldrig kunna förlikas, lynnen, som af inre nödvändighet måste beständigt vara mot hvarandra fientliga.

På slaget fyra stod Bertelsköld i konungens förmak, ty kring Carl XI rörde sig allt med afmått punktlighet. Denna gång fick han dock vänta vid pass tio minuter. Man sade honom, att två finnar, en borgare och en bonde, hade audiens hos konungen.

Två män om några och femtio års ålder kommo ut. Bertelsköld igenkände genast i dem sina gamla ovänner, f. d. riksdagsmännen bröderne Larsson, den ene köpman i Wasa, den andre bonde i Storkyro. Båda sågo nedslagne ut; deras ärende måste hafva aflupit illa. De vexlade en styf helsning med grefven. Kanske flög i denna stund ett flyktigt löje öfver hans läppar, — ett ofrivilligt löje öfver det sällsamma öde, som här sammanförde de två kämpande makterna: adelsvälde och folkvälde, bönfällande inför den tredje makten, enväldet, som uppslukat dem båda. Larssönerne, vane partichefer, fattade strax hans mening. — Herr grefve, — hviskade bonden i förbigående, — om vi falle, faller icke därför folket.

— Nej, — sade grefven i samma ton, — det faller icke, det knäfaller.

— Mellantaket är borta, golfbjelkarne stå qvar, — yttrade borgaren.

— Ja, — svarade grefven; — därför regnar det in genom takresningen, och golfvet tar röta.

Nu blef Bertelsköld inkallad, och den korta, men bittra ordvexlingen afbröts.

Carl XI tecknas i senare åren af sin samtida Puffendorff på följande sätt. Han är till växten mindre än medelmåttig; håret svart och krulligt, vårdadt med mycken flit intill 1687, då det i förtid grånade, hvarefter konungen lade sig till peruk. Hans panna är lagom hög, ögonen små och vänliga, näsan rak, kinderna röda, hakan spetsig, läpparne stora, skuldrorna breda, ställningen vacker, hän-

derna stora*) och fötterna små. Han haltar något, sedan han bröt sitt venstra ben, är mycket stark, skicklig i kroppsöfningar, outröttlig i arbete och på resor, äter hastigt, dricker måttligt, sofver litet; är gudfruktig, sparsam, tapper i krig; älskar hästar och soldater, men är kallsinnig mot fruntimmer. Han har icke något förnämt utseende; man ser ingenting majestätiskt i hans person; om man ej kände honom, skulle man aldrig taga honom för en konung. Hans väsende är enkelt och okonstladt; dock kan han förstå sig. Hans själsgåfvor äro hvarken af de sämsta eller de bästa, men hans uppfostran har blifvit mycket vårdslösad, han talar hvarken latin eller fransyska och kan knapt skriva sitt namn. Han har ett svårt uttal, stammar något och kan ej underhålla en konversation. Han kläder sig enkelt, bär ständigt en åtsittande rock och en lång värja...

Vid grefvens inträde satt konungen vid ett stort skrifbord af ek, som upptog nära en fjerdedel af det ganska tarfliga arbetsrummet. Bakom den högkarmade, bruna läderstolen stod reduktionsmannen, apotekaresonen Jakob Gyllenborg, han som ansågs för konungens onda genius. Bertelsköld anade genast hvad han hade att vänta. Han bugade tigande, under väntan att blifva tilltalad.

Men konungen tycktes ha väntat detsamma och yttrade efter en tvär helsning och en kort paus: — Nå, hvad är det? Ni har besvarat er öfver Majniemis reduktion?

— Ja, ers majestät! — svarade Bertelsköld lugnt.

— Det var onödigt. Med hvad rätt besvarar ni er öfver en laglig åtgärd, som endast har det fel, att den kommit femton år senare, än den bordt?

— Jag har i min inlaga utvecklat rättsgrunderna för mina anspråk och kommer för att personligen vädja till eders majestäts landsfaderliga rättvisa.

— Se åt hvad grefven har att anföra, — sade konungen, vändande sig till Gyllenborg. Medan denne bläddrade i en stor portfölj, som innehöll löpande handlingar, genomgick konungen förra årets nyss inlemnade räkenskaper för Kungsörs stuteri, nedsatte med egen hand åtskilliga kronan påförde utgifter och nagelför strängt med alla deri förekommande ziffror. Stundom syntes hans spar-

*) Skapade enkom för att taga mycket, sade hans fiender.

samhet råka i strid med hans passion för hästar; en redan öfverkorsad och ändrad ziffra blef ånyo ändrad och förra ändringen korsad; en i randen tecknad anmärkning blef öfverstruken; ett lönetillskott blef tillagdt de bäste stalldrängarne.

Fördjupad i detta göromål, syntes konungen alldeles hafva bortglömt Bertelskölds närvaro. Vare sig att de sökta handlingarne verkligen voro svåra att finna, eller, hvad som är troligare, att Gyllenborg ej ogera lät den stolte grefven känna sitt öfvertag, alltnog, sökandet räckte länge nog, och Bertelsköld fick under tiden vänta stående under djup tystnad, blott då och då afbruten af konungens hosta eller ett halfhögt utbrott af hans missnöje med räkenskaperna.

Slutligen fanns det sökta papperet, och Gyllenborg resumerade dess innehåll: — Grefve Bertelsköld åberopar ett gåfvobref af drottning Kristina, men enligt kunglig majestäts och ständernas beslut gäller intet kungligt bref till förfång för kronans oförytterliga rätt.

Grefven vill, detta oakadt, hafva godset ansedt som vederlag för en hans framlidne herr faders fordran hos kronan sedan 1644, stor 100,000 daler silfvermynt; men kommissionen utreder, att i thy fall godset är att betrakta som pantegods, hvilket, enligt 1686 års riksdagsbeslut, endast så länge bör åtnjutas, intilldess att det af kronan inlöses eller afkastningen betäckt kronans skuld jemte 10 procents årlig ränta. Alldenstund Majniemi afkastar 10,000 daler årligen, och således kronans skuld med ränta borde vara gulden efter 20 års förlopp, eller år 1667, har grefve Bertelsköld med rätta blifvit godset frändömd och ålagd att till kronan återgälda hvad han derutöfver uppburit, nemligen 28 års afkastning, med 280,000 daler sagde mynt.

— Herr grefven*) förgäter min underdåniga öfversigt af Majniemis afkastning de senaste 30 åren, — anmärkte Bertelsköld. — Deraf framgår ovedersägligen, att afkastningen endast tvenne år, nemligen 1682 och 1689, uppgått till det maximum, hvilket kommissionen antagit som medeltal. Jag har utredt, att afkastningen månget år

*) Jakob Gyllenborg blef adlad 1680, friherre 1689, grefve 1695. Det gick fort den tiden.

nedgått ända till 3 och 2,000 daler samt att medeltalet icke med någon billighet kan beräknas högre än till 6,500 daler om året. Redan detta gör för kronans påstådda fordran under 48 års tid en afkastning af 168,000 daler.

— Det kommer oss icke vid att pröfva, — genmälde konungen mulen. — Vi hafve fördenskull en kommission, efter hvars pröfning ni har att rätta er.

— Och kommissionen, — inföll Gyllenborg, — har ej kunnat taga i beräkning, att godset möjligen någon tid blifvit vanskött och afkastningen minskad derigenom. Kronan bör hafva sitt.

— Ers majestät, — sade Bertelsköld, utan att bevärdiga reduktionsmannen med en blick, — jag har ej kommit hit för att upptaga min konungs dyrbara tid med enskilda räakenskaper. Jag vädjar till andra och högre skäl, som icke gälla min fördel, min ruin, det vore ett ringa ting, utan allas väl och rikets. Eders majestät har för Sveriges makt och välfärd gjort hvad få konungar hafva gjort tillförene. Törhända har eders majestät rönt ringa tack därför hitintills, men efterverlden skall förstå, att eders majestät har velat en sak framför allt, nemligen landets och folkets väl. Fördunkla icke den storhet, som breder sin glans öfver så ädla mål, genom små åtgärder, som kunna inbringa staten några hundra tusen daler, men som kosta eders majestät hvad som ej kan uppvägas med millioner, nemligen det som är högre, oförytterligare än sjelfva kronans, folkets och eders majestäts egen fördel: rättvisan! Tro ej dessa krypande gunstlingar, som intala eders majestät, att kronans vinning är någonting annat än undersåtarnes! Om rikets nöd har rättfärdigat reduktionen, så låt det nu vara nog: många tårar komma slutligen sjelfva silfret att rosta. Riket är räddadt, dess makt betryggad, dess upplysning befordrad, dess skattkammare fylld, dess här och flotta i aktningssjudande skick. När eders majestäts regering burit så lysande frukter, låt det vara tillfyllest, begär icke mera, gif ej eders majestäts fiender och belackare vapen i händerna! Adelns makt är bruten; var mild, ers majestät, var klok! Trampa icke på den redan fallne, pressa icke sista skärfven ifrån den redan fattige! Eders majestät är önväldig konung; på den stora makten tynger ett lika stort ansvar, och hvad än ständerna besluta, eller kommissionerna pröfva, eller

sjelfgjorda lagar döma, det återfaller allt på eders majestät och dess rådgifvare för Guds dom, för folkets tro, för samtid och efterverld. Jag besvär eders majestät vid alla de höga dygder, som verlden beundrar hos Carl XI (här böjde grefven ett knä för konungen), lyssna till sanningens röst från en man, som redan offrat sju åttondelar af sina besittningar åt staten och som ej kommit att tigga om nåd för den sista återstoden, allenast om rättvisa, ej blott för sig, men för alla! Sätt en damm för reduktionens vidare efterräkningar! Upphäf dess senaste orättvisor! Afskeda desse män, som sälja eders majestäts ära för en spottpenning! Akta på försynens varningar! Lyssna till hungerns nödrop och förorättades klagan! Var stor, eders majestät, var ädel! Och varaktigare, än på den slema vinningens grund, skola eders majestäts rykte och rikets väl byggas på den evärdliga grunden af rättvisan, ädelmodet och ett helt folks odelade kärlek.

Bertelsköld uppstod, afbidande hänförd, nästan ödmjuk, verkan af sina ord, dem Gyllenborg ett par gånger förgäfves sökt afbryta.

Konungen, förvånad öfver ett språk, som han ej på länge hört, hade tigande låtit den djerfve undersåten tala till slut. Men han hade uppstått från sin plats, en mörk rodnad betäckte hans annars bleka panna, och han hade fattat Gyllenborg så hårdt i armen, att denne gjorde en grimas af smärta. När Bertelsköld slutat, kommo först endast några afbrutna ord öfver konungens läppar. En storm var i annalkande.

— Ansvar! — utropade han. — Ansvar? . . . Hade jag ej rätt . . . de skola uppresa sig mot sin herre och konung . . . De ha förtryckt mitt folk . . . Småkonungar! . . . De ha frossat på sina fester med rikets guld . . . Franska apor! . . . och nu ställa de mig till ansvar . . . Vanvettige! Rebeller! . . .

Och konungen gick med hastiga steg kring rummet, sökande sin värja, som lyckligtvis nyss vid hans sjukdom blifvit aflagd. Utom sig af vrede, när han icke fann värjan, rusade han ut, uppslog dubbeldörrarne och ropade, pekande på Bertelsköld, till tvenne drabanter, som stodo på vakt med sina långa musköter: "*skjut den hunden!*"

Bertelsköld afspände sin värja och nedlade den tigande för konungens fötter. I hans ansigte förändrades icke ett drag; lugn, högre, vördnadsfull, qvarstod han på sin plats,

och blott hans mörka, glänsande blickar betraktade konungen på en gång mildt, sorgset och förebrående.

Gyllenborg stod af häpnad orörlig. Drabanterne visste af förskräckelse ej hvad de skulle företaga sig. Den ene af dem föll på knä, den andre höjde geväret, men tvekade ännu att vidröra tryckpinnen . . . En paus uppstod, hotfull, oviss, plågsam för alla.

Konungen gick åter några steg häftigt fram och tillbaka, likväl utan att förnya befallningen. Derpå stannade han tvärt framför Bertelsköld, som stod der orörlig, med

samma sorgsna blick, såg honom skarpt i ansigtet och sade: *Är ni ej rädd?*

— Nej, — svarade Bertelsköld. — Vid Warschau och Köpenhamn, under ers majestäts herr fader, och vid Lund, under ers majestäts eget befäl har jag lärt mig den svenska seden att icke frukta.

Carl XI stampade i golfvet. — Men jag vill det, jag, att man skall frukta Gud och konungen! — sade han.

Bertelsköld svarade icke. Han böjde helt litet, men med en åtbörd af vördnad, sitt vackra grånade hufvud och fortfor att betrakta konungen med denna obeskrifliga blick, hvars milda glans kunde röra ett hjerta af sten.

Det är svårt att säga, hvilka makter i detta ögonblick kämpade om konungens själ. Kanhända vägde han mellan två stridiga känslor: den ena manade honom att låta nedskjuta rebellen, den andra frestade honom att trycka rebellen i sin famn. — Gå er väg! — sade han ändtligen med en röst, som skulle vara sträng, men som långt mera förrådde striden mellan de båda fientliga intryck, som kämpade om herraväldet i konungabarmen.

Bertelsköld märkte detta, men ville ej spänna strängen högre. — Må Gud allsmäktig upplysa och bevara eders majestät i alla edra lifsdagar! — sade han ödmjukt och aflägsnade sig med lika fasta steg, som han inträdt i det kungliga arbetsrummet.

Dörrarne stängdes efter honom, och drabanterne återtog sin post, glade att saken aflupit så, som den gjorde. Då, när konungen blef ensam med Gyllenborg, säges, att han häftigt vändt sig till denne och sagt: — Det är ni, som skall svara inför Guds dom för allt det onda man säger om reduktionen! *). Hvad Gyllenborg dertill svarat, vet man icke, men visst är, att reduktionen ändock hade sin gång allt intill konungens lefnads slut.

Medan detta tilldrog sig i kungsgården, hade unge gref Gösta företagit sig att jemte konungens stalldrängar rida hästarne att vattnas till ån, som redan afkastat sitt istäcke. Stalldrängarne hade af elakhet gifvit honom en ung, ännu ej inriden fåle, i hopp att se honom hastigt och lustigt kastas till marken. Men Gösta var ej den, som lät taga tygeln af sig. Utan sadel, med blotta betset, redde han sig så, att fålen efter några fåfånga stegringar nödgades erkänna hans öfvermakt och villigt lät rida sig både fram och tillbaka. Prins Carl hade råkat se det och med kännareöga förundrat sig öfver den främmande gossens skicklighet. Detta tillfälle tog den trogne Daniel i akt, smög sig till värdshuset efter bössan och yppade, med beviset i händerna, för prinsen, huru saken hängde ihop med björnen. Följderna blefvo afgörande för Gösta Bertelskölds hela framtida lefnadsbana.

Prinsen ville dock ännu en gång pröfva den unge ryttarens mod, satte sig därför till häst och red i sporr-

*) På sin dödsbädd säges Carl XI hafva hvulft detta ausvar på Gyllenborg.

sträck emot de kommande. Knappt mötte han dem, innan han företog sig att rida tvärt inpå sidan af Göstas fåle, i afsigt att rida omkull honom, — en något våldsam och vådlig lek, som konungen hans fader ofta brukade. Men detta misslyckades. Gösta, ehuru oberedd, vände så flinkt åt sidan, att prinsen endast snuddade lätt förbi, hvarpå denne genast kastade om, fattade gossens hand och sade: — Jag ser du duger både att rida och skjuta, du! Vill du blifva hos mig, så skall du få en bra bössa och en god häst.

— Ja det vill jag visst! — svarade Gösta, utom sig af glädje.

— Topp! — sade prins Carl.

En timme senare erhöll grefve Bertelsköld, jemte sin värja, som återsändes med en af konungens adjutanter, af Carl XI följande egenhändig bref, hvars skrala orthografi mer än tillräckligt uppvägdades af det kungligt ädelsinnade i dess innehåll:

“Herr Greve

Wj sende herhoss Edhor Wärja medh önskan at J thensame en widhare i Wår tienst medh ärone bruka wile. Edhor Mainemj ståår för laghsens skuldh ej til at hiälpa — ewad therutöwer är edher påfalland wele Wi thet nu ok althid efterskiänka. Til Bevis af Wår kgl. Nådhe wele Wj herhos utnämna Edher till Wår kgl. ambasaddör i Berljn sampt Edhor Son Göstaff til pasje hos Wår kjäre Son h. furstl. Nådhe Printz Carl. Wj befalle Edher Gud Allsmächtig nådheligen.

Kongsöhr 24 Febr. 1696.

CAROLUS.“

11. Stora hungersnöden.

Wasa, du stolta, du ärorika
namn, det främsta på nordens
vapensköld, — du strålände
stjerna, till hvilken seklerna
skådat upp, — du starka fana,
kring hvilken hjeltar ha blödt,
— du fredliga kärfve af ax,
som lofvade odlingens skördar,

— det är då här, som du funnit en tufva i geografin, der du kunde sätta din fot uppå och der du kunde hoppas att lefva från slägte till slägte ännu sedan kronornas glans förbleknat! Jag har rest genom verlden: Europa var fullt af ditt rykte, och det har öfver oceanerna gått till Nya Sverige; men jag har ej funnit en hydda, som burit din inskrift öfver sin dörr, ej en sten, som skulle ha burit ditt namn, om icke Schwedenstein, der din störste kämpe föll. Jag har rest genom Sverige och alla dess provinser rundt kring Östersjön, hvilken de famntaga som en brud; allt Sveriges rike var berusadt af din ära, som tillika var dess, så att det för din skull glömde sina blödande sår och sina söners hvitnande ben på främmande jord; men förgäfves har jag letat på dess kartor och sport på dess vägar, jag har ej funnit mer af ditt namn, än en liten bondgård i Skeptuna socken och nu denna obetydliga fläck vid Bottenhafvets kust. Är då storheten så ödmjuk, att hon på en gång kan uppfylla verlden och nöja sig med några alnar jord till sin grift, några hundrade fots bredd till sitt namns förherrligande? Lyckliga lilla Wasa, hvar finnes en stad på den vida jordens ring, som du skulle afundas och som ej afundas dig! Rom, Alexandria,

Konstantinopel, verdens hufvudstäder, bära med stolthet sina hjeltars namn, och det namnet tillhörde dock en enda. Men ditt namn, du gömda fristad för hågkomsten af det stora, det bär i sitt sköte en hel rad af minnen, hvilka historien älskar och folken beundra, och dör också du sjelf, så var viss, att ditt namn icke dör, det kommer att lefva från sekel till sekel evinnerligen!

Dessa ord undfölo grefve Bertelsköld, när han, åtföljd af sin förvaltare, mäster Pehr, på kustvägen genom Malaks och Solw närmade sig Wasa och den lilla staden med dess trånga gator och rödmålade hus täckt utbredde sig för hans ögon i solskenet. Det var nu i början af Mars år 1697. Orsaken, hvarför vi nu finna grefven i Finland, då vi likväl känna, att konungen utnämnt honom till sin ambassadör i Berlin, var i korthet den, att Bertelsköld undantagsvis och af kunglig nåd fått anstånd med Majniemis afträdande till nästa fardag den 14 Mars 1697 och i följd deraf begärt och fått permission att resa öfver till Finland för att ordna sina angelägenheter och taga farväl af sitt fädernegods. Orsaken åter, hvarför grefven nu befann sig i nejden af Wasa, sammanhänger med en af de dystraste hågkomster förflutna sekler qvarlemnad i nordnen, — de så kallade hungeråren, eller stora hungersnöden åren 1695, 1696 och 1697.

Slutet af Carl XI:s regering hemsöktes af en lång rad missväxter, förorsakade af ovanliga rubbningar i årstidernas regelbundna gång. Alltifrån 1688, då den första missväxten inträffade, och sedan i jemnt stigande alla de nästföljande åtta åren syntes naturen liksom bragt ur sin jemnvigt. Sommaren 1689 var ovanligt het och hösten så torr, att säden förtvinade och folket ofta måste färdas flera mil för att vattna sin boskap och mala sin säd. Derpå följde en mycket sträng vinter med sådan hungersnöd i Dalarne, att stora skaror utvandrade derifrån för att söka nya och bättre hemvist. Båda åren 1689 och 1690 hemsöktes af farsoter och skogseldar. År 1691 kom våren tidig och brådstört; redan den 28 April plockades mogna smultron i Stockholm. Under sommaren hörde man mycket stark åska, hagel och störtregn omtalas. År 1692 i April kom en så hård köld, att man dess like aldrig mindes på den årstiden. Man åkte då utåt isarna långt till hafs. Många menniskor fröso ihjäl. I mellersta Europa föll en

ovanlig mängd snö, hvarpå följde öfversvämningar och jordbäfningar. År 1693 var vintern mycket kall, våren och sommaren mycket heta. Ofantliga svärmar af gräs-hoppor härjade Ungern och Tyskland; vulkanerna blefvo oroliga: Etna och Hekla sprutade eld. Förebuden hopade sig. I Sverige föll hög snö i Maj, men derefter kommo torka och hetta hela sommaren igenom. Säden blef småvuxen, sädesprisen stego till 20 daler tunnan.

Åren 1687 och 1688 hade Finland haft missväxt, men de derpå följande åren till och med 1693 hade gifvit god, stundom ymnig afkastning, så att det berättas, när man såg tillbaka på "den gamla goda tiden", huru spanmål då fanns i sådan myckenhet, att sädeslassen ofta fingo stå flera dygn på torgen i städerna, utan att finna köpare. Men alla lefde för dagen, ingen tänkte på framtiden. Inga allmänna magasiner funnos, inga förråder upplades; himmelens fåglar åto den utspilda säden, och människorna gjorde sig glada dagar, utan att lyssna till naturens anande suckar och redan börjande varningar rundt omkring. Och så kom ofärden tung, hastig och oväntad öfver nordanländerna.

År 1694 inträffade täta jordbäfningar i södern, dyr tid och hungersnöd i mellersta Europa. I det lysande, rika Paris skola det året 92,000 människor hafva omkommit af svält och sjukdomar. Hagel förstörde grödan i den ena af Sveriges kornbodar, Pommern. I den andra, Finland, blef knapp skörd, och förra årets förråder hade nätt och jemt räckt till. Redan nu grep man till trädens bark, och redan nu såg man stundom ihjälsvultna människor ligga döda vid vägarna.

Året 1695 ingick med en vinter så kall, att man ej visste dess make sedan 1658, då Carl X tågade öfver Bälten. I Tyskland voro floderna belagda med så tjock is, att katolikerne fingo i några orter äta kött under fastan, emedan ingen fisk stod att fås, om den uppvägdes med guld. Många fröso ihjäl; Finlands kyrkoböcker omtala huru vargarna angrepo människor hemma i husen. I Portugal och Spanien dog en tredjedel bland boskapen af brist på foder. På denna vinter följde en sen och kall vår, som vi redan sett på Majniemi, så att vårsädet ej hann slutas förr än vid midsommar, och på denna vår följde en kall och regnig sommar. Säden kom ej till

mognad; på åkrarna sågos några få gröna strån och för öfrigt svarta jorden, hvarför detta år var känt under namn af *stora svartåret*. I Nyland blommade rågen först i slutet af Juli, och i början af September gjorde frosten slut på den halfmogna växten. Nöden tog till. Råg-tunnan kostade tio riksdaler, ett oerhördt pris! Herremän och förmögnare bönder begynte afskeda hälften af sitt tjenstefolk för att slippa föda dem. Konungen lät förbjuda utförsel af spanmål och införsoref sådan från utlandet. Sju skeppslaster förgingos under höstens stormar i Qvarken.

Året 1696 ingick med helt olika, men ej mindre ovanliga förebud. Vintern blef så mild som en vår. Redan den 2 Februari såg man vid Stockholm fingerslångt gräs. Omkring den 20 Februari försvunno isarna, i Halland infunno sig svalorna, och mången begynte redan sitt vårsäde. Men den 7 Mars kom kölden tillbaka, alla sjöar och fjärdar isbelades ånyo så starkt, att man åkte öfver dem fram och tillbaka. Vårsädet var förstördt, höstsädet hade multnat i jorden. De få, som ännu hade något att så, bedrogos ändock i sitt hopp. Sommaren blef kylig. Natten mot den 8 Augusti var i somliga trakter af Finland en så stark frost, att sädesaxen funnos om morgonen öfverdragna med tjock is. Fyra nätter å rad efter den 22 Augusti kommo nya froster, som gjorde slut på återstoden. Deremot blef hösten så mild, att man i Stockholm åt mogna smultron den 1 September och friska hallon den 10 Oktober*). Skörden blef nästan ingen. Från det året omtalas i Mäntsälä kyrkobok, att harar och en del fåglar, såsom göken, försvunno, tuppen upphörde att gala, det annars så skygga lodjuret trängde in i byarna, råttor kommo uthungrade i grufveliga hopar, der man aldrig vetat utaf dem förr, och förtärde allt hvad de öfverkommo. I Kesälaks berättas, att okända utländska fåglar visade sig i skogarna.

Nu först begynte Carl XI märka enväldets tyngd, ty allt folk kastade ansvaret för sin nöd på honom, som hade hela makten och ville hafva hela egendomen. Redan 1696, när i Norrland och Finland så många soldater hungrade ihjäl, att regementerna knapt hade halfva an-

*) Öfverallt *gamla stilen*.

talet i behåll, fanns mången, som påminde sig huru dessa trupper varit konungens stolthet, och man liknade honom vid konung David, hvilken Gud straffade för att han af högmod lät räkna sina folk. Konung Farao, sade man, hade dock en Josef, som tydde hans varnande drömmar; här gingo många tecken förut, men ingen Josef hade förstått dem. Sådant gick konungen mycket till sinnes. På de två åren 1695 och 1696 undsatte han folket till lågt pris med 110,682 tunnor säd, men det förslog icke långt.

Ty nu — från michaëli 1696, hela året 1697 och frpå det följande — blef en sådan hård och allmännelig nöd i hela norden, att man dess like aldrig upplefvat, ej heller, med Guds bistånd, någon tid torde komma att upplefva en gång till. Den, som vill se hvad ett folk kan bära utan att förgås, ja färdigt att två eller tre år derefter ånyo besegra halfva Europa, — han följe oss.

Ingen af Sveriges provinser, om icke möjligen Skåne, undgick den tidens vedermöda. Lindrigast hemsöktes södra Sverige; dernäst Pommern; dernäst mellersta Sverige. Norrland led mycket, Estland och Liffland än mera, Finland troligen mest af alla.

Följande voro de skepnader, under hvilken nöden allmännast visade sitt bleka ansigte, — allt blekare och förskräckligare, ju längre det led framåt våren 1697. Först begynte husbönderne afskeda sina tjenare, och tjenarne, jemte inhysingar, nödgades öfvergifva husbönderne, der desse ej mera kunde skaffa dem uppehälle. Hopar af sådant löst folk sökte sig till städerna; arbetslönerna, låga redan förut, föllo till mindre än intet, så att man för blotta maten fick flera arbetare, än man behöfde, och unga karlar trängdes om krigstjenst. Men de flesta städer, utom några, såsom Stockholm, Åbo, Riga, Reval, voro sjelfva fattiga, nästan brödlösa, och de, som ej voro det, blefvo det innan kort. De hopar, som strömmade dit från landsbygden, funno hvarken arbete eller bröd, utan drefvo omkring under jemmerligt tiggande och omkommo slutligen till större delen af hunger och allt slags elände. Fryxell anför en berättelse från Stockholm af den 24 April 1697: "Många tusen fattige hafva från landet begifvit sig till hufvudstaden. De vackla, krypa eller ligga öfverallt på gatorna. Ingen vill taga dem i sina hus. Sålunda måste dessa arma olycksoffer tillbringa de ännu vinterkalla nät-

terna under bar himmel, liggande än här, än der vid vägarna. Många stå aldrig upp igen, och om morgnarna kommer stadsvakten och för bort de döda kropparna, hvilka kastas i stora gropar och der på en gång jordfästas“.

Det var således den lösa befolkningen*), som först hade känning af nöden. Men snart gick den längre. Den jordegande, eller dock jordbrukande bonden med sina torpare grep snart till barken; ty den var icke, ens under vanliga år, något sällsynt i Finland och norra Sverige. Denna bark (furubark) malades till mjöl och gräddades till bröd, eller ock höggs den sönder, hackades fin, stampades, kokades med vatten till en slags välling eller gröt och åts utan vidare sofvel. Anrättningen var ingalunda smaklig eller helsosam, men den gick dock med, så länge man hade att blanda deri något råg- eller kornmjöl. Dock allt tunnare blefvo mjölnyporna; slutligen försvann denna tillsats hos de fleste alldeles. Nöden såg sig nu om på andra håll. Det rena barkbrödet var svart och hårdt som sten. Man försökte då tillblanda stampmjöl af torra, uttröskade råg- eller kornax, och detta var ännu en läckerhet. När det tröt, följde i ordningen malade agnar, sådor, halm, mäsk. Också de togo slut, och nu försökte man gräs, nässlor och andra växter, hvaribland rötter af missne (*calla palustris*). Sådant bröd var svårt att tillreda, det föll sönder vid minsta vidrörande och brändes lätt till aska i bakugnen. Bonden var van vid sitt jästa spisöl (kalja), men nu fanns icke malt. Man försökte då brygga dricka, än på halm, än på enbär eller porsris, men det ficks ej i jäsning, blef osundt och illasmakande. Rofvor och kålrötter voro en tid någras tillflykt; potäterna kände man ej ens till namnet — denna välsignade amerikanska rotväxt, som nu gifver den finske bonden nära hälften af hans föda och mer än något annat gör återkomsten af ett nytt 1697 nära omöjligt. I skärgårdarna och en del insjötrakter stod man sig bättre, emedan man åtminstone hade fisk, och det är icke antecknadt, men sannolikt, att denna vattnets skörd har räddat många tusende från undergången. Ty boskapens mjölk och kött räckte icke långt; foderbrist

*) Hvad man nu förstår med *proletärer* fanns egentligen icke den tiden. Dagkarlen, tjenaren, inhysingen, backstuguhjonet ansågo sig under vanliga förhållanden tillhöra husbondens familj eller jord.

hade sällat sig till hungersnöd; en dubbel anledning att bortslagta ladugårdarne, så att slutligen blott de rikaste hade ett kreatur att utsläppa på betet under 1697 års sorgliga vår.

När kringströfvande, uthungrade människohopar anträffade ett lefvande kreatur, slogo de på stället ihjäl det, sönderrefvo det, drucko dess blod och åto dess kött, utan att ens gifva sig tid att koka det. Skogsfågeln var sällsynt, emedan dess yngel förgåtts under de kalla somrarna. När hornboskap, svin och får begynte tryta, kom ordningen till hästar, hundar och kattor, råttor, kråkor, djurhudar, störtade kreatur och allt slags afskräde. Det stadnade icke dervid. Sägner, för hvilka menskligheten ryser, berätta, att föräldrar förtärt sina döda barn och att barn i förtviflan stillat sin hunger med sina döda föräldrars kroppar. (c) Från bondens stuga fann nöden en väg till prestgårdarne, de aflägsnaste först, andra derefter. Barkbröd och stampmjöl dukades upp på fattiga kapellansbord. Sist kom äfven den hårda tiden till städerna, uppstäderna förr, sjöstäderna senare. Isarne stängde deras hamnar, stormarna dränkte deras skepp. Hungrande landtfolk förtärde dem, likt råttorna ätande allt hvad de öfverkommo. I sjelfva Stockholm plundrades en bagarebod. Konungen lät undersöka hvarje hus; hvem helst som hade ett större förråd, än han oundgängligen behöfde, måste sälja det. Men ingenting förslog. Rågtunnan kostade 15 till 20 riksdaler. Också det sista tog slut på våren. Danske ministern kunde ej få köpa så mycket säd, som hans hushåll behöfde för några veckor, utan måste efterskrifva den särskildt från Helsingör. I de mindre städerna var det fast värre. Hela riket hungrade, från den lägste dagsverkaren allt upp till de högste i samhället.

Af detta allt, af hungern, af allt slags umbäranden och af de osunda födoämnen man var tvungen att tillgripa, uppstodo kraftlöshet, sjukdomar och död. De friska blefvo så svage, att de med möda höllos på sina fötter, än mindre kunde något uträtta. Hos många svullnade kroppen och blef alldeles styf; hos andra förtorkade lemmanne, huden blef mörkbrun, ansigtet oigenkänneligt. Öfverallt såg man människor vanka omkring som skuggor, tills omsider den barmhertiga döden gjorde slut på deras lidande, ofta helt plötsligt i kyrkan, på gården, på vägen, vid arbetet. Tigga-

rens hand förstelnade i samma ögonblick han sträckte den ut; moderns röst förstummades midt under det hon sökte med vaggvisor söfva sitt hungrande barn. Farsoter följde nöden i spåren; mordengeln rasade utan hejd öfverallt.

På elfva mil norr om Stockholm, säger ett samtida vitne, sågos vid vägarna högst få lefvande menniskor, blott här och der utmärklade varelser, hvilka sutto vid ihjälhungrade djurs kroppar. "Jag ryser ännu," säger en samtida i Dorpat, "när jag tänker på allt elände jag nödgats bevitna, nemligen huru utsvultna menniskor, unga och gamla, dagligen kröpo kring gatorna med sina af hunger skrynklade och svarta ansigten." De dogo så hoptals, att man slutligen ej hann begrafva dem, utan de kastades hoptals öfver hvarandra på kyrkogårdarna. "Vid den tiden," — säger H. Forsius i sin år 1755 utgifna beskrifning öfver Helsingfors, — "blef den på Kampen varande begravningsplatsen invigd till de dödes hvilorum, såvida stadens kyrkogård ej var tillräcklig att inom sina gränser berga de många från landet inkomne menniskor. Kan väl någon utan blödande sinne höra af våra gamle berättas, att folk, då de gingo på gatorna, måste i brist af födan stupa på hvarandra? Kan väl någon utan smärta påtänka, då man hör huru mången då gick till grafven att der afbida sin annalkande förlossning? De sågo sjelfve det stället, hvarest deras matta ben skulle få hvila. Deras söndriga slarfvor blifva deras svepduk och likkista. Tvenne svaga ben blifva nu deras likebår och en hungrog maga deras medföljda process till det tysta. Låtom oss ej läsa detta, utan att kyssa *Herrans* hand, som i långliga tider bevarat vårt Svea från en sådan hungersnöd!"

Intet fullständigt bokslut öfver den stora förödelsens ziffra har kunnat uppgöras. Man beräknar, att i Estland och Liffland 50,000 menniskor hungrat ihjäl. För flera orter af Finland saknas uppgifter, af orsak att så många den tidens kyrkoböcker dels förstördes kort derpå under stora ofreden, dels bergades undan till Sverige, eller på annat sätt förskingrades. Hvad man vet är dock tillräckligt för att i någon mån mäta förödelsens vidd.

I Mars 1697 säges konung Carl XI på en gång hafva mottagit sex poster från Finland. De innehöllo att 80,900 menniskor der lidit hungersdöden, att nio socknar voro

utdöda och deras kyrkor stängda*). Fjorton dagar der-
 efter fick konungen samma underrättelse om fem andra
 kyrkor der i landet. I en enda socken hade på en enda
 dag 156 personer svultit ihjäl. Det sades, att nästan alla
 soldaterna vid Nylands regemente dött af svält. Från den
 1 September 1696 till samma dag 1697**) hade i Åbo
 stift på detta sätt 60,371 människor omkommit, inom Öster-
 botten ensamt 19,540, inom Nylands och Tavastehus län
 28,248, snarare lågt, än högt räknadt. Inom det sist-
 nämnda blefvo 857 hemman öde. Följande ziffror tjena
 till prof: Lojo räknade inom nämnde tid 840 döde, Karis
 436, Janakkala, 1,152 och 69 främmande tiggare, Tammela
 658 och 124 dito, Sääksmäki 789 och 116 dito, Nådendal
 401 och 178 dito, Raumo 370, Björneborg och Ulfsby 716,
 Hvittis 671 och 173 främmande, Letala 373 och 71 dito,
 Tyrvis 865, Kangasala 1,304, Birkala 789, Orihvesi 840,
 Ruovesi 1,017, Längelmäki 685 och 150 främmande, Mes-
 suby 873 och 25 dito, Uleå stad och socken 1,592 (staden
 ensam 713), Limingo 895 och 122 främmande, Kalajoki
 1,238 och 66 dito, Brahestad 484 och 38 dito, Kemi 676,
 Paldamo 1,612, Sotkamo 1,584, Gamla Carleby 814, Ny
 Carleby 514, Pedersöre 1,026 o. s. v. Blott i Maj 1697
 jordades i Åbo 165 döde.

För Borgå stift saknas summan. Man vet, att i Borgå
 stad och socken år 1697 afledo 2,294, i Helsinge 439, i
 Sibbo 533, i Perno 815, i Hollola 1,906, i Orimattila 540,
 i Elimä 670, i Hauho 1,266, i Lampis 1,165 o. s. v.***).
 I rundt tal uppskattas Finlands hela människoförlust under
 det enda året 1697 till 100,000 och för alla tre hunger-
 åren till minst 150,000 döde, eller 7 till 8 gånger mer
 än under vanliga år. Allt detta medan Finlands hela
 folkmängd sannolikt ej steg högre än till vid pass fjerde-
 delen af dess nuvarande, eller något öfver en half million
 människor.

*) Enligt Fryxell. Torde ej få tagas aldeles efter bokstafven.
 Kyrkorna kunde äfven stängas, till följd deraf att deras presterskap dött
 eller af nöd och brist tvungits att bortflytta.

**) Enligt andra från Michaëli 1696 till midsommar 1697.

***) Tillgängliga uppgifter finnas sammanställda i statsrådet Pippings
 «historiska underrättelser om boktryckeriet i Finland» (F. Vet:s-Soc:s
 Handl. 1846).

Så svåra försynens straffdomar gingo ej öfver utan sår och ärr. Odlingens, ljusets stora eröfringar afstodnade, ödemarken återtog sina nyodlingar och trängde odlaren på lifvet, frånryckande honom det fält den förlorat för sekler tillbaka. Stundom lossnade samhällsordningens band; i trakterna af S:t Mickel plundrade allmogen herrgårdarne (1696) och ihjalslog kronans uppbördsmän. Ytterlig nöd gör menniskan sjelfvisk, och sedan man länge delat sin skärf med behofvet, slappades eller nöttes stundom genom vanan och nöden kärlekens band, så att den, som hade råd att gifva, han gaf icke mer, och den, som hade krafter att taga, han tog, jemrens tårar runno spårlöst i sanden, och förtviflans suckar ljödo utan mensklig bönhörelse bort i rymderna. Der sutto ju de fleste, som Forsius säger, och betraktade sin egen graf.

Men Guds makt lät allt detta vara blott en tid, och äfven derunder bar folket i sin helhet sin olycka med manligt mod. Hela samhället kunde ha gått sönder, men här höll det hop. Der mången stupat eller förtviflat, der stod finnen ännu upprätt, jernfast, seg, förtröstansfull. Bästa beviset derpå är den snabbhet, med hvilken förödelsens spår, om icke utplånades, dock mildrades. Ett öppet haf, en bättre tillförsel, en gynnande årsväxt 1698, 1699, och plojen begynte åter plöja framtidens mark, hoppet kom åter, mensklige förhållanden redde sig ånyo till samband och klarhet, och finska folket hemtade anden så djupt, att det i närmaste framtid förmådde bära, med en större ära, en större tyngd, än någonsin. Hvilken lärdom för alla tider! Så sant är det, att "förlorad är blott den, som sig sjelf förlorar".

12. Familjen Larsson.

När grefve Bertelsköld, för sista gången i sin lefnad, åkte in i det lilla Wasa, förvånades han att finna spåren af ett visst välstånd, blandade med stort, omisskänneligt armod. Vid de små, vackra, rödmålade byg-

naderna med deras dubbla portar, grannt utsirade af händige träsnidare, såg man här och der en utmärglad tiggare stöda sig mot väggen eller famla mot porten; — och det, som mest förvånade grefven, var, att alla dessa portar voro stängda. På gatorna rådde en dyster tystnad, afbruten endast af hungerns klagan; men i grefvens spår följde en larmande svit, som han ej kunde hindra. Bland alla hans resas tusende svårigheter var detta kanske den värsta. Öfverallt hvar han för fram, skockades ut-hungrade menniskor i hans väg, och när han ingenting mera hade att gifva, hände sig, att somliga kastade sig för hästarnes fötter för att hindra hans bortresa, medan alla de öfriga, när han ändtligen kom lös, sprungo and-lösa efter hans släde, tills de af trötthet neddignade.

Bertelsköld hade hoppats undkomma dessa nedslående uppträden, när han nalkades Wasa-trakterna, hvilka med rätta ansågos för Finlands kornbodar. Det var dock något bättre i Nerpes och Malaks, emedan man der hade fisk sedan fjolåret. Men till Wasa trängde sig stora skaror från de inre och fattigare trakterna, Ilmola, Lappo, Ruovesi. Desse vandrare betäckte alla vägar i stadens granskap så tätt, att de resande med möda kunde tränga igenom, och der såg man sjelfve den godsinte mäster Pehr förlora sitt tålmod och omildt bortskuffa dem, som stält sig på medarna eller hängt sig vid hästarnes tyglar, ropande med sönderslitande röst sitt "leipä! leipä!" Men desse uslingar läto hvarken af böner eller hotelser bortvisa sig; de följde den främmande, ståtliche herrn beständigt i spåren, och så intågade Bertelsköld i staden med ett skrikande följe af minst sextio eller sjuttio tiggare.

Knapt hade han hunnit till torget, innan ett bullersamt uppträde gaf en ny och förskräckande bild af hungerns fasor. En stor, lurfvig björnhund hade, drifven af svält, vågat sig ut på gatorna. Hans åsyn gaf signalen till en allmän hetsjagt. Alla störtade sig efter honom; sjelfve den vanmäktige tiggaren fick nya krafter vid detta oväntade byte och lyckades få sina domnade ben i rörelse. Den arma hunden jagades från gata till gata, från gård till gård, mer nitiskt än vargen i skogen. Stundom vände han sig om och visade tänderna; men förgäfves, hopen aktade ej derpå; ny flykt, ny jagt! Sist råkade den stackars förföljde i en trång smyg utan utgång mellan

tvenne hus. Här angreps han med käppar, stenar, isbitar. En stund försvarade han sig med förtviflans mod; slutligen dukade han under, drogs fram i triumf, fördes på torget, slagtades, stektes och åts — allt inom få ögonblick.

Detta var dock en grad högre mensklighet, ty Bertelsköld hade vid dylika tillfällen sett villebrådet förtäras rått på stället. Sorgsen vände han sig bort och frågade efter köpmannen Larssons hus. Man visade honom ett af de prydligaste husen vid Köpmangatan, utmärkt genom sina större fönsterrutor och sin ovanligt rikt utsirade port. Men denna port var stängd, liksom alla de andra, och de flesta fönsterrutorna tillskrufvade. Grefven bultade på.

Efter lång väntan hördes slutligen en röst innanför porten ropa: — Gå er väg! Vi ha ingen säd att sälja och intet bröd att gifva.

— Helsa er husbonde, att grefve Bertelsköld är hitkommen enkom för att träffa honom, — ropade grefven utanför till svar.

En stund förgick, och derpå såg man ett rödblommigt flickhufvud titta ut från en vindsglugg, nyfiket begäpande främlingarne från hufvud till fot.

— Nå, — ropade grefven ånyo, — vill fader Larsson låta mig resa nära fyrtio mil för att söka honom och derpå stänga sin port midt för mina ögon?

Flickan drog sig tillbaka, åter förgick en stund, och derpå öppnades porten. Husets egare trädde grefven till möte, ej utan förlägenhet och med många ursäkter för det ohöfliga mottagandet. — Vi lefva som i krigstid, — sade han; — dag och natt belägras våra hus af hungrande menniskor, och stängde vi ej portarne, vore gården inom en timme plundrad. Stig ändå in, herr grefve, och håll till godo hvad ett fattigt hus förmår i en brödlös tid!

Den, som så välkomnade grefven, var en man af omkring femtiofyra år, klädd i en åtsittande ylletröja, vadmalsknäbyxor och pjexor efter allmogens bruk. Hans person hade något på en gång af bonde och herreman; dagliga vanor hade ej alldeles förmått afnöta en viss själfständig hyfsning i sättet, inlärd under den tid den rike borgaren som riksdagsman och folkledare såg sig fjäsad af höge och låge i rikets hufvudstad. För öfrigt vitnade intet i husets inre om den fattigdom hans ord

läto ana. Den raska borgaremor, en välfödd, tjuguarig pojke och ett par duktiga rödkindade flickor, döttrar i huset, vitnade med hela sitt yttre, att familjen åtminstone icke lidit brist på det nödvändiga. Bordets anrättningar, som strax uppdukades för gästerne, jäfvade ej denna förmodan. Man fann der något ytterst sällsynt den tiden, nemligen rent rågbröd, dock icke färskt, ty ingen hade vågat baka på länge, af fruktan att färsbrödslukten skulle bringa tiggarna på gatan till förtviflan. Ännu sällsyntare var kanske den rökta färskinka och den mugg öl man

framsatte till grefvens undfägnad. Aldrig hade den förnämte aristokraten med uppriktigare andakt läst bordsbönen.

Bertelsköld, mån om att utplåna minnet af sitt senaste fientliga möte med Larssönerne i konungens förmak, sade familjen en artighet för deras fryntliga utseende. Det glädde honom så mycket mer, tillade han, som han under två veckors tid ej sett annat än bleka, förtärda ansigten, och hvad bordet angick, ville han uppriktigt bekänna, att han sedan en vecka ej ätit sig mätt, ehuru han rest från prestgård till prestgård, ty barkbröd, salt strömming och stundom litet spisöl voro alla de läckerheter de stackars presterne haft att erbjuda.

Vid dessa ord kastade värden och värdinnan förlägna blickar omkring sig, likasom för att förvissa sig, att ingen hörde detta beröm i otid öfver husets välmåga. — Ja, herr grefve, — sade Larsson, — man tjenar ej sin nästa med att sjelf svälta ihjäl. Vi ha gifvit, så långt vi kunnat, men något litet ha vi skrapat ihop för oss sjelfva från spanmåslårarnas botten. Gå och se åt, Maja lilla, om porten är väl stängd. Onda tider, herr grefve, ingen säkerhet, landstrykare rundtomkring. Man får tacka sin lycka, att ej brödet ryckes ur munnen på en.

— Fader Larsson, — sade grefven, — vore dessa uslingar härutanför ett annat folk, än de äro, så skulle det föga hjälpa att stänga er port. Hafven I militär och polis i staden?

— Gud bevare! På Korsholm bo några vaktkarlar, men här finnas icke mer än tre stadstjenare, af hvilka den ene är halt, den andre döf och den tredje ej duger till annat, än att slå aftontrumman.

— Och hafva här inga oordningar egt rum? Jag menar verkliga, allvarsamma oordningar, så att gårdar blifvit plundrade och människor ihjälslagne?

— Gud bevare, så grefven talar! Det har visst icke händt.

— Nå väl, — sade grefven med värdighet, — på det att ni ej må tänka sämre om vårt folk, än det förtjenar, vill jag säga er, huru det tillgår i andra länder, mäktigare och rikare än vårt, när stor nöd drifver människor till förtviflan. En gång var jag vitne till ett upplopp i London, framkalladt af hungersnöd. Trettiofyra bagarebodas plundrades, omkring tvåhundra människor dödades eller sårades. År 1683 såg jag ett dylikt uppträde i Cartagena i Spanien: folket ropade på bröd och antände guvernörens palats; först sedan större delen af staden var plundrad, återställdes ordningen med kanoner. Samma år och af samma orsak rasade i tre veckor ett blodbad i Palermo. Kort derpå hade jag olyckan bevitna dylika uppträden i Köln; stadens borgare trädde under vapen, blod flöt ymnigt, och ett helt kvarter uppbrändes. År 1693 om våren voro natt och dag flera tusen man trupper under vapen i Paris för att hindra utbrotten af folkets förtviflan, och likväl förgick knapt en dag utan mord, mordbrand och vilda, blodiga handgemäng, i hvilka mer än tusende men-

niskor tillsatte lifvet. Märk väl, att alla dessa stora städer stödde sitt försvar mot nöden på vapenmakt. Och här, hvad uppställen I till värn emot en befolkning af flera hundrade, ja tusende hitströmmande menniskor, som dö inför edra ögon af hunger? Tre invalider och en stängd port af trä, som första eldbrand kan antända. Men desse tiggare, bragte till det yttersta, nöja sig med att jaga hundarne på edra gator. De dö framför edra fönster, och icke en hand höjer sig mot eder port. En resande, som jag, åker mer än trettio mil genom ett förtvifladt land, och icke en pistol har jag behöft blotta till mitt värn. Hvad skulle ha hindrat dessa skaror, som ständigt omgäfvade mig på vägarna och som, redan halfdöde, uppgjort sin räkning med lifvet, att plundra eller döda mig utan räddning, hundrade som de ofta voro mot en? Men de gjorde det icke. Der, här, öfverallt, ännu i yttersta nödens stund, när alla menskliga pligter syntes svigta för den första af alla naturdrifter — sjelfbevarandets rätt — då höllos dessa menniskor ännu tillbaka af samhällsordningens band, af den sedliga känslans orubbliga öfvervigt, och en nöd, som öfverallt i Europa skulle ha bragt öfver landet våld, mord och brand, den nöjer sig här med att utsträcka en bedjande hand, att stadna för en stängd port, att digna till marken, ofta utan ett klagande ljud, och dö! Vid Gud, det är stort, det är beundransvärdt, och vore vårt folk så mäktigt i handling, som det är hjeltemodigt i lidanden, så hade det ej sin like på jorden.

— Ni har rätt, — sade Larsson rörd. — Förlåt mig dessa uttryck af missmod, som nödens anblick nyss aflockade mig. Ser ni, jag är en man af folket, ni är en förnäm herre, och därför går det mig till hjertat, när ni talar godt om en fattig allmoge. Jag kan blott dertill svara: Gud bevare landet och konungen!

— Ja, bevare dem Gud! — sade grefven. — När bättre tider randas, då skall det blifva en lärdom att veta hvad båda förmå. Det är er sats, Larsson, att här skall vara ett folk och en konung, ingenting deremellan. Godt, jag vill nu ej tvista derom. Men erkänna vi folkets ära, så låtom oss äfven erkänna konungens. Att en så stor, så beundransvärd fri laglydnad, som nu i denna nödens tid, varit möjlig, därför ha vi att tacka, näst Gud och folket sjelf, den fasta, lagbundna samhällsordning, som

Sveriges konungar gifvit oss, och främst konungarne af huset Wasa. Evärdelig ära åt Gustaf Wasas ätt för denna skänk! Hvad Finland är, därför har det till stor del att tacka detta konungahus, hvars fredliga minnen lefva längre än segrarnas. Tror ni, att denna tacksamhetsskuld någonsin *kan* förgätas — och förgätas i *Wasa*?

— Aldrig, — svarade Larsson.

— Men till saken, — fortfor grefven. — Ni gissar ju redan mitt ärende? Jag har hitkommit för att köpa spanmål af er.

— Kunde tro det, — svarade Larsson bekymrad.

— Och på det ni ej må undra derpå, så bör jag säga er, att jag rest öfver till Majniemi för en viktig angelägenhet; — kort sagdt, godset skall afträdas åt kronan, der skall anställas inventering och husesyn. Ni känner sådana syner; jag måste sjelf vara tillstädes, om jag ej vill se allt hvad min far och jag nedlagt på godset gå fullkomligt till sköfling. Men der regerar nu en mäktigare myndighet, än sjelfva det kungliga påbudet. Hungern är konung; nöden är hans exekutionsbetjent. Jag behöfver ej skildra för er den sorgliga anblicken. Hälften af mina underhafvande ha redan omkommit af brist. De återstående nära sig blott med den fisk, de lyckas hemta ur det islagda hafvet. Ingenstädes, ej ens i Åbo, finns spanmål till salu, ej om den uppvägdes med guld. Då sade jag till min förvaltare: vårt enda hopp är Österbotten, res dit, Larssönerne äro redlige män; just för att vi varit ovänner skola de hjälpa oss, och om det skulle kosta mig allt det ringa jag ännu eger, så vill jag ej, att det sista minne Majniemi har af familjen Bertelsköld skall vara det, att dess forne herrar låtit sitt folk hungra ihjäl.

— Jag förstår; förvaltaren vågade icke, — inföll Larsson.

— Nej, han vågade icke. Han sade mig: ni känner ej nödens ytterlighet. Om jag finge säd i Wasa eller Storkyro, skulle jag aldrig kunna transportera den hit. Man kan ej visa brödet för tusende, som äro nära att dö af hunger, och begära af dem, att de fredligt låta ett lass med spanmål passera. Nåväl, sade jag, så följer jag dig, och vi skola påfinna något medel att icke låta tiggarna på vägen ana hvad vi der föra med oss. Nu är jag här,

fader Larsson; kan ni, och vill ni sälja mig säd till hvad pris som helst?

— Kan icke, — svarade köpmannen. — Jag eger ej mer, än hvad vi sjelfva behöfva till midsommar.

— Då måste ni gifva mig anvisning på någon annan, — sade Bertelsköld. — Omöjligt kan ni låta mig göra denna långa, farliga resa förgäfvat.

Larsson teg. Men unga Maja, som med synnerlig välvilja trakterat den hygglige förvaltaren med allt hvad huset förmådde, lät dristeligen undfalla sig orden: — Farbror i Storkyro har nog, om han vill.

Det var icke sed den tiden, att barn talade i föräldrarnes närvaro, utan att tilltalas. Fadern hade ett strängt ord på läpparna, då modern, intagen af beundran öfver den förnäma herrns artighet och nedlåtenhet, tog hans och dotterns parti. — Om Lasse skulle följa grefven till Bertila? — anmärkte hon ödmjukt frågande. Lasse var nemligen sonen i huset.

— För grefvens skull må det vara, — genmälde Larsson dröjande. — Men icke är det värdt att räkna så säkert på Bertila.

— För mig återstår intet annat, — sade grefven — Om ni tillåter, begifva vi oss genast på väg.

Värden föreslog för syn skull, att grefven skulle hvila här en dag öfver. Inom sig såg han icke ogerna, att bjudningen ej mottogs. Men ogerna sågo familjens qvinnliga medlemmar de resandes bortfärd och försågo dem dervid med en matsäck, som i dessa tider kunde kallas furstlig.

Samma qväll klockan omkring sju åkte de resande in på Bertila gård i Storkyro. Under de sextio år, som förflutit, sedan berättelsen sist timade der, hade gården ansenligt utvidgats. Hufvudbyggnaden var ännu densamma, i hvilken bondekonungen Aron Bertila fordom herskade; men vid dess sida hade en ansenlig rad sidobyggnader och magasiner uppstått; skog och ödemark hade dragit sig långt tillbaka, så att de bildade en mörk rand vid horisonten, och hela denna bördiga sträcka, så långt ögat nådde, var gårdens egor och nyodlingar, vitnande om att Bertila var den sädesrikaste gård i den bördigaste socken i Finland. Också Bertila hade förlorat mycket på reduktionen: man hade fråntagit det flera underlydande hemman,

skänkte af Carl IX till Aron Bertila för de tjenester denne gjort under klubbekriget, och skogskommissionen hade hållit en sträng räfst med hvad den ansåg inkräktadt på kronans skogar m. m. Men lyckligtvis drabbade ej dessa förluster gårdens hufvudegor, och gården fortfor därför ännu med rätta att anses för den rikaste i socknen.

Ej utan rörelse, blandad med nyfikenhet, inträdde grefve Bertelsköld nu för första gången i denna boning, hans faders barndomshem. Husbonden Lars Bertila (ty efter ortens sed bar han här namn efter gården) hade nyss satt sig till aftonmåltiden med sin talrika familj, sin hustru, fyra fullvuxne söner, tre döttrar, sex drängar och fyra pigor. Alla dessa elfva män och qvinnor, jemte två rotfattige och två inhysingar, inalles tjugutre personer, gingo i hungerårets hårdaste tid till ett välförsedt bord med rent rågbröd, färskt smör, salt fisk och gröt, -- en läckerhet nästan utan like den tiden i Finland.

Grefve Bertelsköld hade god tid att fägna sig åt denna ovanliga syn, ty vid hans inträde rörde sig ingen. Yngsta dottern, tio år gammal, läste nu bordsbönen, som alla, stående och tyste, med en andakt högeligen manad af tiden, efterstafvade. Först när bönen var slut och de öfrige satt sig, trädde värden fram att välkomna sin förnämme gäst, medan hans folk ostördt begynte måltiden. Man såg, att der allt ännu var en demokratisk sjelfkänsla kvar på Bertila; desse rike och sjelfständige bönder krusade hvarken för rang eller börd.

Om vanornas makt och menskelig svaghet i början gjorde grefvens stolthet känslig för detta emottagande, så försvann detta intryck efterhand, när han begynte förstå sin omgifning. Hvarken i södra Sverige eller i södra Finland, der bonden direkt eller indirekt stod under de stora adliga godsens inflytande, hade grefven lärt känna denna frimodighet, som utmärker bonden i Österbotten, der denne sjelf egt sin jord sedan urminnes tid och der ännu i dag högst få herregods finnas af någon betydighet. Grefven begynte ana, att den från Aron Bertila utgångna satsen om en konung och ett folk utan adel var något mer, än blott enskilda hugskott; han begynte inse, att denna sats fastmera innerligt sammanhängde med dessa traktors hela lynne, vanor och åskådningssätt.

Döljande en för honom ovan förlägenhet under ett lätt skämt, skakade Bertelsköld hjertligt den mötande värdens hand och sade: — God qväll, fader Bertila! Här ser ni mig som en fisk på torra landet, ty jag har hört sägas, att kräftor och adelsmän trifvas icke i Österbotten. Men det är en glad syn ni bjuder mig på genast vid inträdet. Jag lyckönskar er, käre far, att den gode Guden välsignat ert hus mer än de fleste i denna tid, och hoppas ni beständigt må hafva den hugnaden att försörja så mycket raskt folk.

Grefven aktade sig att vidröra kapitlet om sin faders hem; ty denna gård skulle ju tillhört honom, derest icke gamle bondekungen gjort dottersonen Gustaf Bertelsköld arflös. Kanske var det minnet deraf, blandadt med minnet af riksdagsstriderna, som gjorde Lars Bertila, en rask och vördig gubbe om vid pass sextio år, mera förlägen än hans gäst. Han helsade grefven höfligt, men fåordigt och något kallt. Utan mycket krusande bereddes plats vid öfra änden af bordet, och medan gårdsfolket ostördt fortsatte måltiden, begynte grefven sin vid värdinnans sida. Hans okonstlade sätt, hans stora människokänedom och förmåga att lika ledigt umgås med alla samhällsklasser tillvunno honom så småningom detta folks hjertan, isynnerhet qvinnornas. Söner och döttrar presenterades; man frågade efter nytt från kungen, man talade om den hårda tiden, men grefven framdrog ej ännu sitt egentliga ärende, ty det moln, som hvilade öfver värdens panna, syntes snarare lofva afslag, än bifall. Efter måltiden hölls gemensam aftonbön, och derpå begaf man sig till hvila. Innanför stora stugan voro blott två kamrar, desamma som fordom bebotts, den ena af Aron Bertila, den andra af hans dotter Emerentia. Den senare kammaren, der värd och värdinna annars sofvo, utrymdes nu för den främmande gästen, och Bernhard Bertelsköld tillbragte således natten i sin milda, olyckliga farmors rum, kanhända i samma bädd, der hon fordom hvilat.

13. Veteranen från Breitenfeld.

Grefve Bertelsköld hade blott vid förbifarten hunnit kasta en blick på Korsholm, der hans mor suttit fången. Detta rum, der han nu hvilade och som, efter hans faders beskrifning, måste ha varit hans farmors, fängslade lifligare hans inbillning. Med dess minnen förenade sig alla sägnerna om de två fientliga makter, som kämpade om hans slägts öden. Han, som fordom bebodde rummet nästintill, hade slungat öfver namnet Bertelsköld en morfaders förbannelse från slägte till slägte. Hon, som fordom bebodde *denna* kammare, hade stält deremot, lik en värnande sköld, en moders välsignelse. Och dunkelt inväfdes i dessa nattens halfvakna drömmar den sagolika, hemlighetsfulla traditionen om konungens ring. Det förekom grefven, som sträcktes mot honom i mörkret en svart hand och räckte honom den förlorade ringen åter. Med begärlighet grep han efter sin skatt, men då ljöd i natten hans farmors sorgsna, varnande röst: — tag honom ej tillbaka, tag honom ej! — Och den svarta handen med ringen försvann, der blef åter tyst — blott en aflägsen suck dog bort uti natten. . .

Slutligen tog dock tröttheten ut sin rätt, och grefven föll i en djup och stärkande sömn. Vårmorgonens tidiga sol sken in genom det lilla fönstret och skimrade öfver hans än i åldern sköna hufvud; kanske var det hans farmors ande, som såg på honom så moderligt ömt och så strålande klart. Det var ej sonen, det var sonsonen, som ärft hennes hjertas mildhet.

Strax derpå väcktes Bertelsköld af en sång i rummet bredvid. Det var en gubbes darrande stämma, som sjöng en svensk psalm, icke en af de nya, som Spegel och andre kraftige andans män författat i den nyss utkomna psalmboken, utan en af Luthers gamla, som redan genomlefvat fem eller sex generationer. En ofrivillig rysning genomilade Bertelsköld. Han stod ännu under inflytande af nattens och rummets intryck: han hade i drömmen hört

sin farmors hulda röst, och nu förekom det honom, som hörde han den gamle jernhårde bondekungens stämma i rummet bredvid.

Nästa ögonblick log grefven sjelf åt sin inbillning, klädde sig med en omsorg, hvilken han aldrig försummade, och gick ut i stugan. Der voro redan alla församlade till morgonbönen, som lästes af husfadern sjelf och föregicks och efterföljdes af en psalmvers, hvaruti alla deltog*). Ingen lät störa sig af grefvens inträde.

Men öfverst vid högsätet stod nu ej husbonden, utan en liten, krokig gubbe med snöhvitt hår, stödande sig med venstra handen på en käpp och insvept i en tjock fårskinnsplädd, oakadt stugan var ganska varm. Bertelskölds blickar följde gubben med ett intresse, som kanske var en följd af hans fantasi nyss förut, när han hörde psalmen. Ett ögonblick var han frestad att fråga, om verkligen gamle Aron Bertila ännu intog sin forna hedersplats... men denne hade varit en jätte till kropp och själ, och den lille gubben, som stod här, såg godsint, något afsigkommen ut, som ett barn på nytt.

Husbonden Bertila tycktes ana grefvens nyfikenhet. Efter börens slut och den höfliga frågan huru grefven sofvit, ledde han sin gäst till den gamle och sade på svenska: — Gissa far, om ni kan, hvem denne herrn är!

Gubben blundade med ena ögat, som ej rätt ville tjenstgöra mera, och mönstrade grefven med barnslig nyfikenhet. — Känner inte, känner inte, — sade han, skakande på hufvudet. — Har sett många förnämra herrar i mina dagar och varit i ärliga nappatag med dem, men nutidens gossar ha vuxit ifrån mig... Ståtlig karl, tre alnar och tre tum så visst som en. Jag trodde, att det slägtet vuxit bort numera, ty nutidens folk är bara hackor, bara hackor, inte så mycket värdt som en gammal stigbygel... dig undantagen, Lasse, dig och bror din. Hvem är herrn?

— Är detta verkligen er far, min fars gamle vapenbroder? — hviskade grefven med synbar öfverraskning till Bertila.

*) Storkyro socken är finsk, således skedde allt på finska, men bröderne Larsson talade äfven svenska. Bertelsköld, likasom hela *den tidens* adel i Finland, både förstod och talade finska fullkomligt.

— Det är han, — svarade husbonden i samma ton.
— Räkna ej så noga med hans ålderdomssvagheter; Gud allena vet huru den af oss ser ut, som lefver till nittionio år.

— Nittionio år! — upprepade Bertelsköld.

— Ja, och åtta månader ännu dertill. Far är ej så bofallen, att han ej kan hålla ut hundratalet fullt, om vår Herre vill:

— Men, — sade Bertelsköld, i det han med rörelse tryckte gubbens venstra hand (hela högra armen var bortvissnad i följd af gamla blessyrer) — finns då ingenting hos mig, som skulle påminna er om någonting från er ungdom, — någon likhet med personer, som fordom med er delat goda och onda dagar?

Gubben höll handen öfver ögat. — Så mycket ser jag, — sade han, — att det är fint blod i gunstig junkern,

men icke är det Hornarnes blå ögon, eller Flemingarnes breda panna, eller Wredarnes örnnäsa, eller Stålhandskes björnramar, eller Wittenbergs sammanbitna läppar; — kroaten ride mig, om junkern är hvarken svensk eller finsk, men tysk är han, bayersk race, någon liten nunna... Gud förlåte mig, gamle dragon, jag kommer så in i de tiderna, att... blitzdonnerpapp... der är en, som jag känner igen i den förnäma underläppen och i det der djupa, mörka draget öfver ögonen. Det var den skönaste qvinna vår Herre skapat... näst mor din, Lasse... Men hvem är då junkern?

— Bernhard Bertelsköld, son till Gustaf Bertelsköld, er gamle vapenbroder!

— Bertel—sköld... sköld? — efterstafvade gubben. — Jaså, jaså, Bertelsköld? Bertels son är du? Och icke mera lik din far, än en ungersk fåle liknar en holsteinsk fuchs! Men det är detsamma, kom, låt mig omfamna Bertels son, du är goda två tum längre än far din, pojke! Ja, ja, den lille Bertel har jag burit på mina armar, och vi ha mer än en gång klappat kroaterne bruna och blå. Hvar hade du varit, min junker, om jag ej kommit i rättan tid, när bayerske bönderne höllo på att steka far din lefvande? Dam! Jag lät stänga dörrarna och... nej, då hade vi gladare äfventyr, min son! Mins du den der julnatten i Würtzburg, när vi stängde den skurken jesuiten i hans egen skattkammare, och när du narrade mig att dricka bläck, och när jag messade latin för munkarne och vi redo bort med flickan midtför deras näsa? Jo, jo, gunstig junker, tillstå, att du tog långa steg den gången öfver borggården! Och blitzdonner, vid Lützen, när du fick det der rippet af Pappenheims huggvärja tvärs öfver venstra tinningen, och när de bofvarne ryckte mig af hästen och drucko ut allt mitt vin... Gud signe kungen! En sådan kung drager aldrig mera svärd ur bälte... och... men hvarför har du ej låtit höra af dig på så länge, min lille pilt? Bara kärleksgriller, jo, jo, ungdom rasar och ålderdom karbasar... Lasse, gif mig tjärnmjölksstopet!

På en gång lifvad och mattad af sina minnen, nedsjönk den lille gubben, hemtande anden, på bänken, medan sonen räckte honom hans älsklingsdryck. — Käre far glömmmer, — sade han, — att general Bertelsköld är död för

fyrtio år sedan och att detta är hans son grefve Bernhard, som ej heller är något barn numera.

— General Bertelsköld? Grefve Bernhard? — upprepade den gamle mekaniskt. — Jaså. Känner icke de herrarne. Men väl mins jag en afton här i stugan... när gamle Aron skänkte oss gården... herre, om ni är Bertels son, så bör ni veta, att jag bjöd far eder gården tillbaka, när bondekonungen lade sina ögon till, efter det sved mig i hjertat att taga från min stridsbror hans rättmätiga arf, men han lät helsa tillbaka med Nils Kristerson, den hurtige sergeanten, som ljög sju stugor fulla på en aftonqvist, att han tagit sju eller åtta furstendömen i Tyskland för egen räkning, och att jag gerna kunde behålla mullvadsgropen i Storkyro... Basta, efter så är, sad' jag, så behåller jag den...

— Vill ni ha godheten visa mig min farmors graf! — afbröt grefven, angelägen att komma ifrån det kinkiga ämnet, som redan samlat ett moln öfver husbondens panna.

— Jag skall sjelf följa herr grefven, — svarade Bertila, glad att i rättan tid komma från gubbens pjoller. — Men vi ha dit en fjerdedels mil, och medan hästarna spännas för, kan herr grefven hålla till godo litet husmanskost.

Verkligen rykte redan en varm välling på det stora bordet i stugan, och grefven lät icke bedja sig, i det han då och då vexlade ett vänligt ord med den äldste Larsson, hvilken så kommit in i de forna tiderna, att han glömde allt annat omkring sig, till och med den stränga gudaktighet, som fordrades i detta hus och som i långa år hade bortskymt de förra lättsinniga tankarna i den gamle dragonens själ. Så stark är dock minnets makt, isynnerhet för den ålder, som lefver blott i det förgångna, att godt eller ondt från en senare tid, om än aldrig så omsorgsfullt inlärdt, viker för den, och den gamle kämpen utsträcker hänförd sin domnade arm — hans krycka blir ett svärd — hans timglas skummar af forna bågares must!

Storkyro kyrka är bygd år 1304. Redan vid tiden för vår berättelse stod hon lik ett vördnadsvärdt minne från fordom på den bördiga slätten vid Kyro elf. Seklerna tycktes omärkligt ha halkat ned utför hennes spetsiga branta tak; förgångna tider blickade ut genom de små

fönstren, der ännu mången ruta satt målade qvar från katolska tiden.

Rundt omkring hade man inhägnat de dödas gård. De förnämligare begravos under kyrkans golf. Bondekonungen Aron Bertila hade likväl för sig och sin släkt afsagt sig denna utmärkelse. Stolt under lifvet, var han i döden ödmjuk. I nordvestra hörnet af kyrkogården hade han valt sig en särskildt inhägnad plats. En slät sten med bokstäfverna A. B. och årtalet 1638 var hans minnesvård. Till höger om sig hade han en sten med den enda bokstafven E; det var hans dotter Emerentia, Bertelskölds farmor; till venster visade en tredje sten med bokstäfverna L. L. den förste Larssons hvilostad. En stor, redan femtioårig gran bredde sina lummiga grenar öfver dessa hjertan, som fordom klappat så högt i lifvets strid och nu ej klappade mer.

Bertelsköld böjde sig ned och kysste den mossiga stenen öfver hans ättemoders graf. Derpå stodo båda männen en lång stund tysta. Grefven upptog sin plånbok och aftecknade stället, — på det att hans barn, — sade han, — aldrig skulle förgäta, att de härstammade från en bondedotter.

Nu yppade Bertelsköld afsigten med sin resa, Majniemis nöd och sin önskan att köpa säd till hvad pris som helst. Bertila teg. Vid det de gingo ut från den ännu till hälften snöbetäckta kyrkogården, pekade Bertila på ett mörkt föremål, som låg ej långt ifrån kyrkodörren. Bertelsköld ryste. Det var en qvinna, som tryckte i sin stelnade famn två döda barn, — alla tre omkomne af hunger vid trappan af nådens och barmhertighetens tempel.

— Ni ser nu sjelf, om jag kan, om jag bör gifva er något af hvad än finnes qvar, — sade Bertila.

Detta argument var gripande. Bertelsköld svarade ej derpå. Dystre återvände båda till gården.

Men här möttes båda af en oväntad syn. Det största magasinet var öppnadt. Drängarne voro sysselsatte att lasta sex lass med rågsäckar, hvilka de med mycken omsorg kringstufvade med gamla linnelumpor, så att lassen hade utseende af lumplass, hvilka stundom afgingo härifrån till Åbo och derifrån till Stockholm, ty den tiden fanns ej ett enda pappersbruk i Finland.

Ättemoderns graf.

— Hvem har understått sig detta? — utropade Lars Bertila vid denna åsyn, utom sig af vrede.

— Det har jag gjort, Lasse! — svarade den lille hundraårige gubben, i det han framlinkade så grå af damm, att man kunnat taga honom för en magasinsråtta, eller åtminstone för en tomtegubbe, som bevakade magasinets skatter. — Ja, det har jag gjort, — upprepade han: — grefvens förvaltare har berättat mig huru saken hängde ihop. Hvad betyda sex lass råg för dig, Lasse lilla! Vill du då, att min vän Bertels son skulle möda sig ända hit, för att återvända med tomma händer?

— Ha vi råd att föda utsocknebor, när våra egna dö af svält? — genmålde Bertila, i det han hviskade några ord i örat åt en af drängarne.

Den lille gubben syntes i hast föryngrad. — Jaså, — sade han och trädde sonen närmare; — du ämnar ej lyda far din, pojke! Blitzdonner, en otacksam slyngel är du och har icke ruter för två öre i kroppen på dig. Tänk uppå, att allt hvad du eger och hela gården och allt hvad vi här se, det skulle ha varit Bertels rättmätiga moderne- arf, och det skulle nu ha tillhört Bertels son i fädernearf, om icke gamle Aron i tiden skänkt det åt oss. Och nu kommer densamme Bertels son och vill köpa säd af dig för hårda silfverpengar, emedan hans stamgods svälter ihjäl, — och då skäms du ej, dumma pojke, att tala om utsocknebor och vägra att sälja hvad du borde ha bjudit honom utan betalning! — Fy, Lasse, jag blygs för dig, du har aldrig varit soldat, en mullvad är du, som borrar i jorden och ej förstår dig på leben och leben lassen, som en ärlig kavaljer. Gå nu in och knysta icke, pojke; jag skall besörja om hela transporten.

— Far är galen af ålderdomssvaghet, — mumlade den sextioårige "pojken"; men så stark var hans vörndnad för fadern, att han icke gjorde vidare invändningar, utan följde grefven in och lät pålassningen hafva sin gång. I god tid på förmiddagen voro fororna i ordning. Bertel- sköld erbjöd betalning efter tjugu riksdaler tunnan och frågade, om Bertila önskade mera. — Nej, — sade denne; — jag har sagt, att jag ej säljer säd, men jag skänker er den.

— Och jag mottager ej någon skänk, — svarade grefven stolt. — Här äro penningarne.

Den rike bonden var ej känslolös för blänkande silfver. Men han vägrade envist. Slutet blef, att köpesumman skulle tillfalla Storkyro sockens fattige.

Bertelsköld åt ännu middag i sin faders barndoms hem. Derpå bytte han dräkt, förklädde sig till bonde och begaf sig på väg med förvaltaren mäster Pehr och några lejda karlar, hvilka alla skulle passera för folk, som förde lumpor till Åbo. Skilsmessan från gården var höflig, om också ej hjertlig. Den siste, som skakade grefvens hand, var den gamle dragonen. — Farväl, Bertels son, — sade han. — När du reser, tycker jag mig se ett sekel resa bort med dig. Blitzdonnerkreutz-pappenheim, nu är det tid för den gamle salbrutne dragonen att söka upp sina kamrater på Breitenfelds åkrar och i Lützens diken. Gud bevare konungen och fäderneslandet, hurra!

14. Majniemi slott.

refve Bertelskölds resa genom landet med de sex spanmålslassen var, som förvaltaren anaf, ej utan vådor: om de uthungrade skaror, som mötte de resande öfverallt, hade misstänkt hvad der doldes under lumporna, hade frestelsen troligen blifvit för stark. Den största försigtighet måste iakttagas, och ingenstädes vågade man stadna, der större folkhopar kringsvärmade. Blott i enstaka gårdar vågade man stundom rasta. Och så fortgick resan lyckligt, ehuru under stora besvärligheter.

Oaktadt grefven gjorde allt för att påskynda färden, var det honom omöjligt att hinna fram till Majniemi förrän på eftermiddagen den 14 Mars, då godset skulle afträdas. De få timmar han dröjde öfver tiden kostade honom dyrt. Han kände icke vid sin afresa förrättningsmannen, som å kronans vägnar skulle öfvertaga godset, anställa syn och värdering, jemte ortens domare, och i allmänhet bevaka kronans rätt. Till sin häpnad erfor han det nu. På vägen, ett stycke från gården, mötte honom en trasig, förvildad, af hunger förtärd gestalt, i hvilken han med möda igenkände Lampi-Maths, densamme, som alltifrån barndomen bar ett så outsläckligt hat till bondeplågarne. — Ni kommer i lagom tid, ers nåd, för att se Nils Janssen sköfla er egendom, — skrek karlen emot honom. — Vill ni, så vänder jag om med er och kramar korpen ihjäl midti hans rof?

— Nils Janssen! — utropade grefven.

— Ja, just han är nu höga kronans ombud, — svarade Lampi-karlen. — Ers nåd kan tro, att han sköter sin sak med besked. Aldrig har jag sett en rackare så förnöjd. Han riktigt gnuggar händerna af glädje; han vore i stånd att äta hela Majniemi och Lampi och Arvio byar som stek och gurka. Kör på bara; syn har redan gått öfver slottet, och nu går den öfver byarna.

Mannen hade rätt. Der hade en mörk fientlig makt dragit fram öfver slottets herrlighet. Ingenting var förstördt, ganska litet var flyttadt, skenbart var allt sig likt, men der lyste ett kainsmärke, ritadt med krita, på alla föremål, utvisande att löst och fast blifvit värderadt, och detta i flygande hast. Grefven tog en hastig öfversigt af fiendens framfart. När han kom till stora vapensalen, stannade han, betagen af vrede och förödmjukelse: öfver hans faders porträtt i kroppsstorlek och öfver Bertelsköldska vapnet derunder var skrifvet med höga bokstäfver: 15 daler silfvermynt!

Vi ha mer än en gång sett, att grefve Bertelsköld hade ett hetsigt och eldfängdt lynne i arf, ehuru han ofta förstod att beherska det i rättan tid. Men denna gång blef han så uppbragt öfver den forne tjenarens beteende, att han öfverskred kloketens gränser.

Han lät borttaga alla kritmärkena från sitt värderade lösörebo och afbidade med skenbart lugn Nils Janssens

återkomst från synen i byarna. Denne kom först emot aftonen och trädde modigt in, åtföljd af ortens domare med Åbo hofrätts fullmakt. Grefven mottog honom sittande i den s. k. gröna salen af nedra våningen. Vare sig af gammal vana, eller af den vördnad, som den stolte ädlingens hållning ovilkorligen ingaf, — alltnog, Janssen stannade vid dörren och tvekade ett ögonblick. Utan att bevärdiga honom med en blick, vände sig grefven till domaren och anmärkte, att synen i hans frånvaro vore olaglig, emedan rättegångsbalken stadgar att, derest endera parten vid syn uteblifver, domaren må utfästa annan dag, då syn må för sig gå, derest ej laga förfall mellankommer.

Janssen skyndade sig att svara: Majniemi vore allaredan i Mars förlidet år dömdt att som pantegods till kronan återgå och att, sedan kunglig majestät beviljat dermed ett helt års uppskof, intet vidare dröjsmål kunde komma i fråga.

Domaren bejakade detta. Grefven anmärkte vidare, allt vänd till domaren, att syn å jordegendom enligt lag borde hållas mellan walborgsmessotid och allhelgona, eller ock vid bar mark, följaktligen icke nu, när marken ännu till en stor del var snöbetäckt. Janssen invände häremot, att samma skäl gälde, som mot förra anmärkningen, och att grefven dessutom icke besvärat sig, ehuru han fått del af synetiden. Härtill jakade domaren, som förut.

Grefven anmärkte slutligen, att då kunglig majestät efterskänt kronans förmenta fordran af godsets afkastning tillföre och grefven således, i det han afträdde jordegendomen, hade full eganderätt, utan afkortning och vidare skuld, till all här befintlig lösegendom, såsom ock till slottsbyggnaderna, dem hans salig fader af egna medel uppfört och han sjelf förökat, vore allt slags utmätning eller värdering af annat än jorden och nödiga åbyggnader obefogad och skulle icke af honom tillåtas; ja, han ville ock fordra ansvar för att man under hans frånvaro inträngt i hans hus och der på ett otillständigt sätt åsatt märke å saker, med hvilka kronans rätt ej hade att skaffa det ringaste.

Detta hade Janssen utan tvifvel förutsett, ty han framdrog med illa dold skadeglädje ett nyss uppsatt koncept

till syneinstrument, hvaraf utreddes, att egendomens skog sedan 1644 minskats till hälften...

... — Men detta, — inföll grefven med häftighet, — har skett till det mesta för nyodlingar; och det måste väl räknas mig till godo, att egendomens odlade mark sedan nämnda år blifvit nära fördubblad.

... — Och dessutom, — fortfor den oblidkelige exekutorn, — har en betydlig sträcka mark blifvit inhägnad till jagtmark, utan all nytta för egendomen, samt en mängd andra här specificerade försummelse blifvit upptäckta, hvilket allt måste rubriceras som vanvård af pantegods med thy åtföljande ersättningsskyldighet; i följd hvaraf det komme att på kunglig hofrättens utslag bero, huruvida ej härtills vordne disponenten af Majniemi vore skyldig att med en ganska betydande summa ersätta kronan för missvårdandet af dess jord. Och har exekutor därför, med domarens bifall, pröfvat skäligt vara, att tills vidare, och intill dess målet utredt blifvit, belägga med qvarstad grefvens här befintliga lösegendom samt densamma förslagsvis värdera, allt under förbehåll af rättspröfning som vederbör... Och — tillade Janssen försmädligt — torde grefven, i följd häraf, finna det billigt att, till betryggande af höga kronans rätt, alla rummen i slottet genast förseglas, hvar emot kronans ombud ej ville förmäna gårdens tjenare att tills vidare bebo sina rum, äfvensom grefven att ditflytta, om han så funne för godt... ej heller ville exekutor vägra grefven att ur slottet medtaga nödige gång-, säng- och linnekläder, jemte matvaror, hvilket dock allt borde ske i rättens och fullmäktiges närvaro...

Var det Janssens mening att verkligen spänna bågen så högt, att den måste brista, så vann han sitt ändamål. Sedan Bertelsköld hört honom till slut, fattade han en ringklocka. Mäster Pehr trädde in, och i dörren bakom honom syntes Lampi-Maths. — Kasta den der oförskämda karlen utför trapporna, och kör honom på porten! — lydde grefvens korta befallning.

Den verkställes i ögonblicket — oaktadt Janssens, oaktadt domarens protester "på höga kronans vägnar". Det sägs till och med, att Lampi-karlen bastonerat kungliga ombudet Janssen med en vidja.

Sådana qvarlefvor af feodaltrots mot kronans makt brukade Carl XI:s regering med största stränghet beifra.

Landshöfdingen i Åbo hade i detta afseende stränga instruktioner, och det dröjde ej längre än till middagstiden dagen derpå, innan ett kommando militär af 50 man, på Janssens requisition, stod utanför de stängda portarne af Majniemi slott för att skaffa den verkställande makten behörig åttlydnad.

Det är möjligt, att grefve Bertelsköld ångrade sitt förhastande. Men hellre än att underkasta sig den forne tjenarens öfvermod, beslöt han att våga det yttersta. Han beväpnade sitt folk, tolf eller femton honom oinskränkt tillgifne män, och lät en parlamentär gå ut med tillsägelse, att han öfverlemnade slottet endast med vilkor att ingen finge vidröra hans löseegendom, med hvilken, efter lag och rätt, kronan hade ingenting att skaffa. Svaret blef, att grefven borde gifva sig på nåd och onåd.

Nu var slottet väl ej hvad man kunde kalla en fast plats, isynnerhet emedan trädgården, omgifven blott af en låg mur, sträckte sig ända inunder fönsterna af façaden åt sjösidan. Men i fönstren placerade grefven skarpskyttar under mästern Pehrs befäl, medan hufvudstyrkan försvarade den af stenhus på tre sidor kringbyggda borggården, som på fjerde sidan hade en hög mur med en hufvudport och två gångportar, en på hvardera sidan. De belägrande voro till antalet tre gånger starkare, men deras öfverlägsenhet minskades af fruktan för landtfolket i Lampi och Arvio byar, som lydde under godset och der grefven var högeligen älskad, isynnerhet sedan det blef bekant, att han hemtat spanmål till lindring i den svåra hungersnöden. Större delen af denna spanmål hade han qvällen förut låtit utan ersättning utdela i båda byarna. Knappt visade sig soldaterna, innan en ung gosse, utskickad af byamännen, smög sig in genom trädgården och förde till grefven det budskap, att 40 män, beväpnade med yxor och liar, voro färdige att angripa militären i ryggen, om den försökte att storma slottet.

På denna beskickning svarade Bertelsköld så, som man af hans ädla tänkesätt kunde vänta. Bönderne förmanades strängeligen att hålla sig stilla i sina hus och icke utan gagn draga ofärd öfver sig. Denna tvist rörde icke godset, ty det vore numera utan gensägelse kronans; den rörde allenast grefvens enskilda person, som ej kunde mot lag och rätt skymfas genom seqvestrering af hans

egendom, der det icke vore utredt, att han stode i någon skuld till kronan. Med detta besked affärdades budet. Likväl hade Bertelsköld den försigtigheten att med samma lägenhet skrifva till landshöfdingen i Åbo, baron Creutz, och, så godt tiden medgaf, redogöra för tvistens orsak samt anhålla om hans mellankomst för att undvika blodsutgjutelse.

Nils Janssen deremot såg sina planer lyckas, den ena efter den andra: det behöfdes nu blott att få våldsamerheter i gång, tvinga grefven till väpnadt motstånd mot kronans myndighet och sålunda göra honom saker till högmålsbrott. Fördenskull lät han samla så många stegar, som kunde åtkommas, och medan några af hans folk fingo ordres att företaga ett låtsadt anfall mot hufvudporten, skickades hufvudstyrkan i trädgården, för att på stegarna komma upp till fönstren i nedra våningen, sönderhugga fönsterluckorna, som voro af trä, och på denna väg inträda i slottet.

Men grefve Bertelsköld, som utstått mången värre belägring under sin skiftesrika lefnad, genomskådade sin fiendes plan och beslöt att förekomma den, om möjligt, utan blodspillan. Han hade några år förut från Holland hemfört en den tiden ny uppfinning, tre stora brandsprutor för slottets behof. Dessa lät han uppföra i tredje våningen och rikligen förse med iskallt vatten ur slottets brunnar. Den lilla garnisonen förändrades så, att blott tre man bevakade gården och hade befallning att vexla lösa skott med de angripande, medan hufvudstyrkan, understödd af slottets qvinliga invånare, placerades dels vid sprutorna, dels i fönstren af andra och tredje våningen, som saknade luckor.

Först klockan sex på aftonen voro de belägrande i ordning och ryckte fram. Janssen uppläste utan tvekan dithörande §§ af Missgerningsbalken: "Hvilken som upphissar och styrker menige man till olydno mot konungen eller then som å Öfverhetens vägnar bjuder och befaller; miste lif sitt. Kommer ther af uppror; hafve förverkat både lif och gods. Samla sig män tillhopa och sätta sig upp mot Konungens eller thes Befallningshafvandes bud; tå straffes upphofsmanen som förr är sagdt, och af the andra miste, efter lott, hvar tionde man lif sitt, och plichte the öfrige hvarthera med fyratio par spö, eller en månadhs

hächte vid vatten och bröd“ etc.*). Hvarpå de tredskande ännu en gång uppmanades att gifva sig på nåd och onåd.

Då härpå intet svar följde, företogs stormningen. Fördelningen utanför porten larmade, skrek och sköt i luften, medan de tre slottskarlarna, under Daniels befäl, sökte med lika larm dölja sin ringa styrka. På gifven signal rusade hufvudstyrkan in i trädgården, reste upp stegarna och redde sig att sönderhugga luckorna. Men under detta arbete kom ofärden öfver dem i skepnad af iskalla duscher, liksom fallna från skyn. Sprutorna gjorde sin sak förträffligt. Deras strålar, nedåt riktade, voro så starka, att de bortsopade man efter man från stegarna, och lungvåte, svärjande och skamflata smögo sig de stormande en efter annan sin kos.

Nära nog hade hela den fruktansvärda belägringen upplöst sig i löje och stickord. Der vankades föga artigt skämt från den segrande garnisonen, isynnerhet dess qvinliga garde. — Mera soppa, mera soppa åt kronans svältingar! Törstig går ingen från Majniemis port! Kältringar, som ni ären, pysslingar, hedningar, ha ni nu blifvit döpta? Se åt, kamrat, om du är torr bakom öronen! Grymta lagom! Stick in spettet, rofskalare, eller stick dig sjelf på spettet, färdigskållad, som du är, utsvultna kronobest! Du trodde väl, att det gick lika lätt uppför Majniemis stegar, som upp till tösernas loft om lördagskvällarna!

Med dessa ord och dylika komplimenter trodde man sig ha affärdat den retirerande fienden. Men Nils Janssen var ej den man, som stadnade vid halfgjordt arbete. — Och det kan du tåla, du? — hviskade han till en soldat, som svärjande retirerat bakom en gammal ek. — Mesar ären I och inga ärlige knektar, om I låten alla tokar hutla med er. Ser du gynnaren i fönstret af andra våningen? Det var han, som . . .

Soldaten, våt och förargad, behöfde ej mer än ett halfqvädet ord. I blinken grep han geväret, stödde det mot eken, sigtade och sköt. Skottet träffade Lampi-Maths i axeln.

— Blef någon sårad? — ropade derinne grefve Bertel-sköld, som igenkände den välbekanta musiken af en kulas hvinande.

*) Fältskärn begick här en anachronism, ty han citerade efter 1734 års lag.

— Nej, — svarade Lampi-karlen, bitande hop tänderna. — Nils Janssen har skickat en ärt mot fönstret; han skall få en böna tillbaka.

— Vid ditt lif — intet bly i mynningen! — befalde grefven.

— Bly! — genmälde karlen, grinande af smärta. — Ers nåd har ju varit så nådig och gifvit oss salt! — Grefven hade verkligen gifvit dem krut och gevär, men endast groft salt i stället för kulor och hagel. Lampi-Maths var dock för gammal skytt för att ej vara bättre försedd och smusslade oförmärkt ett par kulor i sitt gevär.

— Nå, skräm honom då, om du så vill!

— Skall ske, ers nåd! — paff, och för skottet damp, icke Janssen, utan soldaten, som i samma stund lutade sig fram om f. d. hofmästaren.

— Olycksfågeln, hvad har du gjort? — ropade Bertelsköld.

— Bom, ers nåd! Jag sigtade på en korp och fälde en gök. Hvad skulle jag fuska hin i handtverket? Allt svart vill han behålla för egen räkning, — och dermed linkade karlen bort att förbinda sin axel med ett gammalt förkläde. Orolig för följderna, lät Bertelsköld afväpna de minst pålitlige af karlarne och skickade ut att fråga om skottets följder. Man svarade, att soldaten blifvit skjuten genom bröstet och sannolikt ej hade många timmar att lefva. Ingen sömn kom den natten i grefve Bertelskölds ögon.

Janssen hade emellertid vunnit sitt ändamål. Sedan han tagit vitnen på, att soldaten blifvit skjuten genom ett af slottsfönstren, drog han sitt folk tillbaka utan vidare anfall och tog nattqvarter uti prestgården.

Följande dag på förmiddagen infann sig landshöfdingen baron Creutz på stället och underrättade sig noga om förloppet. Soldaten lefde ännu. Bertelsköld lät genast öppna slottets portar. — Min baron, — sade han på fransyska, — ni är en rättskaffens ädling; jag anförtror utan fruktan min sak i edra händer. Undersökningen skall dessutom utvisa, att första skottet lossades af soldaterna.

— Jag beklagar er uppriktigt, min grefve, — svarade baron Creutz på samma språk. — Hvad lagen förmår, skall ej underlåtas, men — här sänkte veteranen sin röst — ni vet så väl som jag, att en enväldig konung aldrig kan hafva orätt. I en sådan ömtålig sak, som en

reduktionsfråga, fruktar jag, att den, som vågat motsätta sig de exekutiva myndigheterna, måste draga det korta strået. Det gäller här mer än er och mig och, tyvärr, mer än sjelfva lagen, det gäller den princip, som nu sitter vid styret, — och ni är anklagad för myteri, min grefve! Jag är tvungen att arresterera er och alla edra tjenare.

— Jag följer er, — svarade Bertelsköld. — Här är min värja. Obebläckad lemna jag den, och jag lemna den i den ädlaste hand jag under dessa omständigheter kunnat hoppas.

Man kan föreställa sig den bestörtning, som uppstod på Majniemi. Slottet öfverlemnades i Nils Janssens händer, likväl sedan vissa rum, dem grefven önskade, blifvit förseglade med landshöfdingens sigill. Bertelsköld tilläts att medföra allt hvad han önskade. Alla manlige tjenare, som deltagit i slottets försvar, mäster Pehr icke undantagen, samlades för att föras till Abo slott, likväl utan bojor och band.

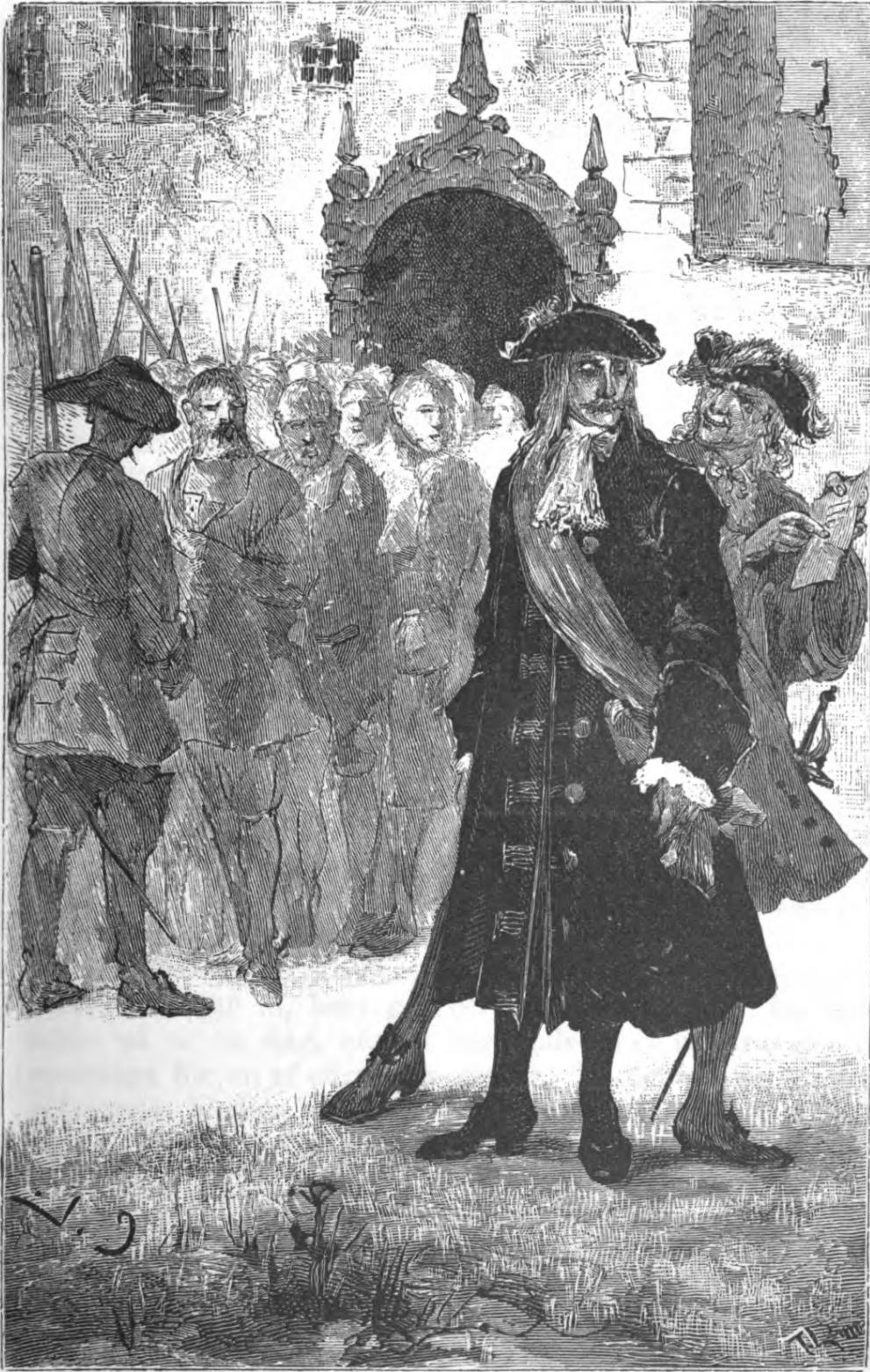
Medan detta föregick, närmade sig Janssen sin forne herre, bugande med en låtsad ödmjukhet, som i ett sådant ögonblick innebar det bittraste hårt. — Ers nåd, — hviskade han, — ni ser, att er ödmjuka tjenare är en ordhållen man. Jag har gjort er till tiggare; nu vanhedrar jag er och för er, min nådige grefve, så nära schavottens rand, som det är möjligt för en så högboren och förnäm herre som ni. Var lugn, jag har sört för ert bästa; jag skall äfven sörja för er familjs. Påminner ni er den natten, då ni på ett så höfligt sätt affordrade mig den der vackra bundten af skuldförbindelser, dem er nådiga grefvinna hade godheten utfärda åt "lakejen", som ni behagade uttrycka er? Er triumf var ej så fullständig, som ni trodde, ers nåd! Der återstod ännu en liten, helt obetydlig pappersbit, som är aldeles tillräcklig att blotta vissa husliga förhållanden och låta ana ännu mer — om det der "smutsiga hjertat", ni vet. Se här, läs sjelf — det är ju er grefvinnas egen hand, ej så?

Och Janssen höll framför Bertelskölds öga ett litet pappersblad, på hvilket stod att läsa:

"Janssen har att fordra 400 daler i silfver. Qvitteras. Ebba Kristina Bertelsköld, född Sparre."

— Skurk! Hvad ämnar du göra? — sade grefven uppbragt.

— Lagsöka grefvinnan naturligtvis. Derefter kommer ordningen till edra barn!... O min mor, du skall blifva

Bertelsköld och Nils Janssen.

hämнад intill tredje och fjerde led! — tillade mannen med förändrad ton, så dystert och skarp, att en ofrivillig rysning genomilade Bertelskölds leder.

— Och denne bof eger konungens ring! — utropade den olycklige grefven, som ej förmådde värja sig från sin tids vidskepelse.

— Ni vet således? — sade Janssen med låg röst. — Nåväl — då vet ni också min makt. Ah, grefve Bertelsköld, tror ni på det, som menniskorna kalla försyn? Lika godt — öde eller slump; vill ni veta huru förunderligt vedergällningens frö faller i missgerningens plogfåra! Fem år gammal, satt jag gråtande, hopkrumpen i en vrå af den jutländska bondstugan, samma qväll er far hade röfvat mig bort från min mor. Man hade gifvit mig ett hvetebröd: för detta pris ville man köpa af mig hågkomsten af det förflutna... Jag åt, ty jag var ett barn, men när jag ätit, grät jag igen, ty min mors klagan ljöd ännu beständigt i mina öron. Vid det jag då mindes huru hennes hjerta brast, uppstod ett häftigt gräl mellan de förnämde herrarne i bondstugan; två af dem drogo sina svärd och höggo af alla krafter till, för att förgöra hvarandra. Jag gömde mig förskräckt ännu längre in i vrån, jag darrade, jag blundade med ögonen för att ingenting se... då flög någonting i min famn. Jag tog med handen derefter... det var ett blodigt, afhugget finger, och på fingret satt en ring af koppar. Barn äro nyfikna; jag drog ringen af, jag gömde den, oakadt jag hörde den eftersökas. Så liten jag var, förstod jag dock att bevара den, ty med den förenade sig minnet af en förskräcklig dag. Först långt derefter fick jag veta dess makt; det var ni, herr grefve, som yppade den; jag lyssnade på er en dag, när ni berättade dess historia som en sannsaga för en af edra älskarinnor. Då förstod jag hvarför röfvarens blodiga finger föll i min famn, och jag märkte redan, att jag ovetande haft känning af ringens magt. Jag lyckades i allt... och jag skall ännu framgent lyckas, min nådige herre! Ser ni — och Janssen visade ringen — så här ser den ut, den lilla tingest, på hvilken er slägts öde beror! Icke sant, ni ville köpa den tillbaka för hälften af er återstående lefnad?... Ah, förlåt, jag glömde, att ni är anklagad för uppror emot er herre och konung. Lycklig resa, herr grefve!

15. Konungens ring.

Nära sex veckor hade förflutit, och man befann sig nu i slutet af April 1697. Grefve Bertelsköld bebodde som fånge två vackra rum, dem baron Creutz låtit för honom inreda i Åbo slott, och den ridderlige höfdingen hade icke ens affordrat honom hans hedersord, oaktadt grefven hade frihet att gå och komma hvar han behagade inom slottets område. Bertelsköld begagnade föga denna frihet. Hans lynne var sorgset och förstämtdt; han hade ej på mer än en månad haft underrättelser från de sina i Sverige, ty postgången på Ålands haf var då sämre reglerad än nu, och det var ej sällsynt, att fyra till sex veckor förgingo, höst eller vår, utan någon direkt förbindelse mellan Sverige och Finland.

Grefvens och hans tjenares process handlades nu af hofrätten, och landshöfdingen hade, med de mildrande omständigheter saken medgaf, derom inrapporterat till konungen. Målet berodde till någon del på den skjutne soldatens lif. Blessyren var ganska vådlig; karlen hade fått båda kulorna i bröstet, och blott den ena ficks ut. Mot allas förmodan stod han dock bi, och efter att länge hafva sväfvat mellan lif och död, begynte han småningom åter repa sig. Häraf fördröjdes målet ytterligare. Under tiden sutto någre af grefvens tjenare häktade i slottet, men de minst komprometterade hade man släppt lösa, och det af ett ganska eget skäl: höga kronan hade ingen mat att gifva dem. Den värst anklagade, Lampi-Maths, hade lyckats komma på flykten och var ej återfunnen.

Oro och sorger nedlade slutligen grefve Bertelsköld på sjukbädden. Hvarje dag betraktade han genom sitt lilla fönster slottsfjärden; så långt ögat nådde låg ännu is, och hoppets blå rand sågs ännu i fjerran. Nyheterna från hofrätten voro ej goda; hungersnödens fador rasade rundt omkring; grefven tyckte sig stå öfvergifven af hela verlden, och den förr så starke mannen föll, bruten till kropp och

själ, i ett svärmod, ur hvilket icke ens landshöfdingens granlaga omsorger förmådde rycka honom.

— Min ätts stjärna är nedgången, — suckade han; — jag sörjer mig icke sjelf, jag sörjer mitt namn och mina barn.

— Sörj icke, — sade en huld qvinnoröst:

“Den på Gud tror,
Han trygger bor
I alla sina dagar.“

Grefven vände sig om. Denna röst var honom så kär och så bekant, som ett minne från längst förflutna ungdomsdagar. Vid hans sida stod Greta, fader Johannes' hustru från Majniemi prestgård, hon som vi återsågo i början af denna berättelse. Hon betraktade honom med sina goda, innerliga ögon, som ännu i ålderns friska höst hade bibehållit hela sin glans och i hvilka nu, mot hennes vilja, en glimmande tår höll på att smyga sig fram. — Sörj icke! — upprepade hon. — Gud allsmäktig är den, som åter vänder sorgen i en bättre glädje, än det syndiga hjertat förut hade makten till.

Det förekom Bertelsköld, som hade hans goda engel kommit, lik en stjärna mellan de mörka moln, som skymde framtiden för hans syn. — Är det du, Greta? — sade han matt. — Gå tillbaka till ditt glada hem; mig ha alla öfvergifvit, utom sorgen allena. Ditt hem, — stackars mor! Jag glömde, att jag kanske beröfvat dig din käraste son!

Greta försökte att le med det samma goda löjet, som fordom flög likt solstrålar kring allt, som omgaf henne. — Nu är grefven för obillig, — sade hon. — Det finns så många, som hålla af grefven, både här i landet och der borta på andra sidan hafvet. Och om de än ej funnes, så mins grefven hvad svarta Jane fordom spådde åt oss i kojan: jag skulle vara den sista, som blefve er trogen, sade hon... Jane tokades ibland, det är ej värddt att tänka derpå.

— Den första och den sista, — genmälde grefven tankfull. — Hon spådde sant: mins du, hon sade mig äfven, att jag en dag skulle falla genom mig sjelf. Nu har jag fallit... Majniemi har fallit... min ätt skall också falla.

— Ni är sjuk; då komma beständigt sorgsna tankar. Jag kom hit för att se efter min stackars Pehr, men gossen är rask och vid godt mod, på honom går ingen nöd. De mina der hemma äro också vid helsan. Lofva mig därför, att jag får vårda er, tills ni återvunnit er helsa.

— Goda, trogna vän! Blif qvar, om du vill, det dröjer ej länge. Min mor dog af en hjertsjukdom; jag igenkänner mitt modernearf, och det är obotligt för nutidens läkarekonst. En annan tids konst skall kanske lyckas deri.

— Ni får ej tänka beständigt derpå. Jag har en nyhet, som ej är af de glada, men som skall gifva er något annat att tänka uppå. Vet ni väl, att Nils Janssen är död?

— Janssen död! — utropade grefven med häftighet.

— Stilla, annars berättar jag ingenting, Ja, det skedde i förrgår. Han huserade som en riktig tyrann på Majniemi, och som stor medgång föder högmod och öfverdåd, så begynte karlen att dricka vin mer än godt var, det han aldrig gjort förut. Nu hände sig i förrgår, som var en söndag, att han kom drucken till prestgården och bjöd sig sjelf på middag, efter der knapt fanns mat åt en rätta i det usla slottet, sade han. Far och jag voro tvungne att hålla god min. Men vid bordet skröt Janssen öfver sin stora lycka här i verlden, huru ingen kunde stå honom emot, ty han hade en talisman, sade han, och den gjorde honom ööfvervinnerlig i allting. Och derpå framdrog han en ring, som han visade oss...

— Ringen! ringen! — upprepade Bertelsköld.

— Ni vet, att far är icke att skämta med, när man trotsar Guds ord och ära i hans närvaro. Utan att sky den mäktige mannens vreda blickar, begynte Johannes att strängeligen bestraffa honom för trolldom och förbund med djefvulen, och efter som der samlades många fattiga till oss för att, som vanligt, få mat och allmosor på söndagen, så fylles stugan efterhand med folk, som med förundran hörde på fars straffpredikan. Nu skämdes väl Janssen för folket, tror jag, ty rätt som det var, slog han om i en annan ton, begynte skratta och svor på, att allt hvad han berättat om ringen vore bara ett gyckel, och deri vore intet sant ord, ty ringen hade ej mera kraft, än ett annat

stycke koppar, och vi vore bra narraktiga, som tagit hans ord för allvar.

— Menedare! Sade han det, Greta? Då var han förlorad, ty på samma sätt gick det — min far, ämnade grefven säga, men den sonliga känslan afklippte hans ord.

— Om det var därför, vet jag ej, — svarade Greta lugnt, — men på eftermiddagen for Janssen öfver till Janes holme och hade mycket folk med sig för att söka skatten — ni vet. Det var just på sista isen, och alla varnade honom att köra, men vild och galen piskade han på sin häst, och så brast isen...

— Och alla...?

— Nej, blott han ensam. Sex föllo i, men fem kommo upp igen. Den sjette var Janssen.

— Gud vare lofvad! — utropade Bertelsköld, och med ett djupt andetag vidgades hans lättade bröst.

Greta betraktade honom förvånad, nästan med stränghet. — Man tackar Gud, när en människa dör, — sade hon, — men det gör man för själens förlossning och för kroppens hvila efter detta lefvernets vedermöda. Man tackar ej Gud för sin oväns död. När syndaren fallit i sin förhärdelse, är det kristligare att nedkalla öfver honom den eviga barmhertigheten.

— Du har rätt, — sade grefven; — det var ett syndigt tackoffer. Men det var ej för min skull, det var för min hustru och mina barn. Denne man, om han fått lefva, skulle hafva tillintetgjort oss alla; jag skulle hafva gått från jorden med den vissheten, att mina käraste voro invigde åt ett oundvikligt förderf.

— Och det säger grefven som en kristen och som en man! — sade Greta, förebrående. — Har då Guds starka allmakts hand förlamats? Ni stod mot er ovän som människa mot människa och som man mot man. Och ni, som är så ridderligt stolt, ni har nedlåtut er att frukta honom!

— Jag har ej fruktat människor, — svarade grefven häftigt; — hundrade gånger har jag blottställt mitt lif och aldrig bleknat. Men denne mans hämd låg öfver oss med tyngden af en obotelig missgerning. Det är något förskräckligt att bortröfva ett barn, att döda dess mor med sorgen och att sedan bära ansvaret för detta barns timliga och eviga väl, som gått till spillo, derigenom att

det rycktes ifrån sin rot. Detta har min far gjort, — visst utan att ana dess följder, — men fädernes missgärningar straffas inpå barnen allt intill tredje och fjerde led... Du förstår nu hvarför jag fruktat. Säg mig, — och grefven fattade hårdt i hennes hand — hvad har det blifvit af konungens ring?

Greta syntes förlägen, nästan rädd. — Om ej grefven lägger sig vackert ned att hvila på bädden, — sade hon, — så går jag min väg. Är det skickligt af en sjuk, att så der sätta sitt blod i rörelse? Grefven har feber; det är bättre, att vi tänka på ett kylande läkemedel.

— Ringen! Ringen! — fortfor Bertelsköld. — Jag måste veta hvad det blifvit af konungens ring. Kommer han åter i främmande hand, så växer deraf en ny fara för min släkt en hel mansålder igenom.

— Säg mig, — sade Greta, mildt öfvertalande, — är det icke okristligt och hedniskt att tro på en sådan makt hos ett stycke koppar? Ni, som är så klok och så god, inser ni icke sjelf, att en sådan tro förnekar Guds allmakt, trotsar hans visa försyn och lägger människors lefnad, som dock ytterst beror af Guds faderliga hand, i händerna på ett blindt öde, utan rättvisa, likasom utan barmhertighet!

— Du lyckliga, fromma själ, du har rätt; hur gerna ville jag byta med dig din fasta förtröstan emot min vantro! Men du, som vet huru förunderlig makt der ligger i tron, du måste också veta huru förunderlig makt der ligger i vantron. Detta hexväsende, som fläckt vårt sekel, blef det ej en verklighet derigenom att människor trodde så fast derpå? Och så är det med konungens ring. Hexorna försvinna, och ringen förlorar sin makt, när man ej mera tror på dem — men ack, vi äro vårt sekels barn; jag kan ej göra mig lös derifrån, jag tror på ringens inflytande, och därför är detta för mig en så fruktansvärd verklighet. Jag vill veta hvar ringen är.

Greta gjorde ännu ett försök att leda bort tankarna från det farliga ämnet. — Är jag skyldig att hålla reda på edra ringar? — återtog hon med låtsad förtrytelse. — Det är nog, att jag hemtar er något annat, som man fann uti Janssens fickor, när länsmannen tog hans saker om hand. Här är en skuldsedel af grefvinnan; jag gissade, att ni vore angelägen om dess återfäende, och bad därför

min man lemna en motsvarande summa i pant, på det att ni utan vidare trassel må inlösa den. Gudskelof, att vi hade en liten sparpennning, som jemt räckte till.

— Detta var rätt och godt, Greta, — svarade grefven, i det han brådskande sönderref papperet i små bitar och hastigt tecknade några ord på ett blad i sin plånbok. — Skulle mig hända något dödligt, så se här det, som gifver dig säkerhet för edert förskott. Men nu, svara mig uppriktigt, ty du måste veta det: hvad har det blifvit af konungens ring?

— Jag bär honom hos mig, — svarade Greta motvilligt, när hon fann omöjligheten att komma från saken.

— Du har honom? Du har honom här?

— Jag har honom här.

— Så gif hit honom — fort! Jag har ej tid att vänta.

— Toka, som jag var, att alls komma till er! Hade det ej varit för er skull, så minsann jag gifvit min förlofningsring åt länsmanen i pant för den usla kopparbiten. Och nu har jag till tack, att er häftighet gör er dubbelt värre. Ni är ju blek som ett hvitt moln.

— Se här, — sade grefven med samma brådska, i det han ryckte från sitt finger en dyrbar ring — se här den klenod, som drottning Kristina gaf mig vid sin bortresa. Tag den, behåll den, men gif mig kopparringen! Jag har aldrig burit den, och jag måste likväl bära den på min hand, om också blott en minut, ty dess makt växer från slägte till slägte, endast den utan afbrott bäres af son efter far, från led till led; allt högre stiger då innehafvarens makt, — och i sjetten led blir han konung . . .

— Syndiga, verldsliga, fåfångliga begär efter makt och ära! Vänd edra tankar bort derifrån! Om det vore så, som ni tror, då vore ju ringen ett olycksarf, som beständigt skulle hålla er slägt fångslad vid denna verldens åtrå. Mins hvad er far blef genom denna ring. Jag har hört sägas, att han var god och ädel i sin ungdom, men på sistone fick synden makt öfver honom. Och ni sjelf, ni som aldrig burit denna ring, ni har förblifvit ädel och god, ända till dess att jag oförståndiga fört honom till er, och nu, fastän ni ej ser honom, ej har honom ännu, verkar han redan osynlig på er, så att ni

förgäter allt annat för ärelystnadens spöke; — o det är visst ett ondt spöke, när det så kan förvillan en man som ni!

— Det förstår du ej, Greta. Jag har ej lefvat och kämpat för egen fördel; mina söner skola ej heller göra det. Vi lefva för en idé, — för jemnvigten mellan konung och folk, mellan envælde och mångvälde, mellan tyranni och anarki, genom adelns förmedlande ställning emellan båda, — och *dertill* behöfva vi makt, mycken makt! Inser du nu, hvarför jag måste hafva konungens ring?

Gretas ögon fylles af tårar. — Jag är en fattig, olärd qvinna, — sade hon, — jag förstår ej mycket af denna verdens strider. Jag förstår endast det, att allt, som drager människans sinne bort ifrån Gud och det eviga till ändliga, förgängliga ting, det är synd och förderf och af ondo. Efter jag ej kan beveka ert hjerta på annat sätt, så vädjar jag till er ungdomstid. Det är nu ett och fyratio år sedan vi möttes en dag uti Janes stuga. Jag hade er den tiden mycket kär, grefve Bernhard, och ni sade detsamma åt mig. Mins ni, att ni i er ungdoms oförstånd begärde mig, er fars förvaltares dotter... till hustru?

— Ja ja. Det var den lyckligaste tid i mitt lif. Och du, den fattiga flickan, vägrade...

— Jag sade till er: Bernhard skall glömma mig, och jag skall tänka på honom såsom fågelen om vintern tänker på den sommar som var. Men ni försäkrade, att ni aldrig i verden skulle hålla af någon annan än mig. Derom höllo vi vad. Ni ville hålla drottning Kristinas ring mot en blåklint, som jag bar i min halsduk. Det är för mycket, sade jag, men om Bernhard förlorar, så gif mig er fars koppar-ring. Det lofvade ni, och Jane skulle spå, för att afgöra vadet. Mins ni hvad hon spådde er?

— Jag tror, att de voro sjutton... O, Lodoiska, jag såg dig i natt!

— Två hade varit nog för att tappa vadet, och Jane spådde sjutton. Har hon spått sant?

— Hon spådde för litet. Jag har ej varit dig värd.

— Ni var ung, rik, skön och förnäm. Låtom oss ej mera tala derom. Men när ni gick förbittrad bort och förklarade, att Jane spått sexton gånger lögn, då sade ni till mig dessa ord: — Koppar-ringen blir din!

— Ringen var då min fars...

— Och nu är den er, grefve Bernhard. Ett löfte är heligt. Alltså är ringen min, ty ni har förlorat vadet.

— Begär hvad du vill... blott icke ringen!

— Nej, herr grefve, jag behöfver ingenting, och jag begär ingenting annat, än hvad mig med rätta tillkommer. Ringen är min, på mans ord och ära. Här är han...

Och Greta framdrog en liten ask af trä, drog en handske på sin högra hand och upptog ringen mellan tummen och långfingret. — Jag vill ej, — sade hon, — vidröra med min blottade hand den olycksaliga, som redan bragt så mycken ofärd åstad. Ja, här är trolltyget, som varit förloradt i nära fyratio år, — här är den talisman, på hvilken ni säger, att er slägts öde beror, — här är maktens och lyckans onda ande, som reser människors sinne i högfärd mot Gud, i tyranni och sjelfviskhet emot medmänniskor, — och nu är han i mitt våld, nu är han min, och vill ni veta hvad jag nu gör med honom...?

— Jag besvär dig, Greta... — utropade grefven i en så häftig sinnesrörelse, att den betog honom kraft att uppstiga från bädden.

— Jo, jag vill säga er hvad jag gör med den onde anden, — fortfor den raska qvinnan med en för henne ovanlig hänförelse. — Här nedanför fönstret brusa slotts-fjärdens vågor... jag begrafver för evigt konungens ring i dess djup, och ni och edra barn skolen välsigna mig för hvad jag gjort.

Dervid utstötte hon beslutsamt en ruta, steg tillbaka och måttade, för att utkasta ringen så säkert och så långt, som det var henne möjligt. Just i samma stund for ett svart snömoln öfver solen, och rummet fördystrades ända till möker.

— Ett ögonblick! Blott ett ögonblick! — bad Bertel-sköld, nästan ur stånd att tala.

Grefvens annars så klangfulla röst var nu så ovanligt tonlös, att Greta tvekade. — Hvad vill ni ännu? — sade hon, darrande mot sin vilja.

— Jag begär blott... fem minuters anstånd. Tryck ringen på mitt finger... Om fem minuter förgå... och mitt öde ej derunder förändras... så att ringen visar sin makt... så tillhör han dig... annars... tillhör han mig!

— Syndiga, sorgliga tro! — sade Greta. — Och alltså på detta vilkor gifver ni mig frivilligt ringen?

— Jag gifver dig den.

— Och om de fem minuterna förgå utan stora förändringar, lofvar ni mig då, att vända ert sinne från denna verlden och aldrig mera tro på den olycksaliga ringens makt?

— Jag lofvar dig det.

— Nåväl. Förlåt mig, gode Gud, om jag syndar med denna eftergift och frestar din försyn med mensklig förvetenhet! Här är ringen!

Och hon tryckte den på grefvens hand. Derpå betäckte hon den söndrade rutan för att skydda den sjuke mot drag.

Vid pass en minut förgick i tystnad.

Om en liten stund syntes en solblink. Denna så enkla tillfällighet kom likväl både grefven och prest-hustrun att darra. Men det var blott för några sekunder. Solen försvann ånyo i molnen.

Man kunde nästan höra två hjertan klappa.

— Tiden är förliden, — sade äntligen Greta. — Ni ser nu huru dåraktig er förtröstan var. Gif mig frestaren, och han skall för evigt sjunka i vågens djup.

— Ännu fattas en minut! — hviskade Bertelsköld, hvars ögon ofrånvända följde visarens långsamma rörelse på det stora vägguret, som hängde vid dörren.

Greta skakade på hufvudet. — Halmstrå för det jordiska begärets sista hopp! — sade hon medlidsamt. — Än ett vingslag af tidens flygt, — och äfven du har delat de menskliga villornas lott.

Knapt var ordet utsagdt, innan steg hördes och någon fattade i dörrvredet. Om det varit ljusst i rummet, skulle Greta sett huru Bertelsköld förändrade färg, så att hans bleka kinder plötsligen färgades af en hög rodnad.

Landshöfdingen baron Creutz trädde in. Redan anblicken af hans djupa sorgdrägt antydde, att något ovanligt förefallit.

Han närmade sig grefve Bertelsköld och sade med mild och allvarlig stämma: — Jag kommer för att lemna er del af ett sorgebudskap, som den nyss hitkomna svenska posten sent omsider fört äfven till Finlands kuster. Hans majestät vår nådige konung Carl XI tillhör ej mera detta förgängliga. Han har redan den 5 innevarande April afsomnat i Herranom, hvarefter hans thronarfvinge, vår nu regerande konung Carl XII, bestigit Sveriges thron. Frid öfver den hädangångne! Han har i många stycken varit en sanskyldig landsens fader, och hvad han än menskligt felat, kommer han dock alltid att räknas bland Sveriges rikets ypperste konungar. Gud gifve hans son och efterträdare ett lyckosamt regement.

Bertelsköld nickade med ett uttryck af rörelse.

— Dernäst, — fortfor landshöfdingen, — har jag gladare nyheter att meddela för eder räkning. Gyllenborg, eder ovän, har förlorat sin makt. Vår nuvarande nådige konung, hvilken, om man får tro hvad ryktet säger, ej är någon vän af reduktionen, har befalt, att anklagelsen mot er, min grefve, för myteri skall helt och hållet nedläggas samt kungl. ombudet Janssen afsättas med en sträng skrapa för sitt oskickliga beteende, hvilket nu är öfverflödigt, efter jag hör, att karlen har drunknat. Hans majestät har anbefalt mig att särskildt för eder uttala hans kungliga missnöje öfver denna tilldragelse, der ni varit den förorättade, och tillika anbefalla eder att, så snart eder helsa medgifver, infinna eder i Stockholm, för att intaga en plats i konungens och rikets råd.

Det var så mörkt i rummet, att ingen märkte, huru Greta, som dragit sig undan bakom sängens förhängen, af förfäran gömde ansigtet i sina händer. På Bertelsköld gjorde nyheterna ett annat intryck. I stället att svara, drog han baron Creutz närmare till sig, visade honom sin venstra hand med ringen och hviskade: — denna ring . . . åt Torsten . . . säg honom . . . konung . . . och folk . . . genom ad . . .

Kanske var den ädle baronen ej alldeles ovan vid vissa fantasier åt sidan af ämnet under Bertelskölds sjukdom, ty grefven hade alltid haft en stark ansats till svärmeri. Alltnog, baron Creutz fortfor, i hopp att muntra sin gäst, som nu stigit så högt öfver honom i rang: — Apropos af er son Torsten; er grefvinna och er dotter befinna sig förträffligt, jag vet det genom min syster, och här äro bref från båda edra söner. Utan att gå dem i förväg, vågar jag kanske i förtroende meddela, att eder son Torsten, ännu så ung, blifvit för sina eminenta kunskaper anstald vid konungens kansli, medan eder son Gustaf med hvar dag för sin hurtighet stiger i vår unge monarks ynnest. *Enfin*, hvad säger ni härom, min ädle gäst? Blir ni nu ej på fläcken frisk, så är det icke mitt fel. Och likväl har jag ännu en liten desert, som jag hoppas skall bekomma er väl. Med konsideration af den betydliga kostnad till landets försköning ni och eder herr fader nedlagt på Majniemi slott, är det vår nådige konungs önskan, att ni för lifstiden disponerar godset efter behag. Efter eder död anslås egendomen till öfversteboställe för Åbo läns regemente, då, som kungl. majestät skämtande yttrat, eder son Gustaf sannolikt i alla fall blir eder närmaste efterträdare. — Men ni tackar mig icke en gång. Min bäste grefve, hvad skall jag tänka om er? Ni småler, jag tror mig se det, — ett godt märke! Jag slår vad, att ni i morgon är frisk; vi skola jaga tillsamman, björnen må akta sin pels; hvad jag är lycklig att i eder få en erfaren jagtkamrat! Ovanligt skunt i dag, för att vara en vårdag . . . Ah, nu blickar solen fram . . . Men . . .

Likasom ett tätt svart flor med ens hade fallit ifrån naturens panna, bröt solen fram i hela sin klarhet och spelade med skimrande vårglans in genom slottets rutor öfver den bestörte höfdingens drag, öfver den knäböjande qvinnans tårfyllda ögon och öfver den afsomnade Bernhard Bertelsköld, grefve till Majniemi. Hans bildsköna hufvud, omgifvet af dessa fordom så svarta lockar, dem tiden försilfrat, bar ännu slumrande vitne om en själ, ädel och finkänslig, stolt, tapper och hjeltedjerf. Han sof som en förgången tid somnar bort i solskenet af den nya.

Den sol, som nu sken in öfver Åbo slott, var det hugstora, bragdrika, i andens och materiens verldar lika jättestarka sjuttonde seklets aftonsol. Man kände, att dess qväll var för hand, när efter Carl XI:s sjunkande stjerna två nya, ännu väldigare och vida mera glänsande, den ena i vester, den andra i öster, uppstego öfver

horizonten. Den blå rand, som Bertelsköld förgäfvets sökt uti hafvets isar, den hade nu vidgat sig till en strålände fjärd, der vågorna gingo fria, — och nu var det vår öfverallt uti andens riken, vantrons isar begynte smälta och menniskotankens evigt böljande vågor begynte att friare söka det oändliga bortom tidernas strand.

Låtom oss stadna här vid vårens anblick. Snön, som går undan, måste alltid ihågkomma, att han smälter för himmelens sol; grönskan, som uppstår, bör aldrig förgäta, att drifvorna skyddat hennes rötter mot frost. Må det gamla gå ut, må det unga gå in med kärlek!

Och så slutar berättelsen en afton om våren. Gud vet, när hallonen mogna i skogen.

Slut på andra cykeln.

Andra cykelns innehåll:

Rebell mot sin lycka:	7.
1. Den första kärleken	12.
2. Svarta Janes koja	17.
3. Majniemi slott	23.
4. Mäster Adam	33.
5. Natliga uppträden	41.
6. Slaget vid Warschau	54.
7. Grefve Gustaf Bertelsköld	64.
8. Mened förlamar lyckan	72.
9. Den andra kärleken	83.
10. Lilla Bält	91.
 Hexan:	 109.
1. Kung Carls jagt	114.
2. Prinsessan och prestfrun	126.
3. De två från fordom	138.
4. Slutet af Kung Carls jagt	144.
5. Barnen i Blåkulla	152.
6. Vattuprofvet	160.
7. Ransakningen	173.
8. Erstans vågor	183.
 Majniemi slott:	 198.
1. Förvaltaren	200.
2. Hofmästaren	210.
3. Familjen Bertelsköld	218.
4. Fester och faror	231.
5. Slotterölet	238.
6. En objuden gäst	251.
7. Reduktionen	262.
8. Den otrogne tjenaren	271.

9.	Björnjagten	283.
10.	Kronofogden	296.
11.	Stora hungersnöden	312.
12.	Familjen Larsson	321.
13.	Veteranen från Breitenfeld	331.
14.	Majniemi slott	340.
15.	Konungens ring	352.

